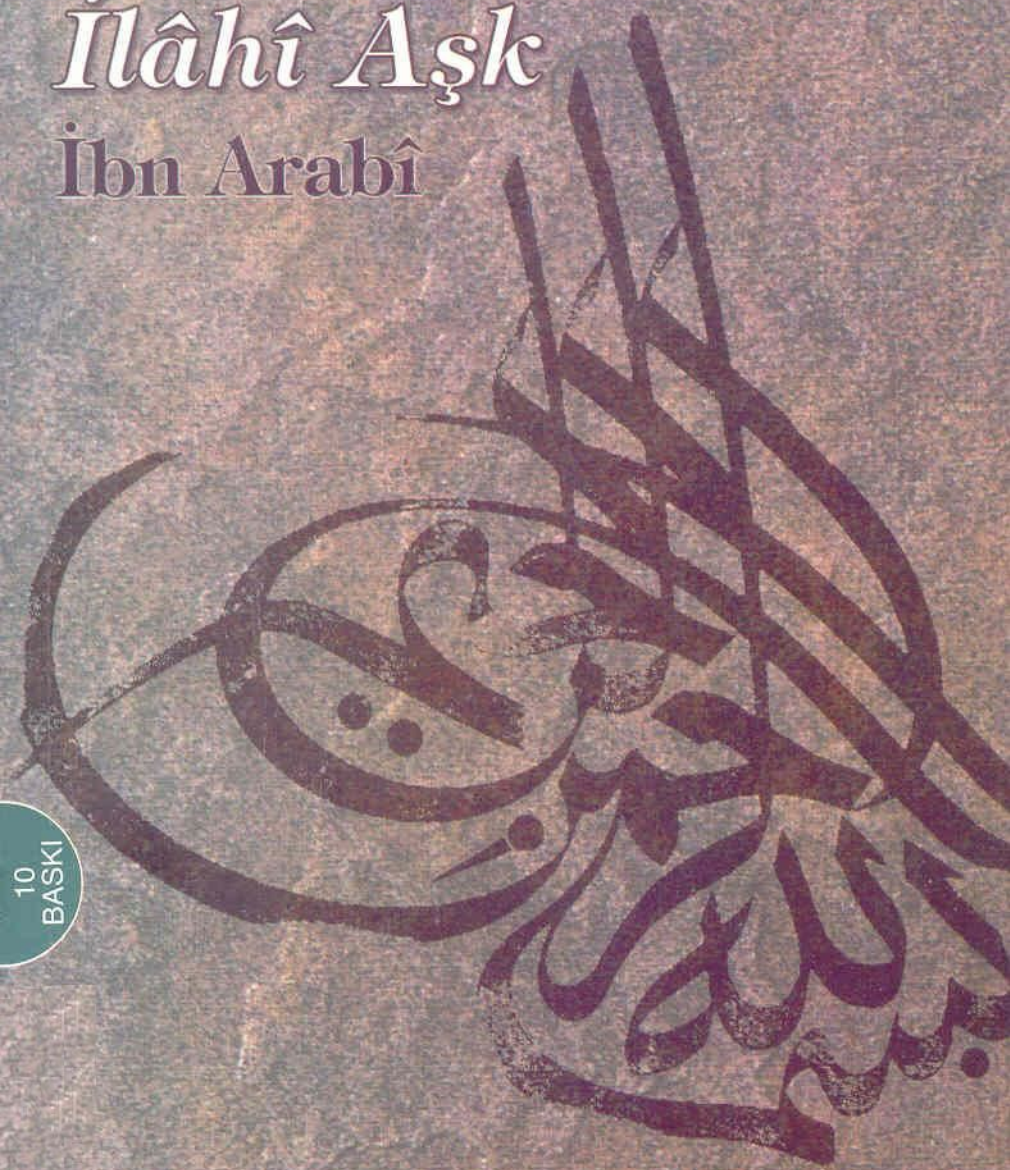

İlâhî Aşk

İbn Arabî

10
BASKI

İlâhî Aşk
İBN ARABÎ

insan yayınları : 41
ibn arabî dizisi : 1

onuncu baskı : istanbul 2005

isbn 975-7732-44-3

ilâhî aşk
ibn arabî

çeviren
mahmut kanık

içdüzen
insan

kapak düzeni
erhan akçaoğlu

baskı-cilt
bilge matbaacılık
www.bilgematbaacilik.com

insan yayınları
keresteciler sitesi, mehmet akif cad.
kestane sok. no: 1 merter/istanbul
tel: 0212. 642 74 84 faks: 0212. 554 62 07
www.insanyayinlari.com.tr
insan@insanyayinlari.com.tr

İlâhî Aşk
İBN ARABÎ

Çeviren
Mahmut Kanık

insan yayınları

İBN ARABİ

1165 yılında bugünkü İspanya'nın Murcia (Mürsiye) kentinde dünyaya gelmiş en büyük İslâm sufilerinden biridir. Din hakikatinin yorumlanmasını bir İnsan-ı Kâmil düzeyinde anlayıp eserlerinde bu şekilde anlatan, yüksek bilgilere mazhar olmuş büyük bir velidir. Varlığın Birliği perspektifinden bakışla Tanrı, Varlık, İnsan üzerine metafizik açıklamalar getiren İbn Arabi'nin bu sahaya ilişkin yüzü geçkin eseri vardır.

İçindekiler

Giriş	9
Sevginin Temelleri	19
Sevginin Belirtileri	27
İlâhi Sevgi	39
İlâhi Sevgi-Ek	47
Ruhâni Sevgi	57
Tabii Sevgi	63
Sevginin Adları	71
Sevginin Yanıtlmaları	81
Âşıkların Bazı Sıfatları	85
Kur'an'da Âşıkların Vasıfları	95
Âşıkların Çeşitli Halleri Hakkında Anlatılan Öyküler	117
Âşıkların Bazı Sıfatları	131
Sonsöz	171

*... Bil ki, sevgi makâmı çok şerefli bir makâmdır.
Gene bil ki, sevgi varoluşun aslıdır...*

Giriş

Elinizdeki eser, Muhyiddin İbn Arabi'nin *Risaletü'l-Fütühâti'l-mekkiyeti fi ma'rifeti'l-esrârî'l-malikiyyeti ve'l-mülkiyyeti* (Malik ve mülk sırlarının bilinmesine dair Mekke'deki manevi fetihler kitabı) adlı 560 bölümlük eserin 178. bölümünün çevirisidir. Bu bölümün adı, *Fî ma'rifeti makâmî'l-mahabbeti* (Sevgi makamının bilinmesine dair)'dir ve adı geçen eserin dört ciltlik Beyrut baskısının 2. cildinde 320-362 sayfaları arasında yer almaktadır. Aynı bölüm, Maurice Gloton tarafından *Traité de l'amour* (Albin Michel, Paris, 1986) adıyla Fransızca'ya da çevrilmiştir.

Amacımız, geçmişteki şiir anıtlarından ışıklar düşürmektir gönül penceremize. Klasik İslâm edebiyatından esintiler taşımaktır çağımıza. Elinizdeki eser, tarihin kalbinde titreşip duran İslâm edebiyatında doruk noktasına ulaşmış yüksek gerilimli bir duyarlılıktır. Demek ki, Endülüs semasından bir aşk yıldızı daha düşüyor gönlümüze. İlk kez, 1979' da *Diriliş* dergisinde yayımlanan *Güvercin Gerdanlığı, Sevgiye ve Sevenlere Dair* başlığıyla, İbn Haznî'nin aşka dair eseri ufki boyuttan kayarak düşmüştü gönlümüze.* Bu kez gönlümüze düşen aşk yıldızı şakuli

boyuttan düşmekte. 13. yüzyıldan yüzyılımıza ruhani esintiler taşımakta. Böylece aşkın ufki ve şakuli boyutları bir kez daha çizilmekte. Baştan aşağı gül ve çiçeklerle dolu bir bahçeden bize misk kokuları ulaşmakta. Ruhumuz gıdalanmakta. İslâm Uygarlığının Endülüs yakasından gene bir gül düşmekte penceremize.

Neden aşk, diye bir soru gelecek olursa akla,

"Hiç aşkdan özge şey revâ mı

Sarf etmeğe gevher-i kelâmı"¹ diyelim. Nitekim, bizi Hakikate ulaştıracak ilk ve son noktanın aşk olduğu gerçeği günümüzde de şu dizelerle ne güzel dile getirilmiştir:

"İlk nokta Başlangıç noktası

Hakikate

Biri dedi

İlk nokta aşktır

Ve öbürü dedi

Aynı zamanda

Son nokta"²

Ayrıca İbn Arabî'nin kaleminden dökülen şu dizelerde de bu gerçeğe değinilmiştir.

"Biz aşktan sudur ettik

Aşk üzerine yaratıldık

Aşka doğru yöneldik

Aşka verdik gönlümüzü."³

Biz de gönlümüzü aşka vererek, ilk ve son nokta olan aşka yöneldik. Bizi Hakikate ulaştıracak başlangıç noktasından yola çıkalım istedik. Fuzuli gibi,

"Ya Rab, hemîşe lütfunun et reh-nümâ bana

Gösterme ol tariki ki yetmez sana bana"⁴

(Ey Rabbim! Lütfunu daima bana yol gösterici kıl; Sana ulaşmayan yolu bana gösterme!) diye dua ediyoruz.

"Kad enâre'l-ışku li'l-uşşâkı minhace'l-hüda

Salih-i rah-ı hakikat ışka eyler iktida"⁵

(Âşıklara hidayet yolunu aşk aydınlatır; Hakikat yolunun yolcusu

* Bu eser daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır. Bkz. İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985; dördüncü baskı, 1998

aşka tabi olur.) matlâyıyla başlayan gazelinin anlamını yüreğimizde duymak istiyoruz.

Ibn Arabî'nin bu eseri bir şaheserdir. Bu eser Ibn Arabî'den önce bu konuda söylenenleri içermekte, aynı zamanda onları aşmaktadır. Aşkın bütün boyutları bütün yönleriyle ortaya konulmaktadır.

Muhyiddin Ibn Arabî, yani dinin dirilticisi Ibn Arabî günümüzde yeniden güncellenen dirilişin bir piri olarak, bize sevgi hakkında mükemmel bilgiler ve yorumlar sunmaktadır. Bunu da, Kur'an'ın ilgili ayetleriyle, Hz. Peygamber'in sözleriyle, son derece güzel şiirlerle, pek çok erkek ve kadın velilerin öyküleriyle, gerçek âşıkların çok değişik sıfatlarıyla, dahası bizzat kendisinin yaşadığı ve tattığı sevgilerle, kendinden önce sevgi üzerine şiir yazan şairlerin şiirlerinden seçtiği ilginç örneklerle yapmaktadır.

Hemen herşeyin yalnızca madde planında ele alınmaya çalışıldığı, aşkın yalnızca tabi yönüyle ilgilenildiği günümüzde, sevginin ruhani ve ilâhî yönünden ortaya konulması kimilerine şaşırtıcı gelebilirse de, kanımızca bir konuyu bütün yönleriyle ortaya koymak en sağlıklı yoldur. Bu nedenle, Ibn Arabî'nin, en somut biçiminden en soyut biçimine kadar, aşkı bütün yönleriyle ortaya koyduğu bu eserini çevirmekten dolayı mutluyuz.

Ibn Arabî'ye göre, aşkın tanımı yapılamaz. Aşk ancak tadılır. Tadan da aşkın ne olduğunu anlatamaz. Sevgi evrenseldir. Annenin çocuğunu sevmesi, karı kocanın birbirini sevmesi, ilâhî bir sır olarak, gayesi "bir tenle bir teni, bir canla bir canı kavuşturmak" olan sevginin evrenselliğine en güzel örnektir.

Aşk kendi içinde her zaman olumludur. Özü itibariyle dirilticidir, birleştiricidir, kavuşturucudur. Fakat aşkın özünü, mahiyetini bozanlarda nefrete, kine ve yıkıma dönüşür. Allah bu tür çirkin durumları sevmez. Çünkü "Allah güzeldir, güzelliği sever." Bütün âşkların nihai noktası ilâhî aşktır. Asıl olan sevgi Allah için Allah'da sevmektir. Allah'ı sevmektir. O'nun sevgisiyle dirilmektir. O'nun sevgisinde dirilmektir.

Ibn Arabî'nin hayatı ve eserleri hakkında burada bilgi vermemiz gerekirse, kısaca şunları söyleyebiliriz.

Tam adı şöyledir: Muhyiddin Ebu Abdullah Muhammed İbn Ali İbn Muhammed İbn Ahmed İbn Ali İbn Arabî el- Hatemi et-Tai el- Endülûsi. Muhyiddin İbn Arabî, Şeyh- i Ekber, Sultanü'l- arifin, Hatemü'l-

evliya, Kutbül- Hümam, İbn Arabi diye de anılır. Endülüs'te İbn Seraka diye bilinir. Hicri 543' de Fas'da ölen ünlü bilgin Ebu Bekir ibnül- Arabi ile karıştırılmaması için adı harf-i tarifsiz olarak İbn Arabi diye kullanılmamıştır.

7 Ağustos 1135 Cumartesi günü (Hicri 27 Ramazan 539 kadir gecesinde) Endülüs Sultanı Muhammed ibn Said ibn Merzeniş zamanında Mürsiye'de dünyaya gelmiştir. Dedesinin adı Muhammed, babasınınınki Ali ibn Muhammed'di. Babasının kültürlü ve seçkin biri olduğu anlaşılmaktadır, çünkü İbn Merzeniş'in arkadaşıydı. Aynı zamanda o dönemin ünlü bilgini İbn Rüşd'ün (1126-1198) de yakın dostuydu. Babası İbn Arabi'yi çocukken İbn Rüşd'le tanıştırmıştır ve aralarında çok ilginç bir konuşma geçmiştir. İbn Arabi soylu, kültürlü, maddi ve manevi dereceleri yüksek olan bir ailenin tek erkek çocuğuydu. Sekiz yaşında ilim tahsili için İsbiliye'ye gitmiştir. Burada İbn Beşkūval ve ünlü hadis bilgini Ebu Muhammed gibi bilginlerden ilim tahsil etmiştir. Yirmi yaşında tasavvuf yoluna girmiştir. İbn Arabi'nin ilk hanımı Meryem adını taşımaktadır. Ruhaniyet sahibi bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu kadından Zeynep adında bir kızı olmuştur. Zeynep harika bir çocuktur. Daha kundaktayken düzgün bir dille konuşabiliyor ve bazı ciddi sorulara cevaplar verebiliyordu. İbn Arabi bu kızı için *Zeynebiyyat* diye şiirler yazmıştır⁶.

"İbn Arabi orta boylu, beyaz tenliydi. Altın rengine çalan sarı saçları uzun ve dalgalıydı. Zayıf da değildi şişman da değildi. İri gözlüydü, berrak sesliydi. Pek yüksek sesle konuşmazdı. Gereksizlikçe gülmezdi. Gözlerinde devamlı bir yorgunluk izleri vardı."⁷

İbn Arabi daha sonra Doğu'ya seyahate çıkmıştır. Kuzey Afrika, Tunus, ve Mısır'a uğrayarak Mekke'ye gitmiş, oradan Bağdat ve Musul'a uğramış, oradan da Anadolu'ya geçmiştir. Konya'ya yerleşmiş ve burada Sadreddin Konevi'nin dul annesiyle evlenmiş, Sadreddin Konevi'yi (ö. 672 hicri) yetiştirmiştir. Sonra Malatya'ya uğramış, burada tekrar evlenmiştir. Oğlu Sadeddin burada doğmuştur. Daha sonra Şam'a gitmiş ve Hicri 638' de, miladi 16 Kasım 1240' da Şam'da vefat etmiştir. Şam'ın Salihkiye bölgesine, Kasyon dağı eteğine defnolunmuştur. Oğlu Muhammed Sadeddin (h. 617-656) ve Muhammed İmamüddin (ö. 667 h.) ve kızı Zeynep aynı yerde yatmaktadır.

Kendisinin bildirdiğine göre, İbn Asakir, Ebu'l-Ferec, İbn Cevzi, İbn Sekine, İbn Ülvan Cabir bin Ebu Eyyub gibi elli dört zattan zahiri ilimleri tahsil etmiştir. Ayrıca Şeyh Ebu Medyen el-Mağribi, Cemaleddin Yunus bin Yahya el-Kassar, Ebu Abdullah et-Teyemmi el-Fasi, Ebu'l-Hasan İbn Cami gibi zatlardan batuni ilimleri tahsil etmiştir. *Füsusü'l-Hikem* ve *Fütuhat-el-Mekkiye* gibi eserleri büyüklüğüne birer delildir. Hızır aleyhisselamla karşılaşması irfan ehlince bilinen bir gerçektir.

Sayıları beşyüze ulaşan eserlerinin birçoğu tasavvufa dairdir. Bu nedenle büyük tepkilere maruz kalmış bu sebepten ölümünden sonra, kabrinin yerini belirsiz etmişlerdir. "*İza dahale's-sinü fi'ş-şini zahara kabru muhyiddin*" (Sin Şin'a girdiğinde Muhyiddin'in kabri bulunur.) keremetsiz sözüyle Osmanlı Sultanlarından Yavuz Sultan Selim Şam'ı fethedince İbn Arabi'nin kabrini buldurmuş ve üzerine mükemmel bir türbe ve de ayrıca türbenin yanına bir cami, bir de dergah yaptırmıştır. İkinci Abdülhamid zamanında türbesi restore edilmiştir⁸. Türbesinde bir dörtlük ve kendisinin bir beyti yazılıdır.

"*Kabrü muhyiddin ibnü'l-Arabi
Küllü men lazebehu ev zârehu
Kadiyet hâcatühu min ba'di ma
Gafara'l-Bâriü lehu evzarehu.*"⁹

(Muhyiddin İbn Arabi'nin kabridir bu; Kim ona bağlanırsa ya da onu ziyaret ederse, ihtiyaçları giderilsin ve Allah günahlarını affetsin.)

"*Feliküllü asrın vahidün yesmu bihi
Ve ene li baki'l-asri zake'l-vahidü.*"¹⁰

(Her asır büyük bir şahsiyetin adıyla anılır; bundan sonraki asırlar da benim adımla anılacaktır.) Bu kıtayı ve bu beyti Bursalı Tahir Bey'in *Tercüme-i hal ve fazail-i Şeyh-i Ekber* adlı eserinden alıntılıyoruz. Adı geçen kitapta İbn Arabi'nin hayatı, bazı mankıbeleri anlatılmakta ve eserlerinin tam bir listesi verilmektedir. 439 tane eserinin adı bu listede zikredilmektedir. (Adı geçen eser *Diriliş* dergisinin 55-60 sayıları arasında da tefrika edilmiştir.) Burada yalnızca bir bölümünü çevirmiş olduğumuz *Fütuhatü'l-Mekkiye* hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Fütuhat İbn Arabi'nin en önemli eseridir. Onun bütün fikirlerini aşağı yukarı içermektedir. Onun uzun tahsil hayatının ve derin araştırmalarının bir meyvesidir. Bu eserini Hicri 599' da Mekke'de yazmaya başlamıştır. Ortadoğuyla Mekke arasında yaptığı geziler sırasında, 30 küsur yılda tamamlanmıştır¹¹.

Ibn Arabi *Fütuhât*'ın girişinde eserini dostu ve üstadı Abdulaziz el-Mahdavi'ye ithaf etmiştir. Bu zat Ebu Medyen'in (ö. 594 h.) öğrencisidir. Ibn Arabi bu zatı birçok defa Tunus'da ziyaret etmiştir. *Risaletü Ruhâ'l-Kuds* adlı eserinde bu zatın geniş bir biyografisini vermiştir. Bu eser, Ibn Arabi çağının bir aynası ve o dönemde İslâm dünyasında olup biten olayların bir yorumudur. Hicri altıncı, miladi onikinci yüzyıldayız. İslâm kültürü doruk noktasına ulaşmış. Edebiyat bütün türlerinde ilerlemiş. Dilbilim, tabii ilimler, matematik ve felsefe en ileri düzeye ulaşmış. Şer'i ekoller İslâm âleminde hayatın sosyal, ekonomik ve siyasal yönünü düzenlemekte. Bu yapı içinde sufiler kendi çevrelerinde yüksek noktaya ulaşan edebiyatları ve öğretimleriyle çok geniş bir etki alanı meydana getirmiş durumdadır. İşte böyle bir dönemde, bu eser İslâm medeniyetinin ve düşüncesinin kaynağından su içmek isteyenleri kana kana sulamıştır. Eser yazılır yazılmaz, bütün öğrencileri onu bir an önce okumak için can atmışlardır. Eser kuşaktan kuşağa, elyazmalar, daha sonraları matbu nüshalarla aralıksız geçmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Sanatseverlerin gözünü kamaştıracak süslemelerle ve yazı çeşitleriyle prenslerin ve zenginlerin elde etmek için can attıkları bir eser olma niteliğini korumuştur. Doğu'da ve Batı'da kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. Süleymaniye kütüphanesinde yüzden fazla nüshası vardır. Konya'da ve Bursa'da yazma ve matbu nüshaları vardır. *Fütuhât*'ın yeni baskıları da yapılmıştır: Beyrut ve Kahire baskıları en ünlüdür.

Fütuhât'ın özetleri de yazılmıştır: Abdul Vahab eş-Şarani'nin *El-Kibrîtül-Ahmer ve Levakihu'l-Envar*'ı bir örnektir. Türkçe, Farsça ve Fransızcaya kısmi tercümelere yapılmıştır.

Fütuhât yukarıda da söylediğimiz gibi 560 bölümden oluşmuştur. Bu bölümler kendi içinde altı ana bölüme ayrılmıştır:

- 1- El-maarif, 73 bölümdür (öğreteler).
- 2- El-muamelat, 116 bölümdür (uygulamayla ilgili).
- 3- El-ahval, 80 bölümdür, (haller)
- 4- El-menazil, 114 bölümdür, (menziller)
- 5- El-münazalat, 78 bölümdür, (buluşmalar)
- 6- El-makamat, 99 bölümdür, (makamlar).

Birinci bölümde, Ibn Arabi temel öğretisini ortaya koyuyor. Bu bölüm onun sisteminin ve Varlık görüşünün teorik yanını oluşturmaktadır.

dır. İkinci bölümde, Hakikat yolcusunun manen ilerlemesi ve şahsi olgunluğunu sağlaması için gerekli olan muameleleri anlatmaktadır. Üçüncü bölümde, sufinin geçmesi gereken haller ve Hakk'a doğru yükselirken karşılaşacağı durumlar söz konusu edilmektedir. Dördüncü bölümde, manevi menziller, duraklar ele alınıyor. Sufi bu menzillerden birer birer geçmek zorundadır. Beşinci bölümde, Hakikat yolcusunun Sevgili'yle yüzyüze buluşacağı yerler açıklanıyor; ruhun sevgiliyle buluşması anlatılıyor. Ruh Köşkü'nü ve Yitik Cennet'i yeniden bulmak için, insanın göğüslemesi gereken büyük bir savaştır bu. Son bölümde sufi, varlığın yüksek makamlarına, mükemmelliğin nihai aşamalarına ulaşır.

Ibn Arabi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili olarak, Fransızca çeviride yer alan bir kronolojiyi burada veriyoruz.

MUHYIDDİN IBN ARABI (1165-1240)

— İlk Dönem: Endülüs

- 1165 Mürsiye, Doğumu 17 Ramazan 560 Hicri; 28 Temmuz 1165 Miladi.
1173 İşbiliye, Mürsiye El-Muvahhitler tarafından işgal edildikten sonra İşbiliye'ye hareket eder. Orada Kur'an, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Sarf ve Nahiv ve Edebiyat tahsil eder.
1179 Kurtuba, Burada Ibn Rüşd'le karşılaşır.
1184 İşbiliye, Tasavvufi yola girer.

— İkinci Dönem: Kuzey Afrika'ya yaptığı yolculuklar

- 1193 Tunus, Kuzey Afrika'ya gitmek üzere Endülüs'ten ayrılır. Burada Şeyh el-Mehdevi'yi ziyaret eder. *Ruhü'l-Kuds* adlı eserini ona ithaf eder.
1194 Fez, El-Muvahhit Yakup el-Mansur'un Hıristiyanlara galip geleceğini önceden haber verir.
1195 İşbiliy, Yeniden Endülüs'e döner. Amcasından hadis dersleri alır.
1195 Fez, Miracı ve Nur makamına yükselişi: *Kitabu'l-İsra ila makamı'l-esra* adlı kitabını yazar.

- 1196 Fez, Allah kendisine Hatemül-evliya olduğunu bildirir.
 1197 Mürsiye Gırnata ve Elmeriye Allah'tan aldığı ilâhî bir emirle *Mevaki'ü'n-nücum* adlı eserini yazar.
 1198 Kurtuba, İbn Rüşd'ün cenaze merasimine katılır.
 1200 Marekeş, Kurbiyyet makamına erişir. Kürsi'yi keşfeder. Doğu'ya gitmek üzere Allah'tan emir alır.
 Becaya, İlâhî nücuma ve hurufa katılır.
 1201 Tunus, Hızır ile karşılaşır. *İnşâü'd-devâir* adlı eserini kaleme alır.
 1201 Kahire, Kudüs Doğu'ya hareket eder.

— Üçüncü Dönem: Doğu'ya yaptığı yolculukları

- 1201 Mekke, Nizam Ayn eş-Şems adında çok güzel, yetişkin, kültürlü ve manevi yönü kuvvetli bir genç kızla tanışır. Bu kız *Tercümanü'l-eşvak* adlı şiir kitabının ilham kaynağı olur.
 1203 Mekke, Eserlerinin dördünü burada tamamlar: *Mişkatü'l-envar*, *Hilyetü'l-abdâl*, *Tâcü'r-resâil*, *Ruhü'l-Kuds*. Ayrıca *Fütâhatü'l-Mekkiyye* adlı büyük eserine burada başlar.
 1204 Malatya, Anadolu'ya gelir.
 Kudüs, Kahire'ye giderken Kudüs'e uğrar.
 Kahire, Resmî din bilginlerinin kendisine düşman olması karşısında bütün Filistin'i dolaşarak yeniden Mekke'ye gider.
 1207 Mekke, Mekke'de hadis öğrenimini sürdürür.
 1209 Halep, *Et-Tecelliyat* adlı eserinin yayımlanmasına izin verir. *Risalatü'l-envar* adlı eserini kaleme alır.
 1210 Konya, Konya'da Sadreddin Konevi'yle karşılaşır. Sadreddin onun en büyük öğrencilerinden biri olur. Daha sonra Sadreddin onun üvey oğlu durumuna gelir. Üvey babasının en yetkin yorumcusu olur.
 1211 Bağdat, Büyük Şeyh Şihabüddin Ömer es-Sühreverdi ile karşılaşır.
 1212 Bağdat, Kral Keykavus ve onun hamisi için, Hıristiyan tebeaya nasıl davranılacağına dair bir *Risale* yazar.

- 1213 Halep, Bir süre Halep'te kalır.
1214 Mekte, Şiir kitabı *Tercümanü'l-eşvak*'ı burada tamamlar.
1215 Halep, Öğrencilerinin isteği üzerine *Zahâirü'l-alak* adlı kitabının bir yorumunu, şerhini yazar.
1215-1219
Malatya, Kral Keykavus tarafından Anadolu'ya davet edilir. Aşağı yukarı beş yıl kadar kalır. Bu kralın Antiyoş'da Hıristiyanlar üzerine galip geleceğini önceden haber verir. Bu arada bazı eserlerinin yayınlanmasına izin verir: *Kitap Makamü'l-Kübra*, *Menzîlü'l-Menazil*

— Dördüncü Dönem: Şam

1233-1240

- Şam, Hükümdar Malik el-Adil tarafından Şam'a davet edilince, kesinlikle buraya yerleşmeye karar verir ve ölünceye kadar yaşamını Şam'da sürdürür. Önemli eseri *Fütâhatü'l-Mekkiyye*'yi burada tamamlar. *Füsûsü'l-hikem* adlı en önemli eserini de tamamlar. 16 Kasım 1240'da (miladi), 26 Rebiülahir 638' de (hicri), Hakk'ın rahmetine kavuşur¹². Kad-desallahu sırrahu.

Bu çeviride bazı özel terimleri kullanmaktan kaçınmadık. *İlahî Aşk* söz konusu olunca bu terimler kaçınılmazdı. Kitapta geçen ayetlerin sure ve ayet numaralarını hemen belirttik. Gerekli görülen yerlerde notlar ekledik. Elden geldiğince Arapça metne sadık kalmaya bununla birlikte Türkçe'nin yapısını ve özelliğini korumaya çalıştık. Şiirlerin çevirilerinde, anlama ağırlık vermekle birlikte, şiirselliği de vermeye çaba gösterdik.

Böyle bir eseri çevirmekten dolayı mutluyuz. Allah'a hamd olsun!

Mahmut KANIK

SEVGİNİN TEMELLERİ

Sevgi bir nisbettir, hem Tanrı'yı ilgilendiren hem insanı
İlimimiz bilmese de bu ilişkinin sırrını.
Sevgi bir zevktir bilinmez hakikati
Allah, Allah! Ne tuhaf değil mi?
Sevginin nedenleri sarıyor beni özülle
Varlık ve yokluk gibi iki zıt elbisesiyle
Allah'ın varlığı bile sevgiyle bilinir
O'na benzer değiliz ama, bizde de O'nda da o görülür
Ey Allahım affet beni, beni ve söylediklerimi
Şükür kabilinden söylüyorum ben bunları.

Aynı konuda aşağıdaki dizeleri söylüyorum:

Ben kendi zâtımı sevdim. Bir'in ikiye sevişi gibi
Sevgi O'ndandır: Tabii ve ruhani,
İlahîsi de O'ndandır, Kur'an ayetleriyle belli
Hüda nurunun sözleri sana geldi
Sen soruyorsun, oysa sorularını anlamıyorum ben
Hangi sevgiden, hangi mizandan söz ediyorsun sen
Her sevginin bir başlangıcı var Rabb'in sevgisinden özge

İlmim doğruluyor: İkinci yok O'ndan öte
Her aşkın bir başı vardır, sonu yoktur tabii aşkın dışında
İki aşk var ki tanımına güç nerde
Ah bir kez anlasan o iki aşkın ne olduğunu
Ne kaybolur gider ne de vardır o ikisinin sonu
Sevginin gayesi kavuşturmaktır insanda
Bir teni bir tenle, bir canı bir canla
Oysa Rahman'la kavuşma gayesi "ebedilîge" ermektir¹³
Çünkü sevginin güzelliği ancak O'nun Güzelliğinin bir parçasıdır
O'nu anlatamadıysam, nefsim kimi sevdiğimi bilmiyor demektir
Çünkü O'nu anlatmak için daha deliller gerektir.

Gene aynı konuyla ilgili olarak aşağıdaki dizeleri söylüyorum:

Ben sevginin sevgilisiyim, ah bir bilseniz
Sevgi de bizim sevgilimiz, ah bir anlasanız
Eğer benim niyetimi anlarsanız
Yüce Allah'a hamd ediniz
Biliniz, niçin çevremdekiler sözlerimden yüz çevirdiler
Çünkü benim sözlerimi anlamaktan çok uzaktı onlar.
Niçin açık seçik gösterdiğim şeylere gözlerini kapadılar
Ve varlığumdaki sevgilimi görmediler
Sevmedim ben O'nun halkından hiç kimseyi
Anlayınız, hayır, hayır, varlığımdan başka kimseyi
İlâhi niteliklere büründüğümden beri O'nun zühür yerine döndüm

Evet tam öyle oldum, öyleyse bana bağlanınız
Ben Allah'ın ipiyim yaratılışınızda, bunu iyi biliniz
Öyleyse kul olarak hizmete koyulunuz kapıma geliniz
Zeyneb'i Nizam'ı ya da İnan'ı
Seviyorum dersem, o zaman iyi anlayınız ki
Bu bir simgedir eşsiz ve sonsuz güzel
Ki ardında çok değerli ve yaldızlı bir giysi var
İşte ben onu giyenin üzerindeki giysiyim
O giysiyi giyen kimdir bilinmez
O giysinin içinde vaktiyle Hallac'ın dediği var¹⁴

Öyleyse geliniz, neşeleniniz, sevininiz
Aşk hayatına yemin olsun ki ne zaman O'nu müşahade etsem
O gelir önümde belirir sizi müşahade edeyim diye
Göz göremez Allah'ı olduğu gibi
Her an ve her durumdadır, fakat yok gibidir sanki.

Gene aynı konuyla ilgili olarak aşağıdaki dizeleri söylüyorum:

Varlık bir harftir sen onun anlamısın¹⁵
Hayatta bir emelim yok O'ndan başka
Harf bir anlamdır, anlamı kendindedir
Göz görmez o anlamdan başka hiçbir şey
Kalb gider gelir fitratının bir gereği
Kâh şekline o harfin kâh anlamına
Tanrı Yücedir, hiç kimse O'nu içeremez
Ama biz O'nu kalbimize sığdırırız¹⁶
Bunu ben demiyorum, Tanrı böyle diyor
İyi bilin o ilahî söz bu anlama geliyor
Hak oraya yerleşmek isteyince
Yarattı halkı Kendisi için ve bir suret verdi güzelce
Varlığımın özü O'nun suretinin özüdür¹⁷
Bu sahîh vahiydir, O'ndan başkası bunu anlayamaz
Allah en büyüktür O'na benzer hiçbir şey yoktur
O'nun dışında bir şey yoktur, herşey O'dur
Öyleyse göz bir başka varlığı ancak yok görür
İdrak edilen varlık O'dur, evet doğrudur
Öyleyse Allah ancak kendini görüyor
Bu sözü iyi anlayınız ki iyi bilinsin, ne kastediliyor, kimden geliyor.

Gene aynı konuyla ilgili olarak şunları yazdım:

Manevi bir haldeydim, Hakk'ı gördüm, bu dizelerdeki manaları bana söyledi. Bana, hiç duymadığım bir isimle, sadece o manevî hal içindeyken duyduğum bir isimle "Evlerin şahini" (Bazdiyar) diye seslendi¹⁸. Bu ismin anlamını O'na sordum. O da bana "Evi korunan kişi" dedi. İşte bu dizelerdeki anlam budur. Bu kitapta bu konuyu uzun uzun anlattım. Şimdi burada yaptığım ise, o manevi halin sadece bir tasviridir.

Seni evimde tuttum suretim¹⁹ izhar olsun diye
Seni tesbih ederim, tenzih ederim, Sen ki bende tecelli ediyorsun
Gözlerin bakmadı benim kadar kâmil bir kimseye
Hiçbir göz bakmadı Senin gibi bu varlığa
İmkân açısından hiç kimse yoktur Sen'den daha mükemmel
Bu konuda şeriatın delil getirdin, çok açık
Hangi kemal olursa olsun, hep Sen'in söz konusu
Hangi görünüşte olursa olsun hep O'dur O
Yaratılışını Âdem'in suretinde ortaya çıkardın
Şer'i ölçüler içinde buna iman ettim ben
Bu imkân içinde olsaydı Sen'den daha mükemmeli
Kuşkusuz kusurlu bir varoluş olurdu bende
Gelmemiştir âleme bir varlık benden daha mükemmeli
Çünkü benim varlığım suretinde belirginleştin Sen.

Gene aynı konuyla ilgili olarak şunları söylüyorum:

Allah en büyüktür, her varlık O'nunla gelişir büyür
O Seyyid'dir ve Samed'dir, en Yüce'dir, en Sevgili'dir
Güneş bize ulaşır, biz güneşi idrak ederiz
Evet O'ndan gelmektedir sevgi, bağış, iyilik ve feyz
Biz O'nu görüyoruz apaçık ortadadır O
Öyle bir tecelli ki hiç kimse erişemez
Nuru engelliyor bizi, O'na bir keyfiyet vermemizi
Keyfiyeti olmayanın birliği nasıldır ki?
Oysa O'nun ne bir cismi, ne bir hali, ne de sayısı vardır.

Gene aynı konuyla ilgili olarak şu şiiri söylüyorum:

Koş acele et yeniden ele geçirmek için ömründen geçip gideni
Koş acele et yolculuğunda azık olarak almak için Rahmanın'ı
Sevgiyle söyle O'na: Ey gönülümün son emeli!
Sır ve mana ne kadar aşiktir Sen'in haberine
Biliyorsun Sana bakmaya doyamıyorum
Görünce Seni, varlığı var eden Seni
Sana benzeyen her şeyin yokluğu ve inkârı olmasaydı

Senin bakışından gelen herşey yok olmasaydı yanmasaydı²⁰
Seni müşahede etmekten başka bir emelim olmazdı
Sen'den söz etmeyen hiçbir kitabı okumazdım
İstiyorum Sen'den ey eşi ve benzeri olmayan
Sen'in kudretinin bana hükmettiği bir şeyi
Nitekim her şey Sen'in eseridir. Bana dedin:
"Kazam kaderimi görmendir, kim kaderimin dışına çıkabilir?"
Bir Peygamber tarafından bize gelmiştir
Böyle kararlaştırılmış kazayı yok edecek ve ömrü uzatacak şey
Çok değerli sözlerin var Sen'in hepsi birer inci
Bu kıymetli mücevheri de verelim o incilere sahip olana.

Şimdi de aşk sevgisiyle ilgili şiirimiz:

Sevginin değerine paha biçilmez bildim
Ne ki ömrümün sonuna dek olmadı bir etkim
Ebediyen âşık oldum ben aşkın sevgisine
Gene de yeter demedim, o kadar sevgiye kavuştum da
Sevgilim bana gösterdi vuslat güneşini
İşte o güneş aydınlattı dünyamı gözümü gönlümü
O'nun Celâline gizlice gönlüm eriyeyazdı
O anda doğdu benim için bir güven hattı
Gezdirdi beni Güzellik bahçesinde dostca
Ruhlar, cinler ve insanlar hayran kaldı bana²¹
Önce beni hazır etti, var etti ve sır benden gitti
Sonra beni görünmez etti ve yaklaştırdı beni
Ben birim dediysem, O'nun varlığı da birdir
Eğer varlığımı isbat etselerdi ikilik çıkardı ondan
Fakat O Bütün'dür, İnce'dir, Saf'tır. O Tek görülür
Böyle ama akıl gene de iki varlık görür
"O ne kadar belîğ!" dedim O'nun için
Oysa bu söz, dilimin ucundan düşen bir istiairedir ancak
Ey sen ki Kendi nefsi için kendi nefsinde ortaya çıkan Varlık
Sayı yok artık, çünkü benim varlığım yok oldu artık
Sen bu kıymetli hazineyi müşahede ettin, mutlu
Bak aynaya, orda beni görürsün ancak beni

*Ey Görünmeyen Varlık! Kim bu makâma yükselirse
Kendini Nâim cennetlerinde görür tıpkı bir can gibi
Ey olağanüstü Varlık! Zâtının Güzelliği'ne yürekleri uçuran Varlık
Uçuş sırasında yürekleri de fani kılmaktasın.*

Allah seni üstün kılsın! Bil ki, sevgi -(hubb).ilâhî bir makamdır. Allah kendini onunla vafetti. Kendini *Vedûd*²² diye adlandırdı. Hz. Peygamber'in hadislerinde de Allah, *Muhibb*-Seven, diye nitelendirildi. Allah Tevrat'ta Musa'ya sevgiyle şöyle vahyetti: "Ey Ademoglu, sana verdiğim hakla Ben seni seviyorum. Öyleyse, senin üzerindeki hakkımla da sen Ben'i sev".

Kur'an'da ve Sünnet'de hem Allah hakkında hem de yaratıklar hakkında ki sevgi (muhabbet) zikredilmektedir. Allah, Kur'an'da, sevenlerin durumlarını sıfatlarıyla bildirmiştir. Kendisinin sevmediği sıfatları da zikretmiştir. Sevmediği sıfatların kimlere ait olduğunu da belirtmiştir. Yüce Allah Kur'an'da Peygamberimize, şu ayeti bize söylemesini emrederek, şöyle buyurmuştur: "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan ve esirgeyendir." (Kur'an, 3/31). Gene buyurmuştur ki: "Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse, (bilsin ki) Allah yakında öyle bir toplum getirecek ki, O onları sever, onlar da O'nu severler..." (Kur'an, 5/54). Allah sevdiği kimseler hakkında da şöyle buyurmaktadır: "Allah tövbe edenleri sever; temizlenenleri sever." (Kur'an, 2/222; 9/108). "Hiç kuşkusuz Allah kendisine tevekkül edenleri sever." (Kur'an, 3/159). "Allah sabredenleri sever." (Kur'an, 3/146). "Allah şükredenleri sever, Allah tasadduk edenleri sever, Allah muhsinleri, yani iyilik ve güzellik yapanları sever." (Kur'an, 2/195). "Allah Kendi yolunda, kurşunla kaynatılmış sağlam binalar gibi saf bağlayarak çarpışanları sever." (Kur'an, 61/4).

Allah beğenmediği bazı sıfatlarından dolayı bir toplumu sevmeyi bırakırsa, bununla, o toplumun değişmesini, ancak ve de zorunlu olarak karşıtıyla devam etmesini ister. Bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Allah bozguncuları, fesatçıları sevmez." (Kur'an, 5/64; 28/77) Allah bozgunculuğu sevmez. Bozgunculuğun karşıtı iyilik, sulh ve barıştır. Bozgunculuğu bırakmak demek, bizzat sülha ulaşmak demektir. Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Hiç kuşkusuz Allah gururlanıp şımaranları sevmez." (Kur'an, 28/76), "Çünkü Allah kendini beğenip övünen

kimseyi sevmez." (Kur'an, 31/18), "Allah zulmedenleri, zalimleri sevmez." (Kur'an, 42/40), "Allah müsrifleri, israf edenleri sevmez." (Kur'an, 6/41), "Allah kâfirleri sevmez." (Kur'an, 30/45), "Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez." (Kur'an, 4/148), "Allah haksız yere saldıranları sevmez." (Kur'an, 2/190).

Sonra Allah, bazısını süslü ve güzel göstererek, bazısına da mutlak değerler vererek, bize eşyayı sevdirdi. Bize büyük ilgi gösteren Allah Tealâ şöyle buyuruyor: "... Fakat Alah size imanı sevdirdi ve onu sizin kalblerinizde süsledi ve size küfrü, fışkı ve isyanı çirkin gösterdi." (Kur'an, 49/7). Aynı anlamda gene şöyle buyuruyor: "Kadınlardan, oğullardan, kantarlarca yığılmış altın ve gümüşten, otlağa salınmış atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük insanlara süslü, cazip ve güzel gösterildi. Bunlar sadece dünya hayatının geçimidir. Asıl varılacak yer, Allah'ın yanındadır." (Kur'an, 3/14). Karı koca hakkında da şöyle buyuruyor: "O'nun ayetlerinden biri de, kendileriyle kaynaşmanız için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet koymasındır." (Kur'an, 30/21). Allah bize, Allah'ın düşmanlarına sevgi beslememizi yasak etmiştir. Şöyle demiştir bu konuda: "Ey inananlar! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar, size gelen gerçeği inkâr ettikleri, Rabb'niz Allah'a inandığınızdan dolayı Resul'ü ve sizi, yurdunuzdan sürüp çıkardıkları halde, siz onlara sevgi besliyorsunuz." (Kur'an, 60/1).

Kur'an'da sevgi daha pek çok yerde geçmektedir. Ayrıca, sevgi Peygamberimizin sözlerinde de çokça geçmektedir. Kudsi bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Ben bir gizli hazineydim, bilinmiyordum. Bilinmeyi sevdim, istedim ve yaratıkları yarattım. Onlara kendimi bildirdim. Onlar da Beni tanıdılar". Bu demektir ki, Allah bizi bizim için değil, sadece Kendi için yaratmıştır. Bu nedenle, cezayı amellerle yan yana koydu, onu amellere bağladı. Amellerimiz kendimiz içindir, O'nun için değil. İbadetimiz ise O'nun içindir, kendimiz için değil. Dolayısıyla ibadet amelin aynısı değildir. Yaratılardaki zahiri ameller O'nun yaratmasıdır, çünkü o ameli yapan O'dur. O amellerin güzelliği, o ameller kul tarafından yapılmış olmasına rağmen, edeben ve nezaketen O'na mal edilir. Her şey Allah'tandır, çünkü Allah şöyle buyurmaktadır: "Nefse ve onu şekillendirene, ona kötülüğü ve iyiliği ilham edene and olsun." (Kur'an, 91/7-8), "Oysa sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır." (Kur'an, 37/96). Ve gene şöyle buyurmaktadır: "Rabbiniz Allah, işte böyledir. O'ndan başka Tanrı yoktur. O

herşeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na ibadet ediniz.." (Kur'an, 6/102). Demek ki kulların amelleri bu ayetlerin çerçevesine girmektedir.

Selâat ve selâm üzerine olsun, Allah'ın Resulü bir hadisinde şöyle der: "Allah şöyle buyurdu: Kullarımı Bana en çok yaklaştıran şey, kendilerine farz kıldığım ve sevdiğim amelleri yerine getirmeleridir. Kulum bana, Ben kendisini sevinceye kadar nafîle ibadetlerle yaklaşılmaya devam eder. Ben onu sevince, artık onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum." İşte bu tecelliden ötürüdür ki bu "ittihat"^{la23} konuşan Allah şöyle buyuruyor: "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." (Kur'an, 8/17), "Oysa sizi de, yaptığımız şeyleri de Allah yaratmıştır." (Kur'an, 37/96).

Gene Peygamberimizin bir hadisinde şöyle denilmektedir: "Yüce Allah, önce fitne çıkarmış fakat sonra pişman olup tövbe etmiş kimseleri sever." "Birbirini Allah için, Allah'ta sevenlere, Benim sevgim, muhabbetim vacip olur.", "Nimetlerinden size bağışta bulunduğu için Allah'ı seviniz", "Allah güzeldir, güzelliği sever". Allah hamd edilmeyi sever. Peygamberimiz gene şöyle buyurmaktadır: "Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Kadın, güzel konu ve gözümün nuru namaz".

Gerçekten bu konudaki hadisler pek çoktur. Bil ki, sevgi makâmı çok şerefli bir makâmdır. Gene bil ki, sevgi varoluşun aşlıdır;

Biz sevgiden sudür ettik
Sevgi üzerine yaratıldık
Sevgiye doğru yöneldik
Sevgiye verdik gönümüzü

SEVGİNİN BELİRTİLERİ

Sevgide bulunan müthiş etkiyi bizzat yaşadım ben. Bu etki aşırı ve şiddetli bir “aşk”tır, etkileyici bir “şevk”tir. Gönül vermektir, yok olmaktır. İnsanın uykusunun kaçmasıdır, yemeden içmeden kesilmesidir. Sevgi kimdedir, kimden gelir bilinmez. Sevgili (*mahbûb*) kimdir bilemezsin. İşte ben sevgide bulduğum zevki böyle buldum.

Bundan sonra benzeri durumlar izleyebilir bunu. Kimi zaman *keşf* içinde bir *tecelli* başlar senin için. Ve aşk belirtileri yavaş yavaş kendini gösterir. Kimi zamanda birini görürsün, onu görünce bir *vecd* haline girersin. Daha önce hiç tanımadığın halde, onun, sevgilin olduğunu anlarsın. Kimi zaman da, yanında birinden söz edilir, ta gönlüne işleyen bir sevgiyle ona meyledersin ve birden âşık oluverirsin. İşte o zaman onun senin dostun olduğunu anlarsın. Bu durum *gayb* perdesinin arkasından eşyayı keşfederek, o eşya üzerinde ruhların sahip olduğu kontrolün en gizli inceliklerinden biridir. O inceliklerin durumunu bilemezsin. Kime âşık olduğunu, kimde ve nasıl âşık olduğunu, ayrıca aşkın ne olduğunu anlayamazsın. İnsanlar buna *kabz* halinde ya da *bast* halinde tutulurlar. Bunun niçin böyle olduğu da bilinmez. Bu hallerden birinde hüzün gelirse, anlarsın ki bu *kabz* halidir. Yok eğer neşe ve sevinç gelirse, anlarsın ki bu *bast* halidir. Bu haller daha dış duygularda ortaya çıkmadan, nefsin bu haller üzerindeki ilk önsezisidir bu. İşte bunlar sevginin oluşumundaki ilk belirtilerdir.

Bu durum, Allah'ın Âdemoğullarından, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorarak, onlardan aldığı "Evet, buna şahidiz!" misakına, antlaşmasına benzemektedir. (Kur'an, 7/172). Hiç kimse, O'nu o zaman inkâr etmemişti. Bu nedenle her insanın fitratında, kendisine dayanacağı bir Varlığa, bir Varediciye ihtiyacı vardır ki o da Allah'tır; kimileri O'nu tanımasa da, bilmese de, hakikat budur. Bunun için Allah şöyle buyuruyor: "Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız; Allah ise, O zengindir, O hamde lâyıktır." (Kur'an, 35/15). Böylece Allah, sizdeki bu muhtaçlığın, başkasına değil de sadece Kendisine olduğunu bildirmektedir, fakat siz onu bilemiyorsunuz. Oysa biz Hakk'ı bununla bildik. Bu makâma bizzat ulaştığımız ve o duyguyu bizzat yaşadığımız için, bu dizeleri söylüyoruz:

*Ben öyle birine bağlandım ki aşkı yirmi hacca bedeldir
Öyle aşık oldum ki ona, kime aşık olduğumu bile bilemedim,
Gözlerim bakmadı yüzünün güzelliğine
Kulaklarım birşey duymadı, dayanamadı sesine
Diri olan Tanrı katından bir şimşek görülünceye dek
Beni bir günlük nimete, yüz yıllık çileye boğdu.*

Gene bu konuda bizim tattığımız bir zevk vardır. Biz sadece tattığımız aşkı anlatıyoruz:

*Ben öyle birine aşık oldum ki sevgisi nerden bilmiyorum,
Bilmiyorum diyen kim onu da bilmiyorum
Şaşırp kaldım, düşünceler sardı beni
Hayretler içinde kaldım, şaşkına döndüm
Yirmi kez hac ettikten sonra farkettim
Sırrımın kucakladığı bir aşkı terennüm ettim
Kimi seviyordum, tanımyordum, adını bile bilmiyordum
Kimdi bu göğsümü daraltan bilmiyordum
Örtüsünü kaldırıp gösterinceye dek yüzünü
Geceleyn dolunay ışığıyla parlayan bulut gibi yüzünü
Sordum onlara: Kim bu? Safça dediler bana, yürekten gelen
Saf bir niyetle: Bu gönüldür, kardeşimin kızı
Bunun üzerine tekbir getirdim, "Allah en büyüktür" dedim onun için
aşkla
Onun yanında geçirdiğim gece Kadir Gecesi'ni bile aştı.*

Şam'a ilk kez girdiğimde²⁴, bizim için bu anlamda bir zevk, bir tad hasıl olmuştu. Uzun süren ilahî bir hal esnasında, hayalimde somut bir biçim kazanan, meçhul ve uzunca süren bir cazibe hissettim. O hal ve o lisan üzere hitab ederek, aşağıdaki dizeleri söyledim:

Sana duyduğum aşkın etkisiyle söylüyorum
Sevgilisi kendisine "Söyle bana" diyenin sözünü
Şam'a girince karıştı aklım
Görmedim bir âşık, aşkı benimki gibi olan
Âşığım ama kime âşık olduğumu bilmiyorum
Beni Yaratana mı yoksa benim gibi birine mi
Kulaklarım duymadı onun hakkında hiçbir söz
Acaba bizden başka, daha önce, bir âşık söyledi mi böyle söz?
Dolaştım Allah'ın beldelerini, Doğu'daki Batı'daki
Belki bulurum diye bana uygun birini
Gördüm yalnızca tek bir sevgili o zaman
Gölge gibi gitmek gerekiyordu onun ardından
Ey Tanrım, kalbim aşkla doldu dedim
Bakın şu halime, şu perişanlığıma, ne yapacağımı bilemedim
Aşk tellalı ünledi o zaman bana arkamdan
Dedi: "Ey zavallı, düşmüşsün sen bilgisizlik deryasına
Öyleyse gel dinle, işit sözümü öğren bilgelik sırrımı
Çünkü ben yedi ilmin, on ilmin, sonra elli ilmin ehliyim
Dahası bir erdem eriyim ben
Kavuşursun bana eğer onlardan ikisini öğrensen
O zaman görünür size çok güzel bir kare şekil
Tamamen uygun oradaki kavuşmaya ve ayrılığa
Tıpkı açık seçik Allah adına benzer gibi onun adı
Asıl suretinde oluşmuş sevgilimin adı
Sevgilinin adı işte bu, sen bilmesen de
Geliyor bu, cimrilige yaklaşan bir ilimden
Anlayış sahibiyen eğer başka bir şey düşünme,
Herşeyi kendinde toplayan kareyi üç katına çıkartmaktan başka
Çünkü onun üçlenmesi demek tapınak demektir Kutsal Kitap demektir
O'nun öyle bir güzelliği var ki benim yoksulluğuma delildir
O bir tapındır benim için, varlığımın varlığı için Macid Tanrı için

O tapınağın iki ehli var: Biri Tanrı, biri benim özüm, hem iyilik hem öz-
veri için
O'nun ilki bir harftir yedili
Ki aşar fasıl harflerinden öteki altı harfi²⁵

İşte sevgide bulunan en lezzetli, en zevkli, en tatlı şey budur. Bunun biraz altında, aşk sevgisi, sevginin sevgisi vardır. Bu, insanın sevdiğini unutacak derecede aşkla meşgul olmasıdır. Leylâ Kays'ın (Mecnun'un) yanına gelir. Kays o sırada "Leylâ! Leylâ!" diye inlemektedir. O sırada bir buz parçası alır ve onu kor gibi yanan yüreğinin üstüne koyar; o buz parçası yüreğinin yangınına dindirir. O bu haldeyken Leylâ ona selam vererek "İşte ben geldim! Ben Leylâ'yım. İsteddiğin, arzu ettiğimin, ben senin sevgilimim, ben senin gözünü, gönlünü sevindirecek olanım, ben Leylâ'yım." der. Kays ona bakar ve ona "Gözümün önünden çekil git! Çünkü senin aşkın beni öylesine meşgul etti ki sonunda seni unuttum" der. Bu duygu aşkta hissedilebilecek en tatlı ve en ince duygudur. Fakat bu duygu tat bakımından, daha önce belirttiğimiz duygudan daha aşağıdadır.

Allah rahmet etsin, şeyhimiz Ebu'l-Abbas Cafer el-Üryani²⁶ bir duasında Allah'tan sevgiyi değil de sevgi hissini, zevkini istemişti.

İnsanlar sevginin tanımını konusunda ihtilafa düştüler, fakat ben, sevgisini tam manasıyla tanımlayan birini görmedim. Aşkın, geride bıraktığı izleri ve gerekleri aracılığıyla belki tanımını yapılabilir. Özellikle o, Aziz ve Cenab olan Allah'ın bir sıfatı olarak kaldığında tanımını yapmak son derece zordur. Sevgi konusunda duyduğum en güzel şey, bazılarının bana Ebu'l-Abbas ibn el-Arif ed-Dahaci'den aktardığı şu sözlerdir. Ona sevgi hakkında bir soru yöneltilince şunları söylediğini aktardılar: "Kıskançlık, sevginin sıfatlarındandır²⁷; edeplince örtünmenin dışında her şeyi hor görür".

Bil ki, bilinebilen işler (*el-umür el-ma'lûmeh*) iki türdür. Bir kısmının tanımını yapılabilir, bir kısmının tanımını yapılamaz. Sevgi konusunu bilen ve bu konuda konuşan bilginlere göre, sevgi tanımını yapılamayan işlerdendir. Sevgiyi ancak aşka tutulan ve sıfatı âşık olanlar bilir. Bu âşıklar da sevginin mahiyetini bilemezler, fakat onun varlığını da inkâr edemezler.

Bil ki, insan sevgilisinden duyduğu sözün dışındaki sözlere sağır olduğu, sevgilisinin yüzünden başka gördüğü her türlü manzaraya karşı kör olduğu, sevgilisinin konuşmasının ve sevgilisinin sevdiği konuşmaların dışındaki konuşmalara ilgisiz kaldığı zaman, ancak aşk o insana hakim olur. O zaman kalbinin üzerine bir mühür koyar ve oraya sevgilisinin sevgisinden başka hiçbir şeyi sokmaz. Hayal hazinesinin üzerine bir kilit vurur, bir sürgü sürer, böylece hayalinde sevgilisinin suretinden başkasını hayal etmez, hayalini meşgul edecek bir başka görüntünün öne çıkmasına ya da bir başka suretin oraya sokulmasına izin vermez. Tıpkı şairin şu sözünde olduğu gibi:

*"Hayalin gözlerimde, sözlerin dilimde
Taht kurmuşsun kalbimde, neden kayboluyorsun öyleyse?"*

Onunla duyar ve onun için duyar. Onunla görür ve onun için görür. Onunla konuşur ve onun için konuşur. Bizzat ben hayal gücüyle öyle etkilendim ki, aşkım, tıpkı Cebrail'in, Allah Resulü'ne —*selat ve selâm üzerine olsun*— somut olarak gözükmesi gibi, sevgilimin suretini gözlerimin önüne hissedilir biçimde getiriyordu ve ben ona bakmamazlık edemiyordum. O benimle konuşuyordu, ben de ona kulak verip dinliyordum ve ne söylediğini anlıyordum. Günlerce en ufak bir şey yiyemedim. Her ne zaman sofrâ önüme gelse, sevgilim sofranın ucuna geliyor, bana bakıyor ve bizzat kulaklarımla duyduğum sözler söylüyordu bana. "Beni seyrederken yemek mi yiyeceksin?" diyordu bana. Bunun üzerine ben de yemek yemekten vaz geçiyordum ama açlık da duymuyordum. Ona öylesine sıırılsıklam âşık olmuştum ki sonunda ona baka baka şişmanladım. Bakışlarım ona çakılmıştı ve o benim için gıda ve besin kaynağı olmuştu. Dostlarım ve ailem, hiçbir şey yemediğim halde böyle şişmanlayışına şaşırıyorlardı, çünkü günlerce, ne olursa olsun hiçbir şey tatmadan, yemeden, içmeden o şekilde kalmıştım. Açlık hissetmiyordum. Susuzluk da duymuyordum. İster oturayım, ister ayakta durayım, ister hareket edeyim, ister hareketsiz durayım gözlerimin önünde hep O durmaktaydı.

Aslında insanın sevgilisi Hakk Teâlâ olursa, ya da bir insan, bir kadın ya da bir çocuk olursa bil ki ancak o zaman sevgi, âşığı sevgi denizinde boğar. Bu saydıklarımın dışındakilerin sevgileri, insanı sevgi derzında boğamaz.

Bunları özellikle söyledik, çünkü insan kendi suretinde olan biriyle ancak onu sevdiği zaman tam anlamıyla anlaşılabilir ve bir uyum içinde olabilir. Âşıқта, sevgilisinininkine benzemeyen hiçbir yön yoktur; âşıktaki her şey sevgilisine ayarlıdır. Dışı dışına, içi içine âşık olur. Hakk Teâlâ'nın Kendisini, Zâhir ve Bâtin diye adlandırdığını görmüyor musun? İşte bu nedenle, insan Allah için Allah'ın yarattığı şekiller ve varlıklar için sevgi deryasında boğulmaktadır. İnsan dışında, dünyadaki öteki varlıklarda sevgi yoktur. Dolayısıyla insan dünyaya ait bir şekil, bir suret severse, ona ancak uygun bir benzerlikle karşılık verir. Kendi zatına ait olan bir şey ise zihninde daima uyanık ve diri kalır.

İnsanın, Allah'ı sevdiği zaman, sevginin içinde boğulması meselesine gelince, bunun nedeni, Hz. Peygamberin hadisinde de belirtildiği gibi, insanın Tanrı suretinde yaratılmış olmasıdır. Böyle olunca, insan İlâhî Varlığı bütünüyle kendine kabul edebilir. Onu kendine sığdırabilir. İşte bunun için, insanda Tanrı'nın bütün isimleri zuhûr eder. Kendinde sevgi sıfatı bulunmayan insan bile bunu elde edebilir, çünkü kendinde olmasa da yaratılışında sevgi vardır. Bu nedenle insan sevgi içinde boğulur²⁸. Eğer insan Allah'a bağlanır, O'na âşık olursa. Sevgilisi Allah olur. Sevgisinde öyle ileri makâma ulaşır ki, Allah'ın yaratıklarına karşı duyulan aşkıta yok (*fenâ*) olma halinden çok daha ileri bir makâmda, Allah'ın aşkında yok olur. Çünkü o varlıklara, o şekillere duyulan aşk, varlık ya da o şekil, sevenin gözünde kaybolunca, yok olmaktadır. Oysa sevgili Hakk Teâlâ olunca, O daima müşâhede edilebilir durumdadır. Sevgilinin müşâhede edilmesi, tıpkı beden üzerinde gıdaların bıraktığı etki gibidir. Yani beden o gıdayla büyür, gelişir. Sevgilinin müşâhede edilmesi arttıkça sevgi de artar. Aşka özgü olan bu durum nedeniyle, sevgiliyle karşılaşınca şevk sakinleşir, yatışır fakat yeniden kavuşma arzularıyla iştihak yeniden canlanır. İşte sevgiliyle birarada bulunan âşık bunları hisseder. Sevgilisini seyre dalmaya ve onu müşâhede etmeye doyamaz. Ona duyduğu arzudan kendini kurtaramaz. Sevgilisiyle birlikte olmasına rağmen, ona her bakışında vecdi ve şevki artar. Tıpkı şairin dediği gibi:

*"Tuhaf değil mi? Ben onları ne kadar çok özleyorum.
Onlar benimle birlikte, ama yine de onları özleyorum,
Gözlerim onları ağlatıyor, oysa onlar gözbebeğimin içinde
Gönlüm onları arzuluyor, oysa onlar benim yanımda."*²⁹

Eğer âşığım sevgisinde, sevgilisinden başkasına düşünmeye fırsat verebilen bir akıl ya da bir akıl yürütme varsa, o sevgi saf ve gerçek değildir. O ancak nefiste (insanda) geçici bir durumdur. Kimileri bu tür bir sevgi hakkında şöyle demiştir:

“Akıl ile idare edilen sevgide hayır yoktur.”

âşıkların bu konudaki öyküleri sayılamayacak kadar çoktur. İşte, konusu müşahede ve şevkle sevginin artması olan bir şiirimiz:

*“Sevgilimden uzaklaşıyorum, bu kez kavuşma arzusu tüketiyor beni
Ona kavuşuyorum, iyileşemiyorum, o varken de yokken de özlüyorum
Onunla karşılaştınca ummadığım şeyler geliyor başıma
Şifa bulacağım yerde yeni bir dert geliyor başıma
Çünkü ben onunla karşılaştığım daha ilk anda
Güzelliği devamlı artan birini görüyorum karşımda
Bir vecd gerekli ki olsun durağımız
Artınca güzelliğinden uyumlu beraberliğimiz.”*

Sahihi Müslim'de Tanrı'nın —noksan sıfatlardan O'nu tenzih ederiz— istihalesi (metamorfoz) hakkındaki hadislerde ifade edildiği gibi, burada ben de Sübhan olan Tanrı'nın, ahirette kulları için ve bu dünyada kullarının kalpleri için, çeşitli şekillerdeki (yani keyfiyet ve teşbih dışında, Zatına uygun düşen şekillerdeki) tecellisine dikkat çekiyorum³⁰.

Allah'a and olsun ki, eğer Şeriat böyle ilâhî haberler getirmeseydi, hiç kimse Allah'ı tanıyamazdı. Ve eğer biz yalnızca akıllı insanların, münevverlerin, böyle değil şöyle değil diyerek Allah'ın Zatı konusunda ileri sürdükleri akli delillerle yetinmiş olsaydık, hiç bir insan O'nu sevemezdi. Fakat şer'î ifadelerle ilâhî haber gelince ve görünüşte akli delillere karşıt olan işlerde, Sübhan olan Tanrı'nın şöyle şöyle olduğunu bize haber verince, biz de, sübûtî sıfatlarından dolayı, Allah'ı sevdik.

Allah, ilgileri belirttiikten, sebepleri ve varlıkların sevgiye yönelmelerini sağlayacak ilgileri saptadıktan sonra şöyle buyurmaktadır: *“O'na benzer hiçbir şey yoktur.”* (Kur'an, 42/11). Böylece, Allah sevgi için gerekli sebepleri saptamıştır, ama akıl bunları kendine özgü delilleriyle inkâr eder. İşte şu hadisin anlamı da budur: *“Ben bir gizli hazineydim, bilinmeyi*

sevdim, istedim; yaratılmışları yarattım ve onlara Kendimi tanıttım. Böylece onlar Beni tanıdılar”.

Demek ki Allah, ancak, bize karşı beslediği sevgi, muhabbet, rahmet, acıma ve şefkatten dolayı, bize Kendisi hakkında haber verdiği Vahiyle bilinebilir; yani Kendisini anlatabilmemiz, O'nun bize indirdiği Vahyin çizdiği sınırlarla ancak O'nu bilebilmemizle mümkündür. O'nu kalbimizde, gönlümüzde, hayalimizde ve yönelimlerimizde, bakışlarımızın ve ilgilerimizin konusu yaparız; öyle olur ki sanki O'nu görürüz. Daha ilerisini söyleyelim, sanki O'nu kendimizde görürüz, çünkü biz O'nu kendi görüşümüzle değil, O'nun Kendisini tanımasıyla bildik. Böyle olmakla birlikte, gene de bizden bazıları O'nu görür, fakat O'nu bilmez³¹. Allah Kendisinden başkasına muhtaç değildir. Aynı şekilde Allah, yaratılmışlarda, Kendinden başkasını sevmez. Demek ki, her âşğın, sevenin gözü içinde, her sevgide, her sevgilide O zâhir olmaktadır. Varoluş içinde sadece tek bir Seven vardır, dolayısıyla âlem hem sevendir hem sevilen. Bütün bunlar hep O'na döner. O'ndan başkasına ibadet edilmeyeceği gibi, ibadet eden kişi de ancak kendisindeki uluhiyyeti tahayyülle ibadette bulunur. Eğer o uluhiyyet olmasaydı, kul asla Tanrı'ya ibadet etmezdi. Allah bu konuyu şu ayetle çok açıkça bildirmiştir: “Rabbiniz sadece Kendisine tapmanızı emretti...” (Kur'an, İ/7/23).

Sevgi de böyledir: Hiç kimse kendi Yaratıcısından başkasını sevmez. Fakat Zeyneb'in, Suad'ın, Hind'in ve Leylâ'nın sevgisiyle, ya da bu dünya sevgisiyle, ya da para ve makâm hırsıyla ya da bu âlemde sevilen şeylerin sevgisiyle Allah gizlenmiştir. Şairler bütün sözlerini yaratıklar üzerine harcadılar ve O'nun hakikatini tam anlamıyla bilemediler. Arifler ise, duydukları her şiirde, her bilmecede (lügaz), her methiyede ve her gazelde (tegazzül), şekillerin ve suretlerin perdesi arkasından sadece O'nu görürler. Bütün bunların sebebi, Tanrı'nın Kendinden başkasının sevilmesini kabul etmediği, ilâhî kıskançlıktır.

Çünkü sevginin sebebi güzelliştir (cemal). Güzellik ise, Allah'a aittir. Çünkü güzellik O'nun Zatından dolayı sevilmektedir. “Allah güzeldir; güzelliği sever”³². Bu nedenle Allah Kendi kendini sever. Sevginin bir diğer sebebi de ihsan'dır... İhsan, ancak Allah'tan gelir. Allah'tan başka muhsin-ihsan edici yoktur, yani bir varlığı ihsanından dolayı seversen, sadece Allah'ı sevmiş olursun, çünkü muhsin, yani ihsanda bulunan O'dur. Ve eğer bir varlığı güzelliğinden dolayı seversen, sadece Allah'ı sevmiş olursun, çünkü Allah güzeldir.

Sevginin ilgi konusu her durumda Allah'tır³³. Hakk, Tanrı, Kendini bildi, Kendinde âlemi bildi ve âlemi Kendi suretinde çıkardı. Bundan dolayı, âlem O'nun için bir aynadır. Allah o aynada Kendi suretini görür. Demek ki, Tanrı ancak Kendini sevmektedir. Allah, Peygamberimize hitaben "De ki, eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin..." (Kur'an, 3/31) derken gerçekte Kendini kasetmektedir. Öyleyse, birine uymak, ona bağlanmak, sevginin sebebi olmaktadır; âlemin aynasında Tanrı'nın suretine bağlanmak da sevginin sebebidir, çünkü o aynada sadece O Kendini göstermektedir. Öte yandan nafileler de sevginin bir sebebidir. Nafileler bir fazlalıktır, artık ibadetlerdir, Âlemin sureti de varoluş içinde bir fazlalıktır. Bu nedenle Allah âlemi bir nafile olarak sevmiştir, böylece, ancak Kendini sevecek derecede kulun "işittiği kulağı, gördüğü gözü olmuştur".

Çok nazik, çok özel ve aynı zamanda da vehim melekesinden kaçan, yani düşünmeden hızla sıyrılıveren, bir mesele daha var. Diyelim ki tuhaf bir şey oluyor. Meselâ, aklın doğrulayabileceği, saptayabileceği ve ondan dolayı sarsılmayacağı, fakat vehim melekesinin onu nesnel olarak tutamayacağı bir şey. İşte tıpkı bu misal gibi, aklın varlığını saptadığı fakat kendinden uzaklaşmasına da engel olamadığı, ayrıca vehim melekesinden de kaçan, onun da tutup yakalayamadığı bazı şeyler vardır. Sonra, bu söylediklerimizin tersine, akıldan kaçan, fakat vehim melekesinin, onun varlığını saptayıp hükmü altında aldığı ve etkili olduğu daha başka şeyler de vardır. Meselâ bir adam düşünelim: Çalışsa da çalışmasa da rızkının kendisine gelmesi gerektiğini akli kendisine delilleriyle gösteriyor. Bu şekildeki bir ilim akıldan uzaktır, onun üzerinde ancak vehmi düşünce hükmünü sürdürmektedir. Eğer sen rızkını arama konusunda çaba göstermezsen, ölür gidersin. Sonra biri çıkar gelir kal-kar o rızkı elde etmeye çalışır. Buna göre, onun haklılığı akli açısından zâil olur; vehmi açısından da bâtıllığı sabittir, dolayısıyla böylece inkâr edilemez ve itiraz olunamaz bir gerçek olur.

Bir başka örnek verelim: Meselâ bir adam bir yılan ya da bir aslan görür. Akli bunların kendisine zarar vermeyeceğini söyler. Sonra bu akli delilden vazgeçer ve onların zararlı olduğuna vehmeder ve o hayvanlardan kaçır; vehim melekesinin kendisine verdiği hükümle yüzünün şekli değişir. içi korkuyla dolar. Bu haller vardır ve bunlar bir gerçektir. Kimi yerlerde vehmin gücü hakimdir; kimi yerlerde aklın gücü.

Allah izin verirse bu bölümde sevginin hakikatlerinden ve onların makâmlarından bahsedeceğiz. Allah bu işimizi kolaylaştırsın! Diyoruz ki, sevgi, iradenin, ilgili olduğu şeyler arasında hususi bir ilgidir. Sevgi, bağlanma anında, gayrı mevcut bir *ma'duma* bağlanır ve o sevgilinin somut olarak bizzat var olmasını, vücûdunu ya da vukûunu ister. Vukûunu dedim, çünkü sevgi bazen sevilen somut varlığın gerçek varlığını ortadan kaldırmasına bağlanır. Bununla birlikte, var olduğu halde, bir kimsenin varlığının yok olması aynı anda mümkün değildir. Sevginin bağlandığı varlık yok olunca, gerçek olur; o zaman artık yokluğun varlığından söz edilemez. Eğer ondan söz eden olursa, ancak bilgisizliğinden dolayı söz eder.

Bu konuda biz şöyle deriz: Seven, sevgilinin somut olarak var olmasını ister, çünkü sevgili gerçekte *ma'dumdur*. Böyle olunca, sevgili seven içindir. Bu da, kim olursa olsun bir şahısla kavuşmayı gerekli kılan bir iradedir. Eğer bu şahıs kucaklanıp öpülecek biriye, onu kucaklamayı sever; eğer evlenilecek biriye, onunla evlenmeyi sever; eğer birlikte oturulacak, dost olunacak biriye onunla birlikte oturmayı, dost olmayı sever. Dolayısıyla sevenin aşkı şu anda henüz sahip olunamayan o şahsın sadece yokluğuna bağlanacaktır. Böylece, sevgisinin o şahsa bağlı olduğunu hayal eder. Oysa durum hiç de öyle değildir, çünkü o şekilde davranmakla yalnızca sevgiliyle karşılaşmayı ya da onu görmeyi arzu etmektedir. Eğer sevgilinin bizzat şahsını ya da varoluşunu, yani şahsiyetini ve varlığını sevmiş olsaydı, sevgisinin ona bağlanması kendisine hiçbir yarar sağlamazdı.

Bu konuda, "Biz bir şahısla birlikte olmayı seviyoruz, onu öpmek ya da kucaklamak, ona sıcak bir ilgi duymak ve onunla sohbet etmek istiyoruz. Sonra da bunların gerçekleştiğini düşünürsek, kucaklama ya da kavuşma olsa bile, gene de sevgi devam ediyor, oysa ki sevginin bağlandığı şahsın *ma'dum* olması gerekmez miydi?" diyecek olursan, "Bu konuda yanılıyorsun." deriz. Çünkü kendisine sevgi duyduğun birini kucakladığın zaman ya da onunla birlikte bulunduğun zaman ya da onunla çok sıkı bir içtenlik kurduğun zaman, sevginin sebebi bu durumda, sonuç olarak ortaya çıkan gerçekleşim değil, ondan doğan devamlılık ve sürekliliktir. Devamlılık ve süreklilik ise, *ma'dumdur*, gerçeğe dahil değildir; bu müddet, bu süreç hiçbir zaman sona ermez. Öyleyse sonuç olarak, sevgi vuslat halinde ancak sevgilinin *ma'dumuna* bağlanır. Bu ise, vuslatın devamlılığı demektir; ki hiçbir zaman gerçekleşmez.

Bu konuyu Kur'an'daki şu ayet ne güzel dile getirmektedir: "Ey insanlar, sizden kim dininden dönerse, iyi bilsin ki, Allah yakında öyle bir toplum getirecek ki O onları sever onlar da O'nu sever.." (Kur'an, 5/54). Burada sevmek fiili üçüncü tekil ve üçüncü çoğul şahısta ve geniş zamanda kullanılmıştır. Burada sevginin *müteallık* (ilgi konusu) gaib ve *ma'dum* bir varlığı göstermektedir. Dolayısıyla her gaib görelî bir *ma'dum*dur.

Sevginin özelliklerinden, niteliklerinden biri de şudur: Sevginin görünüşte mükemmel olması için, âşık, eğer seçme gücüne malikse, sevgisinde iki karşıt görünümü birleştirmelidir. Tabii sevgi ile ruhanî sevgi arasındaki fark budur. Varlıklar arasında sadece insan bu iki tür aşkı birleştirebilmektedir. Hayvanlar da sever, fakat bu iki karşıt sevginin arasını insanlar gibi birleştiremezler. Yalnızca insan bu iki karşıt sevgiyi sevgisinde birleştirebilmektedir, çünkü insan Tanrı suretinde yaratılmıştır. Tanrı ise Kendini karşıt sıfatlarla nitelemiştir. Örneğin şu ayette ifade edildiği gibi: "O Evveldir ve Ahirdir; ve Zahiridir ve Bâttır." (Kur'an, 57/3).

Karşıtlar arasındaki sevginin insanda bu şekilde birleştirilmesinin nedeni, sevginin insan için gerekli niteliklerden biri olmasıdır. Sevgiliyle birleşme arzusu ve sevgilisinin sevdiği şeyleri sevmesi de sevene gerekli olan niteliklerdendir. Örneğin, eğer sevgilisi ayrılığı seviyorsa, o da ayrılığı sevecektir. Böylece sevginin gereğine ters davranacaktır, çünkü sevgi kavuşmayı ister ayrılığı değil. Buna karşılık, eğer sevgili kavuşmayı severse, seven, sevginin gerektirmediği, garip bir şey yapabilir, çünkü seven, sevgilisinin sevdiğini sever. Bu durumda öyle davranmaz. Demek ki her durumda seven, sevdiğinin etkisinde kalır. Bu iki nokta arasını birleştirmenin gayesi, sevenin kavuşmayı istemesine karşılık sevgilisi ayrılığı sevdiği halde, sevgilisini sevmesidir yoksa salt ayrılık için değil. Bu konu bundan daha iyi bir biçimde açıklanamaz.

Bu durum, kazası ve kaderi ne olursa olsun durumuna razı olan birinin durumuna benzer: Kazası "küfr" olunca, hakikatte kazasına razı olmayacağı halde, "razı" sıfatını o insana vermek doğrudur.

Aynı şekilde, Şeriat da böyledir; tıpkı bu sevgi meselesindeki gibi. Seven, sevgiliyle kavuşmayı sever. Ayrılığın kendisini değil. Sevgilisinin ayrılığa duyduğu sevgiyi de sever, çünkü ayrılık da esasında sevgilinin sevdiği bir şey değildir. Aynı şekilde, *kaza* da *muktezanın* aynısı değildir. Aslında *kaza*, *muktezanın* bizzat kendisi değil de, Allah'ın o şahıs

hakkında, o mukteza ile hükmetmesidir. Bu nedenle, Allah'ın verdiği hükme razı olur.

Hayvanın sevgisi böyle değildir, çünkü hayvandaki sevgi tabii bir sevgidir, ruhani sevgi değildir. Hayvan özellikle sevdiği hayvanla kavuşmayı ister, sevdiği hayvanın kendisine bir sevgi duyup duymadığını da bilmez. Hayvan bunun bilincinde değildir; bununla ilgili bir ilmi yoktur hayvanın.

Bu nedenle, insana özgü sevgiyi iki kısma ayırdık: Tabii sevgi: Bu sevgi hem insanlarda hem de hayvanlarda vardır. İkincisi ise: ruhani sevgi. Bu sevgiyle insan, hayvanı sevgiden ayrılır.

Bunu böylece belirttikten sonra, bil ki sevginin üç türü vardır; *İlâhi Sevgi*; *Ruhani Sevgi* ve *Tabii Sevgi*. Bunlardan başka bir çeşidi yoktur.

İlâhi sevgi: Allah'ın bize duyduğu sevgidir. Ayrıca bizim Allah'a duyduğumuz sevginin de ilâhi sevgi olduğu kabul edilir.

Ruhani sevgi: sevenin sevgilisini razı ve hoşnut etmeye çalıştığı sevgidir. Sevgilisine karşıt olabilecek hiçbir şey kalmaz onda, ne garaz ne de irade. Dahası, seven, bütünüyle sevgilisinin iradesine bağlı kalır.

Tabii sevgi ise; tamamen, bütün arzularını tatmin etme yolunu araştıranların sevgisidir. Onun bu çabası, sevgilisinin hoşuna gitsin ya da gitmesin, hiç önemli değildir. Bugün insanların çoğu bu sevgi üzerinedir.

O halde, demek oluyor ki, bundan sonraki bölümde *İlâhi Sevgi* üzerinde duracağız. Onu ruhani sevgi izleyecek; ondan sonra da üçüncü olarak tabii sevgi üzerinde duracağız.

Hakikati ancak, Allah söyler ve hidayete ancak, O erdirir.

İLÂHİ SEVGİ

ilâhi sevgide Allah, bizi, hem bizim için hem Kendisi için sever. Tanrının, Kendi için bize duyduğu sevgi şu kudsi hadiste ifade edilmektedir: “Ben bir gizli hazineydim; bilinmek istedim ve mahlukatı yarattım. Sonra onlara Kendimi tanıttım; onlar da Beni tanıdılar”. Demek ki, Allah bizi, O’nu tanıyalım diye, Kendisi için yaratmıştır. Şu ayet bunu çok iyi belirtmektedir: “Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Kur’an, 51/56). Neticede, Allah bizi sadece Kendi için yaratmıştır.

Allah’ın bizim için bize duyduğu sevgiye gelince, bizim yaratılış gayemize ve tabiatımızın özüne uygun düşmeyen işlerden kurtuluşumuzu sağlayacak ve bizi mutlu edecek amelleri bize tanıtmakla, bu sevgi, ifadesini bulmaktadır³⁴.

Sübhan olan Tanrı yaratıkları Kendini tesbih etsinler diye yaratmıştır. Yaratıklara, O’nu tesbih etmelerini, O’na hamd ve sena etmelerini ve O’na secde etmelerini söylemiştir. Ancak bu şekilde O’nu tanıyabiliyoruz. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Yedi gök, yeryüzü ve bunların içinde bulunanlar, O’nu tesbih ederler. O’nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız...” (Kur’an, 17/44). Yani O nasıl- sa o hal üzere ve O’ndan olan şeyle, O’na hamd ve sena ile O’nu tesbih

etmeyen hiçbir şey yoktur. Aynı şeyin şu ayette de bildirildiğini görüyoruz: “Göklerde ve yerde olan varlıkların, kanatlarını çırparak uçan kuşların Allah’ı tesbih ettiğini görmedin mi? Onların her biri kendi duasını ve tesbihini bilmektedir.” (Kur’an, 24/41). Her varlık kendi duasına önem vermekte, onda kararlı ve devamlı olmaktadır.

Bu ayetle Allah, *selat ve selam üzerine olsun* Hz. Peygamberimize hitap etti. Onu evrensel (külli) tesbihe tanık yaptı, çünkü o bunu görmüştür. Ona “Görmedin mi...?” dedi ve bize “Görmediniz mi?” demedi. Bunun nedeni şudur: Çünkü biz bu evrensel tesbihi görmedik, ona sadece inandık. Oysa Muhammed —*selat ve selam üzerine olsun*— onu açık görmüştü.

Aynı şekilde, Allah, peygamberimizi her şeyin secde halinde olduğuna tanık etti ve ona şöyle hitap etti: “Görmedin mi, göklerde ve yerde bulunan varlıklar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyorlar?” (Kur’an, 22/18). Dikkat edilirse, Allah hiçbir varlığı dışta tutmamış; göklerdeki ve yerdeki varlıkların hepsini zikretmiştir, ulvî âlemi de süflî âlemi de zikretmiştir. Her varlığın sadece Allah’a secde ettiğine Peygamberi tanık etmiştir. Bunun için bu secde işine Allah’ın tanık yaptığı herkes ve bu secde işini gören herkes, bu hitabın muhatabı durumundadır. Bu fıtrî ve zatî bir tesbihtir ki yalnızca o tanıklara tecelli eder. İşte o zaman onlar Allah’ı severler. O’nu tesbih eder, O’na hamd ve senada bulunurlar, bunları hiçbir zorunluluk olmadan bilakis zati bir gereklilik olarak yaparlar. Bu zati bir ibadettir ki Allah o kimseleri Kendisine ait istihkak hükmüyle o ibadetin içine yerleştirmiştir.

Keşf ehli hakkında da aynı şeyi söylemiştir, insanların çoğu, yani akıl sahibi her insan buna muhataptır: “Allah’ın yarattığı şeylere bakmıyorlar mı? Gölgeleleri sağdan ve soldan sürünerek, Allah’u secde etmektedir. Onlar Allah’a kullukta asla büyüklenmezler, daima O’na boyun eğerler.” (Kur’an, 16/48). İşte, göze görünebilen en güzel nimet budur. Sonra, gölgelerin bu şekilde sağa ve sola uzanmasının da O’nun Celali karşısında bir saygı ve küçüklük işareti olarak Allah’a secde hali olduğunu gene Allah haber vermektedir bize. Bu nedenle “onlar asla büyüklenmezler ve daima O’na boyun eğerler.” demiştir. Böylece, boyun eğerek Allah’a secde etsinler diye Allah onları akıllılıkla nitelendirmiştir. Bu ayetin devamındaki ayet ise bu ayetin bir tamamlayıcısı durumundadır. Şöyle ki: “Göklerde

ve yerde bulunan bütün canlılar ve melekler Allah'a secde ederler." (Kur'an, 16/49). Canlılar, yani yeryüzünde yaşayan, yürüyen ve sürünen varlıklar ve gök ehli, ayrıca ne gökte ne yerde olan melekler; sonra, bu ayet şöyle bitiyor: "Onlar asla büyüklenmezler." (Kur'an, 16/49). Yani Rabb'lerine ibadet etmemelik etmezler. Sonra, Allah onları şöyle nitelenmektedir: "Üstlerinden, Rablerinden korkarlar ve kendilerine emredilene yaparlar." (Kur'an, 16/50). Allah, onlara, "korkma" vasfını yüklemektedir, böylelikle, onların kime secde ettiklerini bildiklerini, bize göstermek istemektedir. Daha sonra Allah yine onları "Kendisine boyun eğmiş", ve "kendilerine emredilene yaparlar" şeklinde vasfeder. Sonra da "Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmezler ve emredildikleri şeyi yaparlar" (Kur'an, 66/6) şeklinde anlatır. Bir başka ayette ise şöyle buyuruyor: "Rabb'inin yanında bulunanlar, melekler, gece ve gündüz O'nu tesbih ederler ve onlar bundan hiç usanmazlar." (Kur'an, 419/38), yani canları hiç sıkılmaz.

Bütün bunlar gösteriyor ki, bütünyle âlem, şühûd ve ibadet makamındadır. Ancak düşünme yeteneği olan varlıkların durumu farklıdır. Bu varlıklar konuşma yeteneği olan insanlar ve cinlerdir. Bunların ruh durumları bakımından özellikleri vardır, vücut durumları bakımından değil. Çünkü bunların şekilleri de, Allah'ı tesbih etme ve O'na secde etmede, kâinattaki öteki varlıkların şekilleri gibidir. Bedenin bütün azaları O'nun tesbihini dile getirir. Görmüyor musun, kendilerine müsahhar kılınmış nefisler üzerine Kıyamet gününde derileriyle, elleriyle, ayaklarıyla, dilleriyle, kulaklarıyla, gözleriyle ve öteki dünya azalarıyla şahitlik yapacaklardır³⁵. "Ve hüküm, O yüce ve büyük Allah'ındır." (Kur'an, 40/12).

Demek ki, bütün bunlar Allah'ın, Kendisi için bize gösterdiği sevginin hükmüdür. Öyleyse, kim O'na vefalı davranırsa, Allah, o kimseyi ödüllendirir; kim de vefasızlık ederse, onu cezalandırır. Öyleyse, Allah Kendini sever, Kendinin yüceltilmesini ve Kendine hamd ve sena edilmesini ister.

Allah'ın bizim için, bize duyduğu sevgiye gelince, hiç kuşkusuz Allah onu bize, hem bu dünyadaki hem de öte dünyadaki iyiliğimiz için tanıtmıştır. Kendisini tanıyıp bilmemiz ve O'ndan habersiz kalmamamız için, Kendisini tanıtacak delilleri bize göstermiştir. Ayrıca, O'nu tanıdıktan sonra ve içinde dolaştığımız, ve sahip olduğumuz her nimetin ancak O'nun bir nimeti olduğu ve ancak O'na mal edilebileceği husu-

sunda elimizde deliller varken, ifratlara kaçmamıza rağmen O bize rızık vermekte ve bizi nimetlere boğmaktadır. Ayrıca, o nimetler içerisinde yaşayalım, daima huzur ve rahat içerisinde olalım diye, sırf bizim için yaratmıştır onları. Bu eksiksiz ihsânın ardından O'na şükretmedik, oysaki akıl, nimet verene şükretmeyi gerektirir. Ayrıca biliyoruz ki Allah'tan başka ihsan edici yoktur.

Bize, bilmediklerimizi öğretmek ve bizi eğitmek amacıyla, Kendi katından bize bir peygamber göndermesi de O'nun ihsanındandır. Böylece Allah, Kendi hakkında bilmemiz gerekenleri bize öğretti. Kendi mutluluğumuza ulaştıracak yolu bize gösterdi. O yolu bize açıkça gösterdi. İsyana sürükleyici işlerden bizi korudu, sakındırdı. Ahlâki düşümlerden ve kötülüklerden, alçaklıklardan kaçınmamızı sağladı.

Sonra, Hz. Peygamberin doğruluğunu gösteren delilleri de bize bildirdi. Çok açık deliller getirdi bize. Kalblerimize iman nurunu yerleştirdi ve onu bizlere sevdirdi. Onu kalblerimizde süsledi. Bize küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi. (Kur'an, 49/7). Biz de buna iman ettik ve bunu tasdik ettik.

Sonra, tevfiğiyle bize iyilikte bulundu. Bizden Kendisini sevmemizi istedi, rızasını kazanmamızı istedi. Eğer bizi sevmeseydi, bütün bunların hiçbiri olmazdı, bunu bize açıkça bildirdi. Ayrıca, rahmetinin gazabını geçtiğini bildirdi. Bedbaht olan şâki bedbahtlık yapsa bile, Allah'ın rahmetinin, inayetinin, ve mahlukatın akibetlerinde müessir olan asli muhabbetinin kapsamına gireceğini bize bildirdi. Aynı şekilde, sevginin (*muhabbetin*) en temel esas olduğunu, İlahî Kelâm'ının hak olduğunu, ayrıca rahmetinin evrensel olduğunu bize bildirdi.

Bu dünya evi, Alim ve Aziz Allah'ın takdir ettiği ölçüde, tutarsız gerçeklerle ve perdelerle örülüdür. Allah öte dünyayı yaratmış ve bizi oraya doğru götürmektedir. Yalancı iddiaların, sahte davaların kabul edilmediği bir yurttur orası. Allah orada, bütün varlıklara *Rabb* olduğunu kabul ettirmiştir. Daha bir avuç toprak halindeyken, Âdem'in böğründen gelen insanoğulları da O'nun Rabliğini kabul etmişlerdir³⁶. Demek ki, bu dünya hayatı iki uç nokta arasında bir ara noktadır: Tevhid noktası ve O'nun Rabliğini tanıma noktası. İşte bu ara noktadadır ki, Tanrı'nın varlığı kabul edilmesine rağmen, "şirk" vaki oluyor, yani O'na ortak koşuluyor. İşte bu ara nokta böylece tutarsız oluyor.

Bu nedenle, "Allah'ın dışında kendilerine Rablar edinenler, "Biz onlara, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsın diye ibadet ediyoruz" derler" (Kur'an, 39/3). Böylece kendi şirklerinde, Allah-u Teâlâ'ya, gûya azamet, büyüklük nisbet etmektedirler. Kaldı ki, kendi toplumu içerisinde, "büyük-lük" (*kibriya*) ve "otorite" (*ceberut*) sıfatlarıyla arz-ı endam eden herkesin "kalbini mühürlediğini" gene Allah haber vermektedir. Fakat Allah bu mührü, onların kalblerine, bir yardım işareti olarak koymadı, çünkü onlar, kesin olarak, kendi nefislerini bu mühürle alçalmış ve aşağılanmış buldular. Dolayısıyla o yaratıkta büyüklük sıfatı görülse bile, Allah'a ait olan büyüklük asla bir yaratığın kalbine girmez, çünkü bu durum mazrufsuz bir zarfa benzer, yani içi olmayan dış gibidir, ki bu mümkün değildir.

Bütûn bunlar, nihâi sonuç mutluluk olsun diye Allah'ın yaratıklara duyduğu rahmet ve muhabbetten kaynaklanmaktadır.

Bu ara nokta zayıflayınca ve kendisini çevreleyen iki taraf kuvvetlenince, bu ara nokta sonunda iyice boşalır ve küçülür. Onu çevreleyen iki taraf ise dolar ve büyür. Öyle ki, Allah bu iki tarafı, ora sakinleri için nimetlerle doldurur. Ora sakinlerinin, mutluluğa ve nimete tertemiz olarak kavuşmaları için Allah, kendilerini, bu dünyada hak ettikleri azaptan temizleyip kurtardıktan sonra, onlar, o nimetlerden bol bol yararlanırlar.

Bir insanı öldürdüğü için öldürülen insanın durumunu görmüyor musun? Öldürüldüğü kişiye karşılık olarak kendisini öldüren ölümün zulmünden, kendisini nasıl temizliyor bu ölüm. Böylece kılıç onun günahına kefaret oluyor.

İşte, bu dünyada Allah'ın bildirdiği cezaların uygulanması müminler için bir temizlenmedir, hatta bir pire ısırması ya da bir diken batması bile bu kabildendir.

Burada şunu da belirtelim ki: Başka varlıklar topluluğu da vardır ki, temizlenmeleri için kendilerine, cehennemde, öte dünya cezaları uygulanır. Sonra cehennemden çıkmaları gerekmiyorsa dahi Tanrı'nın muhabbetinin yardımıyla cehennemde kendilerine merhamet edilir³⁷.

Görülüyor ki, Tanrı'nın kullarını sevmesinin ne başı var ne de sonu, çünkü O, ne *hâdis* olmayı ne de *âraz* olmayı kabul eder. Fakat Tanrı'nın kulları için duyduğu muhabbetin özü, sonu olmayan bir süreç,

içinde, ilkiyle ve sonuyla, yaratılışlarındaki ilkenin (*mebde'*) özüdür. Bu nedenle, Tanrı'nın onlara duyduğu sevginin nisbeti, nerede olurlarsa olsunlar, ister yokluk-*adem* halinde ister varlık-*vücûd* halinde olsunlar, kendileriyle birlikte olan O'nun varoluşunun (*keynûnet*) nisbetidir; tıpkı Allah'ın onların *adem* hallerinde de *vücud* hallerinde de onlarla beraber oluşu gibi. Çünkü onlar kendilerini sürekli seyreden ve sürekli seven Allah tarafından bilinirler. Daha önce Allah'ın sahip olmadığı yeni bir hüküm, yeni bir ilke kesinlikle O'na atfedilemez. O önceden ne ise her an odur. Allah yaratıklarını her an sevmektedir, tıpkı onları her an bildiği ve gördüğü gibi. Dolayısıyla "*Ben bir gizli hazineydim; bilinmek istedim...*" sözüyle, bütün bunların kendi içinde nasıl bir şey olduğunu, Allah-u Teâlâ, Kendi *Celâl'*ine uygun düştüğü gibi anlatmaktadır bize, çünkü Allah akılla, ancak *Fail* ve *Halik* olarak kavranılabilir.

Allah tarafından bilinen her öz (*'ayn*) aslında bir *ma'dum*'dur, yani gizilgüç halinde vardır. Allah onları var etmeyi sever ve ister. O zaman o öz için bir varlık (*vücûd*) yaratır, hatta o öz içinde bir varlık yaratır, yani o özü varlık giysisiyle giydirir. Böylece o öz var olur. Sonra bir başka öz var olur. Sonra bir başka öz. Kesintisiz ve aralıksız bir süreç içinde, ta Hakk'ın ilkiğine kanıt olan ilk varlıktan beri, bu böylece devam eder gider... Demek ki, önce tekillerde sonra cinslerde ve türlerde başka bir varoluş değil, aksine sürekli bir varoluş görülür. Bu dünyanın da bir gayesi ve bir sonu vardır ama, yaratılmışlar içinde insanın, nihayeti öte dünyaya çıkan özel bir gayesi ve varoluşu vardır. O halde, varlıklar ötedünyada yeniden doğmuş olurlar ve onların öte dünyadaki varoluşlarının bir sonu yoktur, çünkü mümkün varlıklar için bir son söz konusu değildir. Onların *ebediliği* daimdir, yani sonları yoktur, tıpkı Hakk'ın *ezelî* oluşu gibi. Hakk, sabittir, değişmezdir, zorunludur (*vacib*). O'nun varlığının Evveli, ilk ilkesi yoktur. Kullarına duyduğu muhabbetin de bir evveli yoktur. Sübhanallah! Ancak sevgilinin yanında aşkın zikredilmesi, aşkın kendisi değil de aşkın ilâhî anlatımı sırasında olur.

Kur'an Allah kelâmıdır. Müttekellim daima Allah'tır, yani, konuşan hep Allah'tır. Bununla birlikte, O, sadece Kendini tanıtmak için konuşur, şöyle ki: "*Rablerinden kendilerine gelen yeni bir uyarı, bir zikir yok ki, onu eğlenerek dinlemesinler!*" (Kur'an, 21/2). Bu zikir, bu uyarı sadece bizde yenidir, yoksa Allah'da yeni değildir, çünkü o zikir, Seyyidimiz, Ma-

likimiz, Sahibimiz ve rızık vericimiz olan Tanrı'dan gelmektedir. “Rahman'dan onlara gelen yeni bir zikir yok ki kesinlikle ondan yüz çevirmesinler.” (Kur'an, 26/5). Rahman'dan gelen bu zikir sadece bizim açımızdan yenedir, yoksa Rahman açısından yeni değildir, çünkü rahmet, nimet ve ihsan hem başlangıçta hem de sondadır. *El-İtyan*'da belirtildiğine göre, Kendi hakkında gerekli bilgileri bize öğretmek için, bu ilahî zikir, *Şakî* isimlerden değil, tersine *Rab* ya da *Rahman* isimlerinden gelmektedir.

İLÂHÎ SEVGİ-EK

bu, bizim Allah'ı sevme durumumuzdur, yani: *Biz, Allah'ı seviyoruz.* Bununla ilgili olarak Allah şöyle buyuruyor: “*O onları sever, onlar da O'nu severler.*” (Kur'an, 5/54). Bununla birlikte, bize özgü olan sevgi ile O'na özgü olan sevgi aynı nitelikte değildir.

Bize özgü olan sevgi, hakikatimizin ona verdiği özellik bakımından ikiye ayrılır; Birine ruhanî sevgi, ötekine tabî sevgi denir. Bizim Allah'a duyduğumuz sevgi bu iki sevgiyle birlikte. Fakat bu, tasavvur edilmesi, anlaşılması ve kavranılması çok zor olan bir konudur, çünkü her-kes, bu konuya müteallik işlerde aynı ilim verilmemiştir ve yine her-kes, bu konuda Allah'tan gelen haberlere inanma konusunda aynı de-ğildir. Bu nedenle Allah, Hz. Peygamberi — *selât ve selam üzerine olsun*— öyle bir ödülle ödüllendirmiştir ki bunun ifadesi şu ayettedir: “*İşte sana da böyle Emrimizden gelen bir ruh vahyettik. Sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin, fakat biz onu, vahyettiğimiz o kitabı, bir nur yaptık. Kullarımızdan di-lediğimizi onunla hidayete erdiriyoruz. Ve sen, hiç kuşkusuz, doğru yola götü-rürsün.*” (Kur'an, 42/52). Demek ki biz de, Allah'ın hidayete erdirmek istediği kullardanız. Allah'a sonsuz hamd olsun!

Allah'a karşı duyduğumuz sevgi konusunda bu izahatı verdikten sonra, şimdi, şu dört çeşit sevgiyi ele almamız gerekiyor. Şöyle ki; Ya Allah'ı sadece O'nun için severiz; Ya Allah'ı kendimiz için severiz, Ya

Allah'ı hem O'nun için hem kendimiz için severiz, Ya da Allah'ı severiz ama bu saydıklarımızın hiçbiri için değildir bu sevgi. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Allah'ı ne Kendisi için ne de kendimiz için seviyor değilsek, O'nu sevdiğimize göre, O'nu niçin severiz? Farklı bir inceleme konusu olan bu dördüncü tür sevgi, o halde, nasıl bir sevgidir? Bu ayrı bir bölümdür.

Sevginin bir başka türü daha vardır. Şöyle ki: Eğer biz Allah'ı seviyorsak, O'nu bizim tarafımızdan mı seviyoruz yoksa O'nun tarafından mı seviyoruz?

Veyahut da: O'nu hem bizim tarafımızdan hem de O'nun tarafından beraberce mi seviyoruz?

Ya da O'nu bu saydığımız sevgi çeşitlerinden hiçbiriyle değil de, başka bir çeşit sevgiyle mi seviyoruz?

Bütün bunlar açıklama, yorum ve şerh isteyen konulardır. İnşallah ilerde bu konularda söyleyeceklerimiz olacak. Bu ek bölümde ayrıca şu soruları da inceleyeceğiz: Allah'a duyduğumuz sevginin başlangıcı (*mebde'i* ve *menşe'i*) nedir? Bu sevginin kendi içinde bir gayesi var mıdır yok mudur? Eğer bir gayesi varsa, o gaye nedir?

Sevgiyle ilgilenen, zeki ve son derece güzel bir kadından başka hiç kimse bana böyle bir soru sormadı. Aynı şekilde, bu bölümde, inşallah, şu konuyu da ele alacağız: Sevgi, sevenin nefsî/zatî bir sıfatı mıdır, yani kişisel bir niteliği midir, yoksa var olan zatı üzerinde zaid (fazladan) bir anlam mıdır? Ya da sevenle sevilen arasında varlığı ve gerçekliği olmayan bir ilgi midir? İşte bütün bunları bu ek bölümde açıklamaya çalışacağız.

Bil ki, aşk ortaklık kabul etmez, ancak sevenin zatı tek ve bölünmez olursa durum başkadır. Eğer sevenin zatı birçok öğeden meydana gelirse, sevgisi, çeşitli yüzlere, çeşitli nedenlerden dolayı, bağlanabilir. Bu çeşitli işlerin ilgili olduğu varlık tek ve aynı varlıksa, ya da o çeşitli işler o varlığı ilgilendiren birçok işle ilgiliyse, o zaman aşk birçok kişiye bağlanabilir, dolayısıyla insanın birçok sevgilisi olabilir. Eğer sevenin, birden fazla kişiyi sevmesi mümkün olursa, daha fazlasını sevmesi de mümkündür. Müminlerin Emiri bu konuda şöyle demişti³⁸:

*“Üç güzel kızım eline geçti dizginim
Her biri girdi kalbime her yönden benim.”*

Burada “dizginim” sözcüğünde gizli bir sır vardır. Dizgin sözcüğü tekil kullanılmıştır, çoğul değil. O, üç sevgiliye ayrı ayrı birer dizgin değil de hepsine bir tek dizgin vermiştir. Bu şunu kanıtlamaktadır: Seven birçok kişiyi sevmek durumunda olsa bile, kendisinde en fazla etkili olan tek bir manaya tutulacak ve bu üç güzele o manaya uygun biçimde davranacaktır, yani o üç güzelin her birinde o mana vardır. Bunun kanıtı da yukarıdaki beytin ikinci dizesidir:

“Her biri girdi kalbime her yönden benim.”

Eğer o üç kızın her birini severken diğer ikisinde olmayan bir mana için sevmiş olsaydı, her birine birer dizgin verirdi ve o dizgini diğer ikisine vermezdi. Kalbine girerken, her birinin girdiği yer diğer ikisinin girdiği yerden başka bir yer olurdu. Dolayısıyla bu açıklama, bir kişinin bir kişiyi sevmesi durumudur. Fakat burada ise, bu biricik sevgili birçok âşığın sevgilisidir. O halde yukarıda ifade edildiği gibi, âşık birçok sevgiliyi sever.

İşte, bizim Allah’a duyduğumuz sevgi böyle bir sevgidir. Bizden bazıları Allah’ı Allah için severler. Bazıları da O’nu hem kendileri için hem O’nun için severler. Demek oluyor ki, bu sevgi en mükemmel sevgidir, çünkü Allah’ı tanıması ve O’nu müşahede etmesi en mükemmel şekle ulaşmıştır. Gerçekten de bizden bazıları Allah’ı *şühûd* halinde tanımıştır: O’nu, yukarıdan beri sayılan nedenlerin hepsi için sevmiştir. Bazıları da var ki, Allah’ı *şühûd* halinde değil de “haber”le tanımıştır; Allah’ı Allah için sevmiştir. Bazıları da Allah’ı nimetleriyle tanımış ve O’nu kendi nefisleri için sevmişlerdir. Bazıları da Allah’ı bütün bu nedenlerin hepsi için sevmişlerdir. Bütün bunlar şu demektir: *Şühûd* ancak suretlerde olur. Suret ise birçok şeyin birleşiminden doğar. Demek ki âşık da bileşik bir suretin sahibidir. Dolayısıyla âşık sevgilisine dair, herhangi bir tarzda, bir şey işitse, bu tarzda ona dair aldığı haberle onu sever. Tıpkı Hz. Peygamberin şu hadisinde ifade edildiği gibi: “Benim yüzümden bir dostu mu sevdiğin yoksa bir düşmandan mı uzaklaştın?” Demek ki, eşyayı O’nun sebebiyle sevmek ve eşyadan O’nun sebebiyle yüz çevirmek, her şeyden öte Allah’a duyduğumuz sevginin anlamını ve özünü oluşturmaktadır. O zaman O’nun bizden istediği her şeyi gönül hoşluğuyla ve seve seve yerine getiririz. Suretimden O’nu müşahede etmeyen kimse tebea hükümünde olur, tıpkı uzuvlarımızın ve hayvani yönlerimizimizin *nefs-i natika*’nın hükmü altında oluşu gibi ve de ona karşı ola-

mayışları gibi, çünkü onlar *nefs-i natıka*'nın aletleri gibidir. Allah'ın rızasını kazanma ya da kazanmama konusunda onları istediği gibi tasarruf eder, kullanır. İnsanın uzuvlarından her biri kendine bakmayı bırakırsa, ancak o zaman Allah'ın razı olduğu şeylerde kendini tasarruf edebilir, çünkü o bunun içindir. Ayrıca, cinler ve insanların (*sekalân*) dışında, varoluş içindeki her şey aynı konumdadır. Bu konuyla ilgili olarak, Allah şöyle buyurmaktadır: “O’nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihini anlayamazsınız.” (Kur’an, 17/44).

Allah, bu tesbih olgusuyla, Allah’a sena edilmesini istiyor, yoksa ceza için değil, çünkü tesbih O’nun *Zatına* ibadet etmektir. İbadetle birlikte, ceza vermeyi istemek bir arada düşünülemez.

İşte Allah’a, Allah için duyduğumuz sevgiden doğan sonuçlar bunlardır. Sübhanallah! Ancak, bazı *nefs-i natıka*’lar, Allah’ı tanımak için donandıkları düşünce yetenekleri Allah’ın ilmini almaya kendilerini elverişli kılmadığı için, bu temel tutuma aykırı davranırlar.

Bu nedenle, Kur’an’da anlatıldığı şekilde Allah, Âdem’in zürriyetinden gelen varlıkları kabzetmiş ve onlara kendi nefisleri üzerine zorla şahitlik yaptırmıştı. Bunun sonucunda, o varlıklar Allah’a isteyerek değil fakat kerhen secde etmek zorunda kaldılar, çünkü Allah o varlıkları kabzetmişti. Sonra Allah o varlıkları bu özel durumdan, yani *kabz* halinden çıkardı, onları serbest bıraktı, fakat aslında onlar bilmedikleri bir tarzda gene *kabz* halindeydiler. Onlar kendilerinin *kabz* halinden kurtulmuş olduklarını zannettiler³⁹.

O varlıklar bu karanlık bedene kendilerini bağımlı hissedince, arzularının kendilerini yönelttiği şeylere koştular ve ancak kendi tabiatlarına uygun olanı sevdiler. Kendilerini yaratan Allah’ın Rablığı üzerine yaptıkları şahitlikten gâfil oldular. Bu konuyu yukarıda da ele almıştık.

İşte bu şekilde, onun düşünme yeteneği ve ayrıca kullandığı bütün öteki yetenekleri ona şöyle dedi: “Sen beni kullanıyorsun fakat benden gâfil oluyorsun ve beni terk ediyorsun, sanki ben senin kullandığın aletlerden biriyim. Beni hiç hesaba katmıyorsun. Peki öyleyse kullan beni!”

Bunun üzerine “Peki” dedi nefis onlara, “ama beni muaheze etme, çünkü ben senin değerini bilemedim. Senin ne üzere olduğunu tam olarak bilmek için, Hakikatinin gerçekleştirdiği konularda istediğin gibi tasarruf etmene izin veriyorum. Böylece ben de o konularda seni tasarruf ederim.”

Düşünce yeteneği -akıl; "Tamam kabul ediyorum!" dedi. Sonra yüzünü nefse çevirdi, onu kendi efendisi kabul ederek ona şöyle dedi: "Sen kendi zaundan ve kendi varlığından gâfil olmuşsun. Sen kendi zaun için bu şekilde mevcut değil miydin? Yoksa yok musun? Ya da hiç var olmadın mı?"

Nefis, akla şu cevabı verdi: "Ben önce yoktum, sonra var oldum!". Bunun üzerine akıl yeniden şöyle dedi: "Seni var eden senin kendi varlığın mı yoksa senden başka bir varlık mı? İyice bir düşün bakalım ve bu hakikati yakalamaya çalış. Bu konuda beni kullan, çünkü ben bu iş için yaratıldım." Bunun üzerine nefis düşünmeye başladı ve bu delilin, kendine verdiği temel kuralı öğrendi. Şöyle ki: Kendiliğinden var olmamıştı, onu bir başkası var etmişti. Kendisinin tabii acılara bağımlı olduğunu görünce bir Varedicinin gerekliliği ona zorunlu gözüktü. Bu acıların giderilmesi için alışılagelen sebeplere sarılmak gerektiğini anladı. Böylece kendi varlığı içinde, kendini var eden sebebe bütünüyle bağlı kalması gerektiğini idrak etti.

Kendisinin *hâdis* olduğunu, yani sonradan yaratıldığını ve kendisini var eden bir Sebebin olduğunu tesbit edince nefis, düşünmeye başladı. Bu Sebebin kendisine benzemesi gerekmediğini ve kendisi gibi muhtaç olmadığını, tam aksine, kendisini saran acılara O'nun ortak bir yanının olmasının O'na uygun düşmeyeceğini bildi. Bu sebeblerin, yokken sonradan olduğunu, değişmeye ve bozulmaya tabi olduğunu müşahade etti. Bütün bunları kavradıktan sonra, kendisini yaratan, ve kendisi gibi sonradan olmuş (*ârizî*) bütün varlıkları, ve elemelerini yok edecek bütün sebepleri yaratan bir Varedicinin olduğunu anladı. Eğer bu Varedici olmasaydı, hastalıkların ve illetlerin çaresinin bulunamayacağı bilincine vardı. Elemeleri ortadan kaldıracak sebepleri yaratması hiç kuşkusuz O'nun rahmetindedir.

Sonunda nefis, o sebepleri sevecek ve onlara doğru tabii bir cazibeyle yönelecek noktaya ulaştı. Bu durumda, kendisini bu denli etkileyen sevgi ilgisini, o sebepleri yaratan Yaratıcı üzerine aktardı: Kendi kendine "O'nu sevmem benim için daha iyidir, fakat O'na uygun davranışlarda bulunup O'nu razı edecek şeyler nelerdir bilmiyorum" dedi. Sonunda O'na karşı duyması gereken sevgiyi doğurdu. Kendini varlık nimetiyle nimetlendirdiği, ve kendisiyle ilgili eşyayı var ettiği için O'nu sevdi. Fakat bu noktada kaldı. Allah, Âdem'in zürriyetini kabzasına al-

dığı sırada, daha önce O'nun Rabliğini ikrar ve tasdik etmişken, bir anda O'nu unuttu.

İşte tam bu sırada, dışarıdan, kendi cinsinden bir davetçi gelerek, ona, kendisinin onu yaratan katından gelen bir elçi olduğunu ileri sürünce, o da ona şöyle dedi: "Sen de benim gibisin ve doğru sözlü olmandan korkuyorum. Peki senin yanında seni tasdik eden, doğrulamayan bir şey var mı? Çünkü bende, bir düşünme yeteneği var ki onunla beni Varedeni tanımayı başarabildim."

O elçi ona öyle deliller getirdi ki hepsi de onun söylediğini doğrulamaktaydı. Bunun üzerine nefis, bunlar hakkında düşünmeye başladı, onların doğru olduğuna kani oldu ve onlara inandı. Kendisini var eden Varlığın, başlangıçta kendisini kabzasına alan ve Rabliği konusunda kendisine tanıklık yaptıran, kendisinin de buna tanıklık yaptığı, Varlık olduğunu anladı.

O zaman şöyle dedi: "Bütün bunlar hakkında hiç haberim yoktu, fakat şu andan itibaren, bu ikrarın gereğine uymaya kendimi zorunlu hissediyorum. Hiç kuşkusuz sen, getirdiğin bu haberde sadıksın, doğru söylüyorsun, fakat Rabb'imî hangi fiilimle nasıl razı edeceğimi bilmiyorum. Eğer bana, uyulması gereken ilkeleri söylersen ve eğer bana kuralları öğretirsen, onlara uyacağım, Allah'ın bize verdiği nimetlere şükretme konusunda vefalı davranacağım, göreceksin."

Bunun üzerine elçi ona Allah'ın gönderdiği temel kuralları gösterdi. O da istek ve arzularına ters gelse de, onlara şükretmeye başladı, fakat bu şükürünü ne korkuyla ne de umutla yaptı. Çünkü elçi, ona ta başlangıçta bildirilen şeyleri tekrar bildirdiği, ve Varediciyi razı etmek için onlara kesinlikle uyulması gerektiğini belirttiği zaman, ona bu konulara uyarsa kendi lehine olacağını, uymazsa kendi aleyhine olacağını ve cezaya çarptırılacağını daha söylemedi. Zeki nefis bu konularda, Varediciyi razı etmek için bütün çabasını gösterdi. Daha önce kendisine söylenildiği gibi, "La ilahe illallah" demeye başladı.

İşte, bütün bunları nefse öğrettikten sonradır ki elçi, onlara uymanın büyük bir ödüle ve eksiksiz nimetlere layık olduğunu anlattı ve aynı zamanda, onlara ters davranmanın da büyük bir cezaya neden olacağını haber verdi. Nefsin O'na ibadetine sevgi ve rıza da eklenince, ibadeti sevaba erişmesini ve cezadan kurtulmasını sağlayan özel bir ibadet oldu. Dolayısıyla o andan itibaren kendini iki tip ibadet içinde buldu:

Birincisi, Allah'a doğrudan doğruya yaptığı ibadet; ikincisi, umut ve korku ile yaptığı ibadet. Böylece, kuşkusuz tabii ve ruhanî durumunun gerektirdiği ölçüde, Allah'ı, hem Allah için hem de kendisi için sever oldu. Tabii durumundan ötürü, umut ve korkuya bağlandı. Ruhani durumundan ötürü de, sadece Allah'a (O'nun dışında, mahlûkattan birini sevmiş olsaydı bile) sevgi ve muhabbet duyarak ibadet etmeye başladı. Demek ki ruhanî yönüyle nefis Allah'ı yalnızca Allah için sevmekteydi; tabii yönüyle ise amacına ulaşmak için sevmekteydi. Hakk Teâlâ onu bu durumda gördü ve nefsin hakikatinde bölünme olduğunu, yani kendinde iki ayrı sevgiyi birleştirdiğini bildi. Bu kez kendini kıskanç olarak vafetti. Bu nedenle, ortaklık istemedi ve nefsin sadece Kendisini sevmesini, O'ndan başkasını sevmemesini istedi.

Sonra, Hak Teâlâ ona *tabi'ah* suretinde tecelli etti ve ona, kendi nefsinde inkâr edemeyeceği bir alâmet verdi: Bu da "zarurî ilim" denilen şeydir. Böylece o surette tecelli edenin O olduğunu bildi; ruhen ve beden, *tab'an* O'na yöneldi.

Hakk Teâlâ, nefse gücünü kabul ettirince —tabiatı gereği sebeblerin nefis üzerinde etkili olacağını biliyordu zaten— nefse bir diğer alâmet daha verdi. O alâmet sayesinde nefis Hakk'ı tanıdı. Hakk Teâlâ da bütün o sebebler içinde o alâmetle nefiste tecelli etti. Böylece nefis O'nu tanıdı ve kendi için değil fakat Tanrı için o sebepleri sevdi. Böylece o sebeblerin hepsiyle, kendisi için değil fakat Tanrı için; başka bir şey için değil sadece O'nun için bir halden başka bir hale geçti. Her şeyde O'nu gördü ve kendini O'na göre değerlendirdi ve sevindi. Kendisine verilen bu hakikatle, öteki nefislerden üstün olduğunu gördü.

Gene bu alâmetle Tanrı, nefsin bizzat tabii ve ruhanî zatında, nefis için tecelli etti. O zaman nefis gördü ki, kendinden değil, ancak O'nunla görüyordu; kendiliğinden değil ancak O'nunla seviyordu. Dolayısıyla O'nu seven gene O idi. O'nu seven o değildi. İşte bu gözle, yani kendi gözûyle nefis her varlıkta O'nu gördü. Dolayısıyla O'nda başkasını sevmediğini bildi. Seven de Sevilen de, isteyen de istenilen de O idi.

Bütün bunlarla, nefis için açıkseçik belli oldu ki O'na olan sevgisi hem O'nun içindi hem de aynı zamanda kendisi içindi. Bu son mertebede, nefis, sadece O'na duyduğu sevgiden dolayı O'nu müşahede etti. Bu müşahede O'nun sayesinde oldu, nefis sayesinde, ya da iki sevginin toplamı sayesinde değil... Bu açıklamalara yapılacak ilaveler, yok değerindedir.

Bu noktaya ulaşan nefis, bu sevginin gücünü ve gayesini tanımak istedi. Şu ilâhî söz üzerinde durdu: “Ben bir gizli hazineydim, bilinmiyordum; bilinmek istedim...” Nefis, Tanrı’yı, Tanrı kendisine tabii bir surette tecelli edince tanıdı. Böylece bildi ki, Zâhir ve Bâtın isimleri tamamen Allah’a uygun düşüyordu, çünkü Allah ona bu isimlerle tecelli etmişti. Gene bildi ki, sevgi —ki bu sevgiyle Tanrı bilinmek istedi— Bâtın ismi içinde O’nunla âlâkahydı. Gene bildi ki, seven, kendi tabiatı gereği, bir surete bürünerek teneffüs etmek, nefes alıp vermek istedi, çünkü ancak bu teneffüs içinde arzu edilen lezzeti ve tadı buldu. Bu nefes, sevginin (muhabbetin) aslından çıktı ve yaratıkların içine girdi, çünkü Tanrı, yaratıklar Kendini tanırsınlar diye kendini onlara tanıtmak istiyordu.

İşte o zaman Hak diye isimlendirilen *ama*⁴⁰ meydana geldi. Yaratıkların hepsi işte o *ama*’dan meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu *ama*’ âlemin cevheri olmuştur. Âlemdeki suretleri, ruhları ve tabiatları, istisnasız hepsini, o *ama*’ içermekteydi. İşte Tanrı’nın bize olan sevgisi böyle başladı.

Bizim O’na duyduğumuz sevginin başlangıcı ise, işitmeyledir, görmeyle değil. Yani biz o *ama*’ cevherindeyken Tanrı’nın bize söylediği “Kün!” yani “Ol!” sözünü işitmemizdir söz konusu olan. Demek ki, o *ama*’ ilâhî nefesten olmuştur. Şekiller, suretler, ayrıca âlem, İlahî Kelam hepsi “Kün”den olmuştur. Bizler Tanrı’nın tükenmez kelimeleriyiz. Allah-u Teâlâ şöyle diyor: “Ey kitap ehli, dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin! Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah’ın bir elçisi, O’nun Meryem’e attığı bir kelimesi ve O’ndan bir ruhtur...” (Kur’an, 4/171). O kelime İsa’dır ve İsa da O’ndan bir ruhtur; o da nefesdir. Bu hakikat canlılarda böyledir. Eğer Allah onları öldürmek isterse, onlardan nefeslerini alır. Demek ki canlıların hayatları nefesle sürmektedir. Nefesleri alınınca hayatları da sona ermektedir. Nefes bölümünde⁴¹ âlemde ondan meydana gelen yaratılış şekillerini ele alacağız.

Bizler o *ama*’ cevherinin içindeyken, fakat henüz varoluş haline geçmemişken, Tanrı’nın o kelâmını, “Kün!” sözünü işittik. Dolayısıyla biz o cevher içinde suretler halindeydik. Onun içinde zuhûr edişimizle o *ama*’a da vücut verdik. Böylece o *ama*’ için *vücûdu’l-ma’kuli*’den sonra *vücûdu’l-aynî* de gerçekleşti. Bu da bizim Tanrı’ya duyduğumuz sevginin başlangıç sebebi oldu.

İşte bunun için, şarkılar dinlediğimiz zaman, açıktan veya gizlice, ilahî suretten sadır olan “Kûn!” kelimesi nedeniyle heyecanlanırız, duygulanırız, yüreğimize su serpilir. “Kûn” kelimesinin açık şekli, iki harften ibarettir: *Kâf* ve *Nun*. Aynı şekilde açıkça görünen bu âlemin de (*el-âlemü’ş-şehâde*) zâhir ve bâtın olarak iki yönü vardır. Zâhir yönü *Nun* harfiyle, bâtın yönü ise *Kâf* harfiyle simgelenmiştir. Bu nedenle *Kâf* harfinin ağızdaki mahreci gayb âlemine bir giriş niteliğini taşır; bu harfin mahreci insanın gayb âlemine girmesini sağlar, çünkü *Kâf* harfi, dil ile gırtlak arasından çıkan harflerin sonuncusudur. *Nun* harfi ise, dil üzerinden çıkan harflerdendir. Bu *Kûn* kelimesinin gayb yönü, *Kâf* ve *Nun* harflerinin ortasındaki *Vav*’la simgelenmiştir. *Vav* dudak harflerindedir ve zuhûrun bir simgesidir. Aynı zamanda *Vav* bir illet harfidir, sahih harf değildir. İşte bunun için, oluş (*tekvin*) simgesel olarak ondan gelmiştir, çünkü o illet harfidir; illiyet (nedensellik) harfidir. Gene çünkü, *Vav* harfi dudak harflerindedir. Dudakların ileriye doğru uzatılmasıyla, varlığın ya da kozmosun zahir yönüne doğru nefesin çıkmasını sağlar.

Bu nedenle, vücutta canlılık ilkesinin zuhûru, açığa çıkışı ruh gereğindedir. Fiiller, hareketler ve bütün davranışlar, vücutta hayatiyet veren ruh sebebiyle meydana gelir. Ruh vücutta gayb halindedir, tıpkı *Kâf* ve *Nun* arasındaki *Vav* harfinin gayb oluşu, görünmeyişi gibi; çünkü aradaki *Vav* harfi hazfolmuştur ve sükûn halindedir. Aynı şekilde *Nun* harfi de sükun halindedir. *Vav* harfi simgesel olarak perde arkasında çalır; onun varlığı gaybdır, fakat hükmü ve etkisi açıktadır.

Bizim Allah’a olan sevgimizin gayesi, sevgimizin ne olduğunun hakikatini bilmemizi gerektirir. Sevgi, sevenin zatı (*nefsî*) bir özelliği midir, yoksa o sevendeki manevi bir sıfat mıdır?. Ya da sevenle sevilen arasında basit bir ilgi midir? Seveni, Sevgiyle kavuşmaya çeken bir alâka mıdır?

Biz, sevginin, seven için zatî (*nefsî*) bir sıfat olduğunu söylüyoruz. Bu sıfat zamanla yok olup gider diye bize itiraz edilecek olursa, deriz ki sevginin yok olması ancak sevenin varlığının yok olmasıyla mümkündür. Öyleyse, seven yok olmadıkça sevgi de yok olmayacaktır. Aksine düşünülebiyecek tek şey, muayyen bir sevgiliye bağlanmada ortaya çıkar. Bu özel bağlanmanın zamanla kaybolması mümkündür. Bu bakımdan seveni, muayyen bir sevgiliye bağlayan ilgi kaybolabilir. Fakat bu kez başka bir sevgiliye bağlanır, çünkü böyle bir sevgi pek çok sevgiliye

bağlanabilmeyi mümkün kılmaktadır. Seveni, muayyen bir sevgiliye bağlayan ilgi kesilebilir, fakat sevgi sevenin nefsinde sonsuza dek sürer gider, çünkü sevgi sevenin özüdür. Bu yüzden yok olması muhâldir. Demek oluyor ki, sevgi, sevenin bizzat kendisidir, bizzat özüdür. Sevgi sevende, kendisinden çekilip alınabilecek zahiri bir sıfat değildir. Dolayısıyla ancak hüküm, yani etkisi çekilip alınabilir. Öyleyse sevgi, sevenle sevilen arasındaki özel bir alâkadır; seveni sevilene bağlayan bir nisbettir. Sevgi sevenin varoluşudur, başka bir şey değil.

Buna göre, ister fani olsun ister olmasın, dilediğini sevgiyle nitele! Sevgi kesinlikle sevenin varoluşundan başka bir şey değildir. Varoluş içinde sadece seven ve bir de sevilen vardır. Sevgilinin durumu *ma'dûm* olmaktır, fakat bu *ma'dûm*un *mevcûd* olması gereklidir; ya da *mevcûd* bir varlıkta vukû bulması gerekir, *ma'dûm* bir varlıkta değil. Bu iş kesinlikle böyledir, böyle olması gerekir.

Sevende ki ilgi, sevgilinin var olmasını, vücud bulmasını ya da vuku bulmasını kabul eder; sevgili somut varlık olarak nitelendirilemediği zamanlarda varlığını değil de vukuunu kabul eder. Bu durumda *vuku'* olarak nitelendirilir. Buna şöyle bir örnek verelim. İnsan, var olan bir şeyin yokluğunu arzulayabilir, örneğin elem, çünkü elemi varlığı kendisine zarar vermektedir; çünkü elem insana acı veren bir şey olarak vardır. Dolayısıyla insan onun yokluğunu ister. O zaman sevgilisinin konusu, henüz vaki olmamış bir yokluk olacaktır. Eğer bu elem kaybolacak olursa, elemi yok olması, var olduktan sonra *adem* haline geçişle yok olması demektir. İşte bu nedenle, seçtiğimiz bu örnekte *vücûd* olarak değil de *vuku'* olarak dedik.

Sonuç olarak, sevgili daima *ma'dûm*dur. *Mevcûd* olan birine duyulan sevgi, ancak, ilgi bakımından, bütûn olarak ve bir anda gerçekleşebilir, çünkü ancak bir *mevcûd'a* ilgi duyulur. *Ma'dûm* olan sevgilinin var oluşu (*vücûd*) ise o *mevcûdda* zuhur eder. Nitekim biz bu konuyu daha önce açıkladık. Bu ek bölümse ise, sana sevginin mahiyetini, başlangıcını, gayesini, sevenin ne ile ve nasıl sevdiğini, sevenin sevgilisine ya da kendi nefsinde duyduğu sevgiyi açıklamış bulunuyoruz. Böylece bu konuyla ilgili her şey açıklanmış oldu.

Allah izin verirse, sözümüze bir sonraki bölümde devam edeceğiz. İlâhi sevgi konusunda, elden geldiğince ve vaktimiz elverdiğince bol açıklamalarda bulunduk. Böylece yüz on ikinci cüz burada bitmiş oldu...

RUHÂNİ SEVGİ

Ruhâni sevgi, sevgilisini hem onun için hem kendi nefsi için sevme durumunu, sevende bir araya getiren aşktır. Oysa tabii sevgide, aşık, sevgilisini sadece kendi nefsi için sever.

Bil ki, ruhani sevgide aşık akıl ve ilmi bileştirdiği zaman, akli sayesinde bilge (*hekim*) kişi olur; bilgeliği sayesinde de alim biri olur. O zaman hütün işleri bilgelik (*hikmet*) düzenine göre düzenler ve işlerin yerini değiştirmeye kalkmaz. Dolayısıyla, sevdiği zaman, sevginin ne demek olduğunu, sevenin ne anlama geldiğini, sevgilinin hakikatinin ne olduğunu ve sevgiliden ne istediğini, ne beklediğini bilir. Sevdiği kimşenin sevdiği şeyleri sevmesi için O Sevgilinin (*mahbûb*) bir iradesi ve ihtiyarı var mı? Yoksa bir iradesi yok da, ne severse yalnız kendi zatu için mi sevmektedir, bunu bilir. Ayrıca sevgilisinin varlığını (*vücûdunu*), yalnız ve yalnız o *mevcûd*'un özünde var olmasını isteyen *mevcûd*'u da bilir. Buna göre; sevgili, o *mevcûd*'un özünde değil de sırf o *mevcûdda* olsa bile, o *mevcûd* için sevgilidir (*mahbûb*'dur) diyebiliriz...

Eğer o sevgili, kendi iradesini kullanabilen biriye, sevenin, onu kendi nefsi için değil de onun için sevmesi mümkündür. Eğer kendi iradesini kullanabilen biriye, sevenin, onu kendi nefsi için değil de onun için sevmesi mümkündür. Eğer kendi iradesini kullanamayan

biriye, o zaman seven, sevgilisini sadece kendi nefsi için sever, yani sevenin nefsi için demek istiyorum, sevgili için değil, çünkü sevgili sevgisinde herhangi birşeyle nitelenmiş ya da seven hakkında herhangi bir maksat taşıyor değildir. Böyle olmakla birlikte, bu sevgilinin, kimi zaman seven gibi bir irade sahibi olması da mümkündür; öyle ki, seven de bizzat sevgilinin sevdiği şeyi sevdiğini kolayca farkeder. Böylece sevgiliyi, sevgili için sever, fakat aşkının doğurduğu yan bir etkiyle.

Hiç kuşkusuz âşik sevgilinin varlığını istedikten sonra, onunla bizzat kavuşmayı (*vuslat*) ister. Şu bir gerçektir ki, sevgilinin var oluşu, onunla kavuşmayla özdeşir, başka türlü sözden olamaz.

Bizim bu konudaki şiirimiz şudur;

*“Varoluş zamanı, kavuşma zamanıdır;
Sevme zamanıdır, yiyiniz, içiniz.”*

Bu beyit bizin bir kasidemizden, bir şiirimizden alınmıştır. Müşahede halindeyken, hakikatin bize tecelli ettiği bir anda söylediğimiz şiirlerdendir;

*Aşk içindeyken Zeyneb'e şaştım kaldım
Onun dışında bize bir yol gözükmedi
Beni baştan ayağa yakıp yandıranın nuru
Tecelli edince, karanlıklar birden dağıldı
Büyük bir sevgiyle ona adadım kendimi
Fakat aşk bu ya, müthiş sarsıyor insanı
Aşkın etkisi ve arzunun cezbesi arasında
Kim bulabilir bir dinlenme anı.*

Sevgi ortaya çıktığı zaman, tatlı teneffüs edişler ve derin derin iç çekmeler olur. Öyle ki nefes, sevenin nefsinde, sevgilisinin suretini tasavvur ettiği tarzda çıkar. Hatta, hariçte müşahade edebileceği bir surette onu izhar eder. Böylece âşığın maksudu hasıl olur ve mutluluğa erişir. Tıpkı “*ama*” konusunda ifade ettiğimiz gibi, bu da zaman kavramı dışında olur. Bu konuyu böylece anlatmış olduk. Şimdi bu konunun özünü belirten bir şiir sunuyoruz:

Allah'ın bana verdiği rahmete şaştım kaldım
Umarım siz de şaşar kalırsınız
Sevme zamanı varolma zamanıdır
Kavuşma zamanıdır, yiyiniz içiniz
Peki o büyük aşk nerde, o unutulmaz dert?
O büyük tutku? Kafanız karışmadı mı, aklınız nerde?
Giysisi tertemiz sevgili öylesine örtülü ki
Hiç kimseye, hiçbir şeye benzetilemez ki o.

Daha önce de söylediğimiz gibi, sevgilinin *ma'dum* olması gerekir. Dolayısıyla sevgili adem halinde, daha varoluşun başlangıcında kendi giysisi içinde tertemizdir, çünkü ilk zuhuru ve varoluşu anında kendisini kirletecek ve değerini düşürecek giysileri giymemiştir ⁴².

Temizliğin aslı ise şu hadiste ifade edilmektedir: “Her doğan çocuk *“fitrat” üzere doğar.*” İşte burada söz konusu olan temizliktir. Şiirimizde örtülü (*mahcûb*) ifadesine gelince, o, O'nun *adem*'idir, biz bunu Varlığın şühûdundan söyledik.

“O hiç kimseye, hiç bir şeye benzetilemez ki” derken de, aynı şey söz konusudur, çünkü *ma'dum* olan bir şeye benzetilemez, nisbet edilemez, fakat seven kendi nefsi için ister. Bu konuyu da, böylece açıklamış olduk. Şiirin devamı şöyle bitiyor:

“Tanrı'ya şükretmek farz oldu bana,
Çünkü o sevgili bakire, bense dulum”

Burada şöyle bir açıklama yapabiliriz: Çünkü sevgili *adem* durumundan *vücûd* durumuna geçmiştir. *Adem* durumu da simgesel olarak bir bekâret halidir. Oysa, ben bundan önce, yani doğmadan önce ilahî sevgiliyi sevmiştim, öyleyse ben dulum, bekâr değilim, çünkü varlık giysisini giyindim, dolayısıyla ilk bekâretimi artık korumuyorum.

Bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki, aslında *ma'dum* olan sevgili, iradesini kullanmayan bir şahısta gerçekleşecek olursa, sevenin, sevgilisini, sevgilisi için istediği söylenemez, dolayısıyla tıpkı tabii sevgide olduğu gibi, onu kendi nefsi için zorunlu olarak sever. Buna karşılık, eğer sevgili, iradesini seven üzerinde serbestçe kullanan bir varlıkta —örneğin Yüce Tanrı veya bir kadın ya da bir çocuk gibi ya da başka bir

şey— gerçekleştirecek olursa, seven, zikrettiğimiz bu sevgililerle etkilenir. İşte o zaman o varlığın sevdiği şeyi sevenin de sevmesi doğru olur, çünkü aşkı sadece onda berraklaşır. Fakat eğer o varlık, o sevenin sevdiğini istemeyecek olursa. O zaman seven ilk durumunda, yani sevgiliye duyduğu *adem* halindeki sevgisinde kalır, çünkü yukarıda söylediğimiz gibi, sevgilisi, kendisi üzerinde iradesini kullanmamaktadır.

Bu son düşünce, sevgilisinin, yani o mevcudun, sevdiği şeyi sevenin de sevmesini gerektirmez, çünkü o sevgili, sevenin sevdiği şeyi sevmemektedir. Bu nedenle, o mevcüd, o sevgili, gerçek sevgili değildir. O, ancak o sevgilinin varolma yeridir. Gerçekten de o varlıkta sevgilisini bulması, sevenin gücü dahilinde değildir, ancak kendiliğinden olursa o başka. Ama eğer sevgili, varlığı bir mevcüddâ bulunan cinsten değilse, kuşkusuz seven için sevgilinin varolması mümkün olmayacaktır, ancak Hakk'ın yardımıyla olur. Kuşkusuz Allah, İsa aleyhisselâm'a ve kullarından dilediği daha başkalarına bu işi lutfettiği gibi, ona da lutfedebilir. Eğer Allah böyle bir lütufta bulunursa, sevgi, sevgiliye bir varlık hali vermeye seveni mecbur eder.

Bu kadar gerçekçi bir tarzda anlattığımız bu konunun tahlilini ve yorumunu bu kitabın dışında başka hiçbir yerde bulamazsın, çünkü açıkladığım bu konuyu gerçekleştiren bir kimseyi görmedim. Bununla birlikte bir sürü seven var; hatta yaratılmış bütün varlıklar seven durumundadır, fakat sevgilerinin kime olduğunu bilmezler; sevgilerini hamlettikleri o varlıkla perdelenirler. Sonuçta sevdikleri varlığın o varlık olduğunu hayal ederler, oysa ki hakikatte sevginin ikinci dereceden bir sonucudur o. Gerçekte ise, hiç kimse sevgilisini, sevgilisi için seviyor değildir, aksine kendi nefsi için sevmektedir. Kuşkusuz işin aslı böyledir.

Şüphesiz *ma'dum* bir varlık irade sahibi olarak nitelendirilemez. Bu nedenle seven, *ma'dum* sevgiliyi kendi için sever ve kendi iradesini sevgilisinin iradesi uğruna terkeder. Eğer bu iş kendi içinde bu şekilde olmazsa, bu hakikat karşısında sevene, sevgilisini sadece kendi nefsi için sevmek düşer. Bunu böyle bil! Böyle anla!

Tabii suretinden soyutlanmış ruhani sevgi işte böyledir. Eğer bu sevgi tabii suretini giyinirse ve o suret içinde tezahür ederse, tıpkı yukarıda ilâhî sevgi konusunda söylediğimiz gibi, o zaman nisbeten ruhani sevgiye daha yakın bir oranda olur. Çünkü her halükarda, tabiat üstü bir suret de olsa o da âlemdeki suretlerden biridir.

Bil ki, kolayca algılanan şu duyular dünyasındaki cisimler ve varlıklar içerisinde değil de, hayal âlemine ait varlıklar içerisinde, Ruh, tabii bir suret giyinirse, hayal âlemine ait bu varlıklar da kolayca algılanabilir bir duruma gelirler. Ancak, bu çok ince, anlaşılması ve algılanması oldukça zor varlıklarla, gerçek varlıklar arasındaki farkı ayırdetmek herkesin becerebileceği bir iş değildir.

İşte bunun içindir ki sahabeler —Allah onlardan razı olsun— Cebrail aleyhisselâm'ı, bir bedevi suretinde geldiğinde tanıyamamışlardı. selât ve selâm üzerine olsun Hz. Peygamber, onlara “İşte bu gelen Cebrail'di, size dininizi öğretmek için gelmiştir” deyinceye kadar onu tanıyamamışlardı; onun hayal âleminden gelen bir varlık olduğunu bilememişlerdi. O zaman Cebrail'in o gelen bedevi olduğu konusunda hiç kuşkuları kalmamıştı⁴³.

Aynı şekilde Meryem'e de melek tam manasıyla bir insan şeklinde gözüksü, çünkü Meryem'in de, ruhlar cesedlere, vücudlara büründükleri zaman, ruhlarla ilgili bir bilgisi yoktu⁴⁴. Hz. Peygamber ise, bu konuyla ilgili bilgiye sahipti. İnsan suretinde gelen o varlığın bir melek, yani Cebrail olduğunu biliyordu.

Kıyamet Günü'nde de Allah kullarına böyle zuhur edecek, öyle ki kullar O'nu hakkıyla tanıyamadıklarından dolayı gene O'na sığınacaklardır. Suretlerdeki hem ilâhî hem de ruhani sırlar hakkında da hüküm böyledir. Hakk Teâlâ, Kendinden haberi olmayan birine tecelli ettiği zaman da aynı durum söz konusudur.

Allah'ın kendisine böyle lütufta bulunduğu kişi, Hakk'ın tecellisini meleğin tecellisinden, cinlerin tecellisinden ve insanların tecellisinden, (tabii ki bu varlıklara tecelli etme gücü verildiği zaman, örneğin Kadîb el-Bân ve benzerleri gibi)⁴⁵ ayırdedecek özel işaretleri bilmesi gerekir.

Topraktan yaratılmış olan insan, kendi suretinde bulunduğu halde, kendisine bakanın gözünde, suretlerde bir durum değiştirme gücüne (tahavvül) sahip olduğuna göre, böyle bir durum değiştirme ruhlarda, cinlerde ve meleklerde daha kolay olacaktır.

Öyleyse iyi bil! Kimi görmektesin, ne ile ve nasıl görmektesin? Önünde gözükten durumlar ne üzeredir? Biz bu konuları *İlm-i Hayalin Bilinmesi* bölümünde genişçe açıkladık. O halde oraya bak!⁴⁶

Ruh tabii ya da cismani bir suret içinde tecelli ederse, ilâhî sevgi konusunda da söylediğimiz gibi, bu şekilde tecelli eder, seven, o sureti

ister zahir ister batın için kabul etsin, bu fark etmez, çünkü bu şeklin dışına çıkılamaz. Bunu böyle bil!

Öyleyse, ruhani sevgi, tabii sevginin ruhani sevgiyle arasını birleştirmektedir. Ayrıca kendi nefsi için olan sevgiyle, sevgili için olan sevginin arasını da birleştir, tabi eğer sevgili, söylediğimiz gibi, irade sahibi ise. Bütün bu açıklamalarımıza göre, insanlar neyi sevdiklerini ve sevdikleri varlığın hangi varlıkta bulunduğunu bilmemektedirler ve falan varlığı sevdiklerini sanmaktadırlar, oysa ki durumun hiç de öyle olmadığı senin için artık açık bir şekilde belli olmuştur.

Öyleyse sana öğrettiğim kadarını bil ve seni bu konuda beni aracı kılarak bilgisizlikten kurtardığı için Allah'a şükret. Bu kadar açıklama ulaşmayı amaçladığımız maksadımız için yeterlidir, gerçi bu konunun ayrıntıları pek çoktur; fakat bizim bu kitaptaki maksadımız, asıl amaca ulaştırarak yöntemleri ve temel ilkeleri belirlemektir. Allah'a sonsuz hamd olsun!

TABIİ SEVGİ

bu sevgi iki türdür: Tabii sevgi ve unsuri sevgi. Fakat, ruhani sevginin gayesinin ne olduğunu söylemeyi unuttuk. Öyleyse, onu bu tabii sevgi bölümünde söyleyelim, çünkü ruhani sevginin tabii sevgiyle sıkı bir ilişkisi vardır.

Ruhani sevginin gayesi “ittihat”tır, birleşmedir; yani sevgilinin zatıyla sevenin zatının aynı olmasıdır. Sevenin zatıyla da sevgilinin zatının aynı olmasıdır. “Hulûliyye”⁴⁷ düşüncesini benimseyenler aslında bu noktayı vurgulamak istemektedirler, fakat onlar da bu işin aslını bilmemektedirler.

Öyleyse bil ki, tabii suret (form); hangi nisbetle ve de cismen veya ceseden hangi hal üzere tezahür ederse etsin (ve *adem* sevgili de *adem* olarak kalsa da), o suret, o sevgilinin hayaldeki bir mümessilidir. Bu, hayal mertebesinde (*hazreti’l- hayâliyye*), hayalî bir bakış ve ona ait bir gözle idrak olunabilen varlık (*vücûd*) misallerinden biridir.

İki sevgili birbiriyle sıkıca kucaklaşınca ya da öpüşünce, her biri diğerinin nefesini ve tükürüğünü emer. Bu öpüşme ve kucaklaşma esnasında, birinin nefesi diğerinin içine yayılır. Böylece her iki sevgili de aynı şekilde nefes alıp verir. Birinin nefesi çıkar, öbürünün nefesi girer; onun nefesi çıkar, bu kez de öbürününkü girer.

Tabiî suretlerdeki hayvani ruh da bu nefesden başka bir şey değildir. Öyle ki, her nefes, nefes alıp verenlerden her birinin ruhudur. Nefes alıp verme ya da öpme anında nefes onu diriltir. Böylece Zeyd'in ruhu aynıyla Amr'ın ruhu olur. Bu nefes bir kez sevden çıktı mı, sevgi suretinde teşekkül eder ve sevgi lezzeti, tadı ona eşlik eder. Kendisine intikal eden nefes birinde ruh olduğu zaman, onun nefesi de ötekinde ruh olur. İşte o zaman, o iki şahıstan her biri hakkında "ittihat"tan söz edilebilir; aşağıdaki şu söz buna uygun düşmektedir:

"Seven benim, sevdiğim de ben."

İşte tabiî suretlerdeki ruhani sevginin gayesi budur. Birinci bölümde yazılan bir şiirde bu şöyle ifade edilmişti:

*"Sevginin gayesi kavuşturmaktır insanda
Bir teni bir tenle bir canı bir canla."*

Şimdi tabiî sevgiye dönebiliriz. Diyoruz ki, tabiî sevgi geneldir. Gerçekten, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu aşka tutulanlar kendi hakikatlerine uygun tabiî suretleri alırlar. Sevgideki durumlarına göre, tabiî suretler olarak nitelendirilen bazı özelliklerle tasvir edilirler. Örneğin: "Vecd" hali, "şevk" hali, "iştihak" hali, sevgiliyle kavuşma sevinci, sevgiliyi görme ve onunla kavuşma gibi.

Bu konuda pek çok sahih hadis nakledilmiştir. O hadislere inanmak gerekir. Örneğin: "Kim Allah'la karşılaşmayı severse, Allah da onunla karşılaşmayı sever". Gerçi her kul, her an Allah'ın gözü önündedir. Kulun Allah'ın gözü önünde olmaması fikri doğru olamaz, çünkü "Allah her şeye şahiddir." (Kur'an, 85/9); Allah her şeyi her an görmektedir. Bununla birlikte, buradaki karşılaşma hem Allah hakkında hem de kul hakkındadır.

Allah, kendisini, kullarına sevgi ve şevk duyan biri olarak nitelendiriyor. Kulu, çorak bir toprak parçası üzerine dalâlete, yoldan çıkmışlığa düşmüş ve hayattan umudunu kesmiş, ölüp gideceğine artık iyice kanaat getirmiş bir haldeyken, üzerinde yiyeceğini ve içeceğini taşıyan bineğini kaybettikten sonra tekrar onu bulan o kulun, tövbeden geçtiğini görünce çok sevinç duyduğunu ve memnun kaldığını bildirmekte-

dir. Peki, Allah'ın kulları için sevinç duyması nasıl olur? Şöyle: Allah, Mutlak ve Sonsuz zenginliğine rağmen, Sübhan oluşuna, Kudretine ve kulları üzerindeki Mutlak Iradesine rağmen, kulunun tövbe ettiğini görünce, kaybettiği devesini (bineğini) tekrar bulan insanın duyduğu sevinçten daha fazla sevinç duyar.

Şu ilâhî sözdeki sırta bak: “*Rabb'imuz, her şeye yaratılışını (varlığını ve biçimini) vermiştir.*” (Kur'an, 20/50), çünkü bilmelisin ki O bütün işlere istihkakını vermiştir ve de çünkü hiçbir ilmin derecesi Allah'ın İlm'inin üstünde değildir.

Bu nedenle, Allah şöyle buyurmaktadır: “*Benim yanımdaki, huzurumdaki söz, değiştirilemez.*” (Kur'an, 50/29), çünkü gerçekten var olduğu bilinen bir şeyin, vukuuna aykırı hareket edilemez. Buna göre bir şey, bir iş, kulun aklına göre mümkün görünebilse bile, Allah'ın İlm'ine göre, o imkânlardan birinin vukuuyla ve Allah'ın o iş üzerindeki iradesiyle, dilemesiyle (meşie) mümkün olmayabilir.

Allah'ın iradesi bir şeyin var olmasını (kevn) dilerse, onun var olması gerekir; fakat vuku bulması gereken şey, bu hakikate göre, mümkün olarak vasıflandırılmaz, (fakat zorunlu, vacip olarak vasıflandırılır.) Bu nedenle konu üzerine eğilenler, “varlığı başkasıyla zorunlu” (el-vâcibü'l-vücûd bi'l-gayrih) deyimini için mümkün terimini kullanmaktan haklı olarak kaçınıyorlar, çünkü ilâhî iradenin tahkikinde, gerçekleşmesinde bu daha uygundur. İşte bunun için Allah, “*eğer Allah dilediyse...*” (Kur'an, 16/9) şeklinde konuşmaktadır. Öyleyse, Allah'ın bu şekilde hitab ettiği ayetlerdeki “lev” harfi, yani “eğer” bağlacı, imtina, için imtina harfidir, yani mutlak bir imkânsızlık ifade eder. Gerçek şu ki, İlâhî irade yani Allah'ın dilemesi, önceden var olan her şeyden de öncedir, tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: “*Bizim kelimemiz, sözümüz peygamber kullarımızın size gelişinden çok önce de vardı.*” (Kur'an, 37/171).

Yukarıda ifade ettiğimiz “varlığı başkasıyla zorunlu olan” (el-vâcibü'l-vücûd bi'l-gayrih) terimi, varlık (eşya, insan, iş) açısından bakıldığında “mümkün” teriminden daha uygundur, ama aslında tek ve aynı şeydir söz konusu olan. Göz açıp kapama gibi bir anda olmaktadır bunun gerçekleşimi. Dolayısıyla “ihtimal” ortadan kalkmış oluyor. Geriye sadece “mutlak zorunluluk” ya da “şarta bağlı zorunluluk” kalıyor.

Fakat biz bunları bir yana bırakıp asıl konumuza, tabii sevgiye dönelim ve sözümüze devam edelim. Bil ki, tabii sevgi; gerçekten sevenin,

bir varlığı, onda kendi nefsi için bulduğu mutluluk ve zevkten dolayı sevmesini gerektirir. Dolayısıyla seven sevdiği varlığı kendi nefsi için sever, sevgilisi için değil. Bu hakikat, yani sevgiliyi sevgili için sevmek hakikati, yukarıda ilâhî ve ruhani sevgi bölümlerinde açıklanmıştır.

Tabii sevgi, kaynağını *in'am* ve *ihsan*'dan alır, çünkü insan tabiatı hiçbir zaman bir başkasını, bütün olarak sevmeyi bilemez, aksine eşyayı ve varlıkları sadece kendi nefsi için sever ve onlara kavuşmayı ya da yaklaşmayı kendi nefsi için arzu eder. Bu, her hayvanda ve her insanda böyledir, çünkü insanda da hayvani bir yön vardır.

Gerçekten de hayvan ya da canlı varlık ve insan, başka bir neden için değil salt kendi özel varlığını korumak için sever eşini, fakat varlığı korumanın ne demek olduğunu da bilmez. Sadece belli bir varlığa kavuşması için, içinden bir çağrı geldiğini hisseder. İşte onun aşkının temel konusu, sevgilisine kavuşmadır. Dolayısıyla bu kavuşma olayı belli bir varlıkta olur. Söz konusu varlık da onu sevecektir kuşkusuz, fakat asıl olarak değil de sevenin sevgisinin hükmü altına gireceğinden dolayı. Böyle bir kavuşma, hissidir ya da hissiliğe yakındır. Daha önce,

*"Sevginin gayesi kavuşturmaktır insanda,
Bir teni bir tenle..."*

derken bunu ifade etmek istemiştik. İşte tabii sevginin gayesi budur.

Eğer sevenin sevgisinin gayesi, herhangi biriyle nikahlanmak ise, o kimseyle nikahlanarak bu gayesini gerçekleştirir. O zaman sevgilisinin varlığının bulunduğu yeri araştırarak ve onu elde etmek için can atacaktır. Demek ki, bu tür bir sevgi ancak iki kişi arasında doğabilir tek bir kişide değil, çünkü bu, iki kişi arasında olan bir ilgidir. Bu dediğimiz şey aynı şekilde, kucaklaşma, öpüşme, iki kişi arasındaki sıkı dostluk ya da daha başka davranışlar için de geçerlidir.

Burada "eşyanın tabiatı" ya da "eşyanın hakikati" dememizde, ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisini de rahatlıkla kullanabiliriz. Bununla birlikte bu durum, öteki varlıklardan daha çok insan için geçerlidir, çünkü insan, âlemin hakikatlerini ve ilâhî sureti kendinde toplamıştır; ve gene insanın, en Kutsal Varlık olan Yüce Tanrı'yla ayrıcalıklı bir ilgisi vardır; çünkü insan O'ndan zuhür etmiştir; O'nun "Kün!" sözünden olmuştur.

İnsan, (oluş açısından ele alınacak olursa) ruhuyla, öteki varlıklarla ilgi kurar. Tabiat âlemi ve temel unsurlarla ⁴⁸ da, cismiyle ilgi kurar. Bu nedenle insan, özü itibariyle, temel unsurlarla ve tabiatla ilgili her şeyi sever. Demek ki, burada hakikatin üç derecesi söz konusu olmaktadır. Cisimler âlemi, cesedler âlemi ⁴⁹ ve ruhlar âlemi.

Bunlardan bazıları unsurî cisimler halindedir. Her unsurî cisim tabii'dir; bazıları da unsurî değil fakat tabii cisimler halindedir. Her tabii cisim unsurî değildir. Oysa unsurlar tabii cisimlerin içindedir ki o durumda bunlara unsurî cisimler denmez. Felekler (*eflâk*) ve mülkler (*em-lâk*) böyledir.

İşte bu nedenle, *mele-i a'lâ*'daki varlıkların kendi aralarında yarış ettiklerini biliyoruz. Bu nedenle onlar, Allah-u Teâlâ'nın şu sözünün kapsamına girmektedirler: "*Rabb'in dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı, fakat, Rabbinin merhamet ettikleri bir yana, hâlâ ayrılmaktadırlar, esâsen onları bunun için yaratmıştır.*" (Kur'an, 11/118 ve 119). Demek ki onlar, Allah'ın merhamet ettiği kullara muhalif olmakla, onlara karşı çıkmaktadırlar. "*İşte Allah onları bunun için yaratmıştır.*" yani hemcinslerine karşı çıksınlar diye yaratmıştır onları.

Bu karşı çıkışın sebebine gelince, çünkü İlahî isimler fazilet yarış içindedirler. İhtilaf buradan doğmaktadır. Peki faydalı olan gelince, zararlı olan nerede olacaktır? Zillete düşüren gelince, izzete yükselten nerede olacaktır? Genişleten gelince, daraltan nerede olacaktır? Soğukluk gelince, sıcaklık nerede olacaktır? Kuruluk gelince, nemlilik; karanlık gelince, aydınlık; varlık gelince, yokluk nerede olacaktır? Su gelince ateş; balgam gelince, safra; sükun (hareketsizlik) gelince, hareket nerede olacaktır? Ve nihayet Rablik gelince, kulluk nerede olacaktır? Bütün bu çiftler daimî bir şekilde çatışma halinde olmazlar mı? İki kişiyi birden ilgilendiren bir işte haram ortaya çıkınca, helalin yeri ne olacaktır? Öyle ki, birine haram olan şey diğerine helâl olmaz mı? Aynı ve tek varlık üzerine iki farklı hüküm, bir insana iki farklı statü verilebilir mi?

Ortaya çıktığı her yerde çatışma halinde olan şu tabiatın hükmüne iyi bak! Böyle olmakla birlikte, bu çatışmanın varoluş nedeni İlahî İlme yani Tanrı'nın İlmi'ne karşıt değildir. Şunu iyi bilmelisin ki, ne bu dünyada ne de öteki dünyada Allah'ın dışında hiçbir varlık bir eşya, ya da bir iş üzerinde gerçek kudret sahibi değildir. Öte dünyanın iki yönü vardır: Biri "*râ'yet*" yönü, yani görünen yön; biri de "*hicab*" yönü, yani perdeli yön.

Bize bu şeyleri, bu işleri, bu konuları, bunların çıkış ve varış yerlerini bildiren ve bizi ariflerden, bunları bilenlerden eden Allah'a sonsuz hamd olsun! Allah bizi, kendilerine, ilim nimetini bağışlayarak mutlu ettiği insanlardan etsin!

Şimdi senin için bildirilmiş oldu ki, sevginin amacı, aşkın gayesi, insanlar arasından herhangi biriyle kavuşma ya da onunla sıkı dostluk kurma, onunla birlikte bulunma, onu öpme ya da kucaklamadır; ya da bunların dışında, sevilen varlığın hakikatinin gerektirdiği veya seven varlığın hakikatinin gerektirdiği şeye göre olan durumlardır.

Sevginin gayesi aslında tektir, fakat varlıklar çeşitlidir, pek çoktur. Sevginin gayesi, özellikle, sevgiliye kavuşmadır. Bu ister onunla konuşma şeklinde olsun ister onu kucaklama, isterse öpme şeklinde olsun. Bu, duruma göre değişir. Bir ya da daha çok kişiye karşı, sevenin takındığı tavırlara göre değişir. Sevenin iki kişiyi birden sevmesi doğru olmaz, çünkü ikisini birden kalbine sığdıramaz.

Dolayısıyla, “yaratılmışların sevgisi konusunda böyle bir durum mümkündür, fakat Yaraticının sevgisi konusunda bu mümkün değildir, çünkü Allah şöyle buyuruyor: “O onları sever; onlar da O’nu sever.” (Kur’an, 5/54) buyurmaktadır, demek ki, Allah çok sayıda varlığı birden sevmektedir” dersin eğer, bununla ilgili olarak, biz de deriz ki: Aşkın ma’kul bir anlamı vardır, gerçi aşkı tam anlamıyla tanımlamak olanaksızdır, ama aşkı ancak tadan bilir; tatmayan bilmez. Bununla birlikte aşkı tasavvur etmek çok zordur. Allah ile aşkın ilgisini kurmak nasıl olur bilinmez, çünkü Allah “O’na benzer hiçbir şey yoktur.” (Kur’an, 42/11) buyurmaktadır.

Yukarıdaki itirazına, yani Allah’ın bir anda pek çok varlığı birden sevmesi konusundaki sözüne gelince, böyle bir itiraz kabul edilmez. Böyle bir itirazı ancak Tanrı’nın Zâtını tanıyan biri yapabilir; oysa ki Tanrı’nın Zâtı bilinmez. Belli bir ölçüde O’nun sevgisi bilinebilse bile, bu sevginin oranı bilinemez. Çünkü Allah kullarına ancak onların diliyle hitap eder. Kullar Allah’ı O’na uygun düşen ve O’nun Kendini vassettığı hareketlerle tanırlar, fakat bunların keyfiyeti meçhuldür.

Tabii sevginin ikincisi, “unsuri” sevgidir. Gerçi bu sevgi de tabiidir, ama tabii sevgiden biraz farklıdır, şöyle ki, Tabii sevgi bir tabii suretin zararına olacak şekilde başka bir surete bağlanmaz, yani tabii sevgi bir

suretle olduğu gibi, aynı şekilde bir diğeriyle de olur, tıpkı kehribarın birçok nesneyi aynı anda kendine çekiş gibi.

Unsuri sevgiyse, sadece tek bir tabii surete bağlanır, tıpkı Kays'ın Leylâ'ya, Kaynes'in Lübna'ya, Kesir'in Uzza'ya ve Cemil'in Büseyne'ye bağlanışı gibi⁵⁰. Bunlar, iki kişi arasında, mıknausın demiri çekmesi gibi olan bir ilginin, genel bir şey olduğunu açıklamaktadır sadece. Ayrıca, unsuri sevginin ruhani sevgiye benzemesini sağlamaktadır ki bu husus, şu ayette ifade edilmiştir: "Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır." (Kur'an, 37/164).

Aynı şekilde, başka inanç ilkelerini dışta tutarak, tek bir akideye bağlanma olgusuyla da bu sevgi, ilâhî sevgiye benzer; tıpkı ruhani sevginin, taharet (temizlik) açısından tabii sevgiye benzeyişi ve ayrıca bütün inanç ilkelerinde, tek bir Varlık gören insanlardaki ilâhî sevginin, tabii sevgiye benzeyişi gibi.

SEVGİNİN ADLARI

Sevgi makâmının dört adı vardır. Bunlardan birincisi “*el-hubb*”dur⁵¹. Bunun saflığı kalbe nüfuz eder, saydamlığı ise arazların bozulmasıyla bozulmaz. Sevgiliyle birlikteyken, âşığın başka bir maksadı, gayesi yoktur. Sevgilinin iradesi önünde kendi iradesini bırakır.

İkincisi “*el-vedd*”dir. Allah’ın “*Vedūd*” ismi bundan türer. *El-vedd* Allah’ın sıfatlırandandır ve bu sıfat O’nda sabittir. Yeryüzündeki sübutundan dolayı *el-vedd* diye adlandırılmıştır.

Üçüncüsü, “*el-ışk*”dır. Aşk, sevgide ifratur, aşırılıktır. Kur’an’da bu aşırı sevgi kinayeli olarak çokça geçmektedir: “*insanlardan kimi, Allah’tan başka eşler tutar, Allah’ı sever gibi severler onları. Inananlar ise, Allah’ı çok, hem de pek çok severler.*” (Kur’an, 2/165). “*Vezirin karısı*⁵² *uşağının nefsin-den muradını almak istedi, çünkü Yusuf’un aşkı onun yüreğini kor gibi yakmıştı.*” (Kur’an, 12/30) yani Yusuf için gönlünde beslediği sevgi kalbinin zarı olmuştu. Bu zar öylesine ince bir deridir ki kalbin üzerini tamamen kaplar. Bu zar, kalbi dıştan bütünüyle saran çok ince bir örtüdür. Peygamberimizin bir hadisine göre, Hakk, Kendini “şiddetli aşk”la nitelendirmiştir. Ancak *aşk* ve *aşık* isimleri Hakk’a uygun düşmez, çünkü bu “*aşk*” terimi, âşığı bütünüyle ve her yönüyle kuşatacak derecede sevginin sarması demektir. Bu *aşk* sözcüğü “gündüzsafası” veya “çitsarmaşığı” anlamına gelen “*aşakatū*” kökünden gelmiştir.

Dördüncüsü, "el-heva"dır. *Heva*, iradenin sevgilide açığa çıkarılmasıdır, yani kalbe doğan ilk durumdan itibaren iradenin tamamıyla sevgilinin iradesine bağlanmasıdır. Allah'ın böyle bir adı yoktur. *Heva*'nın doğmasına sebep, bazen bir bakıştır, bazen bir haberdır, bazen de bir ihsandır. Aslında sebepleri pek çoktur. Anlamı ise, Kudsi hadislerde ve peygamberimizin sahih hadislerinde geçmektedir. Demek ki Allah, nafile olarak yapılan hayırları ve ibadetleri çokca yapan ve böylece dinde Resulüne ittiba eden kulunu çok sever. İşte bu makam bizde "heva" diye adlandırılır. Bazıları buna konuşmayla doğan sevgi demişlerdir.

*Ey insanlar, kulağım aşık oldu diri birine
Gözden önce kulak aşık oldu, bakın şu işe.*

Bir bakışla ve bir konuşmayla doğan aşk hakkında şu dizeleri söylüyorum:

*Senden başkasına olan sevgim bakışla doğuyor
Ancak senin sevgindir ki konuşmayla doğuyor
Allah biliyor ya, sevgili hakkında hiçbir şey bilmiyorum
Oysa onun için, insanlar arasında bir dost, bir sevgili deniliyor
Arzum yalnız kalmaktır onunla onu elde etmek için
Arzum onun bakmasıdır gözlerimin içine derin derin.*

Gene aynı konuda şu dizeleri söylüyorum:

*Varlığım sevgilimin peşinde tükendi gitti
Gözlerim ona bakamaz oldu
Bir gün ona bakacak olsa gözlerim
Kurbanı olur ölürüm o huri güzelin
Onu görünce birden bire
Takıldım o güzel gözlerine
Sabaha kadar bütün gecem büyüdü geçti
aşık oldum birden, mecnuna döndüm seher vakti
Ah! ihtiyattan doğan sakıncalar!
Keşke tedbirim koruyabilse beni
Kaza ve kaderin hükmünden*

Oysa tam tersine aşk deryasına düşürüyor beni
Ey Tanrım, kim bu güzel varlık? Aşkıyla yakıtı beni
Bu utangaç güzelin güzelliği
Ey güzelliği ceylan güzelliği olan sevgili
Aşk şarabıyla gideriyorsun susuzluğumu
Dik dik baksan ya da şefkatli gözlerle ne çıkar
İnsanın aklını başından alıyorsun sen
Karanlık içinde parlayan bir yıldızsın sen
Senin aşkından dağılıyor kara bulutlar
Nefesi benziyor misk kokusuna
Ki dağıtıyor çok tatlı çok hoş bir koku
Sanki o bir kuşluk güneşi
Sanki o parlıyor gökte gümüş rengi ay gibi
Aydınlanınca hava o görünüyor ilk kez
Ağaran şafakta sabah ışığı oluyor sanki o
Onu kaybeder kararınca hava
O güzelin kara saçlarına benzeyen karanlıkta
Ey sen karanlık gecede parlayan ay
Gel yanıma, yak bütün varlığımı, aydınlat gönlümü
Işıklarla doldur gözlerimi ki seni göreyim
Çünkü bana kalan yalnızca gözlerimdir benim
Duyduğum aşk cazibesinin gerçek temeli
Sesini duyuşumdan ileri geliyor yüreklendiriyor beni.

Gene aynı konuda şu dizeleri söylüyorum:

Kulağım âşık gözüm âşık
Bakışlar ve duyular arasındaki aşk ne kadar farklı
Kulağım âşık oldu sevgilimin sözlerine
Gözüm âşık oldu sevgilimin gözlerine
Gelirse sevgili bir gün, göz görür âşık olur
Doymaz sevgiliye bakmaya bakışıyla mutlu olur
Kulak dinler mest olur gelirse sevgili bir gün güzellik suretinde
Başka şey duymaz Zeyneb'e âşık olur⁵³
Tuhaf ama Zeynep'te bir oldu
İşitme ve görme duyusu.

Bil ki, yukarıda da söylediğimiz gibi, sevginin dört çeşit adı vardır. Bu adlardan her biri için, diğer üçünde olmayan bir hal vardır. Şimdi biz bunları birer birer ele alalım.

HEVA:

Bunun iki çeşit anlamı vardır ki ikisi de sevgiye uygundur. Birincisi; aşkın, kalp içine inmesi ya da düşmesidir. Bu düşünüş sevginin gayb âleminden şehadet âlemine inerek kalbde zuhûr etmesidir. Örneğin, yıldız düşüyor gibi gözükteğü zaman, “yıldız kayıyor” denilir. Allahu Teâlâ da şöyle buyuruyor: “*And olsun yıldıza, indiği zaman!*” (Kur’an, 53/1). Öyleyse bu durumda, “heva” sevginin adlarından birisi olmaktadır. Bunun fiili “heviye yehva”dır; mazide ayne’l-fiili kesradır; muzaride ise fethadır. Bunun ismi ya da masdarı “heva”dır. Bu isim aynı zamanda mazi fiilidir; anlamı ise, sevmek, sevgiden acı çekmektir. Ayrıca aynı fiilin ayne’l-fiili mazide fetha, muzaride kesra olan “heva yehvi” şekli de vardır. Bunun ismi ise “hüviyyü”dür. Bunun anlamı da düşmektir.

Heva kelimesine, “kalbin içine inme ya da düşme” anlamları vermenin üç nedeni vardır. Bunlardan biri ya da ikisi, veyahut her üçü de, bu tip bir sevgiyi belirtebilir. Bu üç neden şunlardır: Bakış, duyuş ve ihsanda bulunuş.

Bunların en önemlisi ya da en etkilisi bakıştır. Çünkü bakışın doğurduğu aşk, sevgiliyle karşılaşmakla değişmez. Oysa sevgilinin sesini duymak böyle değildir. Sevgiliyle karşılaşınca, duyuşa bağlı olan sevgi değişime uğrar. Sevgilisinin sesini duyduğunda onun suretini hayal eder, fakat onunla karşılaşınca hayal ettiği suretin sevgilisiyle tam tamına uyuşmadığını görür. Ihsanda bulunmanın doğurduğu sevgiye gelince, bu sakat ve zayıf bir aşktır. Ihsanda bulunan varlık gözden irak olursa, ihsan devam etse bile ilgisizlik bu aşkı kısa zamanda söndürür.

“Heva” sözcüğünün ikinci bir anlamı da; bir tutku ya da birdenbire ortaya çıkan bir sevgi yönelimini vurgular. Öyleyse, herkese, “seninle-yim” anlamına gelen bir sevgi eğilimi göstermek şeriatın hükmüne uygun değildir. Allah-u Teâlâ’nın Davud aleyhisselâm’a söylediği söz bunu teyid etmektedir: “*Ey Davud. Biz seni yeryüzünde halife yaptık. Öyleyse, insanlar arasında hakla (hakikatle, adaletle) hükmet ve sakın “heva”ya uyma; sonra bu seni Allah’ın yolundan saptırır.*” (Kur’an, 38/26). Yani senin sev-

ginin ani yönelimlerine uyma, aksine Benim sevgimin eğilimlerine uy, çünkü sana gönderdiğim hüküm, sana çizdiğim yol böyledir. Görüldüğü gibi, ayetin devamında “sonra seni Allah’ın yolundan saptırır” deniliyor; yani böyle bir sevgi eğilimi, senin yolunu şaşırtır, seni telef eder, sana gösterdiğim ve senin üzerinde yürümeni istediğim yolda seni kör eder. İşte bu konuda Allah’ın hükmü böyledir.

Burada, insanın ani sevgi yönelimleri, insanın istediği, fakat Allah’ın indirdiği meşru yola uygun olmadığı zaman Allah’ın istemediği ve insandan onu terketmesini istediği, sevgidir.

Eğer sen, “Allah insana katlanamayacağı bir şeyi yasak etmiştir; dolayısıyla böyle bir sevgi ya da sevgi eğilimi insan üzerinde öylesine kuvvetli bir etki yapar ki aklını başından alır.” diyecek olursan, biz de, “Allah o insandan sevgiyi yok etmesini istemez, çünkü sevgi, daha önce de söylediğimiz gibi, her zaman kendine bir yol bulur, ilgi konusu değişik, ve pek çok varlıkta ilgi alanını bulur” deriz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, *heva* sevgidir; hakikati ise herhangi bir ya da birçok varlıkla kavuşma sevgisi. İşte bunun için Allahu Teâlâ, insandan, sevgisini, gönderdiği Tek Hakikate bağlamasını istemiştir; Allah’ın yolu odur. Çünkü insan, sevgisini, Allah’ın yolu olmayan pek çok yola bağlayabilmektedir. İşte bütün bunlar yukarıda geçen “... ve sakm *“heva”ya uyma*” ayetinin anlamıdır. Demek ki, Allah insana, gücü ve tākâtının yetmeyeceği bir işi yüklemez, çünkü tākât getirilemeyecek bir şeyi teklifte bulunması Alim ve Hakim ve Tanrı’ya muhâldir.

Eğer sen, gene, Allah’ın ilminde ezelde bir karara bağlanan, Ebu Cehil ve benzerleri⁵⁴ gibi inanmayanlara yapılan iman teklifini ileri sürcek olursan, buna iki türlü cevap verebiliriz: Birincisi, ben “teklif” derken sadece normal şekilde, doğal olan şeylere tākât getirileceğini kastetmiyorum. Doğal durumlara bağlı olan zaten onlara aykırı hareket edemez. Örneğin bir insanın, hiçbir vasıta ve sebep olmadan kalkıp da bir diğer insana “Haydi göge çık bakalım!” demesi, ya da “Şu iki zıt şeyi birleştir!” ya da “Bir “an”da kal!” demesi (ki bizzat “an”ın kendisi bir anda kalmamaktadır) gibi. Dolayısıyla Allah insanı normal ya da doğal olarak tākât getirebileceği şeylerle mükellef kılmıştır. İman ya da imanı telaffuz etmenin, imanı dil ile söylemenin temeli budur. Her insan kendisinde bunlara uygun hareket etme gücünü ve imkânını bulur. Bu ya insanın kendi çalışmasıyla (*kesb*) olur; ya da Allah’ın yaratmasıyla

(halk) olur. Nasıl istersen öyle söyle. İşte bu nedenle, bu konuyla ilgili, Kıyamet Günü'nde kulu ilgilendiren delil Allah'a aittir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: "De ki: "En üstün delil Allah'ındır", Allah dileseydi elbette hepimizi doğru yola iletirdi." (Kur'an 6/149). Eğer Allah insana tabii gücünün yetmeyeceği bir şeyi yüklemiş olsaydı, "En üstün delil Allah'ındır" sözüne uygun düşmezdi. Fakat Allah "Dilediğini yapmak Allah'a özgüdür." demektedir. Aynı şekilde. "O yaptığından sorulmaz, fakat onlar yaptıklarından sorulurlar." (Kur'an, 21/23). Bunun anlamı şudur: Allah'a "Sana karşı gelebileceğimizi bildiğin halde niçin bize falan işi yükledin? Niçin bize falan şeyi emrettin ya da falan şeyi yasakladın?" gibi bir şey denilemez. Bu konu, "Allah yaptığından sorulmaz." ayetiyle irtibatlıdır. Dolayısıyla, Allah onlara şöyle sorar: "Ben size gücünüzün yeteceği bir şeyi mi emrettim yoksa yetmeyeceği bir şeyi mi?" Onların da normal olarak, "Gücümüzün yeteceği şeyleri emrettin bize." demeleri gerekir. Çünkü Allah onlara güçlerinin yeteceği şeyi yüklemiştir. Dolayısıyla, "En üstün delil Allah'ındır." sözü kanıtlanmış oluyor. Oysa ki onlar, "teklif" süresince Allah'ın kendileri hakkında sahip olduğu ilimden habersizdirler.

İkinci cevap ise şudur: Daha önce de belirtildiği gibi, Allah'a iman edilmesi zorunludur. Âdem'in zürriyeti dünyaya gelmeden önce Allah'ın "kabz"ındaydı. O'nun, onlar hakkında vereceği hüküm ise öte dünyada ortaya çıkacaktır. İnsan bu dünyada O'nun varlığını kabul ettiği, itiraf ettiği takdirde, ancak "mümin" olarak kalacaktır. Eğer O'na şirk koşarsa var olan bir Varlığa şirk koşmuş olacaktır. İşte bu nedenle, insandan sadece Allah'ın birliğini ve Varlığını kabul etmesi istenmektedir (ki Hakikat da böyledir, yani Allah Birdir). İnsan Tanrı'nın sevgilisi-dir. Tanrı vardır ama insanlara gözükmez (ma'dûmün minhum). Tanrı Kendisinin o varlıklarda Bir olarak zuhur etmesini sevmektedir. Dolayısıyla Tanrı o varlıklardan birini sevse onu pek çok varlık arasından seçmiş ve sevmiş olur. Tanrı, işte böyle bir sevgiye sahip olanı sever. O sevgilisi olduğu için, Allah o varlıkta zuhûr eden Tevhiddir. Kim ona buğzederse, O'nun sevgilisi olduğu için, buğzedende Tevhid olarak zuhûr etmez.

Demek ki, herkesin nihaî amacı Tanrı'ya imandır. Daha önce biz bunu "Tanrı'nın rahmetinin gazabını geçtiği" konusunda belirtmiştik.

Şimdi heva'nın anlamı senin için açıklığa kavuşmuş oldu.

HUBB:

Bu sevgide, seven, sevgisini öteki bütûn yollardan arındırıp kurtarır ve sadece Allah'ın Yolu'na bağlar. İşte seven, bu arınmayı gerçekleştirdiği, yani çeşitli yollarla Tanrı'ya koşulan ortakların neden olduğu kararmalardan sevgisini kurtardığı zaman, bu, halis sevgi olduğundan ve arınmışlığından ötürü "hubb" (sevgi) diye adlandırılır.

Aynı şekilde içindeki pislikler dibine çöksün, saflaşsın ve berraklaşsın diye bulanık bir suyun konulduğu kaba da "el-hubb" denir. Yaratıklar-daki sevgi de böyledir. Bu sevgi Sübhan olan Tanrı'ya bağlanır ve müşrik-lerin ilahlık konusunda Allah'a koştukları ortaklar olan eşlerden Allah için kurtulursa, işte o zaman bu durum "hubb" (sevgi) diye adlandırılır.

Nitekim bu konuda Allah şöyle buyuruyor: "İnsanlardan kimileri Allah'tan başka eşler tutar; Allah'ı sever gibi severler onları. Oysa ki inananlar en çok Allah'ı severler..." (Kur'an, 2/165). Bunun nedeni ise şudur: Perde aradan çekilince "kendilerine uyulanlar onlara uyanlardan uzak duracaklar; azabı görünce aralarındaki tüm bağlar kesilecek." (Kur'an, 2/166). "Onlara uyanlar şöyle diyecekler: Ah! Keşke bir kez daha dünyaya gitmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzak durdukları gibi biz de onlardan uzak dursaydık!" (Kur'an, 2/167). Dolayısıyla onlara besledikleri sevgi nihai vatan da kaybolacaktır. Oysa ki inananlar Allah'ı sevmeye orada da devam edeceklerdir. Dahası, "inkâr edenlere ne çocuklarının ne de mallarının, hiç bir şeyin Allah'a karşı yarar sağlamayacağı bir anda" (Kur'an, 3/10), inkâr edenler ilahlarına duydukları sevgiden vazgeçtikleri sırada, inananlar inkâr edenlere karşı üstün gelecekler ve Allah'a karşı duydukları sevgi daha da artacaktır. Öyleyse Kıyamet Günü'nde müşrikler için geriye sadece ve sadece Allah sevgisi kalır. Oysa ki onlar bu dünyadayken hem Allah'ı hem de O'na ortak koştukları tanrıları birlikte sevmişlerdi. Eğer böyle bir kuruntuya ve yanlış düşmeselerdi, o tanrıları kesinlikle sevmezlerdi. Aslında o müşriklerin sevgilisi Allah'tı, fakat O'nu çok sayıda yaratıklarda hayal etmişlerdi. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Kıyamet Günü gelince onlar için sadece Allah'a duydukları sevgi kalır. Sonuç olarak ahirette onlar Allah'a, dünyadayken o ortaklara besledikleri sevgiden daha yoğun bir sevgi duyacaklardır. Sevgileri dünyada bölünmüş iken, ahirette Tanrı üzerinde toplanacaktır. O zaman gelince, böyle bir varlık, gerçek sevgilisini müşahede edecektir. O da Tanrı'dır. İşte bu ne-

denle Tanrı'nın rahmeti önce gelir. Her iki âlem de kuvvettir; orta âlem ise zayıflıktır, çünkü onda ortaklık durumu vardır. Bütün bunları biz daha önce belirtmiştik⁵⁵. İşte, "heva" ile "hubb" arasındaki fark budur.

'IŞK:⁵⁶

'Işk-Aşk, muhabbetin ifratı, yani sevginin aşırılışmasıdır, ya da aşırı bir dereceye ulaşmış sevgidir. Şu ayet bunu ifade etmektedir: "İnananlar ise Allah'ı aşırı derecede severler." (Kur'an, 2/165).

Olduğu şekilde, saf olarak alındığında ve kalp çekirdeğinde⁵⁷ o şekilde zuhûr ettiğinde "hubb" diye adlandırılan bu sevgi insanı bütünüyle kuşatır; sevgiliden başka hiçbir şeyi gözü görmeyecek derecede insanı kör eder. Bu hakikat, insan vücudunun bütün organlarına, bütün duyularına, ve ruhuna işler; damarlarındaki kan gibi her yerinde devran eder, insanın eti olur; vücudunun bütün mafsallarına girer; bedeninin ve ruhunun bütün parçalarını etkileyerek, insanın varlığıyla özdeş olur, öyle ki insanda artık ondan başka bir şeye yer kalmaz. Bu noktaya geldiğinde, bu dereceye ulaştığında ise, insan başkasıyla konuşurken bile, sevgilisiyle konuşur; başkasından bir şey duysa, sevgilisinden duymuş olur; her neye baksa, sevgilisine bakar gibi olur; gördüğü her şeyde sevgilisinin suretini görür; herhangi bir şey görse, "Bu O'dur!" der. İşte o zaman bu sevgi "ışk" diye adlandırılır.

Kur'an'da hikaye edildiği gibi, Züleyha⁵⁸ buna yakalanmıştı. Bir gün, damarını kesti; kanı yere damladı ve toprağın üstüne "Yusuf! Yusuf!" diye yazdı defalarca. Çünkü sevgilisinin adını anma, damarlarındaki kana karışmıştı. Aynı şekilde, Hallac hakkında da buna benzer şöyle bir şey anlatılır: Kesilen organlarından akan kanla toprağın üstüne "Allah! Allah!" diye yazılmıştı. bunun üzerine, Allah O'na rahmet etsin, şu dizeleri söylemişti.

"Uzuvlarım kesilmiş, mafsallarım sökülmüş, ne çıkar!

Her birinde Senin Adın anılır Rabbim! Senin Adın yazılır!"

İşte, bu durum, bu bapıdır. Bu tür bir sevgiye yakalananlar gerçek "aşıklar" dır. Onlar bu sevgide helâk olmak, yok olmak istemişlerdir. Böyle bir yok oluşu istemeye "gârân", yani, aşkın hakimiyeti altına fiilen girme, denir. Sevenlerin niteliklerini anlatırken, inşallah bu konuyu ele alıp inceleyeceğiz⁵⁹.

VEDD:

Bu sevgi, "hubb"un, veya "ışk"ın, ya da "heva"nın, kararlı ve devamlı olmasıdır. Âşığın durumu ne olursa olsun, bu üç durumdan birine girecektir. Bu sevgiyle nitelenmiş bir insan sebatlıdır, kararlıdır; hiçbir şey öndeki bu hali değiştiremez ve etkisini bozamaz. Hoşa giden ya da hoşa gitmeyen durumlarda etkisi aynı sürekliliktedir. Her an varlığının yanında olmasını arzuladığı sevgilisinden ayrılması ya da uzaklaşması onu ne üzer ne de sevindirir. Böyle olmakla birlikte, sevgilisinin varlığı zuhûr etmiş olduğu için o gene de sevgilisine bağlı kalmaya devam eder. Demek oluyor ki, bütün bu tutumlar, tavırlar "vedd" diye adlandırılır. Yüce Allah'ın şu ayeti bunu belirtmektedir: "*İman edenler ve salih amel işleyenler için Rahman, kararlı bir sevgi yaratacaktır.*" (Kur'an, 19/96). Yani Allah katında ve kulların gönlünde onlar için kararlı bir sevgi yaratacaktır ve onları herkese sevdirecektir. İşte, "vedd"ın anlamı budur.

Gerçekten de sevginin, âşıkları etkileyen çok çeşitli durumları vardır. İnşallah bunları ilerilerde de ele alıp inceleyeceğiz. Örneğin, "şevk"—(şidetli arzu); "gâram"—(aşkın hakimiyeti): "huyem"—(cılginca aşk); "kelef"—(aşk derdi): "bekâ"—(aşkından ağlama); "hüzün", "kebb"—(aşk yarısı); "zübul"—(vücuttan düşme, aşkından erime); "inkisar"—(iç çöküntü, yıkılma, kırılma). Ayrıca bunlara benzeyen ve âşıkların vasıfları olan ve şiirlerde anlatılan nice nice durumlar. İnşallah bütün bunları ayrıntılı olarak açıklayacağız.

SEVGİNİN YANILTMALARI

Sevgide pek çok yanılmalar olur. Birincisi, daha önce zikrettiğimiz bir şeydir. Yani âşıklar sevgilinin gerçek bir varlığı (*emrûn vücûdiyûn*) olduğunu zannederler. Oysa ki sevgili, “adem” halinde olan bir varlıktır (*emrûn ademiyyûn*). Âşık, sevgiliye öylesine bağlanır ki sonunda onu, gerçek bir varlıkta, “var” olarak görür. Âşık, gerçek varlığını sevdiği sevgiliyi görür görmez, var olan bu varlıktan doğan bu halin sürmesi için, sevgisi yenilenir. Böylece sevgili hep “ma’dum” olarak kalır. Sevginin temel hakikatlerini ve onunla ilgili tüm halleri bilen “arifler” dışında âşıkların pek çoğu bu durumu bilmezler. Bunu daha önce belirtmiştik.

Bu bölümde söyleyeceklerimizin çoğu, çok aşırı bir dereceye ulaşmış sevgi hakkında olacaktır. Bu aşırı sevgi, âşıkların akıllarını başlarından alır; onları zayıflatır, bir deri bir kemik haline sokar; düşüncelerine musallat olur, inatçı bir saplantı, bir kuşku, bir türlü uyuyamama, kuvvetli bir aşk arzusu, bir şevk, bir iştiyak, devamlı uyanık kalma gibi haller doğurur. Bu sevgi, insanın davranışını bütünüyle değiştirir, gönülünü ve yeteneklerini alt üst eder. Sevgilisi hakkında yanlış, hatta kötü bir fikir ve kanaat sahibi olacak, onun hakkında suizanda bulunacak kadar, âşığı acılara boğar. Bu sevgi, âşığı deli-divaneye çevirir. Şunu be-

lirteyim ki burada, senin, sevgilinin kendisinde zuhûr etmesini istediğin bir varlığı kastediyorum, oysa bu konuda insanların çoğu o varlığın genellikle kendileri için bir sevgili olduğunu sanırlar.

Bu konu üzerinde biz iki gruba ayrılmış durumdayız. Bizden bir grup, o *mevcûd*'dan olan ve de sevdiklerini onda *zuhûr* ettirdikleri, sevdiklerinin var oluşlarını ona ayan ettikleri, kendi hayallerindeki *misale* (kopyaya) bakarlar. Bu, hayalde bir bağlantı kurmaktır. Dış gözlerinde o sevgililerinin var oluşlarından daha latif bir bağlantı ile ona bağlanarak onu müşahedeye dalmaktır. Bu onlara daha tatlı gelir.

İşte Leylâ'nın aşkıyla mecnun olan, Kays'ı, Leylâ yanına geldiği zaman Leylâ'dan yüz çevirten bu aşktır. Bu durumdayken, "Gözümün önünden çekil git!" demiştir Leylâ'ya. Sevgilisinin böyle açıkça hissedilen ve görülen varlığı, onun hayali müşahedesinin zevkini perdelemekteydi, çünkü Leylâ, Kays'ın hayalinde gerçek varlığında olduğundan daha çekici ve daha güzeldi. Böyle bir durum sevginin en tatlı ve en güzel yanıdır. Kim bu niteliğe sahip olursa, sevgilisinden ayrı kalmaktan şikayet etmeksizin, mutluluk ve nimet içinde olmaya devam eder.

Biz bu ayrıcalıklı durumdan en çok yararlanan âşıklardan biriyiz. Çoğu âşıklarda benzeri durumun olması nadirdir, çünkü doğal eğilimlerine ve sevgilerine kabalık egemen olur; çünkü "latif" sevgilerine "kesafet" buluşturırlar. Bizce bunun sebebi şudur: Maddeden soyutlanmış manaların aşkına tutulmuş insanın nihai gayesi, o manalar "kesif" bir biçim kazandıkları zaman, o manaları yeniden hayale indirmektir; tabii ki onları çok aşağılara indirmek istemeyecektir. Peki öyleyse, aşkta en *kesif* hali olan kimdir? Onun manalar hakkındaki "letafet"i nedir sence? İşte durumu böyle olan birinin Allah'ı sevmesi de mümkündür. O insanın gayesi Alla'a duyduğu aşkını "teşbih"den tecrid edemediği zaman, ona hayal planına kadar indirmek olacaktır. Bu durum Hz. Peygamberin — *selât ve selâm üzerine olsun*— şu sözünde ifade edilmektedir: "Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet et, çünkü her ne kadar sen O'nu görmeden de O seni her an görmektedir."

Biz bu sıfatla bir varlığı sevdiğimiz zaman, sevgilimizin, kesif cisimler âlemine ait, hissedilebilen varlıklardan birinde zuhur etmesini isteriz. Sevgilimizi kendi güzelliğinin daha üstünde olan bir güzellikle donatarak onu hayal âlemimize yükselterek onu latifleştiririz ki artık ora-

dan sevgilimizin ayrılması ya da uzaklaşması imkânsız olur. Böylece âşık sürekli bir kavuşma içerisinde olmaya devam eder. Bu konuyla ilgili şu dizeleri yazdım:

*Aşkından mecnuna dönmüş kişi sürekli yakınmakta
Ayrıktan, sevgilisinden uzakta kalmaktan
Bense, tam tersine çok uzağım böyle yakınmaktan
Çünkü sevgilim her an hayalimde, her an yanımda
Doğrusu, sevgilim benden doğmakta, bende kalmakta
Öyleyse "Bana ne oldu? Bana ne oldu?" demek niye?*

Yukarıda, aşk, insanın aklını başından alır götürür, demiştik. Kimileri de "akıl ile idare edilen aşkta hayır yoktur." demişlerdir. Ebu'l-Abbas el-Mukarani el-Kussad da şöyle demiştir: "Aşkın, insanlar üzerinde, akıldan daha etkili bir gücü vardır." Evet, üstadlar böyle dediler, çünkü akıl, insanı belli bir kayıt altına alır, oysa ki aşk insanın hayatını alt üst eder, insanı şaşkına çevirir, hayrete düşürür. Şaşkınlık ise, akıllılıkla bağdaşmaz. Akıl sayesinde insan kendini toplar. Şaşkınlık ise, insanın kendini dağıtmasına neden olur.

Hız. Yakup çocuklarına "Eğer, bana bunadı demezseniz, inanın ki ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum." dedi. Bunun üzerine Yusuf'un kardeşleri Yakub'a "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığın içindesin." dediler. (Kur'an, 12/94-95) Bu şekilde Yusuf'un kardeşleri, babalarının Yusuf'a duyduğu sevgiden dolayı nasıl bir şaşkınlık içine düştüğünü belirtmek istiyorlardı.

Demek ki, şaşkınlık insanı dağıtmakta, insanın kendini toplamasına imkân vermemektedir. Bu nedenle aşk, "dağılma" ve "dağıtma" özelliğiyle tavsif edilmiştir. Bu özellik, birçok açılardan, âşığın kaygılarını, sıkıntılarını dağıtır. Bu bağlamda. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, o ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar çoğaltan Rabb'inizden korkun.." (Kur'an, 4/1). Aynı şekilde gene şöyle buyuruyor: "...Dağlar etrafı serpildikçe serpildiği, dağılan bir toz duman haline geldiği zaman..." (Kur'an, 56/5-6).

Âşık, sevgilisinin hükmü altına girer; onun hakimiyeti altında kalır. Dolayısıyla kendisi için, kendisinde bir idare mekanizması kalmaz. Bağımsızlığını ve özerkliğini yitirir. Gönlünü ve kalbini ele geçiren, istila edip kuşatan Aşk Sultanı'nın kendisine verdiği bağışlara ve emirlere ba-

gımlı kalır. Sevgisindeki bu alt üst oluştan dolayı, âşık karşılaştığı her şahısta sevgilisinin güzelliğini gördüğünü hayal eder. Aynı şekilde, biz-zat kendisinin gördüğünü, onu görenlerin de gördüğünü düşünür. Bunun böyle olmasının nedeni, âşığı saran hayret ve şaşkınlıktır. Şu atasöz-ü de bu durumu dile getirmektedir: “Kimi seviyorsan, herkesin yüzünde onu görürsün.” Yani sevgilin daima senin yanındadır. Ey âşık, sevgilin senin gözünde ne denli güzelse, sevgilini gören herkesin gözünde de o denli güzel olduğunu tahayyül edersin.

Âşığı saran bu duygunun, onun bu şekilde alt üst oluşunun bir başka nedeni de, sevgilisini elde edebileceğini sandığı çeşitli yollarla şaşkına dönmesidir. Âşık, “sevgilime kavuşmak için şöyle şöyle yaparım; şu şekilde ya da bu şekilde hareket ederim” der kendi kendine. Fakat, kullanması gereken yol ne olursa olsun gene de şaşırıp kalmaktan geri durmaz, çünkü duyu planında sevgilisiyle birlikte olmaktan elde edeceği lezzetin, zevkin hayal planında ondan elde edeceği lezzet ve zevkten daha büyük olacağını tahayyül eder. Bunun nedeni, uyku halinde iken hayalinde hissettiği lezzetten duyduğu zevkten gâfil olan, dolayısıyla ondan vazgeçen bu âşığın üzerine *kesafet*'in hakim olmasıdır. Bu durum âşığa, hayal ile elde edeceği zevkten daha yoğun ve daha büyük bir zevk verir, çünkü böyle elde edeceği kavuşma hayalen elde edeceği kavuşmadan daha kuvvetli olacaktır. Oysa ki hayalen kavuşma fiziki kavuşmadan yani duyular planındaki kavuşmadan daha çok etkiler insanı. Böylece, mana olarak doğan lezzet ve zevk, hayalen kavuşmadan doğacak zevkten daha yoğundur (kesiftir). İşte o zaman, sevgilisiyle fiziki kavuşmasına imkân veren yolları bulma konusunda âşık şaşırıp kalır. Amacına ulaşmak için bir hile, bir yol bulmak ümidiyle âşık, bu konuda bilgi ve tecrübe sahibi olanlara konuyla ilgili sorular sorar; hele bu konuda şairin aşağıdaki dizesini işitmişse!

“Gerçekten âşık olduğun doğru olsaydı
Sana gösterilirdi huşkusuz aşkın yanıltmaları...”

ÂŞIKLARIN BAZI SIFATLARI

NÜHÛL - ERİME:

â şıkların sıfatlarından ilk anlatacağım, Hicri 599 yılında, Kabe-i Muazzama'da, Rûkn-i Yemani önünde bulunduğumuz bir sırada Yunus ibn Yahya ibn Ebi'l-Hasan el-Haşimi el-Abbasi el-Kassar'ın bize anlattığı şu vasıftır. Şöyle dedi: "Bize İbn Abdülbaki anlattı, ona da Ahmed ibn Ahmed, ona da Ahmed ibn Abdullah, ona da Abdullah ibn Muhammed ibn Cafer, ona da Hicri 288' de müfessir Ebu Bekir ed-Deynuri anlattı, ona da Muhammed ibn Amed eş-Şemsatiyyi anlatmışım; dedi ki: "Zünnun el-Misri'nin⁶⁰ şöyle dediğini işittim: "Gerçekten Allah'ın bazı kulları vardır ki kalpleri Allah aşkının kristalvari saflığıyla doludur. Allah onların ruhlarını Kendisini görme şevkiyle ve aşkıyla genişletmiştir. Âşıkların gönüllerini Kendine çeviren ve Aşkıyla dolduran; anlayışlarını, akıllarını O'na yaklaştırmaya elverişli kılan; O'nun bağışını kabul edebilmeleri için göğüslerini saflaştıran, berraklaştıran Yüce Allah'a hamd olsun! Onları yardımıyla başarılı kılan; dayanılmaz yalnızlıklarında onları Kendine yakın ve dost eden; onların hastalıklarını iyileştiren Yüce Allah'a hamd olsun! Ey Allahım, onların bedenleri Senin için eğildi. Uzanan elleri Sen'den gelecek lütfun artması için açıldı. Sen'i anlamamanın ne denli tatlı bir zevk olduğunu tattırdın onlara. Böyle-

ce hayatlarını güzelleştirdin hem de ne kadar güzelleştirdin! Onlara bağışladığın nimetler ne denli süreklî! Göklerin kapılarını açtın onlara! Onların kalblerine “melekut âlemi”nde dolaşma izni verdin! Fakat gene de âşıkların sevgisini unutmادين, çünkü sana âşık olanların aşkı, şevki, Sen’in üzerine müsteniddir. Ariflerin kalbi Sen’i arzular. Sadıkların kalbi Sen’i arar, Sana sığınır. Korkanların korkusu Sana bağlanır. Yoksulların gönlü Senin korumana muhtaçtır, çünkü bazen gevşeklikleri nedeniyle, rahatları için umutsuzluğa düşerler, kendilerindeki gafleti görmeye de pek eğilimli değillerdir. Kendilerini ilgilendirmeyen konularda fikir yürütmeye pek girişmezler. Geceleri uyanık kalmaktan dolayı, yorgunluktan gevşemezler. Dilleriyle O’na münacat ederler. O’na olan gereksinimlerini bilerek O’na karşı mütevazî davranırlar ve O’na gizlice yalvarırlar. İşledikleri günahlardan ötürü O’nun affını, yaptıkları hatalardan dolayı O’nun bağışlamasını isterler. Hüzün fikriyle kalbleri erir ve Allah’a iyi, dindar insanlar olarak hizmet ederler.”

Allah onlardan razı olsun, onların belirgin vasıflarından biri “nü-hâl”dür. Bu sıfat onların kesif ve latif özellikleriyle doğrudan ilgilidir. Âşıkların latif olan ruhları böylece duyuların algılamasından ve hayalin biçimlendirmesinden kurtulur. Aşk onlara kuşkusuz serap letafeti gibi bir latiflik verir. Bunun açıklaması şöyledir: Susamış biri serabı görünce, onu su zanneder. Kur’an’da bu durum şöyle açıklanmıştır: “İnkar edenlere gelince, onların işleri düz arazideki serap gibidir. Susayan onu su zanneder, fakat yanına gelince bir şey olmadığını anlar ve orada Allah’ı bulur. Ve Allah onun hesabını görür. Aluh hesabı çabuk görendir.” (Kur’an, 24/39). Serabı su zannetmesinin nedeni, o insanın susamış olmasıdır, eğer susamasaydı onu su zannetmezdi, çünkü o insanın araştırmaya yönelmesi suya duyduğu gereksinimdenidir. Bu nedenle suda hayatın sırrı gizli olduğu için, daha doğrusu su hayat kaynağı olduğu için, suya olan isteğini ve sevgisini gerçekleştirmek üzere seraba yönelir. Fakat yanına varınca, orada hiç bir şey bulamaz. Orada hiç bir şey bulamayınca, su yerine, yanı başında Allah’ı bulur. Aslında susamış bir insanın oraya yönelmedeki gayesi, maksadı bizzat su idi. Allah’ın maksadı ise, o insanın işin farkına varmaksızın, bu yanılsama yoluyla onu Kendisine ulaştırmak!...

İşte böylece Allahu Teâlâ, kul farkına varmaksızın, kulunu aldatır. Aynı şekilde Allah, Kertdisine sığınan, iltica ve rücû eden, Kendisine

güvenen kuluna daha fazla ilgi gösterir. Allah o kulu için, kul için bilincine varmaksızın, sebepleri yarattığı anda, o kulu sebeplerden kurtarır. Böylece o kul bu serap içinde hayal ettiği sudan mahrum olunca, yanında sadece Allah'ın varlığını bulur. Demek ki kul, yan sebeplerden kurtulunca ve istediğini elde edemeden o yanıltıcı gerçeklerin kapıları kapanınca, ancak o zaman Allah'a rücû etmekte, O'na dönmektedir. Sonuçta, kul "herşeyin hükümrانlığını, melekutunu elinde bulunduran Tanrı'ya" (Kur'an,36/83) döner. İşte Allah tarafından, bu yolla, bu şekilde, istenilen amaç budur, kulları (onlar Kendisini sevmelerine rağmen) Kendisine doğru zorla ya da kendi istekleriyle göndererek yapar bunu. Aynı şekilde kullar, ruhlarının, Allah'ın kendilerine farz kıldığı yükümlülüklerle yükümlü olduğunu bilirler; ayrıca ruhlarının bilerek Allah'ın Emri üzerine çalıştıklarına inanırlar. Bunu da Allah'a duydukları sevgiyle, muhabbetle ve O'nun Rızasını kazanmak arzusuyla, ve O emrettiği şekilde onların hareket ettiklerini görsün diye, yaptıklarına inanırlar.

Gözlerinin önünden perde kalkınca ve kalb gözleri açılınca, kendi nefislerini su şeklindeki serap gibi görürler; ayrıca Allah'ın hukukuyla, yani kendilerine emrettiği yükümlülüklerle, kaim olanın, sadece o fiillerin yaratıcısı olduğunu görürler. O yaratıcı ise Allah'tır. Dolayısıyla, yanılsamayla kendi varlıkları olarak hayal ettikleri varlığın Allah olduğunu anlarlar. Böylece onların varlığı kaybolur, geriye sadece Hakk'ın Varlığıyla müşahede edilen Hak baki kalır, tıpkı su serabı da seraptan fani olunca, geriye sadece su olmayan serabın müşahede edildiği gibi. Sonuç olarak, ruh da kendi içinde bir "mevcut"tur ve "fail" değildir.

Böylece bilinmiş oldu ki. seven, sevilen varlıkla özdeş olmakta ve sonuçta kendini sevmiş olmaktadır. Bu iş böyle olur, başka türlü olmaz.

İşte âşıkların ruhlarında bundan daha latif bir "nühal" olamaz. Âşıkların kesif yönleriyle ilgili olan "nühal"a gelince. Sevgililerinin kendilerine yüklediği şeyleri yerine getirme konusunda kendilerini kuşatan düşünce dalgalarının etkisi altında renklerinin değişmesi ve bedenlerindeki etlerin erimesidir. Bu nedenle âşıklar, ahitlerine, antlaşmalarına vefalı davrananlar olarak nitelenmeleri için kendilerine yüklenen bu yükümlülükleri severek ve büyük bir gayretle yerine getirirler. Çünkü Allah'a bu konuda ahit vermişlerdir. Allah'a ve O'nun Elçisine iman etme, inanma konusunda o antlaşma üzerine bağlı kalırlar. Dolayısıyla Allah'ın şu sözüne kulak verirler: "Ey iman edenler! Yaptığımız akitleti yeri-

ne getirin." (Kur'an, 5/1); "Bana verdiğiniz sözü tutun ki, Ben de size verdiğim sözü tutayım." (Kur'an, 2/40); Anlaşmayı bozmayınız, çünkü siz Allah'ı kendinize "kefil" yaptınız.

İşte, âşıkların cisimlerinin erimesine neden olan durumlar bunlardır.

ZÜBÛL - HARAP OLMA:

Bu nitelik sahih bir niteliktir; âşıkların hem ruhlarını hem de vücutlarını derinden etkiler.

Vücutlarını etkilemesinin nedeni, yağ ve su içeren, leziz ve iştah açıcı yemekleri terketmeleridir. Oysa bu yemekler (nefislere) ruhlara bir tat, vücutlara da sağlık ve güzellik verir.

Allah onlardan razı olsun bu âşıklar, Sevgilinin, kendilerine, Huzurunda durmalarını, kıyam etmelerini, öteki insanlar uykuya dalmışken, O'nun tecelli ettiği sırada, O'na münacatta bulunmalarını emrettiğini bilirler.

âşıklar, vücutlarında meydana gelen rutubetlerin duygularını körelterek ve bulandırarak beyinlerine kadar yükselen buharlar çıkardığını görürler. Halvet içinde O'na münacatta bulunmak için uyanık bir halde Sevgili'nin huzurunda durmalarını engelleyecek derecede, üzerlerine uykü çöker. Sonra, bu buharlar onların bedenlerinde bir güç bir kuvvet ortaya çıkarır ki, bu kuvvet bütün organlarına yayılır ve sevgililerinin, kendilerine tasarrufunu yasakladığı fuzuli işlerde bulunmaları için onları kıskırtır. Bunun üzerine onlarda birinci derecede ihtiyaç olmayan yiyecek ve içecekleri terkederler. Bu nedenle, vücutlarında meydana gelen rutubet, dedim ya yavaş yavaş azalır. Böylece sağlıkları ve güzellikleri yok olur; yüzlerindeki parlaklık gider, bedenlerindeki uygunluk kaybolur; boyları posları biçimsizleşir. Uykuları dağılır; uyanıklıkları güçlenir, yoğunlaşır, artar. Dolayısıyla Sevgili'nin huzurunda kıyamda durmak olan amaçlarına ulaşırlar. Bu zühdle, yani terkettikleri şeyle, amaçlarına ulaşmak için gerekli yardımı bulmuş olurlar. İşte vücutlarının "zûbul"ü, yani harap olması bu demektir.

Ruhlarının "zûbul"üne, yani harap olmasına gelince; bunun sebebi, onların sahip oldukları ilimlerin ve marifetlerin verdiği birçok nimetler ve büyük mutluluktur. Gerçekten de bu âşıkların ruhları yardımlaşma hususunda kendi cinsleriyle bir dostluk, bir içtenlik kursunlar diye, "mele-i a'la"daki varlıkların ruhlarıyla sıkı bir ilişki içindedir. Çünkü

onlar Allah'ın şu sözünü işitmişlerdir: “İyilik ve takva üzere yardımlaşın.” (Kur'an 5/2). Onlar kendilerini, bu ayetin muhatabı olarak hayal etmişlerdir, oysa iş hiç de öyle değildir, çünkü bu ayete muhatap olanlar, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşanlardır. Bu nedenle Tanrı, bir yasaklamayla sürdürmektedir ayetin devamını: “... günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın; ayrıca Allah'tan korkun...” (Kur'an, 5/2). Görülüyor ki, böyle bir durum “mele-i a'la”daki varlıkların sıfatlarından değildir.

Böylece bu konudaki yanlışlarını öğrenince bu ayet üzerinde durmaktan vazgeçerek şu ayet üzerinde durmaya başladılar: “Allah'tan yardım isteyiniz ve sabrediniz.” (Kur'an, 7/128), yani nefislerinizi (ruhlarınızı) Allah'la birlikte tutunuz. Bu ayetin etkisiyle onlar, ilgili varlıkların farkına varırlar; o varlıklarla birlikte bulunmaktan dolayı büyük mutluluk içinde oldukları halde, ruhları harap olur, çünkü artık onlar “Zatına benzer hiçbir şeyin olmadığı Varlık”a bağlanmışlardır (Kur'an, 42/11). O'nunla kendileri arasında bir benzerlik ilgisinin olup olamayacağını bilemezler. Dolayısıyla o ilgiye bağlanırlar. İşte o zaman “mele-i a'la”daki varlıklara şöyle derler: “Allah'ı tanımak, ancak Allah (sübhanehu), sana senin dilinle, senin tarzında ve senin ifadelerinle hitabederse mümkündür. Eğer bu dili konuşan varlıklar —ki sen de onlardansın— Allah'ın hitabı üzerinde aynı kaniya varırlarsa, o zaman O'nu tanımak mümkündür. Öyleyse, o dil ile Allah'ın size hitab ettiği şeylerin anlamına dönünüz. O hitabın anlamı bu tarzda geliştirilen fikre tamamen uygundur. Bizi Allah'a bağlayan bu incelikten ötürü, bilgisizlikle, O'nunla kendi aranızda bir benzerlik kurmaya kalkışmayınız.”

Hiç kuşkusuz Allah'ın sana hitab ettiği şekliyle bu sıfat gereklidir, çünkü Allah Kendisini o sıfatla vasfetmektedir. Nitekim O'nun sıfatları, bizden O'na doğru giden özel bir ilgiyle ancak geçerli olmaktadır. Sen bu sığata bağlandığın, gereğine kesinlikle uyduğun zaman, o sıfat seni O'nun yanına eristirecektir. İşte o zaman o sıfatın O'na nisbetinin nasıl olduğunu bir zevk ilmiyle ve bir ilâhî tecelliyle bileceksin. Dolayısıyla “zübul”ün, haraplığın öylesine artacak ki vehmedilmiş hayali bir noktaya döneceksin, tıpkı kimilerinin şöyle dediği gibi:

“Sende döndüm ben, bitkinlikten dolayı,
Tıpkı vehmedilmiş bir hayali noktaya.”

Böyle bir şey ancak vehimde bir varlık kazanabilir. İşte âşıkları ruhlarında belirginleştiren “zübul” sıfatı böyledir.

Keşf yoluyla teyit edilmiş bir haberde bize aktarıldığına göre, İsrailî aleyhisselâm, yani en yüce ruhlardan biri olan ölüm meleği, kalbi üzerine Allah'ın büyüklüğünün, azametinin inip çökmesiyle her gün kendi nefsinde yetmiş kere daha küçük olmaktadır ve hatta boyutsuz bir hale geliyordu. Tıpkı Kıyamet Günü'nde Allah'ın kullarına üstün olduklarını göstermek amacıyla kibirlenenlerin Kıyamet Günü'nde alçalmış ve horlanmış zerrelere, küçük küçük parçacıklar olarak haşrolunacakları gibi. Çünkü onlar dünyadayken büyüklük taslamışlar, kibirlenmişler, şişkinlik etmişlerdi.

İşte bu sıfat onların ruh ve bedenlerindeki “zübul”dür.

GÂRÂM - HELÂK OLMA:

Daimi bir sevgiyle ortaya çıkan, Sevgilide helâk olmayı isteme halidir bu. Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “Gerçekten de Cehennem azabı daimi bir helâktir” (Kur'an, 25/65); yani sevgilinin varlığına devamlı bağlanmakla ortaya çıkan bir helâk olma durumudur. “Gârim” terimi de aynı köktendir. Kendisine bir şey borçlu olunan anlamındadır. Bu nedenle “gârim” yani “borçlu” diye adlandırılır. Bu sözcüğün harflerinin (G-R-M) yerleri değiştirilirse “ragam” (R-G-M) sözcüğü elde edilir. Bunun anlamı toprağa yapışmak, iğrenmek, tiksirmek, karşı koymak, küçük düşürmektir; toprak yığını demektir. Örneğin, “Burnu büyüdü!” (Ragime enfuhü) denir, çünkü yüzün güc ve kuvvet ifade eden dış kısmı burundur. Bununla “ragam” terimi arasında, namazda bir ilgi kurulmuştur, çünkü namazda secde haline varınca burun toprağa yapışmaktadır. Böyle olunca, yani aşkın helâk etmesi anlamına gelen “garam” teriminin, “ragam” terimiyle de ilgisi kurulunca, “mugram”ın, yani aşkla helâk olmuş varlığın, zillete, alçalışa düşer olduğu da gösterilir. Çünkü toprak zelillerin zelilidir. İşte bu nedenle, zelil varlıklar tarafından çiğnendiğinden dolayı toprak, belagatta mübalağa sıığıyla “zclâl” diye nitelendirilir.

“Hubb”; asıl sevgi, sevenlerin kalbinde olan bir şeydir; “şevk” ise: müştak olanların, aşırı bir arzuyla sevenlerin kalbindedir; uykusuzluk, aşkından dolayı geceleri gözüne uyku girmeyenlerdedir. Aşkın öteki sıfatları da böyledir. Kimde o sıfat varsa, o sıfatla nitelenir. Aşkın bütün bu sıfatlarına sahip olan kişiye, yani o âşığa “mugram”. o âşığı sıfatına

da “gârâm” denir. Dolayısıyla bu öyle bir isimdir ki, âşığı etkisi altına alan aşkın bütün sıfatlarına uygun düşer. Seveni, âşığı, “gârâmı” sıfatından daha genişçe kuşatan bir başka sıfat daha yoktur.

ŞEVK:

Şevk, özellikle sevenle sevgili bir ve aynı oldukları zaman, sevgiliyle kavuşmaya götüren ruhani bir harekettir. Aynı zamanda sevgiliyle kavuşmaya götüren tabii, cismani ve hissi bir harekettir de. Eğer âşık öyle bir varlığa (yani hangi sevgili olursa olsun) kavuşursa, o hareketinde bir huzur ve sükun bulur; bununla birlikte, sevgiliyle kavuşmuş olmasına rağmen o hareket kendisini hayrete düşürür. Sevgilisiyle fiilen kavuşmuş olmasına rağmen, şaşkınlığı artar ve kendisini bir korku sarar. Bu korku, sevgilisinden ayrılma korkusudur, dolayısıyla vuslatın, o kavuşma halinin sürmesini ister ve yeniden vuslata işkiyak duyar. Şevk konusunda biri şu dizeleri söylemişti:

*“Aşktan ve korkudan evler evlere yaklaşıncı,
Bir günlük şevkten daha tatlı ne var acaba?”*

Bir başkası da yukarıda zikrettiğimiz vuslat halindeki korku hakkında şunları söylemiştir:

*“Aşktan ağlıyorum onlara, benden uzaklaşırlarsa,
Korkuyorum ayrılacaklar diye bana yaklaşırlarsa.”*

Bu durum, O’ndan başka birini sevenin cezasıdır, çünkü o şahıs sevgisini O’nun dışında olan birine yöneltmiştir. Eğer o şahıs gerçek anlamda Allah’ı sevmiş olsaydı, durumu hiç de böyle olmazdı. Allah’ı seven, ayrılık korkusu duymaz, çünkü O’na bağlanmıştır sımsıkı. O’ndan nasıl ayrılabilir ki? Allah’ı seven, Allah’ın kabzasında, avucundadır; O’ndan kesinlikle ayrılamaz. Ayrıca sevgilisi, âşığı her an görmektedir. Gerçekten de “O, ona şahdamarından daha yakındır.” (Kur’an, 50/16). “Attın amma sen atmadın, fakat Allah attı.” (Kur’an, 8/17).

*“O’ndan ayrılmak nasıl mümkün olur, nerede?
O’ndan başka biri yok ki Evrende.”*

Bir kudsi hadiste Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Bana bir karış yaklaşıncı, Ben bir kulaç yaklaşırım. Eğer kulum Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak giderim.” İşte bunun için ey kardeşim! seni Allah için sevenle, kendi nefsi için sevenin kıymetini takdir etmen gerekir, çünkü Yüce

Hakk, âlemden müstağni olmasına rağmen, kulu O'nu sevince kuluna kavuşmak için ona koşarak gitmektedir. Kulunu, Kendine öylesine yaklaştırmaktadır ki kul O'nun meclisine girmektedir ve o kulu, meclisindeki seçkin varlıklar arasına sokmaktadır. Öyleyse, seni birisi sevdiği zaman bu sığata en layık sensin demektir, çünkü seni seven sana kendisine efendilik etme hakkını vermekte ve kendi nefisini senin tahakkümüne, egemenliğine bırakmaktadır.

Öyleyse, eğer sen de akıllıysan sevginin kıymetini, aşkın gücünü, seni seven varlığın değerini bilmen gerekir; ayrıca ona kavuşmak için, *Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanarak*, gayret göstermen ve acele etmen gerekir⁶¹. Çünkü O, o sevgiyle yarattı seni; o sevginin bir dengi, bir benzeri kesinlikle yoktur, ebediyen de olamaz. Çünkü O'nun yaptığı her şey sevgiyledir, sevgidendir, ilk önce de onunla başlamıştır işe; dolayısıyla her şey o sevginin bir sonucudur; ta ilk baştan beri, seni o sevgiyle sevmektedir.

HIYAM - ÇILGINLIK:

Bu aşka tutulanlar çılgınca âşık olurlar; ne söyleyeceklerini ne yapacaklarını bilemez duruma gelirler; kendilerine dilediği gibi bir yön veremezler, bir karara varamazlar. Bu sıfatı Allah'a âşık olanlara yakıştırmak daha uygundur. Yaratıklardan birini sevenin haline gelince; Bu âşık, çılgın gibi, deli gibi şurda burda dolaşmaya başlayınca, kendini bir telaş kaplar ve sevgilisine kavuşmaktan umudunu keser. Oysa ki Allah'a âşık olan mutlaka O'na kavuşacağından emindir, şuraya buraya yönelerek telaşa kapılmaz, çünkü bilir ki Allah zamanla ya da mekânla kayıtlı değildir ki bu yüzden oraya buraya yönelsin. Hakk'ın hakikati O'nun kayıt altına alınmasını engeller. Bunun için Allah şöyle buyurmaktadır: “Nereye dönerseniz dönünüz Allah'ın yüzü oradadır.” (Kur'an, 2/115), “Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle beraberdir.” (Kur'an, 57/4)

Bu aşka yakalananın aşkı her yerde ve her durumdadır, çünkü onun sevgilisi Hakk'tır, dolayısıyla Hakk'a belli bir yöne yönelerek ulaşmaz, aksine hangi yöne yönelirse yönelsin, hangi durumda olursa olsun, Hakk kendisine tecelli eder. Bu durumdaki varlıklar, yani Hakk âşıkları, yaratıklara âşık olanlardan daha çok layıktır bu sığata, yani “hiyam” sıfatıyla, çılgına döndüren aşkla sıfatlandırılmaya.

Hakk âşıkları nezdinde, müşahede edilen yalnızca Allah'tır. Her gözden görülen, her dilden konuşulan, her kulaktan duyulan sadece O'dur. Arifler O'nu böyle bilirler. O da âşıklara bu hakikatle tecelli eder.

ZEFRÂT -DERİN DERİN İÇ ÇEKİŞLER:

Bu yıkıcı bir ateştir. Bir nurdur ki kalb onu taşırken daralır. Bu nedenle devamlı ve yoğun bir şekilde aşağı saran üzüntü ve kederden dolayı, âşıktan derin derin iç çekişler duyulur. Derin derin iç çekmeler çıktığı için, tıpkı ateş yanarken ısıtılan cıvırtlara benzer birtakım hararetili ve hafif gürültülü sesler ve iniltiler duyulur. İşte bu seslere “zefrât” denir.

Bu sesler, özellikle tabii bir cisimde olur, fakat bazen de cisim haline gelen bir surette olur; bunun için bu derin derin iç çekmeler o surette zuhur edince, cisim haline gelen o suret mücerret bir mana, yani maddesi olmayan bir cisim olarak nitelendirilir. Ayrıca, tıpkı tabii cisimler gibi, o suretin de kızgınlık ve memnunluk duyduğu söylenir, tıpkı Hz. Peygamberin, —Allah'ın selât ve selâm onun üzerine olsun—, kendisi hakkında söylediği hadis gibi. Şöyle ki: “Kuşkusuz ben de bir insanım, diğer insanların kızdığı gibi ben de kızarım; diğer insanların memnun olduğu gibi ben de memnun olurum.”

Nitekim “Kendisine hiçbir şeyin benzemediği” (Kur'an, 46/11) Cenabı Allah da kendini “rıza” ve “gazap”la, yani memnunluk ve kızgınlıkla ya da buna benzer şekilde daha başka birbirine zıt sıfatlarla vasfetmiştir. İşte, sen de bu zıt sıfatlar hakikatinden zuhur ettin bu âlemde. Bu nedenle diyoruz ki, Sübhan Tanrı bu âlemi hem Kendi nefsiyle bilir hem de bu âlemler bilir. Bu böyledir.

Bu âlemde zuhur eden her hakikat ve her sıfat için ilâhî bir ilke vardır. O hakikat ve o sıfat o ilkeye bağlıdır. O hakikatlara ve o sıfatlara varoluş giysisini giydiren o ilâhî ilke olmasaydı, onlar var olmazlardı ve onlardan bir iz kalmazdı. Bu meseleyi ancak Allah ehli denilen insanlardan bazı seçkin kişiler bilebilir, çünkü bu özel bir bilgiyi gerektirmektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “... Allah ona karşı kızmıştır, gazap etmiştir, ona lanet etmiştir ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.” (Kur'an, 4/93). Hz. Peygamber'in hadisinde, Allah'tan şüphe eden, Allah'tan gâfil olan, O'nu tanımayan kimse hakkında, bundan daha sert bir ifade kullanılmıştır. Bu hadis, Kıyamet Günü'nde peygamberlerin sözü olarak nakledilen hadistir. Şöyle buyuruluyor: “Hiç kuşkusuz Allah o gün öyle gazab eder, (kızır, öfkelenir) öyle gazab eder ki ne ondan önce öyle gazap etmiştir ne de ondan sonra öyle gazap edecektir.” Demek ki bu gazap yukarıda zikredilen gazaptan daha şiddetlidir, çünkü Allah'ın gazabı, sonradan ortaya çıkan (hudus) ve yok olan (zeval) azap olarak nitelendirilmektedir.

Bu makamda Hz. Muammed, *salat ve selâm onun üzerine olsun*, Kendisinden sonra, kuşaktan kuşağa geçerek, ashabına halef olacak makam ve ülke sahipleri hakkında şöyle buyurmaktadır: “*Siyaset sahibi olanlar, yani devlet adamları verdikleri hükümlerde ve aldıkları kararlarda makamlarına ve ülkelerinin durumlarına göre hüküm verirler.*”

KEMED - SEVDA:

Bu, kalbin en şiddetli hüznüdür. Bunda gözyaşı olmaz, ancak bu sevdaya tutulan biri çok ah ve of çeker, inler durur, daima iç çeker. Bu öyle bir hüznüdür ki âşık onu kendinde bulur; ne yoksun kalabilir ne vazgeçebilir bundan, fakat bir türlü sebebini de bilemez. Bu, âşıkların bir sıfatıdır ki hassaten sevgiden başka bir sebebi yoktur bunun. Bunun biricik ilacı da sevgiliye kavuşmaktır. Âşık, Sevgiliyle öylesine meşguldur ki kendisini saran bu aşk nedeniyle her tür duyguya karşı duygusuz kalır, bu sevda âşığı yok eder, eritir, bitirir. Eğer sevgiliye kavuşma bizzat gerçekleşmezse, ve eğer sevgili âşığa emirler yağdıran bir sevgiliyse, âşık, sevgilinin emirlerini yerine getirmekle meşgul olacaktır sadece. Böylece o emirleri yerine getirirken hüznünden, sevdasından ferahlayacaktır. Çoğunlukla, sevgiliyle seven arasında, seveni sevgiliyle uğraştıracak, meşgul edecek bir şey olmazsa, hüznün olur. Seven için, ancak sevgiliyle meşgul olunca yok olan sevdadan başka bir sıfat yoktur.

Gerçekten de aşkın sıfatları pek çoktur. Birkaçını burada sayalım: Esef, özlem, hayret, şaşkınlık, dehşet, kıskançlık, hırs, hastalık, heyecan, sessizlik, hareketsizlik, ağlama, acı çekme, uyuyamama, devamlı uyanık kalma ve de ayrıca âşıkların şiirlerinde dile getirdikleri daha nice nice sıfatlar..

Biz bu bölümde, özellikle ve münhasıran, Allah'ın kullarına duyduğu sevgi ile, kulların Allah'a duyduğu sevgiyi ele alıp incelemeye çalıştık. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Tanrı sevdiği kullarını belirtmiştir. Onlardaki belli sıfatlardan dolayı sevmiştir onları. Buna karşılık, kendilerindeki bazı sıfatlardan dolayı, kimilerinden de sevgisini uzaklaştırmıştır. Allah bunları Kendi Kitabında zikretmiştir. Ayrıca, selât ve selâm üzerine olsun Hz. Peygamberin dilinden de bunların kimler oldukları ifade edilmiştir.

Yüzonüçüncü cüz burada bitti; Sefer ayının onbeşinci günü.

KUR'AN'DA ÂŞIKLARIN VASIFLARI

ALLAH RESULÜ'NE BAĞLANMA:

allah Resulü'ne, —selât ve selâm üzerine olsun—, bağlanma konusu ilâhî yasayla belirlenmiştir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*De ki: eğer Allah'tı seviyorsanız bana bağlanın ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...*” (Kur'an, 3/31)

Bil ki, Allah için, kullarına duyduğu sevgide, iki sevgi ya da iki ilgi vardır. Bu sevgi, iradeye bağlı bir özelliktir. Birincisi, başlangıçtan beri Allah'ın onlara, kullara duyduğu sevgidir. İşte bu sevgiyle Allah onlara, Kendine bağlanmalarını sağlamıştır. Örneğin, bütün peygamberlerin (*hepsine selâm olsun*) O'na kendiliklerinden bağlanmaları gibi. Öyle ki bu bağlanma, onlar için sonuçta iki çeşit sevgi ilgisi doğurmuştur, çünkü bağlanma iki biçimde olmuştur: Birincisi, farzları yerine getirmekle ve O'nu sevmekle; ikincisi, nafîle ibadetler yapmakla, Hz. Peygamber, selât ve selâm üzerine olsun, Aziz ve Celil Rabb'inden naklettiği bir hadisi kudside şöyle buyurmaktadır: “*Kendisine farz kıldığım şeyleri yerine getirmekle kulumun Bana yaklaşmasından daha çok sevdiğim bir şey yoktur. Kulum Bana, Ben kendisini sevinceye kadar nafîle ibadetlerle yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevince onun kulağı, gözü, eli ve tüm organları olurum.*” Kul nafîle ibadetler yapmakla, Tanrı o kulun kulağı ve diğer organları

oluyorsa, peki kul farzları yerine getirmekle, Tanrı'nın kula duyduğu sevgi ne olur? Buna verilecek cevap şudur: Hakk bu seçkin kulun iradesiyle murad eder; bu sevgiye, bu bağlanmaya özgü olan ilk ve asıl iradeyle, yani Allah'ın dilemesiyle (meşie) tam bir mutabakat içerisinde, o kula bu âleminde hükmetme imkânını verir. Böylece Allah, o kulu, o sevgiyle muvaffak kılar. Dolayısıyla bu sevgi, yukarıda belirtilen birinci çeşitte yer almış olur, ki bu anlam Tanrı'nın şu sözünde ifadesini bulmaktadır: “Allah dilemedikçe siz hiçbir şey dileyemezsiniz.” (Kur'an, 76/30), “Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe, siz hiçbir şey dileyemezsiniz.” (Kur'an, 81/29). Hakk Teâlâ Kur'an'da zikrettiği sıfatlar nedeniyle, o sıfatları üzerinde uygulayan kullarını sever. Bu sıfatlar ise, ancak Hz. Peygambere bağlanmakla elde edilir.

Demek ki Allah'ın Resulü, *selât ve selâm onun üzerine olsun*, bu yolu sünnetleştirmiştir. Bunu da Allah'a bağlanmakla yapmıştır, çünkü “O hevadan konuşmaz; onun konuştuğu kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir.” (Kur'an, 53/3-4). Allah Resulü, hem Allah'a hem de bize bağlı olarak hareket eder, fakat Allah, kimilerinin sandığı gibi, fiilin, hem Kendisi için hem de bizim için olmasını kabul etmez. Bu bağlamda Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “Allah sadece bana ve size ne yapacak, nasıl davranacak bilmiyorum. Ben bana vahyolunana bağlanıyorum. Ben sadece açık bir uyarıcıyım.” Bununla ilgili olarak, Allah da şöyle buyuruyor: “Resulün üzerine sadece duyurmak, bildirmek düşer.” (Kur'an, 5/99).

Allah Resulü'ne bağlanmak demek, onun bize söylediği şeyleri yerine getirmek demektir. Bu nedenle, eğer Allah Resulü “yaptığım şeylerde bana uyunuz” demişse madem, biz ona uyduk; öyle dememiş olsaydı bile bize düşen onun söylediği şeylere uymaktır. Dolayısıyla, buradan bizim için çıkarılacak sonuç, bize emrettiği ve yasakladığı şeylerde ona uymamız gerektiridir. Onun bize çizdiği sınırlarda durmak demek, fiillerinde ve ahlâkında ona uymak demektir. Bu tutum, “keramet” ve “ayet” diye isimlendirilir, yani bu tutum, bağlanmanın hakikiliğine ve doğruluğuna dair gerçek bir kanıttır.

Peygamberler de aynı şekilde ilâhî emirlere bağlıdırlar. Hz. Peygamber, *selât ve selâm üzerine olsun*, bu konuda şöyle buyuruyor: “Ben ancak bana vahyedilene tabi oluyorum.” Böylece, ilâhî emirlere tabi olması sonucu ortaya çıkan ve onun üzerinde gözüken, Allah'ın işine, fiiline bağ-

lanma olayı bir “ayet”, bir mucize, bir işaret, bir örnek olmaktadır. Eğer biz de onun gibi onlara tabi olursak, onlara bağlanırsak, bizim için de bir “keramet” olmaktadır. Fakat bu fiil, bu eylem himmet ve teveccühle olmalıdır; insan kendi nefsinı sevmeye, ona tabi olma durumuna düşmemelidir... O zaman Allah'ın iradesi dışında başka bir sebebi olmayan ve ancak o şekilde olması gereken olağanüstü haller kulda görülür. Bu fiil zahiri bir sebepten dolayı zuhur edecek olursa, kul bu mucizevi hal içine giremez. Örneğin, zahiri bir sebeble kuşların uçması misali. Hakikatte kuşları havada tutan Allah'tan başkası değildir⁶². Bu şu anlama geliyor: Kuşların havada durabilmeleri ve uçabilmeleri için gerekli sebepleri Allah yaratmaktadır. Buna karşılık, eğer insan, olağan durum dışında havaya çıkar ve alışlagelen zahiri sebeple değil de yalnızca kendi iradesiyle havada yürürse, bu fiili, Allah'ın Kendi iradesiyle eşyayı yaratmasındaki fiiline benzer. İşte Tanrı'nın yaratma fiiliyle, eşyanın sebeplere bağlı olarak vuku bulması arasındaki bütün fark burada yatmaktadır.

Bunun özelliği Tanrı'ya ittiba etmekle, O'na bağlanmakla gerçekleşmesindedir. Bu çerçevede Kendisine ittiba edilecek varlık yalnızca Allah'tır. Kendi iradesiyle yarattığı fiilinde ittiba edilecek varlık da gene Allah'tır. Her şey Allah'ın yardımıyla ve dilemesiyledir. “O'ndan başka Tanrı yoktur; O Azizdir; O hikmet sahibidir.” (Kur'an, 3/6”.

TÖVBE EDENLERE ALLAH'IN DUYDUĞU SEVGİ:

Sübhan Tanrı'nın tövbe edenlere duyduğu sevgi de, onların Allah'a ve Resulü'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. “Tevvâb” Allah'ın bir sıfatıdır. Aynı zamanda Allah'ın “esmaül-hüsna”sından, yani güzel isimlerinden biridir. Allah bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır; “Gerçekten de Allah, o “tevvâb”tır.” (Kur'an, 9/104) yani tövbeleri en çok kabul edendir. “Allah tövbe edenleri sever” (Kur'an, 2/222). Demek ki, Allah sadece Kendi ismini ve sıfatını sevmektedir. Kul bu isim ve bu sıfatla isimlenir ve sıfatlanırsa kulunu da sevmektedir. Fakat kul, ancak Hakk'ın kendisine bu sıfatı verdiği ölçüde bu sıfatla sıfatlanır. Bunun nedeni de şudur: Kul, kendisini Allah'tan uzaklaştıran günah, isyan, itaatsizlik ve başkaldırı gibi kınanacak her türlü hal içindeyken bile Yüce Tanrı kuluna doğru döner. Kul, kendi hemcinslerinden biri kendisine bir kötülük, bir haksızlık yaptığında, bu kötülüğe karşı iyilikle karşılık verir ve ona

kötülükle mukabelede bulunmaya kalkışmazsa, yani işte bu şekilde Allah'a dönerse, bu kul "tevvab" diye adlandırılır. Her an ve her durumda Allah'ın kendisiyle beraber olduğunu bilmeyen kişinin, yalnızca Allah'a dönmesi doğru olacaktır. Bu nedenle O, "Allah'a bu şekilde dönerseniz" derken, tıpkı Kur'an'da: "Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle beraberdir." (Kur'an, 57/), "And olsun ki insanı biz yarattık, dolayısıyla nefsinin ona ne vesvese verdiğini biliriz, çünkü biz ona onun şahdamarından daha yakınız." (Kur'an, 50/6) dediği gibi, her an ve her durumda Allah'ın kendileriyle beraber olduğundan gâfil olan kişilere hitap etmiştir sadece.

Eğer sen Allah'a, hesap sorulacağı idrakiyle dönersen, gerçekte, bu dönüş senin içinde bulunduğun durumdan, içinde bulunmadığın başka bir duruma dönüştür. Bütün durumlar Allah'ın Eli'nde olduğu için, dönüş de bu şekilde Allah'a izafe edilir. Demek ki, gerçekten Allah'a dönen kişi, muhalefetten muvafakata, ma'siyetten itaata dönmüş olmaktadır. İşte, Allah'ın tövbe edenlere duyduğu sevginin anlamı budur.

Sana karşı kötü davranışta bulunanları affedersen, Allah da, Kendisine karşı yaptığın kötü davranışlardan dolayı seni affeder. Böylece sana doğru ihsanla, iyilikle döner. İşte, bu şekilde, işlerin hakikatini bilirsen... Allah'ın kullarına yaptığı hitabın anlamını anlarsan..., derecelerin ve mertebelerin arasındaki farkı görürsen..., o zaman Allah'ı hakkıyla tanıyan ve O'nun Kelamını anlayan bilginlerden biri olursun.

Tövbe edenlere Allah'ın duyduğu sevgi, kadınların adet gördükleri sırada çektikleri eziyet ve sıkıntının söz konusu edildiği ayetin sonunda dile getirilmektedir: "Sana adet görme hakkında soruyorlar, De ki: O bir eziyettir. Adet halinde kadınlardan çekilin, temizleninceye kadar temas kurmayın. Temizlendikleri zaman, Allah'ın emrettiği yerden varabilirsiniz. Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever." (Kur'an, 2/22).

Hz. Peygamber'de, selât ve selâm üzerine olsun, bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "Hiç kuşkusuz Allah, insanları baştan çıkarmış ve fakat sonra çok pişman olmuş ve tövbe etmiş olanları sever", yani kötü işleri deneyen ve kendisine kötülük yaptığı kimselerle Allah'ın kendisini denemesini isteyen kişi söz konusu edilmektedir burada. Onların kötülükleri karşısında, onlara iyilik ve güzellikle davranacaktır, çünkü artık "tövbe etmiş" birisidir. Ancak, Allah kullarını böyle itaatsizliklerle denemez. Yaratma açısından fiil olarak (bütün fiiller Allah'ın yaratması olsa da) Allah'a böyle bir şey izafe etmekten sakınlım! O fiiller, Allah'ın fiillere o şekil-

de hükmetmesinden dolayı itaatsizliktir. Yoksa Allah'ın bütün fiilleri, O'nun fiili olması açısından güzeldir. Öyleyse bunu iyi anla!⁶³.

TEMİZLENENLERE ALLAH'IN DUYDUĞU SEVGİ:

Allah'ın temizlenenlere duyduğu sevgi de gene onların Allah'a ve Resulü'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "Allah temizlenenleri sever." (Kur'an, 2/222). Temizlik (*tathir*), bir "takdis" ve "tenzih" sıfatıdır. Bu sıfat Allah'ın sıfatıdır.

Kulun temizliğine gelince; bu, kulun, içinde bulunması kendisine layık olmayan her türlü kusurdan kendisini çekip kurtarmasıdır, çünkü bir başkasına bu durum övülecek bir durum gibi gözükse bile, kendisi için, şer'an, bu durum kınanılacak bir durumdur. Kibir, zorbalık, övünme, kendini beğenme ve gurur gibi olumsuz sıfatlardan kul kendini arındırırsa, Allahu Teâlâ onu sever. Bu temizleyişlerden bazıları kalbler üzerindeki ilâhî damga nedeniyle kalbe bir anda giremez. Allah şöyle buyuruyor: "... İşte Allah her kibirlinin, her zorbanın kalbini böyle mühürler." (Kur'an, 40/35). Demek ki Allah, insanlardan müstehak olanlara, zahiren, büyüklük ve zorbalığı gösteriyor ki, ister büyüklük iddiasında bulunması ve ister kendisini öyle sanması, ya da kalbinde bu büyüklük ve bu zorbalıktan maşum olmasına rağmen kibir içinde bulunması nedeniyle bunlara müstehak olsun. Çünkü yaratıkların bütünü karşısında kendi acizliğini, zilletini ve yoksulluğunu bilir bu kul. Örneğin, kendisine acı veren, pire ısırması, büyük ya da küçük abdestini yaparken çektiği sıkıntıdan kurtulmak istemesi, açlık duygusunun doğurduğu acıyı gidermek için bir ekmek parçasına muhtaç olması gibi... Peki, her gün ve her gece bu durumda olan birinin, kalbinde büyüklük ve zorbalık fikri olması nasıl olur da doğru olur? İşte, onun kalbi üzerine Allah'ın koyduğu mühür bu şekildedir. Bu nedenle onun kalbine hiçbir şey giremez.

Bu iki eğilimin onun dış varlığında tezahür etmesi konusuna gelince, o bundan pek zarar görmez, fakat Allah onun için bazı durumlar yaratır ki o, bu durumlarda o sıfatlarla gözükür ve bu yüzden kınanmaz. Bununla birlikte bazı durumlarda da onun kınanabileceği durumlar yaratır Allah. İşte kim kendi zatını, üzerinde böyle uygunsuz sıfatlar gözükmeyecek şekilde arındırırsa o kişi temizlenmiş demektir. Allah o kulu sever. Nitekim, tam tersine Allah, sevgisini, her gururlu ve kibirli

kişiden uzaklaştırır. Tıpkı Allah'ın buyurduğu gibi: “*İnananlara karşı dudagını bükme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseyi sevmez.*” (Kur'an, 31/18). Ancak cahil olan kişi kendini bu sıfatla gösterir, cahillik ise, kınanılacak bir durumdur. Bu nedenle Allah, *selât ve selâm üzerine olsun* Hz. Peygamberi cahil olmaktan sakındırmıştır. Hz. Nuh'a hitaben Allah şöyle buyurmuştur: “*Sana cahillerden olmamanı öğütlerim.*” (Kur'an, 11/46).

Cahil olan kimse, emsalleri önünde, kendisini onlardan üstün olduğunu iddia etmekten geri durmaz. Hatta Rabb'inden ve Yaratıcısı'ndan üstün olduğu sanısına bile yakalanır. Fakat bu şekilde, emsalleri önünde üstünlük taslamak demek herşeyden önce, kendi nefesine karşı üstünlük taslaması demektir. Oysa ki bir şey kendi nefsi üzerine üstünlük taslayamaz. Bu kibirilik ve kendini beğenmişlik ancak bir cahilliktir. Hele hele bir insanın Rabb'ine karşı büyüklük taslaması tünden saçmalıktır. Çünkü ya Yaratıcısını tanıması gerekir ya da kendisinin bir yaratıcısı olduğunu bilmemesi gerekir. Eğer O'nu tanır ve O'na karşı büyüklenirse, işte o adam tam cahildir; Yaratıcısının kemal sıfatlarla sıfatlanmış olması gerektiği gerçeğini bilmiyordur. Eğer bu gerçeği bilmiyorsa tam anlamıyla o bir cahildir. Dolayısıyla Allah ona karşı buğz eder. Sırf cahilliği yüzünden onu sevmez, çünkü bu gurura sırf kendi cahilliği yüzünden kapılmaktadır. Cahillik bir ölümdür; ilim ise bir diriliştir. Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: “*Ölü iken kendisini dirilttiğimiz, yani ilimle dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüeyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkmayan kimse gibi olur mu?*” (Kur'an, 6/122). İşte bu iman ve keşf nurudur ki Allah onu ona ilham/vahiy yoluyla bağışlamış ya da o durum üzerinde onu sağlamlaştırmıştır.

İşte bu tür kusurlardan ve benzeri sıfatlardan kendini temizleyen kişi Allah'ın sevgilisi olur. Bunu böyle bil! Allah'ın temizlenenlere duyduğu sevgi buradan ileri gelir. Allah şöyle buyuruyor: “*Allah temizlenenleri sever.*” (Kur'an, 2/222). Bu temizlenmiş insanlar, kendilerini temizledikleri gibi, kendileriyle birlikte başkalarını da temizlerler, yani onların temizliği başkalarına da sirayet eder. Bu bakımdan onlar, Hakk'ın naibi olarak, Hakk'ın yerine geçerler. Gerçi hakikatte temizleyen Allah'tır. Hakk koruyandır, gözetendir, sakındır, bağışlayandır, hem kendini hem de başkalarını bu tür hatalardan koruyan kişi Allah katın-

da kınanan biri durumuna düşmez. Allah o kişiyi bunlardan korur, sa-kindirir. Bu tür durumlara düşmekten onu alıkoyar. Allah'ın kendisine verdiği ilimle, o hatalardan başkalarını da temizlemeye çalışır.

Cahilliğin ve ölümün karanlığından, ilmin ve hayatın ışığıyla kurtulmak için kendisine gerekli olanları bilen ve ona göre davranan kişi, Kıyamet Günü'nde, mizanda, çevresini çepeçevre kuşatacak nurlarla tartılacak. İşte o kişi Allah'ın sevgilisidir. İlâhî velayetin yardımına özel olarak mazhar olur ve Tanrı'nın yeryüzünde halifesi olur. "*Mukarrebun*"dan, yani Allah'a yakın olanlar arasından velayet ve halifelik makamına yükselmiş olanlar, Allah'ın kendilerine naiplik verdiği kişilerdir, çünkü onlar öteki insanlar dışında bu ilâhî işlevi yerine getirmekle görevlidirler. Bununla birlikte her insan kendi uzuvlarını, ayrıca duygularını ve yeteneklerini yerinde kullanmakla yükümlüdür.

İşte Allah, temizliğin ne olduğunu böylece insana bildiriyor ve kullarını bu şekilde temizliyor.

SABREDENLERE ALLAH'IN DUYDUĞU SEVGİ:

Allah'ın sabredenlere duyduğu sevgi de gene onların Allah'a ve O'nun Elçisi'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "*Allah sabredenleri sever.*" (Kur'an, 3/146). Onlar bu şekilde Allah'ın kendilerini sınadığı kişilerdir. Bu nedenle, kendilerine bu belayı, bu imtihanı gönderen Allah'tan başkasına yalvarmak gibi bir hataya düşmediler. Sadece O'na yalvarıp yakardılar.

Allah yolunda savaşırken başlarına bir bela, bir felaket geldiğinde asla gevşemezler. Savaşırken zayıflık, cesaretsizlik göstermezler, çünkü onlar savaşı O'nunla birlikte sürdürürler, bu durum kendilerine zor gelse bile, böyle olması gerekir, aksi takdirde, kendilerine zorluk olmasaydı, o zaman sınav diye bir şey olmazdı. O belanın ortadan kaldırılması için Allah'tan başkasına güvenmezler, bel bağlamazlar. O belanın sona ermesi için sadece Allah'a sığınır. Tıpkı Salih peygamberin dediği gibi: "*Bu dert bana dokundu. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.*" (Kur'an, 21/83) Böylece felaket anında başkasına değil, sadece Allah'a açtı derdini ve bu imtihan karşısında Allah'a hamd ve sena etti. Bu nedenle, "*Allah onu sabreden biri olarak buldu. O ne güzel bir kuldür. O devamlı ve çokça tövbe eden biridir*" (Kur'an, 38/44). Şikayet etmesine rağmen durum böyledir.

Öyleyse bu şu demek oluyor, sabreden kişi sadece Allah'a açar derdini, şikayetini başkasına değil, sadece O'na bildirir. Kuşkusuz böyle davranması gerekir. Sabreden kişi, "ilâhî kahr"ın mukavemeti, dayanıklılığı karşısında derdini Allah'a söylemezse, Allah'a karşı edepsizlik etmiş olur. Oysa ki peygamberler, *hepsine selâm olsun*, edep ehlidir ve Allah'tan gelen özel bir ilimle donanmışlardır.

Biliyorsun ki senin sabrın ancak Allah'tan gelmektedir, senin zatından ya da kendi çevrenden ya da kendi gücünden değil. Nitekim Allah şöyle buyuruyor: "*Sabret; sabrın ancak Allah'tandır.*" (Kur'an, 16/127). Öyleyse, o sana ait olmadığına göre, hangi şeyle övüneceksin? O belaların kaldırılması için yalnızca Kendine sığınsınlar ve O'ndan başkasına sığınmasınlar diye Allah kullarına, bu şekilde belalar verir. Kullar bu şekilde davranırlarsa, o zaman sabredenlerden olurlar ve Allah'ın sevdiği kulları arasına girerler.

Allah'ın isimlerinden biri de "*es-Sabûr*"dur. Bunun anlamı "çok sabreden"dir. Allah, sadece Kendi süslü giysisini üzerinde gördüğü kimse-leri sever. Burada bir sır, bir incelik var, yani: Allah burada kendi makamını sana vermiş oluyor.

Kuşkusuz sabır, ancak eza ve cefa çeken birinde görülür. Biliyoruz ki, Allah'ın kulları arasında Allah'a ve Resulü'ne eza ve cefa çektirenler olmuştur. Onları tanıyalım ve dolayısıyla onlarla savaşarak ya da ilim öğrenmek isterlerse (çünkü onlar cahillerdir) onlara ilim öğreterek Allah'a karşı yapacakları bu eza ve cefayı ortadan kaldıralım diye Allah bize onların niteliklerini bildirmiştir. Bu nedenle Allah Kendini "*es-Sabûr*" diye adlandırarak, yapılan eziyeti bize atfetmiştir. "*Sabûr*" sıfatıyla sıfatlanarak Kendisine yapılacak eziyeti O'ndan uzaklaştırmamız için onları bize tanıtmıştır. Ayrıca bize gönderdiği bela, eza ve cefa karşısında sadece Kendisine yakarmamız ve o belayı başımızdan kaldırması için sadece O'na dua etmemiz gerektiğini bilmemiz için, onları bize tanıtmıştır. O'na bu şekilde dua etmemiz, isteğimizi O'na bildirmemiz, sabırlı olmamızı engellemez. Allah'ın bize duyduğu sevgi devam eder. Aynı şekilde O'nun "*Sabûr*" ismi de devam eder gider. Bu ezayı ortadan biz kaldıralım diye, kendisine eza verenleri bize bildiriyor. Nitekim sahih bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "*Bir eza, cefa ya da zulüm karşısında Allah'tan başka sabırlı biri yoktur.*" Öyleyse gönlünü, sana bu konuda yaptığımız uyarılar üzerinde tut, daima!

ŞÜKREDENLERE ALLAH'IN DUYDUĞU SEVGİ:

Allah'ın şükredenlere duyduğu sevgi de gene onların O'na ve O'nun Elçisi'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Allah Kitabında Kendini “şükredenleri seven biri” olarak vasfetmiştir. Şükür, O'nun bir nimetidir, bir sıfattır, çünkü “Allah şükredenlerin ecrini verir ve her şeyi bilendir.” (Kur'an, 2/158). Bu nedenle Allah Kendisinin sahip olduğu sıfatları kulunun üzerinde de görmeyi sever.

Şükür, ancak nimet üzerindeyken olur, yoksa bu konudaki gerçekleri bilmeyen bazı insanların ileri sürdükleri gibi bela üzerindeyken değil. Çünkü Allahu Teâlâ nimetini eza içine, cezasını da nimeti içine gizlemiştir. Dolayısıyla bu hakikatleri, yani bu durumları bilmeyen biri için, bu konular biraz karmâşık konulardır. Bu nedenle, o tür insanlar bela üzerindeyken şükrettiğini sanır, oysa bu doğru değildir. Bu durum tıpkı tiksinti veren bir ilacı içmek gibi bir şeydir, ki kuşkusuz bela cümlesindedir bu. Fakat aslında bu, bundan dolayı ölen, helâk olan biri için tam anlamıyla bir beladır. Aynı zamanda bu bir hastalıktır da. Hastalık nedeniyle o ilacı kullanmıştır. Bundan doğan elem, acı ise kendisinin istediği ilacın düşmanıdır. Böyle olmakla birlikte, vücut böyle bir belaya maruz kalırsa, vücuttaki bu acıyı giderecek olan şeyi içmek gerekir. İşte o zaman o ilaçtır. Vücut o ilacı içerken tiksinecektir, fakat hasta olan insan, bu tiksintinin, bu acılığın içinde, ondan doğacak bir nimetin gizli olduğunu, yani hastalığını giderecek şeyin, şifanın onun içinde bulunduğunu bilir. Böylece, o acının, o tiksinti veren şeyin içine bir nimet yerleştirdiği için Allah'a şükreder. Tiksinti verse de o ilacı kullanmaya sabırla devam eder. Çünkü hastalığın sona ermesi için, ilacın içinde o acının olması gerektiğini bilir. Dolayısıyla vücudunu rahata erdirmek için, o acı ilacı bir an önce almaya bakar. Bu hakikati iyi düşün!

İşte bu nedenle, o durumda bulunan kişi bundan dolayı şükreder yoksa belaya maruz kaldığı için değil. Tiksiniyecek bir şeyin içine gizli bir nimeti yerleştirdiği için Tanrı'ya şükrederse, Tanrı ona bir başka nimet daha verir ki o da sağlık ve afiyettir, hastalığının sona ermesidir, tiksinti veren ilacı içme konusunda onu sabırlı ve kararlı kılmasıdır. Bu nedenle, Allah şöyle buyuruyor: “And olsun ki eğer şükrederseniz, size nimetimi artırırım; (yani sağlık ve afiyet nimetini verir) yok eğer nankörlük ederseniz, hiç kuşkusuz azabım çetindir.” (Kur'an, 14/7).

Aynı şekilde bir insan Hakk Teâlâ'ya eza vermeye kalkışırsa, biz de bu eza verenin, o ezietini ortadan kaldırmak için ona eza vermeye uğraşırız. Hakk'a bu şekilde eza verme işinden vazgeçirinceye kadar onu engelleriz. Eğer biz, Hakk'a eziet veren bu kişiye, onu öldürerek ya da benzeri bir yolla eza veriyorsak, bunu Hakk Teâlâ için yapmış oluruz, tıpkı tiksinti veren ilacı içmek istemeyen hastaya derhal o ilacı içirmek gibidir bu. İlacın acısı geçer geçmez, hasta ondaki nimeti görecektir.

Bütün bunları şunun için söylüyoruz: Yani her şey O'nun Fîli'nden, O'nun Kazası'ndan ve Kaderi'nden ileri gelmektedir.

Allah, Davud aleyhisselâm'dan Kendisi için bir ev, yani kutsal bir tapınak yapmasını istemişti. Fakat Davud tapınağı yaptığı her defasında tapınak yıkılıyordu. Bunun üzerine Rabb'i ona bir vahiy göndererek şöyle dedi: *"Bu tapınak senin elinle yükselmeyecek, çünkü sen kan akıttın."* Bunun üzerine Davud şöyle dedi: *"Ey Rabb'im, bu işi sadece Senin için yaptım."* Allah da ona *"Doğru söyledin. Bu işi Benim yolumda. Benim için yaptın. Evet, ama onlar da benim kullarım değil mi? Bu tapınak ancak kan akıtmaktan uzak ve temiz olan birinin eliyle yükselecektir."* O zaman Davud şöyle dedi: *"Ey Rabb'im, öyleyse benim çocuklarımdan biri olsun!"* Allah da ona şöyle vahyetti: *"Evet bu tapınak senin oğlun Süleyman'ın eliyle yükselecektir."* Nitekim daha sonra, Süleyman aleyhisselâm, yükseltmiştir o tapınağı.

İşte eğer anladıysan, sana anlattığım konunun özü budur. Böylece sen artık bu işin nasıl olduğunu bütünüyle biliyorsun, İlâhi Emr, yani Tanrı'nın işi böyledir: Yapan o değildir, fakat O'dur. Eğer O'nu böyle tanımazsan, tam anlamıyla O'nu tanımamışsın demektir. *"Attın amma sen atmadın, fakat Allah attı"* (Kur'an, 8/17) ⁶⁴. İşte yapan o değildir, fakat O'dur derken, demek istediğimiz budur. Hakikatleri olduğu gibi görmeyenlerin akılları bu noktada çıkmaza girer.

Cenabı Hakk'a yapılan bu ezayı kul ortadan kaldırırsa, Allah bunun için o kula teşekkür eder. Bu ezayı ortadan kaldırma işinde, yukarıda sözü edilen, ilacı kullanmadaki etkinin aynısı vardır. Şükür, şükredilen şeyin artırılmasını gerektirir. Dolayısıyla Sübhan Tanrı kullarına gösterdiği bu teşekkür tutumuyla kullarından Kendine daha çok şükretmelerini ve şükürlerini amellerinde de yansıtmalarını ister. Bu bağlamda, Hz. Peygamber aleyhisselâm Hz. Ayşe'ye hitaben *"Rabb'ime şükreden bir kul olmayaym mı?"* demişti. Dolayısıyla, Allah'ın kendisine gösterdiği bu

teşekkür tutumuna karşı O'na şükretmek için, ibadetini daha da artırdı. Böylece Allah da, onun, hidayette ve yaptığı bütün işlerde muvaffak olmasını sağladı, öyle ki bu başarısı öte dünyaya dek uzandı. Öte dünyada mutlular için herhangi bir amel herhangi bir elem, bir üzüntü söz konusu olmayacaktır.

Allah'a yapılan ezayı ortadan kaldırma konusunda, tiksinti veren ilacı kullanmayla alakalı olarak yapılan uyarıya gelince; Bu uyarı, O'nun hayat belirtisi olan nefesini kulundan geri aldığı, yani ruhunu kabzettiği anda kuluna yaptığı uyarıdır. Gerçekten de, Allahu Teâlâ Kendini, ölümden tiksinen kulun bu kötü tutumundan tiksinen biri olarak nitelemektedir. Allah, Kendini bu şekilde, bu tutumundan hoşlanmayan biri olarak nitelemesine rağmen, ona öyle davranması gerekmektedir⁶⁵.

Bu tiksinti, hastanın ilacı içerken duyduğu tiksintinin aynısıdır, çünkü bir konuda sahip olunan ilmin derecesi, sonuçta ona uygun davranmayı gerektirir, dolayısıyla insanın gerçekleşeceğini bildiği hakikatlerin hilafına (o hakikatlere aykırı) hareket etmesi saçma olur. Buna göre, ilâhî hakikatlerin bildirdiği âlemin varlığı (vücûd) zorunlu (vacib) olmaktadır. Fakat, bu zorunluluk (vaciblik) yanında imkân'ın (mümkünlük) yeri neresidir?⁶⁶. Öyleyse gönlünü inceltmeye bak! Bil ki, "Allah şükredenlerin ecrini verir ve yaptıklarını bilir." (Kur'an, 2/158). Dikkat edilecek olursa, Allah'ın şükürle ilgili vasfı ilimle ilgili vasfından önce gelmektedir. Öyleyse sen de amellerinde şükürünü arttır ki, onun için yaptığın ibadetlerden ve amellerden ötürü O'nun sana karşı duyduğu teşekkür ve memnunluğa karşılık vermiş olasın.

Bu amel oruç ibadetidir, çünkü oruç ibadeti sadece O'nun içindir. Nitekim kudsi bir hadiste: "Ademoğlunun oruç dışında her ameli kendisi içindir; Oruç ise Benim içindir, bu yüzden onun ecrini Ben veririm." buyurulmaktadır. Öyleyse sen de, şu kudsi hadiste ifade edildiği gibi, Allah'a yapılacak bir ezayı O'ndan uzaklaştır: "Biriyle dostluk kurarken Benim için mi dostluk kurdun, ya da birine düşman olurken Benim için mi düşman oldun?", "Benim için birbirini sevenlere, Benim için birbirini ziyaret edenlere, Benim için birbirleriyle oturup sohbet edenlere, Benim için birbirlerine yardım edenlere Benim muhabbetim, sevgim vacip olur."

Allah bizi, kendilerine nimet verdiği ve nimetini her an ve her durumda üzerlerinde gördüğü, ayrıca Kendine şükreden kullarından etsin!

İYİLİK EDENLERE ALLAH'IN DUYDUĞU SEVGİ:

İyilik yapanlara Allah'ın duyduğu sevgi de gene O'na ve Elçisine bağlanmakla ilgilidir. Bu konuda Allah şöyle buyuruyor: "Allah iyilik yapanları sever." (Kur'an, 2/195). İhsan, Allah'ın bir sıfatıdır. Allah *muhsin*'dir, yani iyilik ve güzellik ihsan edendir. Ayrıca *mücmil*'dir, yani iyilik ve ihsanını ayırım gözetmeksizin herkese verir. Demek ki Allah Kendi sıfatını sevmektedir. Bu sıfatı kulun nefsinde tezahür etmektedir. *İhsan*'la nitelenen kula *muhsin* denir. Muhsin olan kul Allah'a, sanki O'nu görüyormuş gibi ibadet eder⁶⁷. Yani Allah'a müşahede içerisinde ibadet eder. Allah'ın ihsanı; hareketleri ve tasavvurları içinde kulları Allah'ın görmesi makamıdır. Nitekim, Allah şöyle buyuruyor: "Allah her şeye şahittir." (Kur'an, 85/9) "Nerede olursanız olunuz. O sizinle beraberdir." (Kur'an, 57/4). O'nun her şeye şahit olması, O'nun ihsanıdır, dolayısıyla Allah şühuduyla kulunu helâk olmaktan korur. O kulun bulunduğu her durum Allah'ın ihsanından dolayıdır, çünkü kulu o duruma koyan, yerleştiren Allah'tır. Bu nedenle Allah nimetlerine ihsan adını vermiştir. Gerçekten de, ancak seni tanıyan ve seni bilen biri, sana bilerek, nimetler verir. Seni hem tanıyan hem de aynı zamanda gören birinin ihsanı sürekli bir ihsandır, çünkü O seni sürekli görmektedir. Ve gene çünkü O seni sürekli tanımaktadır. İlâhi Yasa'ya göre ihsan budur.

Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "İhsan, Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni her an görmektedir." Bu şu anlama geliyor: Her ne kadar sen *muhsin* değilsen de, yani iyilik ve güzellikle davranmazsan da, hiç kuşkusuz Allah her an *Muhsin*'dir. *selât ve selâm üzerine olsun* Hz. Peygamber, ashabının huzurunda, Cebrail'e ihsanı bu şekilde ta'lim etmiştir. Onların dilinden ben de sana anlatıyorum. Öyleyse, bu ta'limin doğrudan tanıdığı olan sen, beni iyi dinle! Hz. Peygamber, bilgiyle, bu ta'lim tarzıyla, muhatabuna yani Cebrail'e bir şeyler öğretmeyi anlatmamıştı, çünkü o bu bilgiyi zaten biliyordu. Bu tarz ile maksud olan amaç, bunu orada hazır bulunan ashaba öğretmekti. O sebepten Allah'ın Resulü o konuyu Cebrail'e tefsir etmişti. Nitekim bu hadis sonunda Hz. Peygamber: "Bu Cebrail'di, insanlara dinini öğretmek için gelmişti" buyurmuştur.

ALLAH YOLUNDA SAVAŞANLARA ALLAH'IN DUYDUĞU SEVGİ:

Allah yolunda savaşanlara Allah'ın duyduğu sevgi de gene onların Allah'a ve Resulü'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Hususi bir vasıfla belirterek Allah şöyle buyuruyor: "Kuşkusuz Allah Kendi yolunda, kurşunla kaynamış binalar gibi, saf bağlayarak savaşanları sever." (Kur'an, 61/4) yani o saflar arasında hiçbir gedik açılmaz, çünkü saflar arasında açılacak bir gedik şeytanlara yol açmak demek olur, oysaki yol tekdir; o da Allah'ın yoludur⁶⁸.

Bu görünen hat çeşitli noktalardan kesilirse, o zaman tam bir hattın gerçek varlığının olmasıdır. İşte Allah'ın yolu için ayette geçen "rassumersûs" sözcüğünün anlamı budur. Kim Allah'ın bu görünen (zâhiri) yolunda bu şekilde saf bağlayarak çalışmazsa, çarpışmazsa, Allah ehli olamaz. Aynı şekilde, cemaat halinde toplu namaz kılanların safları da (ancak bitişik olması ve insanların birbirine sıkı sıkıya yapışmaları koşuluyla), Allah yolunda bağlanmış bir safır⁶⁹. İşte, ancak o zaman, gerçek anlamda Allah'ın yolu açıkça gözükmüş olur. Kim bu şekilde yapmazsa ve saflarda boşluklar bırakırsa, Allah'ın yolunu kesmek için uğraşmış ve de Allah yolunun gerçek varlığını ortadan kaldırmış ve onu kesintiye uğratmış olur. Dolayısıyla Allah, kullarından belirtildiği şekilde davranmalarını istemektedir. Bunu da, onları yaratanlar, yapanlar zümresine katmak için ister. Bu bağlamda Allah şöyle buyuruyor: "...Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir." (Kur'an, 23/14). Allah'ın yolu ancak bu şekilde olur, upkı noktalardan meydana gelen bir çizgi gibi. Öyle ki o noktalar arasında o çizgiyi kesintili hale getirecek hiçbir boşluk yoktur. İşte o zaman çizginin şekli tam olarak gözükür. Namazda tutulan saf da böyledir. Orada Allah'ın yolunun gözükmesi için, cemaat halinde namaz kılanların birbirine sıkı sıkıya tutunması, tek bir çizgi haline gelmesi gerekir. Hiç kuşkusuz böyle bir durum çokluk olmasını gerektirir. Bu da Cenabı Allah'da, mübarek ve yüce "esmaül-hüsna"sının, güzel isimlerinin birbirine sıkı sıkıya tutunması (tarass) demektir. İsimlerin bu şekilde sürekli birbirine tutunmasından yaratma yolu zuhur eder. Böylece, "Hayy" (Diri) sıfatı, "Alim" (herşeyi bilen) sıfatıyla içiçe bulunur. İkisi arasında başka isim için yer kalmaz, arada bir boşluk olmaz. "Alim" sıfatının yanında "Mürid" (isteyen) sıfatı; onun yanında "Kâil" (söyleyen) sıfatı; onun yanında "Kâdir" (Kudret sahibi) sıfatı; onun yanında "Hakem" sıfatı; onun yanında "Mukîr" (bes-

leyen) sıfatı; onun yanında “*Muksit*” (adaletle dağıtan) sıfatı; onun yanında “*Müdebbir*” (Yöneten) sıfatı; onun yanında “*Mufassıl*” (Ayıran) sıfatı; onun yanında “*Razık*” (Rızık Veren) sıfatı; onun yanında “*Muhyî*” (Dirilten) sıfatı vardır. Bu şekilde sıfatların yanyana dizilişiyle oluşan “yaratma yolu”nun vücuda gelmesi için, ilâhî isimlerin saf bağlaması bu şekilde olur. Bir kez bu Yol ortaya çıkınca, bu isimlerin yanyana dizilmesine ilave edilecek başka bir şeye gerek kalmaz. Böylece yaratma işi bu ilâhî isimlerle, daha doğrusu o isimlerin yanyana dizilip varolmasıyla belirlenmiş olur. Yaratmanın gerçekleşmesi için, onların durumu budur. İlâhî isimler yaratma işinde devamlı olarak devrededirler; dolayısıyla ancak bu şekilde kavranılabilirler.

Buna göre, âlem de “*hayy*”dir (diridir), “*alim*”dir (bilendir); “*mürîd*”dir (isteyendir); “*kail*”dir (söyleyendir); “*kadir*”dir, (güç ve kudret sahibidir); “*hakem*”dir; “*mukîl*”tir, (besleyendir); “*muksit*”tir (adaletle dağıtandır); “*müdebbir*”dir (yönetendir); “*mufassıl*”dır (ayırandır); geriye kalan öteki ilâhî isimler de bu şekilde devam eder gider.

Tarikatta bu iş, bu süreç, “*Allah’ın isimleriyle ahlâklanma*” diye adlandırılır. Öyle ki bu ilâhî isimler kulda zuhur eder, aşikar olur⁷⁰, tıpkı o isimlerin sürekli yanyana gelmesiyle Doğru Yol’un ortaya çıkmasında da zuhur edişleri gibi. Eğer onların arasına yaratılıştaki bir boşluk girse, Allah’ın Yolu kaybolur; hadiste belirtildiği gibi, saflarda açılacak boşluklardan sızan şeytanların yolları açığa çıkar. Öyleyse sana yaptığımız bu uyarılara iyi kulak ver, onları kalbine iyice yerleştir!

Demek ki kul, Hakk’ın isimleriyle mahlukatın varolmasında ilâhî isimler makamına yükselir; ve bu sıfatlarla, saflar arasındaki boşluklardan sızarak içeri giren şeytanlar tabiatına sahip düşmanlarla savaşıyor. Bu nitelikleri elde eden kullara mutlaka yardım edilir ve onlar düşmanı mutlaka yenerler, çünkü onların arasında düşmanın sızabileceği bir boşluk yoktur. Öyleyse Allah bu nitelikleri taşıyanları sever.

Tek başına ele alındığında insan da, kendisini hareket ettiren her şeyde bir saf oluşturur. Dolayısıyla bütün hareketlerini Allah için yapar; hareketlerinde Allah’tan başkasına yer vermez, böylece hiç kimse onu bu hareketinden vazgeçiremez, onu yolundan geri çeviremez. Bu nedenle, düşmanların gözü daima onun üstüne çevrilir. Sürekli onun hareketlerini ve fiillerini, yaptığı her şeyi gözletirler. Böylece girebilecekleri bir boşluk bulmayı umarlar; Allah’ın yolunu kesmek suretiyle, onunla Allah’ın arasını açmaya çalışırlar.

Demek ki, yapılan her fiil, her eylem bir "hat"tır, çünkü o fiil, o eylem ilâhî isimlerin, övülmüş sıfatların ve pek çok fiillerin bir toplamıdır. Dolayısıyla iş yoğunlaşır, büyür ve âlemde karmâşık (*mürekkebe*) suretler gözüktür. Bunun nedeni basittir, çünkü iki çizgi bir yüzey oluşturur; iki yüzey de bir cisim oluşturur. Her cisim de, bir zattan ve yedi sıfattan meydana gelen mükemmel bir sureti temsil etmek için sekiz ögeden ibarettir⁷¹.

Demek oluyor ki, bu terkinin, bu oluşumun sonucu cisim ortaya çıkar. Bunun ötesinde bir başka oluşum şekli yoktur. Hiç kuşkusuz, bütünü içinde bu ögeler arasında bir uyumsuzluk, bir karşıtlık olmasızın, cisim sekiz ögeden oluşmaktadır. Bu ögelere daha başka ögeler ilave edilirse, o zaman daha büyük daha hacimli, yani daha çok boyutlu bir cisim oluşur. Yüzeyler çoğalınca, çizgiler de çoğalır. Çizgiler çoğalınca, noktalar da çoğalır. Cisimlerin ilkinin oluşturduğu cismin, meydana geldiği asıl ögeler üzerine aslında yeni bir şey ilave olmaz, eklenmez, çünkü bu ilk cisim ne bir maddi ilkeye dayanır ne de ondan önceki bir cisme dayanır.

Öyleyse kim bir süreklilik içinde kendi "saf"ını, kendi çizgisini oluşturursa, yaratanlar arasına girecektir, tıpkı şu ayette Allah'ın buyurduğu gibi: "...yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!" (Kur'an, 23/14). Demek ki Allah o kullar için de bu yaratma vasfını onaylamıştır. Yaratma konusunda kendisinin önceliği olduğu için, kendisini de "En Güzeli Yarattıcı" olarak nitelemiştir. Eğer Kendini böyle nitelemeseydi, o "yaratanlar"ın varlıkları zuhur etmezdi. Öyleyse Allah'ın ileri sürdüğü şey kendiliğinden isbat edilmiştir. Ayrıca Allah, bu hakikati indirmemiş olsaydı, o zaman bu hakikate uygun düşen bilgiden de mahrum olurdu; dolayısıyla bu hakikate karşı çıkan biri, yani bizzat cahillerden biri olurdu.

İşte kim bu sıfatla sıfatlanırsa, Allah'ın sevdiği biri olur. Kim Allah'ın sevdiği olursa, kendisini seven Allah'ın ona vereceği şeyi hiç kimse bilemez, çünkü seven, sevdiğine kendini verir bütünüyle.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir ve itirazda bulunulabilir, yani: "Allah veli kullarını sever. Seven sevdiğine de acı çekirtmez. Oysa ki bu dünyada velilerden, resullerden ve nebilerden ve onlara tabi olanlardan ve ancak onlara tabi olarak imanlarını koruyanlardan daha fazla kimse acı çekmemiş, hiç kimse onlardan daha fazla belalara maruz kalmamış-

tır. Peki, onların Allah'ın sevgili kulları olmalarına karşılık, bu acıları, çileleri hak etmelerinin gerçek nedeni nedir?" Bu soruyu biz şöyle cevaplıyoruz: Allah şöyle buyuruyor: "*Allah onları sever, onlar da O'nu severler.*" (Kur'an, 5/54). Bela, ancak belayı istememekle birlikte olur. Herhangi bir işi istemeyen kişi, o isteğinin doğru olduğuna dair delil bulmaya da kalkışmaz. Öyleyse, istek olmasaydı, bela da olmazdı. Ancak şunu belirtelim ki, resul delil istemez, dolayısıyla o belayı istemiyor⁷². Bu nedenle, delil getirmek inkâr edenin işi değildir, denir. Oysa ki gerçekte durum hiç de öyle değildir. Aksine, inkâr ettiğini ileri sürdüğü konuda delil getirmek inkârcının işidir. ⁷³ Çünkü herhangi bir şeyi inkâr ettiğini ileri sürmek demek o şeyin, o davanın bizzat var olduğunu kabul etmek demektir. Öyleyse, iddiasından dolayı, inkâr edenden delil getirmesi istenir, çünkü davasını isbat etmek ona düşer.

Allah kullarını sevince, kulların bilemeyeceği bir biçimde onları sevgisiyle rızıklandırır. O zaman kullar, kendilerinde Allah için bir sevgi duyarlar. Bunun üzerine, kendilerinin, Allah'ı seven insalardan olduklarını ileri sürerler. Bu nedenle onları, sevenler olarak imtihan eder ve gene onları, Allah'ın sevdiği kulları oldukları için, nimetlere boğar. Onlara nimet vermesi, Allah'ın onları sevdiğine dair bir delildir. "*En üstün delil Allah'ındır.*" (Kur'an, 6/149). O halde kullar O'nu sevdiklerini ileri sürdükleri, iddia ettikleri zaman, Allah onları bu konuda imtihan eder. Gene aynı sebeple, Allah yaratıkları arasından sevdiklerini imtihan eder. "*Allah doğruyu, hakikati söyler; doğru yola iletir*" (Kur'an, 33/4).

ALLAH'IN GÜZELLİĞE DUYDUĞU SEVGİ:

Güzellik sevgisi de yine O'na ve Elçisine bağlanmakla ilgilidir. Güzellik Allah'ın sıfatıdır. Sahih bir hadiste Allah'ın Elçisi, selât ve selâm üzerine olsun, şöyle buyurmaktadır: "*Allah güzeldir; güzelliği sever.*" O halde Allah'ın Elçisi, Allah'ı "güzel" sıfatıyla sevmemiz konusunda bizi uyarmaktadır.

Bizler bu konuda ikiye ayrılmış durumdayız. Bizden bazıları "*hikmet güzelliği*" olan mükemmel güzelliğe tutkandurlar. Her şeyde Allah'ı severler, çünkü her şey bir hikmetle örülüdür; her şey bir hikmet sahibinin sanatı ve eseridir. Bazıları da bu sevgiye ulaşamazlar, bu düzeye erişemezler. Onların güzellekle ilgili ilmi bir istek üzerine kurulmuş ve

bir kayıt altına alınmış güzelliğin ilmidir. Bu da Hz. Peygamber'in şu sözünün konusunu teşkil etmektedir: "Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet et. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni her an görmektedir." Buradaki "kâf" harfi (sanki, gibi anlamına olan harf, çev.) sıfat niteliğindedir; dolayısıyla bu kayıtlı güzellikten daha ilerisini daha ötesini algılamaya erişemeyen insan, bunun böyle olduğunu hayal eder. Böylece O'nu bu güzellik anlayışıyla kayıt altına alır, tıpkı namazda O'nu, Kible'ye yönelmekle kayıt altına alışı gibi.

Demek ki böyle biri Allah'ı Güzelliği için sever. Bu konuda o kişi üzerine bir günah, bir kusur yoktur, çünkü o kendi gücü ölçüsünde meşru bir iş yapmaktadır. "Allah her insanı ancak gücü ölçüsünde yükümlü tutar." (Kur'an, 2/223). Öyleyse Allah'ı, Güzelliği için sevmek düşer üzerimize.

Öyleyse şunu bil ki, hiç kuşkusuz Allah âlemi son derece muhkem ve son derece güzel bir konumda yaratmıştır, tıpkı, İmam Ebu Hamid el-Gazali'nin dediği gibi: "İmkan dahilindeki bütün gerçeklikler içinde, bu âlemden daha güzel, daha eşsiz bir şey yoktur."

Öte yandan Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah, Âdem'i Kendi suretinde yaratmıştır." İnsan bu âlemin bir mecmuudur, toplamıdır⁷⁴. Allah'ın bu âlemlerle ilgili ilmi, Kendisiyle ilgili ilimden başka bir şey değildir, çünkü mevcudat içinde sadece O vardır. Buna göre, insanın da O'nun suretinde olması gerekir. Allah, insanı, kendi bireysel varlığı içinde izhar edince, insan Allah'ın bizzat tecelligâhı olur. Bu nedenle, insan âlemden O'nun Güzelliğini görür ve o Güzelliği sever. Âlem ise, Allah'ın Güzelliğidir; dolayısıyla Güzel olan da Allah'tır. Güzelliği seven de O'dur. İşte Allah'ı kim bu nazarla severse, âlemi Allah sevgisiyle sevmiş olur. Daha doğrusu, ancak Allah'ın Güzelliğini sevmiş olur. Buradan şu sonuca varıyoruz: Sanatın güzelliği, sanata mal edilemez; aksine o sanatı ortaya koyan sanatçıya mal edilir. Buna göre, bu âlemin güzelliği Allah'ın güzelliğidir.

Bu âlemin güzelliğinin sureti, yani eşyanın güzelliği çok ince, dakik bir güzelliştir. Bu da şu demek oluyor: Bu âlemden iki güzellik vardır. Bu iki güzellik de tabii bir aşkla sevilen iki kişiye benzer. Bu iki kişi, insanlığın hakikatini paylaşan iki genç kız ya da iki delikanlı olabilir. Dolayısıyla o iki kişi bir ilk ve asıl örnektir (prototiptir). O iki kişi, aynı zamanda vücut ve ruh mükemmelliğinin aslı ve temel ilkesi olan suret

mükemmelliğidir, ki bu suret, hem terkibi gerçekliği için ve hem de kendini meydana getiren öğeler için bir bütünlük sağlar. Sakatlıklardan ve biçimsizliklerden kurtulmak birlik olmaktadır.

Bu iki kişiden biri güzellekle vasıflanır ve her gören onu mutlaka sever; öteki çirkinlikle vasıflanır ve her gören ondan iğrenir.

Peki öyleyse bu güzellik nedir ki kendine Güzellik ismi verilen varlığı gören herkes onu sevmektedir?⁷⁵ İşte biz bu bilgileri sana, yani senin görüşüne aktarmış oluyoruz.

Bu durum, belli bir sohbet ya da dostluk ve ilişki kurduktan sonra değil de, sadece bir kez gördükten sonra bir kişiye sevgi duyulursa olur. Öyleyse, iyi düşün ve Allah'ın izniyle, bu işin bizzat aslını, esasını, özünü kavramaya bak! Allah Kendini Güzel olarak nitelemektedir. Zararlı ve çirkin gözüken mahlukatında bile, tabiatlarına ve gayelerine uygun davranmayan korkunç şeylerde bile, Allah'ın güzelliğini görmek mümkündür.

Allah'ın insanda görmeyi sevdiği sıfatlardan bazılarını kısaca anlatmış olduk. Aslında bu sıfatlar pek çoktur. Otorite olan kaynaklara göre anlattığımız hususlarda seni uyardık; bu konularda insanın nasıl davrandığını anlatmış olduk.

Şimdi de, kısaca, inşaallah, sevginin öteki sıfatlarındaki söz edeceğimiz. Bunlar, sevenin sahip olduğu ve bu nedente de "seven" diye adlandırıldığı sıfatlardır. Bunlar, sevgi için çizilmiş gerçek sınırlardır. Bunların bazılarını son bölümde ayrıntılı olarak ele alıp inceleyeceğiz. Şimdi onları burada sayalım:

— Âşık, "maktul" sıfatıyla sıfatlanmalıdır.

— Âşık, "telef" olmalıdır.

— Âşık, Allah'a doğru Allah'ın isimleriyle yürümelidir.

— Âşık, kuş gibi uçar olmalıdır.

— Âşık, daima uyanık kalmalıdır.

— Âşık, gamını ve kederini gizlemelidir.

— Âşık, Sevgiliye kavuşmak için bu dünyadan çıkmayı arzulamalıdır.

— Kendisi ve Sevgiliyle kavuşması arasına giren ve bir türlü ayrılmayan dosttan (perdeden) dolayı âşık bezginlik duymalıdır.

— Âşık, Sevgili için çok ah çekmelidir.

— Âşık, Sevgilisinin sözünü duyarak, O'nun zikrini tilavet ederek, O'nu hatırlayarak dinlenmelidir.

— Âşık, Sevgilisinin sevdiği şeylere uygun davranmalıdır.

— Âşık, Sevgilisine karşı yapmaya mecbur olduğu hizmette, hürmeti (yani ilâhî emirleri) terketmekten korkmalıdır.

— Âşık, Rabb'inin hakikati karşısında kendine verdiği fazla önemi azaltmalı, Sevgilisine verdiği az önemi çoğaltmalıdır.

— Âşık, Sevgilisine itaat etmeli ve O'na karşı gelmekten kaçınmalıdır.

— Âşık, kendi nefsinden bütünüyle çıkıp kurtulmalıdır.

— Âşık, kendi ölümü karşılığında diyet (kan bedeli) istememelidir.

— Âşık, Sevgilisinin kendisine önerdiği tedbirden dolayı, insan tabiatının kaçmak istediği, sıkıntılara sabretmelidir.

— Âşığın kalbi, aşktan çılgına dönmelidir.

— Âşık, her türlü dosta Sevgilisini tercih etmelidir.

— Âşık, Sevgilisini *isbat* etme uğrunda kendini *mahv* etmelidir.

— Sevgilisi öyle istediği için, âşık, nefsini ayaklar altına alıp çiğnemelidir.

— Âşık, Sevgilinin sıfatlarını üzerinde taşımalıdır.

— Âşık, Sevgiliyle birlikteyken nefes bile almamalıdır.

— Âşığın her şeyi, Sevgilisi için olmalıdır.

— Âşık, Sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmelidir, kınamalıdır.

— Âşık, Sevgilinin neden olduğu şaşkınlıktan, dehşetten lezzet almamalıdır.

— Âşık, belirlenmiş genel kuralları önce korumalı, sonra o kuralları aşmalıdır.

— Âşık, Sevgilisini kendinden bile kıskanmalıdır.

— Âşık, aklı ölçüsünde aşkının hükmü altında olmalıdır.

— Âşık, akıldan yoksun bir hayvan gibi (*dâbbetün*) olmalıdır ki açtığı yaralar, yaptığı hatalar kendisini suçlu göstermesin.

— Âşığın sevgisi, Sevgilinin ihsanıyla, iyilikleriyle artmamalı; Sevgilinin cefalarıyla da azalmamalıdır.

— Âşık, Sevgilisi karşısında adaba uymak zorunda bırakılmamalıdır.

— Âşık, hem kendi durumunu hem de Sevgilisinin durumunu unutmalıdır.

— Âşık, bütün sıfatlardan arınmış olmalıdır.

— Âşığın isimleri meçhul olmalı, bilinmemelidir.
— Âşık, gerçekte dalgın olmadığı halde adeta dalgınmış gibi olmalıdır.

- Âşık, kavuşmayla ayrılık arasında bir fark görmemelidir.
- Âşık, kendisini köleleştirenin içtenlikle kölesi olmalıdır.
- Âşık, devamlı bir karışıklık içinde olmalıdır.
- Âşık, davranışlarında ölçünün dışına taşmalıdır,
- Âşık, Sevgilinin aynısı olduğunu söylemelidir.
- Âşık, kendinden geçmeli, bitkin olmalıdır.
- Âşık, utangaç bir şekilde sırrını açığa vurmalıdır.
- Âşık, kendisinin âşık olduğunu bilmemelidir.

Ayrıca;

— Âşık, çok şevkli, çok arzuludur, bununla birlikte kime doğru yönelmediğini bilmez.

— Âşık, büyük heyecan duyar fakat kimde heyecanlandığını bilmez.

- Sevgili, âşığa açık seçik gözükmez.
- Âşık, hem sevinçlidir hem üzüntülüdür; zıt sıfatlarla sıfatlanır.
- Âşığın makamı, hırdır, hali makamına tercümandır.
- Âşık, sevgiliyle boy ölçüşmeyi sevmez.
- Âşık, ayıkamayacak derecede aşk sarhoşluğu içindedir.
- Âşık, sevgilisini razı ve hoşnut etmek için sürekli O'nunla ilgilenir.

— Âşık, sevgilisi üzerinde etkilidir.

— Âşık, sevgilisinin kedisine verdiği şeylerden dolayı O'na karşı acıma duygusu ve şefkat besler.

— Âşık, kendi durumunun tanığıdır.

— Âşık, devamlı acı çeker.

— Yapacak bir şeyi olmadığında âşık, yorgunluk ve bitkinlik duyar.

— Âşık, bıkkınlık diye bir şey bilmez; ruhu dinç, bedeni zindedir.

— Âşık, Sevgilisi dışında başka bir şey bilmez.

— Âşığın gözü, sevgilinin varlığıyla görür.

— Âşık, ancak sevgilisinin sözüyle konuşur.

İşte bütün bunlar, *Kur'an'ın hamili* (taşıyıcısı) diye adlandırılırlar. Bu âşıklar bütün bu sıfatları kendilerinde topladıkları zaman Kur'an'ın aynısı ve özü olurlar, tıpkı Hz. Ayşe'nin, kendisine "Allah

Resulünün, *selât ve selâm üzerine olsun*, ahlâkı nasıldı?" diye sorulduğunda; "Onun ahlâkı Kur'an'dı." demesi gibi. Buna başkaca bir şey eklememiştir Hz. Ayşe.

Zünnun'a *Kur'an hamilleri'nin* kim olduğu soruldu. O da şöyle dedi: "Onlar, üzerlerine hüzün bulutlarından yağmur yağanlardır. Bineklerini ve bedenlerini yoranlardır. Üzerlerinde korku ve hüzün belirtisi taşıyanlardır. Hakikat (ölüm, yakın) kadehlerinden su içenlerdir. Yürekten ve samimi olarak inananların razı oluşları gibi, nefislerini razı edip hem bollukta hem darlıkta, hem açlıkta hem doygunlukta, hem bollukta hem yeterlikte, hem gizlilikte daima uyanık tutarak, Allah'tan başka bir şeye nazar etmeyenlerdir. Tefekküre yönelerek eşyanın hakikatini kavrayıp onlardan ibret alanlardır. Gecenin bir bölümünü uyanık geçirip gözlerinden yaşlar akıtanlardır.

Zayıf, nahif bedenleriyle, çatlamış dudaklarıyla, kurumuş gözyaşlarıyla, öldürücü derin iç çekişleriyle Kur'an'ın gerçek dostlarıdır onlar. İşte Kur'an, onların ve nimetlere gark olmuş bu kimselerin arasına girer. Hakk'ın özlemini duyanlar için gayelerin gagesidir Kur'an.

Tanrı'nın vaadini dinledikçe, gözyaşları sel gibi akar onların. Tanrı'nın uyarısı önünde saçları beyazlar; dolayısıyla Cehennem'in korkunç azabı, onların ayaklarının altında ve Tanrı'nın vaid, korkutması da kalblerinin içinde kalır"⁷⁶.

AŞIKLARIN ÇEŞİTLİ HALLERİ HAKKINDA ANLATILAN ÖYKÜLER

Öykü— Aşıklardan birinin başına gelen şu çok ince ve çok manidar hal, bize şu şekilde anlatıldı: Bir gün bir âşık bir şeyhin evine gider. Şeyh ona sevgiden bahsetmeye başlar. Bunun üzerine âşık erimeye ve incelmeye, hatta ipince bir su gibi akmaya başlar. Öyle olur ki bütün cismi şeyhin önünde çözülür, erir ve küçük bir su damlası haline gelir. O sırada şeyhin bir arkadaşı oraya gelir ve şeyhin yanında hiç kimseyi göremeyince, “Buraya gelen adam nerede?” diye sorar. Şeyh de suyu göstererek, “O adam işte şu su!” der ve âşığın başına gelen olayı arkadaşına anlatır.

Bu çok garip, çok tuhaf bir erimedir. İnsanı hayrete düşürücü, şaşkına çevirici olağanüstü bir hal değiştirmedir. O adam “kesafet”ini öylesine kaybetmiş ki sonunda bir su damlası olmuş, yani aslına, ilk şekline dönmüş. İlk önce o su ile diri bir varlık olmuştu. Şimdi de o, tıpkı Allah'ın: “Biz her canlı şeyi sudan yarattık.” (Kur'an, 21/30) buyurması gibi her şeyi dirilten su şekline, yani asıl ve ilk şekline dönmüş oluyordu. Öyleyse buradan şu sonuç çıkmatadır: âşık, her şeyin kendisiyle dirildiği canlandığı bir varlıktır.

Öykü— Allah rahmet etsin babam mıydı, amcam mıydı? hangisiydi, tam bilemiyorum, ikisinden biri bana şu öyküyü anlatmıştı: Babam bir gün ormanda bir avcı görür. Avcı dişi bir kumru güvercini takip etmektedir. O anda aniden kumrunun erkeği çıkagelir. Dişisine bakar. Tam o sırada avcı dişi kumruyu vurur, öldürür. Bunu gören erkek kumru çaresizliğinden kendi etrafında fır dönerek havada yükselir yükselir, öyle yükselir ki gözlerden kaybolur. “Gözümüzden kayboluncaya kadar o kuşa baktık” diye devam etti babam; “sonra, o kuş o yüksekliğe varınca kanatlarını kapattı, başını yere çevirdi ve çığlıklar atarak kendini yere sapladı, paramparça oldu, ezildi ve öldü. Bizse, hâlâ bakakalmıştık” diye anlatmıştı.

Ey âşık, bu bir kuşun yaptığı harekettir. Peki Allah aşkı uğrunda senin tavrın nicedir?

Öykü— Bize Muhammed ibn Muhammed anlattı. Ona da Hibbetü'r-Rahman, ona da Ebu'l-Kasım bin Hevazin anlatmış. O, Muhammed ibn-nü'l-Hüseyin'den işittim diyor. O da Ahmed bin Ali'den işittim demiş. O da İbrahim ibn Fatik'den işittim demiş; o da şöyle diyor: “Camide oturmuş, aşk hakkında konuşurken Sumnun'u dinliyordum ⁷⁷. Yanına küçük bir kuş sokuldu. Çok yakınına kadar geldi. İyice yaklaştı. Geldi eline kondu. Sonra bütün gücüyle gagasıyla yere vurdu, öyle ki ağzından kan geldi ve öldü.”

Allah o kuşa bu şeyhin sözünü anlama gücünü vermişti, işte aşka dair sözlerin etkisi o kuşa böyle oldu. Aşk hali ona galebe çaldı ve aşk sultanı ona hakim oldu. Bu durum orada hazır bulunanlara bir vaaz niteliğinde oldu. Aşk iddiasında bulunanlara da kesin bir kanıt ve iyi bir ibret oldu.

Allah bize sevgiden büyük bir pay vermiştir. Aynı zamanda bize o sevgiyi tutabilecek gücü de vermiştir. Vallahi, ben sevgide öyle bir şey buluyorum ki, hayalimdeki o sevgi gökyüzünde olsaydı hiç kuşkusuz gökyüzü çatır çatır çatırdı. Eğer bu aşk yıldızlarda olsaydı yıldızlar parçalanır, parça parça düşerdi. Eğer bu aşk dağlarda olsaydı dağlar yerinden kalkar yürürdü ⁷⁸.

İşte, ben böyle bir sevgiyi yaşadım. Allah, o sevgiyi miras alanlardan bana öyle bir güç, öyle bir kuvvet verdi ki, o âşıkların özüdür. Ben o güç içinde, kendimde öyle şaşırtıcı haller gördüm ki hiç bir sözcük onu tasvir edemez, onu anlatamaz.

Sevgi, *tecelli* ölçüsündedir. Tecelli ise ma'rifet ölçüsündedir. Sevgi ve ma'rifet içinde eriyen ve kendilerinde sevginin hükümleri, erdemleri zuhur eden âşıklar, sevginin tabii görünüşlerine bağlı kalırlar. Ariflerin aşkına gelince, görünüşte o aşkın bir izi, bir eseri yoktur, çünkü ma'rifet, sadece arif âşıklara verilen ve sadece onların bildiği sır gereğince, tabii sevginin izlerini siler süpürür. Arif olan âşık diri kalır ve ölmez. Mücerred bir ruhtur o. Arifin taşıdığı aşktan tabiatın bir haberi yoktur. Aşkı, ilâhî aşktır, rabbani şevktir. Allah'ın "Kuddus" ismiyle güçlenmiştir. Duyulur (duyularla kavranılır) sözlerin (*el-kelamu'l-mahsûs*) tesirlerinden güvencededir.

Aşkıdan eriyip su olan âşık hakkında ileri sürülebilecek burhan (katî delil) şudur: Eğer o âşıқта böyle bir aşk olmasaydı, durumu öyle olmazdı. O zaten önceden âşıktı ve şeyhin aşka dair sözlerini duyar duymaz erimeye başladı. Şeyhin sözleri kendisindeki aşkın gizli gücünü harekete geçirmiş oldu. Neticede olan oldu. Bu şeyhten, kendisinde daha önceden bulunan imkânların gerçekleşmesini elde etmiş oldu. Bir üçüncü kişinin, aşkla ilgili sözleri, âşık üzerinde hiç bir etki uyandırmıyorsa, o aşk tabii bir aşktır. Çünkü insanın sadece tabii yönü, değişimi ve etkilenmeyi tepki göstermeden kabul eder. Öyleyse, o şeyhin sözlerinden önce de o âşık, aşkla zaten sıfatlanmıştı. O olaydan önce et ve kemikken, onu bir suya çeviren bu erime işi onun vücudu üzerinde oldu. Eğer onun sevgisi ilâhî sevgi olsaydı, şeyhin harflerden oluşan kelimeleri onun üzerinde böyle bir etki yapmazdı. O sözlerin bu ince anlamları onun ruhaniyetini coşturmazdı. Dolayısıyla o âşık, aşk konusundaki davasından haya etti ve kalbinde haya ateşi yandı ve öyküde anlatıldığı gibi, su oluncaya kadar bu, onu eritmeye devam etti.

Bu değişim ancak varlıklarda (bireylerde) gerçekleşir. Onlardan yalnızca bazıları, tabii sevgi sahibidirler. Bu ise, ruhani sevgi, ilâhî sevgi ve tabii sevgi arasındaki farkı oluşturur. Ruhani sevgi, ilâhî sevgiyle tabii sevgi arasında bir ara noktadır. İlâhî sevgi, varlıkta değişmez olarak kalır, fakat âşıktaki tabii sevgiden dolayı, bu durum onun üzerinde değişikliğe neden olabilir; böyle olmakla birlikte onu "fena" haline ulaşturmaz, çünkü "fena" hali daima tabii sevgi yönünden gelir. Varlığın "beka" hali ise ilâhî sevgi yönünden gelir.

Örneğin yukarıda değindiğimiz hadisi şerife tekrar dönecek olursam, orada Cebrail aleyhisselâm bir ruh olduğu için, aşkı da ruhani aşktı. Bununla birlikte, bir cisme büründüğü için, aşkının tabii bir yönü de vardı, çünkü temel unsurlara bağlı olmayan tabii cisimler, temel unsurlara bağlı olan tabii cisimlerin tersine, durum değişikliğine maruz kalmazlar. Yalnızca temel unsurlara bağlı olanlar durum değişikliğine uğrarlar, çünkü onlar temel olarak değişen özlerden meydana gelmişlerdir. Tabiata gelince, tabiatın kendi içinde, kendiliğinden bir değişikliğe uğrama gücü yoktur, çünkü hakikatlerden çıkan somut özler, varlıklar değişikliğe uğramazlar.

Buna göre. Cebrail aleyhisselâm aşka tutuldu, fakat yukarıdaki öyküde anlatılan âşığın eridiği gibi, cismi varlığının özü erimedi. Bu nedenle, kendisinde bulunan tabii aşkın etkisi altına girdi. Fakat kendisindeki ilâhî aşk nedeniyle varlığı bâkî kalmaya devam etti.

Öyleyse buradan şu sonuca varabiliriz: *İlâhî sevgiye tutulan âşık cisimsiz bir ruhtur; Tabii sevgiye tutulan âşık ruhsuz bir cisimdir. Ruhani sevgiye tutulan âşık ise hem cismi hem de ruhu olan bir varlıktır.* Öyleyse, tabii, unsuri aşka tutulan âşık, kendisini değişikliğe uğramaktan koruyacak bir ruha sahip değildir. Bu nedenle; sevgiye dair sözler, tabii aşka tutulan birini etkileyecektir, fakat ilâhî aşka tutulan âşığı etkilemeyecektir; ruhani aşka tutulan âşığı ise, biraz etkileyecektir.

Öykü— Bize bu öyküyü, Muhammed ibn İsmail el-Yemeni Mekte'de anlattı. O'na da Abdurrahman ibn Ali, ona da Ebu Bekir ibn Habib el-Amiri, ona da Ali ibn Ebi Sadık, ona da Ebu Abdullah ibn Bakuya eş-Şirazi, ona da Bükran ibn Ahmed, ona da Yusuf ibn el-Hüseyn anlatmış; Şöyle dedi:

“Zünnun'un yanında oturmaktaydım. Etrafında insanlar vardı, o insanlara birşeyler anlatıyordu. Orada bulunanların hepsi ağlıyordu. Yalnızca bir genç delikanlı ise gülüyordu. Bunu üzerine, Zünnun o gece, “Ey delikanlı, sana ne oluyor ki bütün herkes ağlarken sen gülüyorsun?” diye sordu. O genç de ona şu şiirle karşılık verdi:

*“Bu insanların hepsi Cehennem korkusuyla ibadet ediyorlar
Ateşten kurtuluşu büyük mutluluk sayıyorlar,
Oysa bende ne Cennet ne de Cehennem düşüncesi var,
Çünkü istemiyorum ben aşkıma olsun bir karşılık.”*

Bunun üzerine, o gence “Peki Allah seni kovarsa, ne yapacaksın?” diye sordular. Bu kez de şu şiiri okuyarak cevap verdi onlara:

“Eğer bu aşkta bir vuslat bulmasaydım
Evimi barkımı atardım ateşe
Acının hüküm sürdüğü bu cehennemî yerde
Sabah akşam uyandırırıldım ev halkımda, ailemde
Büyük bir heyecan, gözyaşlarımla
Ey müşrikler gelin öyleyse, ağlayın bana
Ben aciz bir kulum ama sevdim Yüce Mevla'yı
İddiamda sadık olmasaydım
Çetin bir azaba çarpılırdım”

Bizzat ben, İsbiliye'de (Seville) âşık ve arif yaşlı bir kadının hizmetinde bulundum. Kadıncağızın adı Fatıma binti ibn Müsenna el-Kurtubi idi⁷⁹. Senelerce hizmet ettim ona. Ona hizmet ettiğim dönemde doksanbeş yaşını geçmişti, fakat ben güzelliği ve yüzünün tazeliği karşısında onun yüzüne bakmaktan haya ederdim, sakınırdım. İlerlemiş yaşına rağmen, yanakları hâlâ kıpkırmızıydı. Yüzündeki güzellik, letafet ve tazelik onu ondört yaşındaki bir genç kız gibi gösteriyordu.

Allah ile kendine özgü bir manevi bir hal içindeydi. Kendisine, benim gibi, hizmet eden başkaları da vardı. Fakat nedense o, onların arasında beni tercih eder ve şöyle derdi: “Onun gibi birisini görmedim. O benim evime girince, bütün varlığıyla giriyor; dışarıda kendine ait hiçbir şey bırakmıyor. Evimden giderken de bütün varlığıyla gidiyor; evimde kendinden hiçbir şey bırakmıyor.”

Gene onun bir gün şöyle dediğini işittim: “Allah'ı sevdiğini söyleyen fakat O'nunla ferahlamayan kimseye şaşıyorum. Oysa ki, Tanrı o kulun müşahede ettiği Varlıktır; o kulun gözü her gözde O'nu müşahede etmektedir. Bir an bile onun gözünde kaybolmaz Tanrı. Bu gibi insanlar hep ağlarlar. Fakat nasıl oluyor da ağlarken O'nu sevdiklerini iddia ediyorlar? Hiç haya etmiyorlar mı, utanmıyorlar mı? Çünkü bir âşığın Tanrı'ya yakınlığı “mütekarrabun”un (yani Tanrı'ya yakın olanların) yakınlığından kat kat fazladır. Âşık, insanların Tanrı'ya en yakın olanıdır, çünkü o her an Tanrı'yı müşahede eder. O halde kime ağlasın ki? Bu harika bir şeydir!” Sonra bana dönüp “Ey oğul, bu söylediklerim hakkında sen ne dersin?” dedi. Ben de ona “Ey anneciğim, söz senin-

dir” dedim. O da “Vallahi! Ben de şaşım kaldım. Sevgilim bana “Fatiha-tû'l-Kitab”ı, Fatiha Suresini verdi⁸⁰, o sure benim hizmetimde bulunuyor ve yeminle söylüyorum, beni O'ndan bir an bile ayırmıyor” dedi.

İşte o gün, Fatiha Suresinin kendisine hizmet ettiğini bana söyleyince, o kadının ulaştığı makamı öğrenmiş oldum. Gene bir gün, birlikte oturuyorduk. Bir kadın geldi ve bana “Ey kardeş, kocam şu anda Şariş eyaletinin Şüzüne kentinde bulunuyor. Orada biriyle evleneceğini haber aldım. Bu işi sen nasıl halledersin?” dedi. Ben de “Onun buraya gelmesini ister misin?” dedim ona. O da “Evet!” dedi. Bunun üzerine yüzümü hizmetinde bulduğum yaşlı kadına çevirdim ve “Ey anacığım, şu kadıncağızın ne söylediğini duymadın mı?” dedim. O da “O kadın ne istiyor, evladım?” dedi. “İhtiyacının, isteğinin şu anda hemen yerine getirilmesini istiyor; benim dileğim de, onun kocasının hemen buraya gelmesidir” dedim. Yaşlı kadın “Tamam, tamam, Fatiha Suresini oraya gönderirim ve bu kadının kocasını getirmesini söylerim” dedi. Sonra Fatiha'yı okudu, ben de onunla birlikte okudum. Biz okurken Fatiha bir şekil, bir vücut kazandı. Fatihayı okurken o kadının ulaştığı makamın derecesini öğrenmiş oldum. O okurken, Fatiha basbayağı bir suret, esirimsi bir suret, bir şekil kazanıyordu. Yaşlı kadın ona bu görevi yükleyerek o adama doğru gönderdi, Fatiha'ya bir suret giydirdikten sonra, şöyle dediğini duydum: “Ey Fatiha, Şariş eyaletine git ve şu kadının kocasını buraya getir. Onu buraya getirinceye kadar, onu sakın bırakma, sadece yol mesafesinin uzaklığı kadar uzak kalsın ve bir an önce ailesine kavuşsun.”

Yaşlı kadın bazen, kendi kendine def çalar ve bundan hoşlanırdı. O def çalarken bir taraftan ben kendisine bu konuda bazı sorular yöneltirdim. O da bana “Ben bundan zevk alıyorum. Allah da bana ilgi gösteriyor, beni veliler arasına alıyor ve beni Kendine sıkıca bağlıyor. Ben kimim ki, Rabb'im benim gibi kulları arasından beni seçiyor? Sahibimin. Dostumun büyüklüğüne izzetine ve Kudretine yemin olsun ki, bazen beni öyle kısıkanıyorlar ki anlatamam. Ne zaman herhangi bir şeye, itimat ederek yönelsem, Rabb'imden gâfil olduğum için yöneldiğim şeyde başıma bir bela geliyor.” dedi. Sonra bütün bunlarla ilgili bir sürü olağanüstü şeyler anlattı. Ben ona hizmet etmeye hep devam ettim ve kendi elimle onun için, sazdan onun boyunca bir kulûbe yaptım. Ölünceye kadar o evde yaşadı.

Bana hep “Ben senin manevi annenim ve dünyevi annenin nuruyum” derdi. Annem onu ziyarete geldiğinde, ona şöyle dedi: “Ey Nur, bu çocuk benim oğlumdur, senin de baban. Bu nedenle ona iyi davran ve ona sakın itaatsizlik etme!”

Öykü— Hicri 599’ da Mekke’de Yunus Bin Yahya anlatmıştı. Ona da Ebu Bekir bin el-Gazal, ona da Ebu’l-Fadl bin Ahmed, ona da Ahmed bin Abdullah, ona da Muhammed ibn İbrahim, ona da Muhammed bin Yezid anlatmış. O şöyle dedi: Zünnun’un şöyle dediğini işittim: “Allah’ın Kutsal Evi olan Ka’be’ye haccetmek üzere yola çıktım. Ka’be’nin etrafında tavaf ediyordum. Birden, Ka’be’nin örtüsüne asılmış ve hıçkırarak hıçkırığa ağlayan bir adam gördüm. Bir yandan ağlıyor, bir yandan da şöyle diyordu: “Senden başka herkesden derdimi sakladım. Sırrımı yalnızca Sana açtım. Senin dışındakileri bıraktım. Yalnızca Seninle meşgul oldum. Seni tanıyıp da nasıl Senden uzak kalabiliyorlar, Senin aşkıyı tadıp da nasıl Senden uzak kalmaya dayanabiliyorlar, şaşıyorum, aklım almıyor.” Sonra şu mısraları okudu:

*“Kavuşmanın tadını bana bir kez tattırdın
Sana tâ derinlerden duyduğum aşkıyı kat kat artırdın.”*

Sonra kendi kendine konuşmaya başladı ve şunları söyledi: “Rabbin sana mühlet verdi, sen günahlarından vazgeçmedin. Günahlarını örttü, sen haya etmedin. Kendisine münacatta bulunmanın tadını senden aldı, sen buna hiç üzülmedin.” Daha sonra şöyle devam etti: “Aziz dostum, sevgili canım! Ne olacak benim halim? Senin huzuruna çıkınca ve beni uyku basınca ve Sen’in münacatının helavetinden, tadından beni mahrum bırakınca? Niçin? Peki niçin, gözümün içi, a canım?” Daha sona da şu şiiri söyledi:

*“Ayrılık acısıyla dağladın kalbimi
Görmedim bir şey ayrılıktan daha acı daha yakıcı
Ayrılık yetti bizi birbirimizden ayırmaya
Nice zamandır korkuyordum başımıza gelmesinden.”*

Zünnun şöyle devam etti sözüne: “O şahsın yanına gittim. Bir de ne göreyim, O bir kadınımış.”

Öykü— Bize Muhammed ibn İsmail bin Ebi's-Seyf anlattı. Ona da Abdurrahman bin Ali, ona da Muhammed bin Nasır ve Muhammed bin Abdulbaki, onlara da Yunus bin Yahya, ona da Hamdi ibn Ahmed, ona da Ahmed bin Abdullah, ona da Ahmed bin Muhammed el-Mütevekkeli, ona da Ahmed bin Ali bin Sabit, ona da Ali bin el-Kasım eş-Şahid, ona da Ahmed bin Muhammed bin İsa el-Razi, ona da Yusuf bin el-Hüseyin anlatmış. O şöyle dedi: “Bir genç vardı. Zünun el-Mısri'nin sohbetlerine bir süre devam etti. Sonra bir süre ara verdi. Sonra tekrar sohbetete devam etmeye başladı. Yüzünün rengi solmuş, beti benzi sararmış, vücudu iyice zayıflamıştı. Üstünde ibadet ve çalışma izleri gözüküyordu. Zünun ona şöyle dedi: “Ey delikanlı! Allah sana neler bağışladı, neler vehbetti ki, o mevhibelere dolay, sen Mevla'na bunca ibadet ettin ve bu kadar çok çalıştın?” Delikanlı da “Üstadım, Allah'ın kulları arasından alıp seçtiği ve kendisine Hazinelerinin anahtarlarını verdiği; ve daha sonra yine Allah'ın ona bir sır verdiği bir kul gördün mü? O kulun bu sırrı ifşa etmesi doğru olur mu?” dedi ve şu şiiri söylemeye başladı:

*“Bir sır söylediler ona, o da bilerek açığa vurdu o sırrı
Yaşadığı müddetçe artık vermediler ona hiçbir sır
Ve uzaklaştılar ondan. O ise, mutlu olamadı yanlarında
Kıyıda köşede bıraktılar onu, dost olmak şöyle dursun,
Sırlarını yayan birini dost bilmezler zira
Sevgileri ne denli uzak, ne denli uzak böyle davranışlardan.”*

O genç adam şöyle devam etti: “Âşığın, sevgilisinin sırrını ifşa etmeye çalışması hiç doğru değildir. Aksine, sevgilisinin emirlerini beklemesi gerekir. Eğer sevgilisi, kendisine sırrını ifşa etmesini emrederse, ancak o zaman ifşa eder, yoksa ilke olarak, sevgilisinin sırrını saklaması gerekir.”

Hicri 594' de Fez şehrinde bulunduğum bir sırada Allah bana bir sır verdi. Ben de o sırrı herkese yaydım, çünkü o sırrın yayılmayacak sırlardan bir sır olduğunu bilmiyordum. Bu yüzden Sevgiliden azar işittim, bir iyice paylandım. Cevabım sadece sükut oldu, fakat gene de, “Eğer bu sır konusunda bir kıskançlık duyuyorsan, o sırrı kendilerine söylediğim kişiler üzerine yükle bu sırrı” dedim, çünkü Sen buna ka-

dirsin, fakat ben kadir değilim. Ben o sırrı aşağı yukarı onsekiz kişiye söylemiştim. Bunun üzerine Allah bana "Tamam, o işi ben üzerine alıyorum." dedi. Sonra da sadırlarından, kalplerinden o sırrı çekip çıkardığını bana rüyamda bildirdi. Bunun üzerine, arkadaşım, dostum hizmetçi olan Abdullah'a "Allah bana şöyle şöyle yapuğunu bildirdi, haydi kalk, birlikte Fez şehrine gidelim de Allah'ın bana bildirdiği şeyleri bir görelim." dedi. Böylece birlikte kalktık oraya gittik. Kendilerine o sırrı söylediğim insanlar gelip beni buldular. Gördüm ki Allah onlardan o sırrı çekip almış, göğüslerinden o sırrı çekip çıkarmış. Bunun üzerine onlar bana o konuda bazı sorular sordular. Bu kez ben sustum, onlara hiçbir şey söylemedim.

Bu olay benim için bu konuda meydana gelen, yaşadığım en şaşırtıcı, olağanüstü durumlardan biridir. O gencin Zünnun'a söylediği korkunç vahşetle, ürküntü verici yalnızlıkla beni cezalandırmadığı için Allah'a sonsuz hamd ediyorum.

Allah'ın Yolu bir zevk, kişisel bir deneyim olduğu için o genç, Allah'ın bütün yaratıklara, kendisine muamele ettiği gibi muamele ettiğini düşündü. Onun tattığı zevk, edindiği deneyim doğrudur, fakat bu konuda Allah'a verdiği hüküm doğru değildir. Bununla birlikte, bu tür şeyler tarikatta çokca görülür. Ancak "muhakkıkın", yani hakikat bilgisine erişmişler için böyle şeyler vaki olmaz, çünkü onlar eşyanın hakikatlerini ve derecelerini bilirler. Gerçekten de, bu ilim erişilmesi çok zor bir ilimdir.

Öykü— Bu öykü bize Zünnun'dan rivayet edilmiştir. Muhammed ibn Yezid, Zünnun'dan aktarmıştır. Dedi ki: "Bir kadına; Âşığın kalbine aşk ne zaman tam anlamıyla girer? diye sordum, o da "Sürekli sevgilisini zikrettiği, sürekli onun aşkıyla yanıp tutuştuğu zaman" dedi. "Ey Zünnun, bilmiyor musun ki aşk, şevk insanda dert bırakır. Sürekli sevgiliyi anma ise, insanda hüznü doğurur" diye ekledi. Sonra şu şiiri söyledi:

*"Tadamadım Sana kavuşmanın verdiği zevki,
Gitmedikçe benden insanlara duyduğum sevgi."*

Bunun üzerine ben de o kadına şöyle cevap verdim:

*"Ne mutlu o âşiğa, artınca sevgisi kavuşması,
Kavuşmanın hemen ardından çoşunca sevgisi!"*

Bunun üzerine "Beni acılara boğdun! Beni acılara boğdun! Bilmiyor musun ki O'na kavuşmak ancak O'nun dışındakileri terk etmekle mümkün olur." dedi. Eğer o kadın bana bu tür şeyler söyleseydi ben de "O orada; O orada! derdim", dedim, kendi kendime.

Öykü— bu öyküyü bize İbn Ebi's-Seyf, Abdurrahman bin Ali'den nakletti. Ona da İbrahim bin Dinar, ona da İsmail bin Muhammed bin Abdulaziz bin Ahmed, ona da Ebu's-Şeyh Abdullah bin Muhammed anlattı. O dedi ki, Ebu Said es-Sakafi'yi işittim. Zünnun'dan bu öyküyü naklediyordu. Şöyle dedi: "Bir gün Ka'be'nin etrafında tavaf ediyordum. Bir an hüzünlü hüzünlü yalvarıp yakarmakta olan bir ses duydum. Baktım ki bu sesin sahibi, Ka'be'nin örtüsüne asılmış genç bir kız. Şöyle diyordu:

*"Biliyorsun Sen ey Sevgilim
Ey Sevgilim, Sen biliyorsun
Vücudumun ve ruhumun yorgunluğu
Açığa vurmaktadır sırrımı
Ey Sevgilim öyle sakladım ki içimde sevgimi .
Göğsüm daraldı, nerdeyse göğsüm çatlayacaktı."*

Zünnun şöyle devam etti: "Bu sözleri işitince, bir üzüldüm, bir sevindim; öylesine uygulandım ki oracıkta ağladım." O genç kız sözlerine devamla: "Ey Allah'ım! Ey Rabb'im! Ey Yüce Mevlam! Eğer beni bağışlayacaksan, bana duyduğun sevginle bağışla beni." dedi. Zünnun bunun üzerine şöyle dedi: "Bu şekildeki bir yalvarış bana çok çarpıcı geldi. Bu nedenle o kıza "Ey kızım, "Senin bana duyduğun sevgiyle" diyeceğine "Sana duyduğum sevgiyle" desen, öyle yalvarsan senin için yeterli olmaz mı?" dedim. O kız da bana şunları söyledi: "Ey Zünnun! Çekil git yoluna! Bilmiyor musun, Allah'ın sevdiği öyle kullar var ki onlar Allah'ı sevmeden önce Allah onları sever. Duymadın mı Allah ne buyuruyor? "Allah öyle insanlar getirecek ki O onları sever, onlar da O'nu severler." (Kur'an, 5/54). Görülüyor ki, Allah'ın onlara duyduğu sevgi, onların Allah'a duyduğu sevgiden önce gelmektedir". "Peki benim Zün-

nun olduğumu nereden bildin?” diye sordum ona. O da şöyle cevap verdi: “Ey yiğit kişi! Kalbler, sırlar meydanında dolaştı, ben seni oradan tanıdım.” Sonra, “Dön, arkana bak!” dedi bana. Ben de yüzümü çevirdim, baktım, Gökyüzü mü onu kendisine yükseltmişti yoksa yeryüzü mü onu içine çekmiş almıştı, bilemedim. Bu genç kızın sözlerinden ortaya çıkan durum, Allah'ın Hz. Musa'ya “*Dağa bak!*” (Kur'an, 7/143) dediği anda, Hz. Musa aleyhisselâm'ın Rabb'îyle olan durumuna yakın bir durum dedim kendi kendime”⁸¹.

Allahu Teâlâ'nın meydanları vardır. Onların hepsine “sevgi meydanları” adı verilir. Sonra o meydanlardan her birini sevginin özelliklerine verilen adlarla adlandırır. Örneğin: “Vecd meydanı”, “Şevk meydanı” gibi. Orada her durum, bir “cevelan”, yani dairevi bir dolaşma ve bir düz çizgi halindeki bir hareket olur. Dolayısıyla her durum için bir meydan vardır. Bu, külli bir hakikattir, bütünsel ve evrensel bir iştir⁸².

Aynı şekilde, bilgi ve ma'rifetler için de tecelli dereceleri ve yerleri vardır. Sübhan Tanrı, mevcudatın özlerindeki farklılıkların ma'rifetini sana müşahede ettirirse, ancak o zaman bunlar birer meydan olurlar. Dolayısıyla, eğer sen, O'nun o meydanın isimleriyle orada zuhur etmiş Varlık olduğunu müşahede edersen, işte o zaman bunlar “sır meydanları” olurlar, Eğer sen O'nun varlıklarla maiyyetini, yani birlikteliğini isimleriyle müşahede edersen, o zaman bunlar “nur meydanları” olur. Eğer bu iş senin kafanı karıştırıyorsa, o zaman öyle bir şey görürsün ki sonunda “o, O'dur!” dersin. Sonra daha başka bir şey görürsün “o O mudur yoksa O değil midir, bilemiyorum?” dersin. İşte o zaman bunlara “hayret meydanları” (ya da “hazret meydanları”) denir. Her varlığın özü için bir işaret bir gösterge vardır. Bu meydanları dolaşan varlıklar onu o alâmetle tanırlar; gene o alâmet sayesinde, bu dünyada, bu şehadet âleminde, tabiatında karartılmış, fakat bilgiyle (ma'rifetle) aydınlatılmış bu vücutlar (*heykâl*) içinde zuhur eden varlığı, o meydanları dolaşan varlıklar tanırlar, bilirler. Dolayısıyla, o meydanları dolaşanlar varlıkları isimleriyle tek tek tanırlar, tıpkı yukarıdaki öyküde geçen o genç kızın Zünnun'u adıyla tanıyışı gibi.

Öykü— Musa bin Ali el-Ahmîmi'nin hadisinden bize rivayet edildi. O da Zünnun'dan rivayet etmişti: Zünnun o kimseye şöyle dedi: “Allah sana rahmetini esirgemesin! Allah için seven insanın belirgin özelliği nedir sence?” O adam “Ah sevgili dostum! Sevginin derecesi çok yük-

sek bir derecedir.” dedi. Zünnun da “Bana onu anlatmanı isterim.” dedi. O da “Allah için sevenlerin kalbini Allah öyle yarmıştır ki kalblerinin nuruyla onlar bedenleri dünyada kalır, ruhları ise perdeyle örtülür; akılları ise göğe çıkar. Onlar melekler arasında dolaşırlar ve bu hakikatleri yakın olarak müşahede ederler. Sadece Allah’a sevgi duyarak, Cenneti arzulama ve Cehennem’den korkmadan uzak kalarak, ellerinden geldiğince Allah’a ibadet ederler.” dedi. Bunları söylerken o genç adam hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı, öyle ki ruhu ta derinlerden müteessir oldu. Ben de bu sözleri söyleyen biri hiç kuşkusuz ariflerdendir dedim, kendi kendime. Çünkü o arif olduğunu kanıtlayacak üç tane delil sıralamıştı ki evrende sadece bunlar mevcuttur: İlk olarak, “bedenleri dünyada kalır.” demişti. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: “Yalnız O’dur ki, gökte de Tanrı’dır, yerde de Tanrı’dır.” (Kur’an, 43/84). Öyleyse, O’nunla beraber olan kişi varoluşunu belirleyen hakikatleri, O’nun için bu dünyada bırakmalıdır, çünkü insan âlemin bir mecmu’udur, bir toplamıdır. Bir bakıma âlem, insanın bedenidir yalnızca, çünkü “Allah, insana şahdamarlarından daha yakındır” (Kur’an, 50/16). Şahdamarı insanın bedeniyle ilgilidir. Eğer şahdamarı, insanın tabii ve ruhi bütünlüğüne tatbik edilseydi, o zaman durumu eksik olurdu... İkinci olarak, o adam, “akılları göğe çıkar.” demişti. Gerçekten de akıllar kayıtlı, şartlı ve sınırlı sıfatlardır, dolayısıyla akıl, bir sınır içinde, bir kayıt altındadır, çünkü “ihâl” yani “akalâ” kökünden gelmektedir. (Bunun anlamı ise, bağlamak, bukağı tutmak, köstek vurmaktır.) Göklere gelince, makamlarıyla mukayyed meleklerin bulunduğu yerlerdir gökler. Kur’an’da meleklerin ağzından şöyle denilmektedir: “Bizim içimizden herkesin bir makamı vardır.” (Kur’an, 37/164). Akıllar o makamları aşamaz, o makamların ötesine ulaşamaz, çünkü akılı var eden Yüce Varlık akılı oraya (o makamların sınırı içerisine) hapsedmiştir. Bu nedenle o genç adam bile bile kasten, “meleklerin salları arasında dolaşırlar.” ifadesini kullanmıştı. Dolayısıyla onlar akıllarıyla göklerdeydi. Buna göre, mürekkeb bileşik cisimler âleminde sadece gök ve yer vardır... Üçüncü olarak, “ruhları perdeyle örtülüdür” demişti. Gerçekten de Subhan Tanrı, insan vücudunu düzenleyip ona bir suret verince, o suret içinde ruh görünmez oldu, daha doğrusu o suretin içinde zuhur edecek ruhu vücudun içinde perdeledi. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: “Ben onu düzenleyip insan suretine soktuğum zaman ve Kendi Ruhumdan ona üflediğim zaman...” (Kur’an,

15/29). İşte insanların ruhları. O'nun bu perdelenmiş ruhundan zuhur etmiştir. Bu nedenle ruhlar sürekli olarak ilk asıllarını müşahede etmektedirler; ve ruhun örtülü, perdeli olduğunu ve de kendi somut vücutlarında zuhur edenin, filan ya da falan diye isimlendirilenin, kim olduğunu ve niçin öyle isimlendirildiğini bilirler. Burada çok ince sırlar yatmaktadır!

Arif âşıkların öyküleri daha pek çoktur.
Yüzondördüncü cüz burada bitti.

ÂŞIKLARIN BAZI SIFATLARI

bu kitabı bu son bölümle bitiriyoruz. Bu bölümde, sevginin sıfatlarını âşıklara vermek için, arif âşıklara gerdek odalarında Hakk'ın tecellileri diye isimlendirebileceğimiz halleri ele alıp inceleyeceğiz.

— *Âşık, “maktul” (öldürülmüş) sıfatıyla sıfatlanmalıdır.*

Âşığın, “maktul” sıfatıyla sıfatlanması bu tecelli yerinden, bu gerdek odasından dolayıdır, çünkü âşık bir tabiattan ve bir ruhtan meydana gelmiştir.

*“Ruhu bir nurdur âşığın, tabiatı bir karanlık,
Evet, ikisi de insan varlığında iki zıt özellik.”*

Bu iki zıt özellik birbirine ters düşer. Birbirine ters düşenler ise birbiriyle çatışırlar. Her biri diğerine hakim olmak ister, onun üzerinde mülkiyet kurmak ister. Âşık da bu duygudan hali olmaz. Eğer tabiatı kendine galebe çalarsa, üstün gelirse, âşığın vücut evi (heykeli) karanlık olur. O zaman Hakk'ı halkda sever. Böylece, aslına uygun olarak ya-

vaş yavaş karanlığın içine nüfuz eder, tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: “Gece de onlar için bir ayettir. Biz gündüzü gecedен çekip çıkarırız, bir de baharsın ki onlar karanlık içinde kalmışlar.” (Kur’an, 36/37). Gündüz ise bir nurdur. Buna göre, âşık bilir ki, karşıt da olsalar, her ikisi de, gece de gündüz de, karanlık da nur da birbirine bitişiktir. Âşık gene bilir ki, birinin diğerinin içine girmiş olması mümkündür. Öyleyse, iki zıt şeyin (arasını) ucunu birleştirmem için Hakk’ı halkda sevmiş olmam da bana hiçbir zarar vermez⁸³.

Eğer âşığa, ruhu galebe çalarsa, üstün gelirse, hakim olursa, bu kez vücut evi (heykeli) aydınlık olur. O zaman Hakk’da halkı sever, tıpkı “Allah’ı, size verdiği nimetlerinden ötürü seviniz” sözünde olduğu gibi. Buna göre, âşık Hakk’ın kendisine verdiği nimetlerden dolayı O’nun emrine uygun olarak sever Hakk’ı. O nimetler içinde Hakk’ı müşahede eder.

Öte yandan iki zıt arasındaki rekabet, yarış, kıskançlık, her ne olursa olsun, iki zıttan her biri isteğine ulaştığını, hatta öteki zıttan kurtulduğunu ileri sürer. Kendi kendine “onu iyice öldüreyim ki bir daha zıddım olarak karşıma çıkmasın!” der. Eğer bu savaştta, tabiatı, ona galebe çalarsa, onu öldürürse, o (ruh) ölür. O zaman yaratıkları seven bir âşık olur. Eğer ruhu ona galebe çalarsa, onu öldürürse, o zaman Rabb’in katında şehid olur, diri kalır ve bol bol rızıklanır⁸⁴. Görülüyor ki âşık her iki durumda da “maktul”, öldürülmüş, durumdadır. Âşık bunun bilincinde olsun olmasın bu dünyada her âşığın durumu budur.

— Âşık, kendini “telef” etmelidir.

Bu şudur: Allah bu âşığı, “zâhir” ve “bâtın” isminden yaratmıştır⁸⁵. Âşığı, hem “gayb âlemi” hem de “şehadet âlemi” yapmıştır. O, âşık için bir akıl yaratmıştır. Âşık, bu iki âlem arasındaki dengeyi sağlamak için, kendi zatında Allah’ın bu iki isminden her birine uygun düşen durumu aklı sayesinde fark eder.

Sonra, Allah âşığa “Leyse kemislihi şey’ün” (O’na benzer hiçbir şey yoktur) (Kur’an, 42/11) ismiyle tecelli eder. Bu isim âşığı şaşırtır, aklını başından alır. Dolayısıyla bu tecelli, âşığa, özellikle âlemler arasında bir denge kurma imkânı vermez. Ayetin devamında Allah şöyle buyurmaktadır: “Allah her şeyi işitendir ve her şeyi görendir.” (Kur’an, 52/11). Böylece

âşık, adaleti gerektiren ve dengeyi sağlayan durumu göremeyince, telef olur gider: dolayısıyla yükümlülük sınırından dışarı çıkar, çünkü ancak akıllı kişi aklıyla mukayyed olduğu sürece dinin emir ve yasaklarıyla yükümlüdür.

İşte âşığın “telef” olması böyle olur.

— Âşık, Allah'ın isimleriyle Allah'a doğru gitmelidir.

Âşığın Allah'ın isimleriyle Allah'a doğru gitmesi sıfatı şöyle olur: Allah âşığa hem mahlukatın isimleriyle hem de Kendi “*esmaü'l-hüsna*”sıyla, Güzel isimleriyle tecelli eder. Âşık, mahlukatın isimleriyle Allah'ın tecelli etmesini, kendisine Hakk'ın bir inişi olarak tahayyül eder oysaki bu tecelli işi kendi ufkundan (perspektifinden) olmaz. Âşık, Allah'ın Güzel İsimleriyle, “*esmaü'l-hüsna*”sıyla ahlâklanınca, Allah ehlinin ahlâk yolunda, olup biten şeyler âşığa galebe çalar, hakim olur. Dolayısıyla âşık yaratıkların isimlerinin, Allah için değil de kendisi için yaratılmış olduğunu, ayrıca Allah'ın Güzel İsimleri içinde kulun yeri ne ise, bu isimler içinde de Allah'ın yerinin o olduğunu düşünür. O zaman kendi kendine şöyle der: “Hakk'ın huzuruna ancak kendi isimlerimle gireceğim; halkın huzuruna çıkarken de Hakk'ın Güzel İsimleriyle çıkacağım, çünkü o isimlerle ahlâklanmış olacağım.”

Âşık, Hakk'ın huzuruna Allah'ın “*esmaü'l-hüsna*”sı sandığı isimlerle girince, (gerçekte ise o isimler çevresindeki mahlukatın isimleridir) bizzat peygamberlerin, afakta ve enfüste (yüce ufuklarda ve ruhlarda) geceleyin yaptıkları yolculuklarında ve miraçlarında gödükleri şeyleri görür⁸⁶. Ayrıca her şeyin O'nun isimlerinden ibaret olduğunu, kulun ise, hiç bir ismi, adı sanı olmadığını, “kul” isminin bile kula ait olmadığını, fakat öteki Güzel isimler gibi bir isim olduğunu görür. Böylece âşık, O'na doğru “seyr halinde” olmanın, gitmenin, O'nun huzurunda. O'nun katında hazır durmanın ancak O'nun isimleriyle mümkün olacağını; yaratıkların isimlerinin gerçekte O'nun isimleri olduğunu bilir. Böylece, bütün bunlardan sonra, kendi yanılığını anlar. Ayrıca, “*abid*” ile “*Ma'bud*”, kul ile Allah arasındaki farkı anlayınca, bu müşahede âşığa yaptığı bu hatayı düzeltme imkânı verir.

Bu müşahede ebedi bir gerdek odasında meydana gelen, çok değerli ve ender bir tecelli şeklidir. Ebu Yezid el-Bistami'nin bulunduğu nokta

bunun bir altı idi. Onun ulaştığı noktayı ve sınırı kendisi şöyle ifade etmektedir: “O bana, bana ait olmayan bir şeyle yaklaştı.” Onun, Rabb’inden aldığı haz buydu. O bunu, bir gaye (maksud), bir sonuç olarak gördü. Âşığın durumu da böyledir. Bu onun gayesidir; gayenin bizatihi kendisi değildir. Bu “gaye”nin gerçekleşimi başka bir yoldur. Velilerin hiçbirinde bu zevki görmedim, sadece nebilerde, özellikle de resullerde gördüm böyle bir tecelliyi. Onlar Sübhan Tanrı’yı “ilm-i rüsum”da teşbih sıfatları diye adlandırılan şeyle nitelemişlerdir. Dolayısıyla onlar Hakk’ın, Kendisini halkın sıfatlarıyla nitelediğini düşünmüşler ve bunu te’vil etmişlerdir.

Demek ki, bu müşahede şekli insana, mahlukata ait olan her ismin, aslında Hakk’ın bir ismi olduğu izlenimini vermektedir. O isimler lafız olarak halkın isimleri iseler de, mana olarak değillerdir. İşte halk, mahlukat, o isimlerle bu şekilde ahlâklanmaktadır. Öyleyse bunu iyi anla!

— *Âşık, kuş gibi uçar olmalıdır*

*“Âşığın bir sıfatıdır uçar olması kuş gibi,
Bu sahih bir ilimdir, üzerinde yoktur hiçbir kuşku.”*

Bu dizeler birden döküldü ağızdan; mahlukatın isimleri dediğimiz şeylerle ilgilidir bunlar. Âşık, bütün bu isimlerin kendisi için birer yuva olduğunu düşünür. Fakat durumun hiç de böyle olmadığı âşığa belli olunca, kendi yuvası olarak gördüğü yerden tıpkı bir kuş gibi havalanır ve uçar. Kendi hakkı gibi gördüğü ve öyle değerlendirdiği ismin semasında fır fır döner. Dolayısıyla her nefeste, o nefesten bir başka nefese uçar, çünkü “her gün bir iş üzere olan Varlık” (Kur’an, 55/29) için temelde bütün isimler aynıdır. Öyleyse, hiçbir gün yok ki, âşık bir işten bir başka işe uçmasın. İşte bu durum âşığa âlemi müşahede etme imkânı verir.

— *Âşık, daima uyanık kalmalıdır*

Âşık, Sevgili’yi “ne uyuklamanın ne de uykunun tutmadığını” (Kur’an, 2/255) görünce, anlar ki âlemin korunması için bu durum, O’nun sevgisinin bir makamıdır. Dolayısıyla onu; “Hakk’ın Varlığı suretlerde te-

celli eder" cümlesini düşünmeye davet eder. Suretler için bize bazı hükümler, bazı durumlar vardır. Bu durumlardan biri "uyku" halidir. Âşık, Sevgiliyi böyle benzeri bir surette görür fakat bu suretten dolayı "O'nu ne uyuklama ne de uyku tutar". O zaman âşık, bu durumun, âlemin korunması için, onun sevgisinin bir makamı olduğunu anlar. Sevgilisi bu durumdayken, yani devamlı uyanıkken, sevgilisiyle birlikte bulunduğu zaman, âşiğe uyku haram olur. Bu nedenle, âşık, kendi kendine "Sevgiliden ayrıyken uyku bana haramsa, O'nunla birlikteyken, müşahede halindeyken nasıl olur da uyanık kalmam?" diye sorar.

Ayrılıktan dolayı uyanık kalma haliyle ilgili olarak kimileri şöyle demiştir:

*"Senden uzaktayken bana uyku haram olur,
Peki, sevgiliden ayrılanlar nasıl olur da uyur?"*

O halde, müşahede halindeyken uyumak imkânsızdır, kesinlikle imkânsızdır.

— *Âşık, gamını ve kederini gizlemelidir.*

Âşığın bir sıfatı da gamını ve kederini gizlemesidir. Âşığın üzüntülü olduğu açıktan gözükmez; kederi gizlidir onun. Bunun nedeni de şu ayetteki anlamda saklıdır: "Allah'ı, O'nun şanına yaraşır bir şekilde tanıyamadılar." (Kur'an, 6/91).

Sonra, âşık, müşahede halindeyken her şeyin, en küçük zerrenin bile, Allah'ın izniyle hareket ettiğini görür, çünkü onları hareket ettiren O'dur. Gene âşık, müşahede halindeyken, yaratıkların edepsizlik yaparak Yaratıcılarına nasıl karşı geldiklerini müşahede eder. Onları adem-yokluk sıfatıyla nitelemenin gerekmeceğini de müşahede eder. Bu nedenle, âşık konuşmak ister. Ayrıca içinde sakladığı ve aşkının gerektirdiği kıskançlığı açığa vurur. Sonra, bütün bunların ancak Allah'ın izniyle olduğunu görür, çünkü âşık bu makamda eşyadan önce Allah'ı, sanattan önce Sanatçıyı görme makamındadır. Bu makam Hz. Ebu Bekir'in makamıdır⁸⁷. İşte bunun için, âşık sessiz, sakin kalır. Üzüntüsünü, gamını, kederini açığa vurmaz, çünkü âşık, sevgiliye gerektiği gibi, O'na layık olduğu gibi davranmadığı için aşk, âşığın aleyhinde bir hü-

küm vermiştir. Ayrıca âşık, kendisine yaratıkları, Allah'ın musallat ettiğini görür, çünkü Sevgiliyle ilgili şeyleri, sırları onlara anlatmış ve onları mazur görmüştür. Allah onların üzerine bir perde indirmiştir. Böylece bu dünyada bu âşığın gamını gizlemiştir, çünkü ötedünyada onun için bir gam, keder, üzüntü olmayacaktır. Bunu bildiği için, âşık bir an önce bu dünyadan çıkıp gitmek isteyecektir.

— *Âşık Sevgiliye kavuşmak için bu dünyadan çıkmayı arzulamalıdır.*

Âşığın bu tutumunu az yukarıda belirtmiştik. Nefis kendi öz hakikati içinde dinlenmek ister, oysa ki üzüntü bir yorgunluk belirtisidir. Bu yorgunluğu gizlemeye çalışmak ise, katmerli bir yorgunluktur.

Dünya bir meşakkat, bir üzüntü yeridir. Kendisine bu dünya evi (gerdek odası) verilen âşığa gelince, burada sevgiliyle kavuşmak isteyecektir, fakat bu kavuşma, özel bir kavuşmadır ki Özü Hakk'tır, çünkü her durumda müşahede edilen yalnızca O'dur. Fakat Allah âlemleri (mevâtin) kendi dilediği şekilde yaratıp, kavuşma için özel bir yer tayin ettiği için, biz o yeri arzu ederiz ve o yere ancak bu dünyadan çıkmakla erişiriz, çünkü bu dünyadayken ona kavuşmak imkânsızdır. Hz. Peygamber, *selât ve selâm üzerine olsun*, bu dünyada kalmak ve ötedünyaya gitmek arasında bir seçim yaptı ve "En Yüce Dostü seçiyorum!" dedi, çünkü o, bu dünyadaki konumunda en aşağı düzeyde bir dostluk içerisinde bulunuyordu.

Gene bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Kim ölümle Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da onunla kavuşmayı ister. Kim Allah'a kavuşmaktan nefret ederse, Allah da onunla kavuşmaktan nefret eder." Fakat gene de o kimse ölünce nefret ettiği şeylerle O'na kavuşacaktır. O'nunla kavuşmayı istemese de. Onlarla, yani onun nefret ettiği şeylerle Allah kendisini bu dünyada ondan gizlemiştir, fakat kendisiyle kavuşmayı isteyen kullarına da tecelli eder. Hakk'a ölümle kavuşmak, kendisi için öyle bir tattır ki, bu dünya hayatında O'na kavuşmada o tat olmaz. Allah'a ölümle kavuşmamızın ölçüsü, nisbeti şu ayette ifade edilen ölçüdür: "Ey ağırlıkla donatılmış iki tür varlıklar, yani insanlar ve cinler, sizin de hesabınızı görmek için boş vaktimiz olacak." (Kur'an, 55/31). Bizdeki ölüm, ruhlarımızın bedenlerimizden yönetiminden kurtulmasını sağlar, ruhlarımızı bedenlerimize bağlı olmaktan kurtarır.

Böyle bir âşık, zevkle, bunun hasıl olmasını hem ister hem de bunu sever. Bu da ancak bu dünyadan çıkmakla mümkün olur, yoksa sadece "hal" ile olmaz. Öyleyse bu vücuttan (heykelden) ayrılması âşık için gerekli olmaktadır. Vücudun ruhla kaynaşması ve vücut içinde zuhur etmesi doğum anında olur, belki de bu, zuhurundaki sebeptir. Hakk Teâlâ, ruhla vücut arasındaki ilişkiyi belirterek ikisi arasına bir fark koymuştur. Bu birleşme, Allah'ın kullarına duyduğu sevgiden dolayı, onlara karşı gösterdiği kiskançlık halinden ileri gelmektedir. Bu nedenle Allah, onlar arasında ve de kendisi dışında bir ilgi olmasını istemez. Bunun bir sonucu olarak Allah ölümü yaratmıştır. O'na duydukları sevgi konusunda, davalarında samimi olup olmadıkları anlaşılсын diye, ölümle kullarını imtihan etti⁸⁸.

İlâhi Hüküm günü gelince, Yahya aleyhisselâm⁸⁹ cennetle cehennem arasında, ölümü kurban edecek ve artık bu iki yerin ehlerinden hiç kimse ölmeyecek. İşte bu durum, âşıkların Sevgiliye kavuşmak arzusuyla bu dünyadan çıkmak istemelerinin nedeni olmaktadır, çünkü ilâhî kiskançlık dikili bir taş gibidir.

Allah, ölümü böylece kurban ettikten sonra özel bir hayat için onu yeniden diriltir, tıpkı ölümden sonra bizim uğrayacağımız hüküm gibi. Nitekim, Hz. Peygamber: "*İnsanlar uykudadır, ancak öldükleri zaman uyanırlar*" buyurmaktadır.

— Kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına giren ve bir türlü ayrılmayan perdeden (dosttan) dolayı âşık bezginlik duymalıdır

Bu sıfat âşıқта bir önceki sıfattan daha genel bir özellik arz eder. Kuşkusuz arifin, âşığın kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına ancak adem-yokluk sokulur; adem kendi içinde bir gerçeklik değildir. Öyleyse vücut-varlık, sevgilinin kendisinden başkası değildir. Vücut, O'nu gören her gözde O'nun bir tanığıdır. Öyleyse sevenle Sevgili arasında sadece yaratıkların perdesi vardır, öyle ki seven gerçekte bir *Halik* bir de *mahluk*, bir Yaratıcı bir de yaratılmış olduğunu bilir, gerçi aradaki bu hakikat perdesini anlamaya gücü yetmez, çünkü o perde bizzat kendisidir. Herhangi bir şey kendi gerçekliğinin daha üstüne çıkamaz. Buna göre, kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına giren perde gene bizzat kendisi olmaktadır. Bu nedenle, âşık, yaratılmış olduğundan ötürü bizzat kendisinden bezginlik duyar. Kendine perde olması kendi zatundan ileri

gelmektedir, ebedi olarak da zatından kopamaz, dolayısıyla ebedi olarak bezginlik duyar.

İşte bunun için bezginlik duyar âşık; bezginliği gittikçe artar da artar, çünkü bu vücuttan (heykelden) ayrıldığı zaman, tabii “*terkip*” halinden de ayrılacağını, sonra da “*basit*” haline döneceğini düşünür, ki bu “*basit*” halin bir ikincisi yoktur. Böylece “*ahadiyyet*”iyle münferit olur. Sonra bu “*ahadiyyet*”ini Hakk’ın *ahadiyyeti* içinde yansıtır. İşte Sevgiliye kavuşma budur. Bu yansıma durumundan sonra yalnızca Hakk vardır, artık âşık O’nda yok olmuştur; artık âşık diye biri yoktur. İşte âşığı bezdiren budur. Arif olan âşık ise, böyle bir bezginlik duymaz, çünkü arif için aslını, nasılsa aynen o şekliyle bilir. Nitekim biz bu konuyu *Risale-tül-ittihat* adlı kitabımızda ele alıp inceledik.

— *Âşık, Sevgili için çok ah çekmelidir*

Bu özellik Allah’ın şu ayetinde ifade edilmiştir: “... *Gerçekten İbrahim çok ah çeken, çok içli ve çok halim idi.*” (Kur’an, 9/114). Hakk Teâlâ Kendisini “*Rahman*” ismiyle nitelemektedir, çünkü O’nun bir nefesi vardır ki o nefesle kullarının nefes almasını ve iç çekmesini sağlar. O nefeste bu âlem zuhur eder. Bu nedenle, Allah âlemi “*Kün!*” yani “*O!*” sözüyle var etmiştir.

Harf, ağızdan çıktığı sırada havayı keser, dolayısıyla hava harfi doğurur ve yayar, gerçi harf hava değildir, çünkü harf tam havanın kesildiği sırada çıkar. Hava ise bir nefestir. Ayrıca, hava “*anasır-ı erbaa*” dediğimiz, dört unsurdan biridir. (Bunlar, ateş, hava, su, topraktır.) Hava, tabiatın nefesidir. Bu nedenle harfleri kabul eder.

Aynı durum seslerin ağızdan çıkışı sırasında da meydana gelir. Bu seslerden çıkan *Ha* ve *hemze* harfidir. Bu harfin mahreci, çıkış yeri boğazın içinde en uzak yerdedir. Dolayısıyla bu iki harf kalbin eğilimini, sevgisini ifade eder. Bu iki harf ilk gırtlak harfleridir, daha doğrusu göğüs harfleridir. Bu iki harf nefes alıp verenin tabii halde oluşturduğu. şekillendirdiği ilk harflerdir. Buna göre, bunların kalbe yakınlığından ötürü bu “*ah çekme*” kalble sıkı sıkıya ilişkilidir. Kalb ise, hem nefesin çıkış yeri ve hem de yayılma yeridir. Böylece bütün harfler nefesle oradan çıkar, tıpkı âlemin “*Kün!*” sözünden çıkışı gibi. Bu insanı şaşırtan bir sırdır. İnşallah *nefes bölümünde* bu konuyu ele alacağız.⁹¹

Hakk Teâlâ aşığın kalbinde tecelli edince, basiret gözü, kalb gözü açılır. Kalb gözü ancak O'na bakar, çünkü kalb ancak Hakk'ı içine alır ve bu tabii ne'şet üzerine meydana gelen bağımlılığı görür. Bu tabii ne'şet, ilâhî sırları içerir. Rahman'ın nefesinden meydana gelen bu doğal oluşum varlıkta zuhur eder ve varlığın bağımlılığını açığa vurur. Âşık ise, kendi payına bu durumu nasıl değerlendireceğini bilemez, dolayısıyla derin iç çekmeler, ahlar çoğalır. O anda meydana çıkan açıklık ve saydamlığı görünce, —insanların çoğunun kalb gözü kapalı olduğu için bunu göremezler— bu durum karşısında, Allah'a kıskançlık duyarak gözü perdelenmiş varlıklara da şefkat besleyerek derin derin ah çekmeye başlar, çünkü Hz. Peygamberin, *selât ve selâm üzerine olsun*, şu sözünü hatırlar: “Mümindeki imanun kemale ermesi, olgunlaşması kendi nefsi için sevdiği, istediği şeyi kardeşi için de istemesi, sevmesiyle mümkündür.” Bu nedendir ki Allah'ın, kendisine bu müşahedeyi nasip etmediği kişi için âşık üzülür. Yaratılmışların çoğunun Allah'a karşı kör olduklarını, nankörlük yaptıklarını görmesi nedeniyle, Allah'a duyduğu sevgi için derin derin ah çeker.

Sevgiliye şefkat beslemesi de âşığın bir niteliğidir, çünkü bu şefkati de aşk doğurur.

— *Âşık, Sevgilisinin sözünü duyarak, O'nun zikrini tilavet ederek, O'nu hatırlayarak dinlenmelidir*

Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: “O zikri Biz indirdik; onun koruyucusu da hiç kuşkusuz gene Biziz.” (Kur'an, 15/9). Görülüyor ki Allah Kendi sözünü, yani Kur'an'ı “zikir” olarak adlandırmaktadır.

Bil ki varlığın varoluşunun aslı, sadece ve özellikle ilâhî Kelâm sıfatından olmuştur. Bu nedenle varlık O'nun sadece Kelâmını bilir; onu işitir, onu dinler, onu dinlemekten de aşırı zevk alır. Eğer dinleme işi, hakikaten vaki olursa, ancak o zaman Kelâmın bir etkisi olur. Bunun için dinlenme işi kelâmın hareket ve ritmine ve dinleyenlerdeki etkisine bağlıdır, çünkü dinleyici “Kün!” (Ol!) sözünü işittiği anda, bir başka durum içine girer ve *adem-yokluk* halinden *vücut-varlık* haline geçer. Tam o anda varolur. İşte sema yapan dervişlerin hareketinin aslı budur. Onlar sema yaparken vecd halindedirler, oysa ki öteki insanlar ondan hiç etkilenmezler.

Hiç kuşkusuz vecd, mahiyet itibariyle vecd olabilmesi için gerekli olan şeyleri gerektirir. Sevilen çok değişik olabilir; örneğin “*hubb*”, “*vecd*”⁹², “*şevk*” ve öteki bütûn sevgi nitelikleri ona bağlıdır. Sevilen ne olursa olsun bunların hepsi aşkın birer niteliğidir. Ben bu kitapta, yalnızca Allah’la ilgili sevgiyi incelemiş değilim, fakat aslında tek Sevgili O’dur, her ne kadar bazı durumlarda bazı insanlar O’nu bilmiyorlarsa da, birçok insanlar O’nu tanımaktadır, bilmektedir. O’nu bilip tanıyanlar ariflerdir, fakat aslında herkes sadece Allah’ı sever, her ne kadar kendi ruhlarını, kendi ailelerini ve kendi dostlarını sevmiş olsalar da. Bunu böyle bil!

Hatta bu konuda bazı salih kimseler bize şunu anlatmıştır: Mecnun (Kays) Allah için sevenlerden biriydi. Leylâ’yı kendisine bir perde yapmıştı, aşkıdan mecnuna dönmüştü. Ben de, Kays’ın Leylâ’ya söylediği şu sözleri tamamen doğru görüyorum. Öyküde Kays Leylâ’ya şöyle demişti: “Uzaklaş benden, çekil git yanımdan! Sana duyduğum aşk beni öylesine meşgul etti ki senden yüz çevirecek noktaya ulaştım.” Bu yüzden Leylâ’nın yanında rahat bulamadı, ona yaklaşmadı.

Aşkın özelliklerinden birisi de sevenin sevgiliyle kavuşmayı istemesidir. Oysa ki Kays’ın buradaki tutumu aşkın bu ilkesine ters düşmektedir. Âşık, sevgiliye kavuşma anında, birden sevgilisinin ayaklarına kapanmalıdır, ayrıca dehşete kapılmalıdır. Oysa ki Kays Leylâ’ya “Uzaklaş, çekil git yanımdan!” derken, ne dehşete kapıldı ne de kendinden geçti.

Bu arif kişinin, Kays hakkında bana söylediği şeyin, doğru olduğu, bu tutumuyla bende gerçekleşti, çünkü böyle bir tutum imkânsız değildir. Kullarından bazıları Allah için yanıp tutuşurlar.

İşte âşıkların sevgilinin keliminde ve O’nun zikrinde dinlenmeyi istemelerinin nedeni buradan ileri gelmektedir. Kur’an O’nun hem kelamıdır hem de zikri⁹³. Dolayısıyla âşıklar Kur’an tilavetini hiçbir şeyle değişmezler, hiçbir şeyi ona tercih etmezler, çünkü onlar Kur’an tilavet etmekle adeta Tanrı’ya naiplik ederler, sanki bizzat Tanrı konuşuyor gibidir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: “Eğer müşriklerden, Allah’a ortak koşanlardan biri eman dileyip yanına gelmek isterse, onu yanına al ki Allah’ın Kelamını işitsin.” (Kur’an, 9/6). O anda Kur’an’ı tilavet eden Hz. Muhammed’di, *selât ve selâm onun üzerine olsun!* Dolayısıyla “*Kuran ehli, Allah ehlidir.*” diye buyurmuştur. Allah onları sevenlerin en sevilenleri diye nitelemiştir.

— Âşık, Sevgilisinin sevdiği şeylere uygun davranmalıdır.

Bu sıfat, Tanrı, hudutsuz olduğundan ve bir kayıt altına alınamayacağından dolayı, Allah'ı sadece Allah için sevenlerin sıfatlarındandır. Allah-u Teâlâ hem *karib*-yakın isminde hem de *baid*-uzak isminde tecelli eder, çünkü O hem çok yakındır hem de çok uzaktır. Bir âşık bir konuda şöyle bir dize söylemiştir:

“Sevgilinin yaptığı her şey güzeldir.”

Eğer sevgili uzaklığı isterse, âşık da sevgiliden uzak olmayı sevmek zorundadır, çünkü bu durumda uzaklık, sevgilinin sevdiği bir şey olmaktadır. Âşık, uzaklığı sevgilisinin sevgisi için sever, yoksa uzaklığın kedisini değil. Uzaklığı Sevgiliyi sever gibi sevmez, uzaklığın kendisini sevmez, öyle ki sevgilinin sıfatıyla sıfatlanır. Bir kez sevgilinin sıfatıyla sıfatlanınca âşık, artık o sıfatla kaim olur. O sıfatla kaim olunca, bizzat uzaklık içinde olsa bile, sevgiliye kavuşma gayesine ulaşmıştır. Bu durumda yakınlık içindeki kavuşmadan daha iyi bir şekilde ona kavuşmuş olur, çünkü yakınlık içinde âşık kendi sıfatıyla sıfatlanmıştır, sevgilinkiyle değil. Bunun nedeni de, bir yerde iki “illet” bir tek “ma'lûl” için bulunmayacağıdır. (Yani bir yerde iki sebebin tek bir sonuç için bulunamayacağıdır.) Bu mümkün değildir. Öyleyse âşık yakınlığı kendisi için sevecektir; uzaklığı da sadece sevgilisi için sevecektir. Âşık, uzaklık sevgisinde, yakınlık sevgisinden daha tamdır. Aşağıdaki dizeleri işte bu bağlamda söylüyoruz:

Güzellikle güteryüzlülük arasında kaldı aşkım
Ancak güçlü bir erkek kıyaslayabilir bu ikisini
Mutlaka geri durur onlardan kalbi zayıf biri
Hem mutluluk hem rahatlık içinde kararsızdır o
Oysa benim ayrılık içinde olmam daha tatlı
Kavuşma içinde kucaklaşmaktan onunla
Çünkü ben kavuşma anında nefsimin kölesiyim
Oysa ayrılık anında Sevgilimin kölesiyim
Her an Sevgilimle ilgilenmem daha iyidir benim için
Kendimle uğraşıp durmaktan her an.”

Bu şiirde âşığı etkileyen derin etkiler vardır. Aynı zamanda bu şiir yukarıda değindiğimiz konuyu da içermektedir. “Âşık sevgilinin sıfa-

tıyla sıfatlanınca...” şeklindeki, yukarıda belirttiğimiz ifade ise şu kudsi hadise dayanmaktadır: “... ve Ben kulumu sevince, onun işittiği kulağı ve gördüğü gözü olurum...”⁹⁴ buna göre; Allah Kendini bu kulun gözü ve kulağı yapmaktadır. Böylece âşığın sıfatlarıyla sıfatlanmış olduğunu da isbat etmektedir. Kısacası âşık, uzaklığı sadece Sevgili için sever diyoruz. Bu ise, bizzat uzaklık içinde vuslatın (kavuşmanın) en son noktasıdır.

— *Âşık, Sevgilisine yapmaya mecbur olduğu hizmette hürmeti (yani ilâhî emirleri) terketmekten korkmalıdır*

Bu durumdan ancak ma'rifet konusunda tahkike ulaşamamış ve yarı yolda kalmış bir arif korkar. Ancak, böyle bir arif, şuur zevki dışında bir zevk almaksızın bu durumu bilir. Demek ki, o da âşıktır. Âşık ise, sevgilisinin verdiği bütün emirlere harfiyyen itaat eder. Verilen emrin gerçekleştirilmesi, amirin me'murla, me'murun da amirle özdeş olması anlamına gelir. Bununla birlikte, kuşkusuz bu dünyada zahir olan varlık, kendisini zahir eden Varlığın kendisine verdiği imkânlar nisbetinde zahir olur. Ayrıca zahir olan bu varlıktaki çok değişik hakikatler onları zahir kılan varlıkla zuhur ederler. Değişik hükümler ve farklı isimler ortaya çıkar. İtaat edenle isyan eden arasındaki fark böylece açığa çıkar. Bu bilgi ve bu şuur derecesine ulaşmış fakat eşyayı ve gerçekleri zahirdeki yerlerine oturtmayı sağlayamamış kişi sevgiliye hizmet konusunda kendisinden çelişkili ve karşıt davranışlar sudur edeceğinden korkar; hatta kendi kendine “O'ndan başka bir şey yok, sadece O var!” der. Böylece varlıkları tek bir varlık şeklinde gören biri gibi yaklaşır bu konuya; fakat bunun nasıl olduğunu bilemez. Böyle bir âşık edep kurallarına ters davranmaya devam eder, çünkü o, bunu zevk almaksızın elde etmiştir.

Bu yol, bu tarz, insanların bedenlerini tek bir ruhun yönettiğini, Örneğin Zeyd'in ruhunun Amr'ın ruhuyla aynı olduğunu kabul edenlerin yoludur. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bu görüş yanlıştır. Böyle bir görüş Zeyd'in bildiği şeyi Amr'ın da bilmesini gerektirir, madem ki onların her biri bu görüşe göre, aynı ve tek bir ruhtur. Tek bir ruh ise “aynı anda bir şeyi hem bilir hem de bilmez” gibi bir durum olamaz, yani bir insan hem âlim hem de câhil olamaz. Bu da gösteriyor ki, âşık hata ya da

yanlıgıyla kendisinden ilâhî emirlere hürmetsizlik sudur etmesinden, yukarıda değindiğimiz gibi, o yamglılara dayanmasından ve onlardan çıkacak, zuhur edecek sonuçları bilmeden benimsemesinden korkar.

Âşk, sevgiliye hürmet etme dışında, her şeye inatla karşı koyar. Âşık, aşkının kendisine hakim olmasını umut etse bile, sevgiliye hürmet etme duygusunu açığa vurur. Âşık kendisini sevgilinin varlığı olarak görür ve şöyle der:

“Seven benim; sevdiğim de ben”.

İşte âşığın korkusunun nedeni budur, başka bir şey değil.

— Âşık, Rabb'inin hakikati karşısında kendine verdiği fazla önemi azaltmalı, buna karşılık Sevgilisine verdiği az önemi ise çoğaltmalıdır

Bu tutum, âşiklarda aşk belirtileri olan özelliklerden bazılarını, örneğin inkisar, zillet, dehşet ve hayret gibi durumları, âşığın kendi nefsinde de farketmesinden doğar. Aynı şekilde Sevgilinin de kibirli, gururlu, kendini beğenmiş, otoriter ve alışılmadık tavırlar içinde olduğunu farkeder. Ayrıca sahip olduğu şeylerin tümünü sevgiliye verse bile, sevgilinin kendiliğinden kendisine verdiği şeyler yanında onların çok az bir şey olduğunu görür, çünkü âşığın yanında sevgilinin hakkı kendi hakkından çok daha büyüktür, hatta kendi nefsi için bir hak bile görmez. Hakikatte sadece kendi nefsi için çalışıyor olsa bile durum böyledir, çünkü ona böyle bir duyguyu aşk verir.

Kralın birinin sevdiği bir cariyesi vardı. İsmi İyas'dı. Kralın yakın dostlarından biri birgün kralın odasına girdi; o sırada kral cariyenin ayaklarını öpmekteydi. Yakın dostu bu durumu görünce şaşırdı kaldı. Bunun üzerine İyas; “Ey Filan! Kralın bu odada öptüğü İyas'ın ayakları değil, bizzat kralın kalbidir.” dedi... İşte bu cümlelerin anlamı bizim yukarıda belirttiğimiz “kuşkusuz âşık kendi nefsi için çalışır” ifadesinin içerdiği anlamdır, çünkü âşık bu davranıştan çok büyük lezzet ve zevk duyar. O tada ancak bu fiiliyle ulaşır. Bununla birlikte, âşık için sevgiliden lezzet alma durumu ortaya çıktığı her defasında sevgili âşığa teveccüh gösterecektir. Dolayısıyla, sevgiliden ne gelirse gelsin, âşık onu önemli kabul edecektir ve onu fazla bulacaktır. Çünkü o, Efendinin kölesine yaptığı bir iyilik gibidir. Sevgili hakkında âşığın tutumu ne olursa olsun, durum böyledir. Sevgilinin rızasını kazanabilmek için, âşık ruhunu telef

etse, canını bile verse, az bir şeydir bu, çünkü kölenin Efendisine, kulun Rabb'ine itaat etmesi güzel bir şeydir, genel kural budur. "Onlar Allah'ı O'nun şanına yaraşır bir şekilde tanıyamadılar..." (Kur'an, 6/91). Hiç kuşkusuz Sevgili zengindir, dolayısıyla O'nun âşığa verdiği az şey gerçekte çok şeydir. Âşık ise, yoksuldur, dolayısıyla onun Sevgiliye verdiği çok şey gerçekte az şeydir. Ancak, her ne kadar bu sıfat âşikların bir sıfatıysa da, burada, bilgisi eksik ama kör olacak kadar Sevgilisine âşık olan bir âşıktır söz konusu, çünkü âşık yaratılmış olduğuna göre hiçbir şeye sahip değildir, kendisine ister az önem versin ister çok önem versin.

Ancak, seven, Allah olduğu zaman; kulundan gelen az şeyi çok şey olarak değerlendirir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: "Öyleyse, gücünüz yettiği kadar korkun Allah'tan..." (Kur'an 64/16).⁹⁵ "Allah hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez, yüklemmez" (Kur'an, 2/286).

Allah'ın sevdiği kulları hakkında, onların sahip olduğu çok şeyleri az görmesinden şunu anlamak gerekir: Allah katında bulunan şeyler sonu olmayan şeylerdir. Sonu olmayan şeylerin yaratılmış, sonlu bir varlığa girmesi ise muhaldir, imkânsızdır. Yaratılmış varlığa giren her şeyin sonu vardır. Sonlu olan sonsuz olanla mukayese edilecek olursa, sonlu olan çok bile olsa, sonsuz olanın yanında (sanki) az gibi, ya da bir hiç gibi kalır. Bu konular aslında çok uzundur, ama burada keselim...

— *Âşık sevgilisine itaat etmeli ve ona karşı gelmekten kaçınmalıdır*

Bir âşık şair şöyle demişti:

*"Hem Allah'ı sevdiğini söylüyorsun hem O'na isyan ediyorsun
Oysa bu tutum terstir açıkça mantık kurallarına
Sevgin gerçek sevgi olsaydı, kuşkusuz itaat ederdin O'na
âşık dediğin Sevgilisine itaat eder zira."*

Âşık bir kuldur. Kul ise, Efendisinin emirlerine boyun eğen O'nun emirlerine ve yasaklarına karşı gelmekten kaçınan biridir. Gerçekten de Tanrı görmeyi yasak ettiği zaman, kul O'nu göremez, fakat O, kula emrettiği zaman da kul O'na uymamazlık edemez, çünkü âşık daima O'nun huzurunda O'nun emrine amadedir. Eğer Sevgili, âşığa bir emir verirse, âşık bunu Sevgilinin kendisine yaptığı bir iyilik olarak görür. Sevgili âşığa böyle bir emir verdiği zaman, bu ancak O'nun âşığa bir

yardımıdır. Her ne kadar âşık O'nu göremiyor ve kendisini meşgul ettiği işte O'nu müşahede edemiyorsa da, her şeye rağmen gene de âşık, Efendisinin izniyle bu şekilde bir tutum içinde olmanın verdiği zevk ve nimetler içinde bulur kendini.

Ama eğer, seven Allah olursa; sevgilinin O'na vereceği emir Tanrı onun sevdiği ve onu hatırladığı için dua ve yakarış olur. Ayrıca bazı şeyleri de sevmez, o zaman O'na olumsuz ifadeyle dua eder, yalvarır, şöyle ki: "*Rabb'imiz bizi doğru yola ilettikten sonra, kalblerimizi ondan saptırma...*" (Kur'an, 3/8), "*...Rabb'imiz bize, bizden önceliklere yüklediğin gibi, ağır yükler yükleme. Rabb'imiz bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!*" (Kur'an, 2/286). Görülüyor ki, bu tür yalvarışlar, olumsuz ifadelerle yapılan yalvarışlardır. İşte kulun, Efendisi için vereceği emir ve yasaklar ancak bu tarzda ifade edilebilir. Hakk'ın böyle bir kulun isteğine seven biri olarak karşılık vermesi kulun Hakk'ın emirlerine uyması, yasaklarından kaçması gibidir.

— *Âşık, kendi nefisinden bütünüyle çıkıp kurtulmalıdır*

Bil ki insanı öteki pek çok yaratıklardan ayıran en önemli özellik iradedir. Bu nedenle sevgilinin iradesi kaşısında, âşık kendi iradesini terkederse, kendi nefisinden bütünüyle kurtulmuş olur, kendisi için tasarruf sahibi olmaz. Eğer sevgilisi ondan birşey isterse ve eğer bu âşık, Sevgilisinin kendisinden ya da kendisi aracılığıyla kendisinden ne istediğini bilirse, o zaman bunu yerine getirmek için koşu koşu gider ve onun için hazırlanır. Bu çabukluğun ve hazırlanışın, kendisine hakim olan aşktan ileri geldiğini de bilir. Dolayısıyla sevgili bu âşığı Kendi iradesine karşı çıkacak biri olarak görmez, çünkü bu âşık Sevgilisi için bütünüyle kendinden kurtulmuş durumdadır. Artık onun kendisiyle birlikte olan bir iradesi de yoktur. Acak kendisi var olsa bile, iradesi olsa bile, tamamen sevgiliye kavuşma yollarını arayacaktır. Eğer âşık bu durumda değilse, kendileri için bir iradenin söz konusu olmadığı cansızların seviyesine düşer. O halde kendisini Allah'ın âşık olarak kabul ettiğini gördüğünden dolayı, Sevgiliye bağlanmakla elde edilen zevkten başka bir zevk yoktur âşık için.

Allah, Musa aleyhisselâm'a şöyle vahyetmişti: "*Ey Ademoğlu, eşyayı senin için yarattım.*" eşyayı, yani dünyayı ve ahireti senden dolayı yarat-

tım, çünkü gayelerin gayesi birdir, o da, âşıkların başı Hz. Muhammed'dir, *selât ve selâm üzerine olsun*. Demek ki, her şey bu insani varlığın yaratılışına bağlanmaktadır, ister felek ve üzerlerinde bulunanlar söz konusu olsun, ister yıldızlar ve yıldızların seyirleri, hareketleri sırasında görülen şeyler söz konusu olsun. Tabii bunlar bu dünyadaki şeylerdir. Öte dünyadaki şeylere gelince, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insan aklının hayal bile edemediği, bu dünyanın sonuna kadar da hayal edemeyeceği şeylerdir onlar. Bu, Büyük Ziyaret Günü gerçekleşecek olan İlâhi Tecellidir.

İşte âşığın muhtaç olduğu Sevgilinin istekleri karşısında kendinden bütünüyle çıkıp kurtulmasının anlamı budur. Fakat Sevgilinin âşığı ilgilendirmeyen istekleri, örneğin ortak ilişkilerin dışında kalan lezzetler, tatlar ve zevkler bu bölümün kapsamına girmez.

— *Âşık, kendi ölümü için diyet (kan bedeli) istememelidir.*

Âşığın bir sıfatı da kendi ölümü konusunda diyet istememesidir, çünkü daha önce âşığı *maktul* olarak nitelendirmiştik. Âşığın katli, öldürülmesi demek, onun şehit olması demektir. Hatta onun ölümü, diri olması demektir⁹⁶. Buna göre, diri olan biri için kan bedeli, diyet gerekmez. Sadece ölen biri için diyet verilir; yani, şer'an, şehit olmaksızın ölen biri için diyet verilir.

Sevenin, Allah olduğu durumunda ise; kul sevgili olur. Bu durumda kulun iradesi, söyleneni yerine getiren bir iradedir, çünkü onun iradesine karşı çıkacak bir iradesi yoktur Sevenin. Öldürülmüş (*maktul*) durumda olan biri için ise, irade diye bir şey zaten olamaz. Buna göre, her kim sevgilisinin iradesiyle hareket ederse, tabii olarak iradesi olsa bile, o zaman kendisinin bir iradesi kalmaz. Ayrıca, diri olduğu için, kendisinin belli bir hayatı olduğu için de ona diyet gerekmez.

İşte farzlara olan tutkunluk böyledir. Kul farzları eda edince, Allah o kulu sever. Bunun yanında kul nafile ibadetleri de eda ederse, bu kez Allah o kulun işittiği kulağı, gördüğü gözü olur. Farzları yerine getiren kul ise, tam tersi, Hakk'ın kulağı ve gözü olur⁹⁷.

Bu nedenle âlem, aşkın bu iki görünümüyle sabit olmuştur. Dolayısıyla Allah âleme sadece bu kulun gözüyle bakar. Bu özel münasebetten ötürü âlem yok olmaz. Eğer Allah âleme kendi Gözüyle baksaydı, Al-

lah'ın Yücelikleriyle ve Yüzüyle âlem bir anda yanar giderdi, yok olurdu. İşte bunun için Allah, âleme, Kendi suretinde yaratılmış olan insanı kamil'in gözüyle bakar. Yakıcı yüceliklerle âlem arasındaki perde işte budur⁹⁸.

— Sevgilisinin kendisine önerdiği tedbirden dolayı, insan tabiatının normal olarak kaçacağı sıkıntılara âşık sabretmelidir

İnsan, tabiatlar ve nur toplamı bir varlıktır; dolayısıyla hem tabiatlar hem de nur ona gereklidir. Nur, insana çeşitli durumlarını gizlemesini ve kendisine gerekli olan pek çok şeyden vazgeçmesini gerektirir. İnsan tabiatının gerektirdiği pek çok durumlardan dolayı, hakikati de onu gerektirir. Aynı zamanda ruh demek olan nurun işi, Hz. Peygamberin, *selât ve selâm üzerine olsun*, şu hadisine uygun olarak, insanın hakkını ve hukukunu ifa etmesidir. “Kime iyilik yapmam gerekir?” diye soran bir gence, Hz. Peygamber üç kez “Annene!” diye cevap vermiştir; dördüncüsünde, “sonra babana!” diye eklemiştir.

Görülüyor ki, Hz. Peygamber anneye yapılacak iyiliği babaya yapılacak iyiliğe tercih etmiştir. Tabiat annedir. Bununla ilgili olarak, Hz. Peygamber, *selât ve selâm üzerine olsun*, şöyle buyurmuştur: “Kuşkusuz nefsinin senin üzerinde hakkı vardır.” Buradaki nefis, hayvani nefistir. “Gözünün de senin üzerinde hakkı vardır.” Bütün bunlar anne haklarındandır; anne tabiatıdır. Baba ise, insan için ilâhî ruhtur; o da nurdur. İnsan nur yönüyle ilgili sevgide pek çok şeyden vazgeçer ve onları terkederse, zarara uğramış biri olarak nitelendirilir. O zaman kendisine sabretmesi emredilir. “Sıkıntı zamanlarında sabreder.” cümlesinin anlamı budur⁹⁹. Her ne kadar hakikati bundan kaçmayı gerekli kılsa da, Allah ona sabretmesini emreder. Sonra, Allah kulun sabrı konusunda şöyle buyurmaktadır: “Sabret! Senin sabrın ancak Allah'ladır.” (Kur'an, 16/127). Dolayısıyla Allah Kendisini “es-Sabur” (yani çok sabırlı) ismiyle isimlendirirken sanki, kuluna şöyle demektedir: “Ben Celâlimin izzeti üzerineyim, bununla birlikte Ben Kendimi en çok eziyet gören, en alçak gönüllü, en hoşgörülü ve en sabırlı olarak nitelendirdim. Emredilmediğim ve zorlanmadığım halde Kendime “Sabur”, çok sabırlı adını verdim. Kendimi yaratıklarımın sevdikleri şeylerin altına koydum. Bana gereken şeyi, yaratıklarına gereken şeyler uğruna terkettim, onlara Benden rahmet

olsun, bağış olsun diye. Öyleyse ey kulum, sıkıntılı zamanlarda Benimle sabretmeye senin daha çok hakkın var, yani Benim emrim nedeniyle; ve ayrıca Celâlimin gerektirmediği şeylerle kullarım Beni nitelediği zaman, kullarımın Bana verdikleri ezaya karşı Kendimi “Sabur” diye adlandırmam nedeniyle...”.

Demek ki bu tecelli şekli Allah'ın seven olmasından ileri gelmektedir. Allah'ın durumu böyle olunca, O da sevgilisini Kendi tabii durumuna hakim olması için zorlar.

Eğer sevgili kul olur, seven de Allah olursa; teklifin bürüneceği suret, kulunun işlerine önem veren Allah için bir sevgili olduğunu bilince kulun Efendisinden istediği şey olacaktır, tabii ki Allah'ın isteğine ve sevgisine uygun olmak koşuluyla kulun isteyeceği şey olacaktır. O zaman Hakk Teâlâ o kul ile birlikte hareket eder. İşte âşığın bu sıfatıyla ilgili olarak yapılacak açıklamalar bunlardır.

— *Âşığın kalbi, aşktan çılgına dönmelidir*

Âşığın kalbi bu şekilde nitelendirilir, çünkü tasarrufları pek çoktur ve o kadar çok durum değiştirir. Âşığın kalbi pek çok görüntüyü içerir. Teveccühleri pek çoktur. Bu sıfat aşktan çılgına dönenin sıfatıdır, özellikle âşığın yöneldiği her yüzde, her görüntüde, yaptığı her işte Hakk Teâlâ âşiğa zuhur ederse, bu sıfat âşiğa daha uygun düşer. Çünkü böyle bir âşık bakışı her yüzde Sevgilinin yüzünü görür¹⁰⁰.

Seven Allah olursa: “Allah her gün yeni bir isterdir”. (Kur'an, 55/29). Herhangi bir işi yaparken yapılan tereddüt, o işin pek çok yönü olduğunu gösterir. Çok yön olmasıdır insanı tereddüde düşüren. Bu durumda, “Hepsi sevgiliyi razı ve hoşnut ettiğine göre, hangisini yapmalıyım?” Sevgiliyi en çok hangisi memnun edecek, biz onu bilmiyoruz. Oysa bize en uygun olanı O çok iyi bilmektedir. Ancak biz, nafilelerle farzlar arasında neyin O'nu daha çok razı ve hoşnut ettiğini biliriz; yani farzların O'nu daha çok razı ettiğini söylüyoruz. Fakat burada bir seçim yapma durumuyla karşı karşıya kalınırsa, örneğin seçim yapmanın zorunlu olduğu “kefaret” gibi bir durum olursa, O'nu en çok neyin razı edeceğini ancak daha geniş bir bilgiyle bilebiliriz. Tıpkı bunun gibi, nafilelerde de O'nu en çok neyin razı edeceğini ancak “nas”la, yani Kur'an ve sünnetle bilebiliriz. Nafileler pek çoktur. Bazı açılardan bazı nafileler, O'nu daha çok razı ediciyken bir başka açıdan da, diğer bazı nafile-

ler O'nu daha çok razı edicidir. Demek ki, bunu anlamak için daha geniş ve daha derin bir bilgi gereklidir

Tıpkı burada olduğu gibi, âşık, kalbi aşktan çılgına dönmüş biri olur çıkar, yani Sevgilinin gördüğü pek çok yön, yüz ya da görünüm karşısında şaşırır kalır. Âşık o görünümlerin hepsine birden yönelir.

— *Âşık, her türlü dosta karşı Sevgilisini tercih etmelidir.*

Âşğın her türlü dosta sevgilisini tercih etmesinin nedeni şudur: Âlem bir bütündür; âlemin her bir parçası, insan için bir emanettir. İnsan emaneti geri vermekle, iade etmekle yükümlüdür. İnsanın emanetleri ise çok sayıdadır. Emanetleri geri vermek için özel vakitler vardır. Her vakitte o emanetlerden biri tekrar iade edilir.

Ebu Talib el-Mekki¹⁰¹ bu tür bir emanet üzerine şu uyarıda bulunmuştur: “Felekler insanın nefesleriyle hareket ederler, hatta nefes alıp veren her varlığın (özellikle insanın) yaptığı “zikir”lerle ya da nefesleriyle hareket ederler, çünkü insan nefesinin alınıp verilmesiyle felekler (ya da “mülk”) hareket eder ve böylece insana tabi olurlar. Bu nedenle, âlem, insana bağımlı kalmaya devam eder.”

Sonra, hiç kuşkusuz insan da âlemdeki bu emanetlere bağımlıdır; onlara gereksinimi vardır insanın¹⁰². Fakat, insanın bu emanetlere bağımlı olmasına rağmen, Allah ehli arasında, arif âşıklar Sevgilinin kendilerine emrettiği şeylerle gönüllerini meşgul ederler. Bunlar büyük bir aşkla çılgına dönmüşçesine daima O'na nazar ederler. Allah onları Kendi aşkıyla kendilerinden geçirmiştir. O'nun uzaklığı ve yakınlığı arasında onlar şaşırıp kalmışlardır. İşte bu nedenledir ki onlar O'nu her türlü dosta tercih etmişlerdir, çünkü onlar için biricik Dost O'dur. Nitekim bu gerçeği Allah şöyle bildirmiştir: “*Nerede olursanız olunuz, O sizinle beraberdir.*” (Kur'an, 57/4).

Bu dünyada olan herkes, insanın elinde bulundurduğu emanet nedeniyle aynı şekilde Tanrı'ya bağımlıdır. Bu nedenle insan Allah için duyduğu sevgisinden dolayı Cenabı Allah'ı her tür dosta tercih eder.

Sehl et-Tüsteri'ye “Yaşamak için ne gerekli?” diye sordular. O da “Allah!” diye cevap verdi. “Hayatı gerçekleştiren kimdir, bilmek istiyoruz, bize söyler misin?” dediler. O da “Allah'tır” diye cevap verdi. Çünkü O'nun gözü bu âlemde Allah'tan başka hiç bir şeyi görmüyordu. Bu

kez onlar üstüne üstüne giderek ona “Biz sadece, bu vücudumuzu ma'mur eden, bize hayat veren nedir, onu öğrenmek istiyoruz?” dediler. O da baktı ki onlar kendisini anlamıyorlar, onlara şöyle cevap verdi: “Evleri, Usta'ya bırakın! Allah dilerse onları uzun ömürlü kılar, dilerse onları harap eder! Bu özel vücut heykelinin içine girmek insanın *latif* işlerinden değildir, dolayısıyla insan Sevgilisinin kendisini yükümlü kıldığı şeylerle meşgul olmalıdır, çünkü âşığın hayatı ve varlığı bizzat bu sevgilidir. Allah insanı hangi eve yerleştirirse yerleştiresin, Kendisi de oraya yerleşir.” Sehl et-Tüsteri, bizim de söylediğimiz gibi, ayrıca “keşf”in ona verdiği bilginin de doğruladığı gibi, burada bunu söylerken, tabii neş'etten tecrit olunamayacağı gerçeğinden söz etmektedir. Eğer tabiattan tecrit olunabileceğini söylemiş olsaydı, Allah'ı her türlü sevgiliye tercih edenlerin durumunda olurdu.

Seven, Allah olunca; yaratıkları arasında sevgili olarak insanı, âlemin tümüne tercih etmektedir. Bu nedenle Allah insana öyle güzel öyle mükemmel bir suret vermiştir ki bu âlemdeki hiç bir varlığa bu güzel ve mükemmel sureti vermemiştir. Âlemdeki öteki varlıklar O'na itaat etmekle ve O'nu daima tesbih eder olmakla nitelenmiş olsalar dahi, insanın durumu böyledir: Allah insanı her tür dosta tercih etmiştir. Bununla ilgili olarak Allah şöyle buyurmaktadır: “*Bir zamanlar-Rabb'in meleklerine, Ben yer yüzünde bir “halife” yaratacağım demişti*” (Kur'an, 2/30). Allah Âdem'e istisnasız bütün ilâhî isimleri öğretti. Âdem de, içinde bulunduğu durum hangisiyle alakalıysa ona göre, bu ilâhî isimlerin her biriyle Allah'ı tesbih etmiş. O'nu yüceltmişti. O'nu büyütmüş, tekbir etmişti. Bu yüzden hiç bir isim, örneğin “çanak-çömlek” gibi bir isim dahi anlamsız değildir. İsimlerin ve durumların şerefini bilmeyenler bunu anlayamazlar. Bundan dolayı aynı ayetin devamında melekler şöyle dediler: “...*Oysa biz Seni överek, Sana hamd ederek Seni tesbih ediyoruz ve Seni takdis ediyoruz.*” (Kur'an, 2/30). Öyleyse, Allah ancak Kendi isimleriyle tesbih vet takdis edilir. Allah meleklerle, bu âleminde Kendisinin bazı isimleri olduğunu ve meleklerin o isimlerin hiç biriyle Kendisini tesbih ve takdis etmediklerini, oysa ki Âdem'e o isimleri öğrettiğini haber verdi. Allah meleklerle bazı şeyler gösterdi; melekler onların isimlerini bilmiyorlardı. Bunun üzerine Allah meleklerle madem ki siz bu isimlerle Beni tesbih ve takdis ediyorsunuz, “*Haydi bunların isimlerini Bana söyleyin!*” (Kur'an, 2/31) dedi. Melekler O'na “*Sen çok yücesin ya Rabb! Senin*

bize öğrettiğin bilgiden başka bizim bir bilgimiz yoktur.” (Kur’an, 2/32) dediler. O zaman Allah, Âdem’e, “Ey Âdem bunlara onların isimlerini haber ver!” dedi. “Âdem meleklere onların isimlerini haber verince...” (Kur’an, 2/33) melekler anladılar ve bildiler ki kendilerinin bilmediği başka isimleri vardı Allah’ın. O isimlerle Allah’ın yarattığı başka varlıklar O’nu tesbih ediyorlardı. Allah o isimleri Âdem’e öğretti. Âdem de o isimlerle Allah’ı tesbih etti. Melekler Ka’be’nin etrafında tavaf ederlerken, Âdem onlara, “Tavaf ederken ne söylüyordunuz?” diye sordu. Melekler de ona, “tavafımız sırasında senin önünde “*Sübhânallahu, vel-hamdü lillahi ve lâilâhe illallahu vallahü ekber!*” (Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz, O’nu tesbih ederiz. Hamd Allah’a mahsustur. Allah’tan başka Tanrı yoktur. Allah en büyüktür!) diyoruz, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Âdem “Ben de sizin bu sözünüze şunu ekliyorum: “*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah!*” (Güç ve kuvvet ancak Allah’la vardır.) Allah bu isimleri Arş’ın altına yerleştirilmiş bir hazineden vermişti Âdem’e; oysa ki melekler bunu bilmiyorlardı.

Eğer müfessir, “küçük olsun büyük olsun, çanak çömlek ismi bile...” ifadesini, önemli ya da önemsiz, küçük ya da büyük işlerle alakalı ilâhî isimler olarak tefsir etmek isterse, şu bir gerçektir ki, küçük bir şey küçük olmasına rağmen, büyük olmasına rağmen büyük bir şeyin yapamayacağı tesbihi yapabilir. Dolayısıyla burada bu sorunu bu şekilde ele almakla isabet ettik. “Çanak, çömlek” ifadesine gelince, kendi içinde bu ifadelerin bir şerefi, bir önemi yoktur, ıstılah olarak kullanıma bağlıdır, çünkü her dilde “çanak çömlek” için, harflerden meydana gelen ve bunları karşılayan ve başka kelimelere benzemeyen bir kelime vardır. Burada bu kelimelerin zikredilmesinin amacı, meleklerin Allah’ı tesbih ve takdis etme konusunda insana karşı belirttikleri övünmeyle ilgili durumu ortaya koymaktır. Dolayısıyla Allah meleklerle Âdem’in kendilerinden üstün olduğunu böylece göstermiş oldu.

Bizim söylemek istediğimiz budur, başka bir şey değil, çünkü yaratıklar arasında, meleklerden daha şerefli, daha üstün biri yoktur. Buna rağmen Allah, insan-ı kamil’i isimleri bilmesinden ötürü, meleklerden daha üstün tutmuştur. Bu nedenle insan bu durumda ve bu makamda melekten daha üstündür. İşte Allah’ın insana biçtiği değer sınıırı budur.

— Aşık, Sevgilisini isbat etme uğrunda kendini mahvetmelidir

Âşık bir kulun, sevgilisini isbat etmesi, yüklediği yükümlülüklerde, örneğin fiili ibadetlerden olan namazda¹⁰³ olur. Allah, namazı kulu ile Kendisi arasında taksim etmiştir, dolayısıyla kulunu sevdiğini Allah böylece isbat etmiştir.

Sevgilinin isbatında âşığın “mahv”ı konusuna gelince, şu ayetlerde bu husus dile getirilmektedir: “Oysa sizi de, yaptığımız şeyleri de Allah yaratmıştır.” (Kur’an, 37/96), “Senin o işten hiçbir payın yoktur.” (Kur’an, 3/1238), “Bütün iş Allah’a aittir.” (Kur’an, 3/154), “Attın amma sen atmadın, fakat Allah attı.” (Kur’an, 8/17), “Allah’a ve Resulü’ne inanın ve Onun sizi hakim kıldığı, sizin yönetiminize verdiği şeylerden Allah için harcayın.” (Kur’an, 57/7). İşte bütün bu ayetler sevgiliyi isbat etme konusunda âşık kulun kendini “mahv” etmesini bildirmektedir.

Demek ki âşığın kendi hakkında tasarruf etme imkânı yoktur, ancak Allah’ın kendisine tasarruf etme imkânı verdiği yerde vardır. Âşık Allah’ın iradesinin dışına çıkar çıkmaz, aşkı onu yolundan saptırmış olur. İşin aslı, hakikati budur. Başka bir izah yolu da yoktur. Âşıktan meydana gelen her şey, Alah için yaratılmıştır. Allah sayesinde yapılmıştır o işler; fail yani o işleri yapan, âşık değildir, âşık sadece üzerinde işlerin vuku bulduğu olay mahallidir. Dolayısıyla, sevgiliyi isbat etme uğrunda, âşık mahv olmuştur, yani hepten ortadan silinmiştir.

Seven, Allah olunca; O da isbat içinde mahvolur. Bu durumda hakikat, kulun fiili üzerinde meydana gelmiş olur. Bu ise, Hakk’ın mahvidir, gerçi akli delil ve keşf, kulun varlığını ya da âlemin varlığını değil, sadece ve sadece Hakk’ın varlığını isbat etmektedir. İşte Hakk’ın isbatı budur. Hakk şehadet âleminde mahv olmuştur, yani gözlerden silinmiştir; buna karşılık şühud âleminde ise isbat olmuştur¹⁰⁴.

— Sevgilisi öyle istediği için âşık, kendi nefsinin ayaklar altına alıp çiğnemelidir

Aşk, âşıkla sebeblerin görüntüsü arasına sokulunca, âşık için Sevgilisine, yani, Hakk’a doğru yönelmekten sadece O’na nazar etmekten başka bir yol kalmaz. Âşık, âlemin hangi konularda ve ne ölçüde Hakk’a muhtaç olduğunu bilemez. Bu durumda âşığın kendisinden istenilen hukuku, yapılması gereken şeyleri yerine getirmesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber selât ve selâm üzerine olsun, bu konuyla ilgili olarak

“Seni ziyaret edenlerin, senin üzerinde bir hakkı vardır.” buyurmaktadır. Dikkat edilecek olursa, Hz. Peygamber burada, bütün âleme uygulanabilecek bir sözcük kullanmıştır. Bu da “ziyaret” sözcüğüdür. Hz. Peygamberin konuşma tarzı bütün sözlerin özünü bünyesinde toplamaktadır. Görülüyor ki, böyle bir âşık, sevgilisinin kendisinden istediği, beklediği şeyden ötürü kendi nefisini ayaklar altına alıp çiğnemiş ve kendisi üzerinde âlemin ne gibi hakkı olduğunu bilmiştir. Bu da sevgilisini âşığa tasarruf etmek istemesiyle ilgilidir. Hakk Teâlâ Hakimdir. Bu nedenle Allah, özel bir vakitte, âlemdeki özel bir duruma denk düşen özel bir işin yapılması ve özel bir hakkın yerine getirilmesi uğrunda âşığın hareket ettirir. Sonuçta âşık âlemin Allah’tan geldiğini bilir ve âlemde Hakk’ı müşahede etmeye başlar. H. Ebubekr’in, —*Allah ondan razı olsun*—, şu sözünün anlamı budur: “Ne görmüşsem, mutlaka ondan önce Allah’ı görmüşümdür”¹⁰⁵. Böylece âşık, Allah’ı müşahede ederken âlemin varlığını da müşahede eder.

Seven, Allah olunca; bu durumda noksan sıfatlardan münezzehtir olan Hakk Teâlâ’nın Zâtı bir değişiklik kabul etmez. Âlemdeki nefisleri, varlıkları Kendine muhtaç eder, çünkü baki olmaları, yaşamaları ve amaçlarına ulaşmaları ancak O’nun sayesinde mümkündür. Sanki O, yaratıkların O’ndan istediği ya da O’nun sayesinde ulaşmak istedikleri şeyler uğruna, Kendini ayaklar altına alıp çiğnemiş gibidir. Bu nedenle, vakti henüz gelmemiş şeyleri O’ndan istedikleri zaman, O onlara şöyle hitap etmektedir: “*Ey ağırlığı olan iki toplum (sekelan), yani cinler ve insalar topluluğu, sizin hesabınızı görmek için de boş vaktimiz olacak.*” (Kur’an, 55/31). Görülüyor ki her durumda “fail” Allah’tır ve O’nun Zâtı, eserlerin, yani varlıkların bir zuhur yeri değildir. Burada Allah’ın Kendini çiğnemiş gibi gözükmesi, Kendi için değil, fakat kâinatın ya da varlıkların O’na olan gereksinimini karşılamak içindir. Allah’ın yarattığı her varlık O’nu tesbih etmektedir ve bu tesbih o varlık için bir temel gıda olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak, Sübhan Tanrı bize şunu bildirmektedir: “*O’nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihini anlamazsınız.*” (Kur’an, 17/44). Biz bu konuyu daha önce “Fütüvvet” (Cömertlik, yiğitlik) bölümünde incelemiştik¹⁰⁶.

— *Âşık, Sevgilinin sıfatlarını üzerinde taşımaktadır*

Âşık sevgilisiyle kavuşmak ve sevgilisinin iradesine bağlanmak istediği zaman bu sığata bürünür. Fakat bazen öyle olur ki, sevgili, kavuşmaya karşıt olabilecek şeyler de isteyebilir. İşte ancak böyle bir âşığın sıfatlarına sahip olan âşık, sevgilinin sıfatlarına bürünebilir.

Seven, Allah olunca; “ahir”, yani sonra olan herhangi bir varlığa nisbetle, Allah “Evvel”dir, yani o varlıktan önce vardır Allah. Allah'ın sonralığı O'nun önceliğinin içinde dahildir. Aynı şekilde önceliği de sonralığına dahildir, öyle ki sadece O'nun varlığıdır söz konusu. Buna göre şöyle diyebiliriz: O'nun önceliği O'nun Zatı'dır, sonralığı ise onun kuldur ve sevgilisidir. Bu nedenle, ister “Ey kul, kurtulmadın.” de, ister “Ey Efendi, kurtulmadın!” de, her iki durumda da doğru söylemiş olursun. İşte sevenle sevilenin sıfatlarının “tedahülü”, birbirine karışması, içiçe girmesinin hükmü budur¹⁰⁷.

— *Âşık, sevgilisiyle birlikteyken nefes bile almamalıdır*

Âşık, sevgilisiyle birlikteyken nefes bile almamalıdır demek, âşık sevgilisiyle birlikteyken müsterih, yani dinlenme halinde değildir demektir, çünkü âşık her nefesinde sevgilisini murakabe etmekte, her an O'nu gözetlemektedir, yani O'nun için nöbet tutmaktadır. Âşık her an aşkının nerede olduğunu görür ve orada hazır bulunur. Sevgilisini razı etmek, onu hoşnut etmek için göstermiş olduğu aşırı çabanın etkisiyle bir umut ve bir beklenti içine girer. Sevgiliyi memnun ve razı etmek bir hayli zor olduğundan, âşık için rahat diye bir şey yoktur. İşte “sevgilinin yanındayken âşık nefes bile alamaz”, yani dinlenmeye vakit bulamaz cümlesinin anlamı budur. Bu durum, üzüntü, keder ve zorluğun ortadan kaldırılmasıdır. Bu ise aşkında sadık olan bir âşığın niteliğidir.

Seven, Allah olunca; Allah şöyle buyuruyor: “O her gün yeni bir iştedir.” (Kur'an, 55/29). Allah sadece kulları yararına tasarruf eder. Kullarından da sadece sevdiği kullarla ilgilenir. Geriye kalanlar ise, ilâhî hükme tabi olurlar. Allah'ın arta kalan nimetlerinden yerler içerler. Allah onların dünya ve ahiret işlerini ayarlar. Bütün bunları yaparken Kendisine yorgunluk gelmez. Allah “yorgun” sıfatıyla nitelendirilemez. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: “And olsun, Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri altı günde yarattık; bunları yaparken bize bir yorgunluk gelmiş değildir.” (Kur'an, 50/38). Gene şöyle buyuruyor: “İlk yarattığı-

muz zaman yorulduk mu ki yeniden yaratamayalım? Doğrusu onlar yeniden yaratma konusunda kuşku duymaktadırlar.” (Kur’an, 50/15). Yani her nefeste, her anda Allah kulları içinde kimilerini yeni yaratmaktadır. Nitekim yukarıda da denildiği gibi, “O her gün yeni bir iştedir.” (Kur’an, 55/29). Mutluluk ehli, yani cennetlikler hakkında da şöyle buyuruyor: “Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmaz”. (Kur’an, 15/48), çünkü onlar cennetteki her durumlarında, kendi nefisleri için değil de, Allah uğruna hareket ederler, öyle ki bu durum onlar üzerinde yansır. Bu durum onlar üzerinde yansıdığı için başka bir şey de istemezler. Doğrusu hakikatler de bunu öngörmektedir. İşte bu nedenle âşık, sevgilisiyle birlikten nefes bile almamalıdır diye nitelendirilir.

— *Âşığın her şeyi, Sevgilisi için olmalıdır*

Bu şu anlamdadır: âşık bir bütündür ve bu bütünlüğü ile varlığı zuhur eder. Onun birliğinin ya da bütünlüğünün çeşitli görünüşleri Allah’a aittir, çünkü mutlak birlik (*ehadiyet*) ancak Allah’a aittir. Öyleyse birliği meydana getiren bu çeşitli görünüşler olmadan birlik, bütünlük olamaz. Dolayısıyla bir bütün olan âşık, bütünüyle Allah’a aittir. Bu bütünün her bir parçasını Hakk olan Bir’le çarptığın zaman, çıkan Hakk’ın Birliği’dir. İşte “âşık”, bütünüyle Sevgilisine aittir.” ifadesinin anlamı budur. O, bütünün biridir, çünkü bütün onun için *ehadiyettir*, birliktir. İşte âşık, bu minval üzere, o bütünden çıkar.

Seven, Allah olunca; durum şöyle olur: *Ehadiyetine* rağmen, “Bütün”, bu kez Allah için kullanılır. O, Bütün ilâhî isimlerin bir toplamıdır. O isimlerin sayısı da doksan dokuzdur¹⁰⁸. Görülüyor ki isimlerde “kesret”, yani çokluk zuhur etmiştir. Allah için de “Bütün” ismini kullanılmak yanlış olmaz. Bu “Bütün”ü oluşturan birler, Allah’ın her ismini meydana getirir. Bu isimlerden her biri kul için söylendiğinde, o ismi bir hakikat olur ve o hakikat içinde, o ismin taşıdığı erdem (sultan) zuhur eder. Öyleyse o hakikat sadece “bir” olur. Buna göre, biri Bir’le çarpınca, ya da bir Bir’in içinde yansırken, müşahede içinde kulun birliği zuhur eder; ve kul sevgili olur. Böylece kulun bütün varlığı Allah’a ait olur. Çünkü bütün isimler hükümlerini ve etkilerini kulda açığa çıkarırlar. Oysa ki isimler Allah’a aittir. Öyleyse Bütün, Allah katında sevgili olan kula aittir. İlâhî Huzurda hiçbir şey yoktur ki sevgili

olan kula ait olmasın, çünkü Allah kuşkusuz Kendi Zatı'yla âlemlerden zengindir; kesretten müstağnidir. Kendi hakkında herhangi bir kanıt da ihtiyacı yoktur.

— *Âşık, Sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmelidir.*

Âşık, sevgilisine karşı aşkın gerektirdiği hukuku yerine getirmekte aciz kaldığını görür; çünkü sevgilisinin sevgisini bütünüyle kuşatacak usuller hakkında bir bilgiye sahip değildir. Bu nedenle, bu konuda ancak bildiği kadarıyla amel etmeye çalışır ve kendi kendine şöyle der: “Eğer sevginde sadık olsaydın, sevgilinin sevdiği her şey senin için belli olur, ortaya çıkardı. Hiç kuşkusuz sen, yükümlülükler dünyasında bulunuyorsun; bu mahsur bir dünyadır, yani birtakım şartlarla sınırlıdır. Oysa ki sevgilinin sevdiği şeyler bu dünyada, öte dünyanın aksine, bellidir. Öte dünyada, gözün, gönlün dinlenmiş durumda olacaksın, çünkü öte dünya tamamıyla mutluluk dünyasıdır. Orada azarlama, tersleme, eleştirme ve kınama diye bir şey yoktur.” İşte bu nedenle, âşık bu dünyada sevgilisi hakkında saygılı davranır, kendini ise kınar, eleştirir.

Sevenin, Allah olması halinde ise; Allah, mümin kuluna beslediği sevgi hakkında tereddüt gösteren biri olarak nitelemiştir Kendini. Çünkü sevgilinin seven üzerindeki haklarından biri de, sevgilinin çirkin gördüğü, hoşlanmadığı şeyleri sevenin yapmamasıdır. Örneğin, sevgili ölümden hoşlanmaz. Kul Allah için bir sevgili olduğuna göre, Allah da onun kötü olduğunu istemez. İşte ölüm karşısında kulun takındığı tavırdan dolayı Allah'ın kendini kınamasının anlamı budur. Oysa, İlâhî ilmin bir gereği olarak kulun ölmesi de gerekir, fakat âşıkların aksine, sıradan bir kul Allah'la karşılaşma sırasında kendini hangi hayırların, iyiliklerin beklediğini bilmez. Âşıklar ise, dinlenme ya da rahatlık için değil de bir an önce Sevgiliye kavuşmak için, ölümü severler.

Âşıklardan bazıları da var ki sevgiliyi hoşnut ve razı etme duygusu onlara hakim olur. Bu âşıklar, sevgiliyi hoşnut ve razı etmenin, sevenin aşkının gücünü tanıyabileceği bir durumla değil de, aksine, onu hoşnut ve razı edecek şeyler ile onu kızdıracak şeyler arasındaki farkı anlamlarıyla mümkün olacağını bilirler. Tabii ki bu durum, o âşıklar için, sadece bu, yükümlülükler dünyasında söz konusudur. Öte dünyada ise, herhangi bir tahdit -sınırlama söz konusu değildir. Orada bir denklik,

bir rahatlık vardır. Dolayısıyla, kendi tasarrufundaki işlere uygun davranan âşıkla, bu tahditlere uymayan âşık arasındaki farkın hükmü kalmaz. Bu yüzden bazı âşıklar ölümden hoşlanmazlar. Bu da onların aşkıdaki içtenliklerinden ileri gelir.

Aynı şekilde, gene eğer, seven Allah olursa; Allah, bu hakikat çerçevesinde, ölümü herkes üzerine mukarrer kılmıştır. Yukarıda belirtilen temyiz ve tahdidi isteyen bu seçkin topluluğun amacı, öteki topluluklardan farklı olarak, Rabb'lerine besledikleri muhabbet ve sevginin gücü ve değeri bilinsin diye bu tahdidin kendilerinden kaldırılmasıdır. Nitekim Allah'ın ezeli ilmi de, bu tahdidin kaldırılmamasını öngörür. İşte muhabbete, sevgiye biçilen bu değer Hakk Teâlâ hakkında bir "kınama" olarak adlandırılır. Hakk Teâlâ bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır: "Allah her istediğini yapandır." (Kur'an, 85/16). Allah bunu özellikle belirtiyor ve belli bir tercih, bir seçme bile yapıyor. "Allah dileseydi..." ifadesini ve benzeri ifadeleri bu şekilde anlayan kişinin de, Allah'ın iradesi ve ilmi devreye girmeksizin, kınanması gerekir, çünkü irade ve ilmin farklı bir hükmü vardır.

Öyleyse burada anlattıklarımızı iyi anla! Bunların herbirinde ilâhî sırlar gizlidir. Bu ilâhî sırların büyük değerini bilen, gören dostlarımız kıskançtırlar; bu özelliklerden dolayı, kıskançlıklarını da belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Allah'la ilgili bizim sahip olduğumuz ilme göre, ilâhî sırlar hakkında bizim burada açıkladığımız şeyler bir kabuk (kış) hükmündedir. Bu da, bunları açıklamaya girişmemize neden teşkil etmektedir, çünkü bunların açıklanmasında insanlar için büyük faydalar vardır.

—Âşık, sevgilinin sebep olduğu şaşkınlıktan zevk almalıdır.

Bu şaşkınlığın sebebi sevgilinin beklenmedik bir anda aniden gelişidir. Bu durum "ani hücum" olarak ifade edilir, ki biz bu kitapta daha ileriki bir bölümde bu konuyu inceleyeceğiz¹⁰⁹.

Hakk Teâlâ kullarının kalbini Kendine çağırınca ve onları Kendine ulaştıracak meşru Yolu onlara gösterince ve son derece açık delillerle Kendini onlara tanıttınca, onlar da O'nu tanımış oldular. Hakk Teâlâ onlara verdiği nimetlerle Kendini onlara sevdirdi; onlar da O'nu sevdiler.

Vadedilmemiş bir tarzda, yani beklenmedik bir anda Allah onlara tecelli edince ve onlar O'nun huzuruna girdiklerini bilmeksizin O'nun

huzuruna girince, Hakk'ın tecellisi onları kısıkvırak yakaladı. Böylece onlar da O'nu bir alâmetle tanıdılar. Dolayısıyla bu beklenmedik tecelli karşısında dehşete kapıldılar, büyük bir şaşkınlık içine düştüler. Kendilerinde gördükleri bu alâmetin ne olduğunu bildikleri için, büyük bir zevk aldılar ve mutlu oldular. O, onların sevgilisiydi ve büyük özlemle istedikleriydi. İşte kulların şaşkınlık içine düşmekten aldıkları zevk, duydukları mutluluk budur.

Seven, Allah olunca; durum şöyledir: Allah, Kendini "hür seçim"le vasfetmiştir, çünkü "O her şeyi yapmaya Kadirdir." (Kur'an, 2/20), yani O'nun her şeye gücü yeter. Eğer O bir şeyi dileyseydi, mutlaka onu yapardı. Ayrıca O bir şey yapmak için zorlanamaz, sıkıştırılmaz. O sözünde sadıktır, doğru söyler, sözünde durur. Kararından dolayı O'nu kimse yargılayamaz. Bütün varlıkların rızkını veren O'dur. Hikmetinin bir gereği olarak bütün her şeyi yerli yerine düzenlemiştir. Böyle hükmettiği için, O'nu, hükümden döndürecek biri yoktur. O her an ne gerekiyorsa, gerektiği anda, gerekeni gerektiği gibi yapar. O'nun işi hikmetli bir iştir. Her şeyin sırasını ve zamanını O bilir. Bu nedenle, O'na istekte bulunanların istekleri O'na ulaşır, fakat o isteklere verilecek karşılıklar, her zaman O'na istekte bulunulan zamana denk düşmez. Ayrıca biliyoruz ki, kararı O verir. Her şeyi karara O bağlar. Vereceği kararda kimse O'na baskı yapamaz. Öyleyse, hikmet sırasına göre onlara cevap verdiği zaman, çelişme olmasın diye o istekler yapıldığı anda, biraz beklemek gerekir. İşte bu bekleme süresi dehşet-şaşkınlık olarak adlandırılır.

Allah bundan zevk alır, çünkü bu durumda istekte bulunan kul, sevgilidir, Allah onun isteklerini, dua ve yakarışlarını duymayı sever. Nitekim hadiste şöyle ifade edilmiştir: "İhtiyaç içinde bulunan iki kişiyi isteklerini Allah'a bildirirler. Bu iki kişiden birini Allah seviyordu, ötekini sevmiyordu. Allah meleğe vahyetti ve sevmediği kulun ihtiyacını derhal yerine getirmesini emretti; o kulu sevmediğinden, onun isteğiyle fazla meşgul olmak için, çünkü Allah o kulun sesini fazla duymak istemiyordu. Öte yandan, sevdiği kul hakkında meleğe şöyle seslendi: "Falanın isteğini yerine getirme, onun ihtiyacını beklet, çünkü ben onun sesini duymayı, isteğini iştmevi seviyorum: çünkü Ben onu seviyorum" görülüyor ki, Allah sevmediği kulun isteğini hemen yerine getiriyor, oysa ki sevmesine rağmen, sevdiği kulun isteğini erteliyor, hemen yerine getirmiyor. Eğer Allah'ın sevdi-

gi bu kula, isteğinin ertelenmesi anında, bu sır ifşa edilmiş olsaydı, o kulun sevincinin yerini hiçbir şey tutamazdı.

İşte o kulun isteğinin ertelenmesi, tıpkı dehşet ve şaşkınlık içindeki kulun dehşetinin ertelenmesi gibidir. Yukarıda belirtilen söz doğru olduğu için, yani bu konuda Allah'ı hiç kimse zorlayamayacağı için. Bu kulun bu durumdan alacağı zevke gelince, bu sebepten, o kul istediği şeye kavuşacağını, kavuşması gerektiğini bilir ve bundan büyük zevk alır. *Fesühbanallah! Allah'ım sen Azizsin, Hakimsin!*

— *Âşık, belirlenmiş genel kuralları önce korumalı, sonra o kuralları aşmalıdır*

Böyle bir âşık, Bedir savaşında savaşan âşıklara benzetilebilir. Onlar da belirli kuralları önce korumuş sonra da o kuralları aşmışlardı. Allah onlara *"Ne isterseniz yapın, Ben sizin günahlarınızı çoktan bağışladım."* demişti. Durumu genel kurallar içerisinde belirlenmemiş insanlara gelince, onların durumu özel kurallar içerisinde belirlenmiştir. Onların statülerini Allah belirlemiştir. Bu insanların durumu, Allah'ın şu sözünde belirttiği şeye uygun düşmektedir: *"Kulum bir günah işler; sonra işlediği günahını affeden bir Rabb'i olduğunu bilir ve gene günah işler."* (Kudsi hadis).

Dördüncüsünde ya da üçüncüsünde Allah şöyle der: *"İstediğin şeyi yap, Ben senin günahlarını çoktan bağışladım."* Demek ki insanların geneli için yasak olan falan işi, Allah ona mubah kılar; bu dünyada o kişi için belli tahditleri ortadan kaldırır, çünkü Allah kötülüğü emretmez. Dolayısıyla bu sığata sahip birisi zaten Allah'a karşı asi olmaz, başkaldırmaz, aksine Allah'ın kendisine mubah kıldığı işleri yapar, çünkü Allah ona bu ayrıcalığı vermeden önce, o kul da belirli genel kurallara uymaktaydı. Demek ki o kişi o genel kuralları koruduktan sonra onları aşmış oluyordu. *"Hal"* sahibinin tersine, yükümlülük durumunu korumasına rağmen, bu ayrıcalıklı durumu ona ilmin şerefi, üstünlüğü sağlamıştır. *"Hal"* sahibinin hükmüne, statüsüne gelince, onun statüsü, deli duruma benzer. İlahi Kâlem, onun üzerinde durmaz, yani onun ne lehinde ne de aleyhinde bir şey yazar. Buna karşılık söz konusu ayrıcalığa sahip kişinin lehinde olanı yazar, fakat aleyhinde olan bir şeyi yazmaz.

İşte *"ilim"*le *"hal"* arasındaki farkın değeri budur. Demek ki ilmin değeri ne kadar yüksektir! Bu nedenle âşık, bir de ilim sahibi olursa, o haliyle, yalnızca hal sahibinden daha mükemmeldir. Demek oluyor ki *"hal"*

bu dünya evinde eksiktir; öte dünyada tamam olur. İlim ise, hem bu dünyada tamamdır hem de ötedünyada, hatta tamamın da üstündedir!

Seven, Allah olunca; Allah Kendisini seven kulların Allah'ın kendileri için yapmayı gerekli gördüğü şeyleri Kendisinden istemeyeceklerini bilir. Onlar genel kuralları önce koruduktan sonra o kuralları aşarlar. Bu nedenle Allah, kendine gerekli kıldığı şeyi (yani verdiği vaadleri tutma işini) onlara verir. Üstelik onlara sınırsız iyilikler verir, ki bu bağış genel sınırları aşmak demektir. Buna göre, bir iyiliğin sınırı, o iyiliğin on katıyla yediyüz¹¹⁰ katına kadar çıkan bir ecrin sınırıdır. Bu şekilde sınırların aşılması bir artıştır, bir fazlalıktır; tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: “Güzel davrananlara daha güzel karşılıklar ve hatta daha fazlası vardır..” (Kur’an, 10/26).

İşte bize verilen budur. Öyleyse bu iyiliği iyi kullan ya da hesapsız ve sınırsız bir şekilde tut onu!

— *Âşık, sevgilisini kendisinden bile kıskanmalıdır*

Allah'ı seven birisi hakkında bulunabilecek en uygun ve en güzel sıfat budur. Bu makam Şibli'nin¹¹¹ eriştiği makamdır. O bu makama kendini hor ve hakir görerek, sevgilisini işe yücelterek, büyüterek ulaşmıştı. Gördü ki âşıkların nazlanması Cenab ve Aziz Allah'a karşı pek uygun düşmüyordu. Hiç kuşkusuz âşıklar için, İlâhi Huzurda nazlanmak vardır, ancak “kıskanç” olarak nitelendirilen âşıklar bunda istisnadır. Bu âşıklar için nazlanma diye bir şey söz konusu değildir, çünkü onlara *büyüleme* ve *yüceltme* düşüncesi hakimdir. Ayrıca onlar, “ağzı sıkılık”la nitelendirilirler. Bunun nedeni ise kıskançlıktır. Kıskançlık ise, aşkın sıfatlarından biridir¹¹². Bu nedenle onlar âlemin, yani öteki insanların yanında, âşık olarak gözükmezler. İşte bu *makam*, Allah'ın Resulü Hz. Muhammed'in *makamıdır*, çünkü o, Sa'd'ı çok kıskanç biri olarak tanımlamış, kendisini ise Sa'd'dan daha kıskanç biri olarak nitelemiştir. Sa'd'ın kıskançlığından söz ederken mübalağa sigasını kullanmıştır, ama kendisini Sa'd'dan daha kıskanç olduğunu da ifade etmiştir. — *selât ve selâm üzerine olsun*— Hz. Peygamber Böylece aşkını ve aşkı için duyduğu *vecd* halini, yani coşkusunu, çocukları okşayıp sevmesiyle, onlarla oynamasıyla gizledi. Sevgisini eşlerine, çocuklarına ve arkadaşlarına izhar etti, açıkça gösterdi. Yani bütün bun-

lar kıskançlık babından olan şeylerdir. Hz. Peygamber “Ben ancak bir insanım” demiş ve kendisini âşıklardan saymamıştı. Bu nedenle onun tabiatı, aşkı tanımadı, fakat aşk hakkında onun nasıl davrandığını görünce ve aşkı tercih ettiğini fark edince, onun aşkla beraber hareket ettiğini hayal etti. Oysa, bu durumun, ona Sevgilisinin verdiği bir meziyet olduğunu bilmiyordu.

Hz. Muhammed'in —selât ve selâm üzerine olsun— Hz. Ayşe'yi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çok sevdiği söylenmektedir. Bir cuma günü hutbe okunurken, hutbesini yarıda kesti,.. minberden indi,.. Hasan ve Hüseyin'e doğru yürüdü... onların... İkisini de kucağına aldı ve tekrar minbere çıkıp, o şekilde, yani onlar kucağında olduğu halde hutbesini tamamladı. İşte bütün bunlar, eğer Sevgiliye duyulan hürmeti sürdürmek istersen, Sevgili için duyulan kıskançlık babındadır. Cenab ve en Kutsal olan Sevgiliye duyulan ta'zim ve hürmetin bu şekilde olması, bu ta'zim ve hürmetin başkalarına, O'nun dışındakilere gösterilmemesini gerektirir. İşte bu nedendir ki Allah, Kendini seven kullarının kalbine, kıskançlık perdesini yerleştirmiştir.

Sevgili, Allah olunca ise durum şöyledir; Hz. Peygamber —selât ve selâm üzerine olsun—, bir hadisinde “... Allah ise, benden daha kıskançtır.” buyurmuştur. Demek ki, âşıkların Allah'ı sevdiklerini iddia ettikleri zaman, yapabilecekleri kötülükleri Allah'ın onlara haram etmesi de Allah'ın kıskançlığındandır. Yalancı, kendisini doğru söyleyen biri olduğunu iddia etmesin diye Allah kıskanç davranmıştır. Dolayısıyla bu iki iddia arasındaki farkı ayırıp gösteren bir ölçü de yoktur, ama her halükarda Allah kötülükleri, fuhşu, dine aykırı hareketleri haram etmiş, yasaklamıştır. Öyleyse kim Allah'ı sevdiğini iddia ederse, O'nun çizdiği hudutlar içerisinde durmalıdır, o sınırlar çerçevesinde kalmalıdır ki dü-rüst ve doğru sözlü olan, yalancı olandan ayırt edilsin. Bununla birlikte, istisnasız her şey, Allah'la kaimdir. Bu nedenle Allah sevgilisini Kendinden bile kıskanır. Dolayısıyla, bütün fiilleri, sevgili olan kula bir noksanlık, bir kusur nisbet edilmesin diye, kuluna değil de Kendine mal etmiştir.

—Âşık, akli ölçüsünde, aşkının hükmü altında olmalıdır¹¹³.

Âşık, aşkının hükmü altına, akli ölçüsünde girmelidir, çünkü onu kayıt altına alan aklıdır, üstelik akli da bir kayıt altındadır. Nitekim Al-

lahu Teâlâ da sadece akıllılara hitap etmiştir. Akıllılar kendi sıfatlarıyla kayıt altına alınmışlardır. Yaraticının sıfatlarından onların sıfatları ayrılmıştır. İşte bu ayrım yapıldıktan sonradır ki kayıt altına alınma (*takyid*) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla akıl, daha doğrusu akıllıların sahip oldukları akli deliller, Hakk Teâlâ ile kul, Halik ile mahluk, Yarattıcı ile yaratılmış arasındaki farkı fark ederler.

Aşkın etkisiyle ortaya çıkan halde, kim aklını muhafaza ederse, aklıyla birlikte kalmayı başarır, aşk sultanından gelen erdemleri kabul etmeye hazırdır (Lâkin ancak akli delilinin gerektirdiği ölçüde). Buna karşılık, kim de akli deliliyle değil de, aklının kabul ettiğiyle kalmayı başarır, Hakk'tan gelecek özel nitelikleri, yani Hakk'ın bizzat Kendisini vasıflandırdığı bazı nitelikleri bile kabul edebilir. İşte o zaman aşk sultanı, o âşığa aklının kabul ettiği ölçüde tahakküm eder. Demek ki, akıl, görme ve kabul arasındadır. Dolayısıyla gören birinin aklıyla kabul eden birinin aklındaki aşk etkisi aynı ya da eşit değildir. Öyleyse bu konuları iyi anla, çünkü burada pek çok sırlar vardır.

Seven, Allah olunca; akıl bize, ilim ise O'na nisbet edilir. Bu açıdan bakılınca, sadece O'nun ilminde önceden geçen, yani var olan şeyler vardır, tıpkı bizim açımızdan da ancak bizim aklımızın yettiği şeyler, aklımızın yettiği ölçüde vardır. Allah'ın yaratıklarına karşı duyduğu aşkın gücü O'nun ezeli ilminin sınırlarını aşmaz, tıpkı bizim O'na duyduğumuz aşkın, bakış olarak olsun, kabul olarak olsun, aklımızın sınırlarını aşmayacağı gibi. Öyleyse bunları iyi anla!

—*Âşık, akıldan yoksun bir hayvan gibi (dabbetün) olmalıdır, ki açtığı yaralar, yaptığı hatalar kendisini suçlu göstermesin.*

Öykü— Bir kırlangıç Süleyman aleyhisselâm'ın tapmağının kubbesi üstünde uçarken sevdiği bir dişi kırlangıca aşkını ilan eder. Süleyman Peygamber o esnada oradadır. Kırlangıcın sesini işitir. Kırlangıç şöyle diyordu dişisine: “Senin aşkın beni öylesine sardı ki, eğer bana şu kubbeyi Süleyman'ın üzerine yık desen, hiç tereddütsüz yıkardım”. Bunun üzerine Süleyman Peygamber kuşu yanına çağırır ve ona “Az önce senden işittiğim bu sözler neydi?” der. Kuş da ona “Ey Süleyman beni cezalandırmak için acele etme” diye karşılık verir, “çünkü âşık öyle bir dille konuşur ki, o dili ancak deliler konuşur. Ben o kuşu seviyorum ve

ona işte senin işittiğin o sözleri söyledim. Çılgın âşıkların bir yolu, bir yasası yoktur. Onların yolu aşk yoludur. Onlar aşk diliyle konuşurlar, ilim ve akıl diliyle değil" deyince Süleyman Peygamber gülmeye başlar ve kuşa acır, onu cezalandırmaz ve serbest bırakır.

İşte bu tür bir davranış tam bir yaralamadır. Allah onu masum kılmıştır. Ondaki kan bedeli istememiştir ve onu cezalandırmamıştır. Allah için seven âşığın durumu da aynıdır. Aşkta samimiyetinin ve sevgiye olan tam bağlılığın görünüşte doğurduğu karışıklık durumlarından dolayı Allah'ı seven âşik cezalandırılmaz, kınanmaz, çünkü bu durumlar aşkın etkisiyledir, çünkü aşk insanın aklını allak bullak eder, aklını başından alır. Allah da sadece akıllıları cezalandırır, âşıkları değil, çünkü âşıklar aşk sultanının boyunduruğu ve hükmü altındadırlar.

Seven, Allah olunca; O'nun açtığı yara masumdur. O doğru sözlüdür. O vaad ettiği gibi, hata ve günah işleyeni cezalandıracağını bildirerek önce korkutur, sonra affeder, hatta tövbe etmeyen asi kulu bile, (Kendisinin bir lütfu olarak dilerse, Çev.) cezalandırmaz¹¹⁴. Üstelik cezalandırması gereken kullarını bile, Kendisinin bir Erdemi ve bir Lütfu olarak cezalandırmaz. Dolayısıyla, kötülük yapanın kazandığı şeyler suçsuz, masum nitelikli sayılır. Allah'ın intikam alacağını vaadettiği şeyler de böylece muaf olur, suçsuz sayılır çünkü Allah o kulun günahını, akıldan yoksun olması nedeniyle, affeder. Akıldan yoksun olan insan, insanlara zarar vermeyi düşünemez, bunu akıl edemez. Bunun için onun sebep olduğu yara da suç sayılmaz ve bağışlanır. Âşik, *mahkumün aleyh*'tir, yani davayı kaybedendir, üzerine hüküm giydirilendir, fakat katil değildir o, katil başkasıdır. Bu nedenle âşığın işlediği hata suç sayılmaz. Kaldı ki her konuda olduğu gibi bu konuda da "En üstün delil Allah'ındır; eğer O dileseydi, hiç kuşkusuz hepimizi doğru yola iletti." (Kur'an, 6/149).

— Âşığın sevgisi, Sevgilinin ihsanıyla, iyilikleriyle artmamalı, Sevgilinin cefalarıyla da azalmamalıdır

Aşkın bu yönü, Allah'ı ancak Zatı için seven bir âşıktaki görülür. Böyle bir âşik, Allah'ın Cemal isminden kendine tecelli eden tecellilerin etkisi altındadır¹¹⁵. Bu nedenle böyle bir âşığın aşkı, sevgilinin yaptığı iyilikle artmayacağı gibi, sevgisine rağmen, sevgilinin yüzçevirmesiyle (*i'raz*) de ihsan ve nimet azalmaz. İhsan ve nimete dayalı sevgi, değişik

sebeplerle artabilir de azalabilir de, çünkü böyle bir sevgi, dış etkenlere bağlı bir sevgidir. Allah'a âşık bir kadın bu konuda şöyle demişti:

“Gelip beni lime lime kesseydin, paramparça etseydin ey Sevgili
Vazgeçmezdim asla sevmekten gene Seni.”

Yani Sevgili onu lime lime kestiği için, Sevgiliye duyduğu aşkında bir eksilme olmazdı. Bu söz seven bir kadının sözüdür. Denilir ki bu söz, ünlü kadın Rabiâtü'l-Adeviyye'nin¹¹⁶ sözüdür. Bu kadının manevi hali, derecesi ve makamı sufi erkeklerden daha üstündü. Allah kendisinden razı olsun, aşkın çeşitli yönlerini tahlil etmiş ve tercüman olmuştur. Şu şiir ona aittir:

“Ben Seni iki aşkla seviyorum: İşte tutkum, aşkım böyle.
Çünkü layıksın buna sen, öylesine güzelsin!
Sana olan sevgimi nasıl anlatayım ki?
Aşkınla öyle geçmişim ki kendimden
Senden başkasını görmüyor gözüm
Kime dostsun Sen kime değilsin, nerden bileyim
Kaldır aradaki perdeyi ki Seni göreyim
Öyle de olsa böyle de olsa hamd, övgü bana değil
Hamd, övgü Sana, öyle de olsa böyle de olsa!”

Bir başka âşık kadın, Katip Atab'ın cariyesi, aşkı şöyle terennüm etmiştir:

“Ey gönüller Sultanı Sevgili, Senden başka kimim var ki benim
Acı bana bugün, kapına geldim ayaklarına kapanmaya geldim
Tek dileğim Sensin! Sevincim, arzum neşemsin!
Razı değil Senden başkasını sevmeye gönlüm
Ey güvendiğim Sevgilim! Efendim! Sultanım!
Aşkım uzadııkça uzadı, kavuşmak ne zaman nasib olacak
Benim arzum nimetler de değil cennetteki,
Ne var ki Seni göreyim diye istiyorum cenneti.”

Bu konuyla ilgili şu dizeler de bize aittir:

“İster nimetlere boğ, ister azap içine koy beni, hiç fark etmez
Sana olan aşkım ne azalır ne de artar

*Çünkü benim sevdiğim Senin bende bulduğun şeye bağlı
Yaratman gibi Sevgin de hep yenidir benim için."*

Bu dizelerde anlatılmak istenen, itidalin ölçüsüdür. Bu bir ilâhî ölçüdür ki arızı durumlar o ölçü üzerinde etki edemezler. Bu ölçü geçici durumlarla da etkilenmez.

Seven, Allah olunca; Kulların Allah'a itaat etmesiyle Allah'a bir fayda gelmeyeceği gibi, kulların Allah'a itaatsizlik etmesiyle de Allah'a hiç bir zarar gelmez. O'nu seven bir kula günahları zarar vermez, günahlar o kulun durumunu değiştirmez, bozmaz, aksine Allah o kula şu müjdeyi vermektedir: "Allah seni affetsin!!! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalan söyleyenleri de bilmeden, niçin onlara izin verdin?" (Kur'an, 9/43). Allah bu ayette, bizdeki inanç ve istekler üzerine ve bizim dışımızdakilerdeki ret ve inkâr üzerine, affı öne çıkarmıştır. Bunu da "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın diye." (Kur'an, 48/2) yapmıştır. Görülüyor ki, Allah gûnahtan önce affı, bağışlamayı öne sürüyor. Kaldı ki Hz. Peygamber, Allah indinde günah işleyen biri değildi. Allah sevdiklerine nasıl yardım ettiğini bildirmek için ayette özellikle onu zikretmiştir. Buna göre sevgili için günah söz konusu değildir. Seven için de kendi açısından iyilik ve ihsanın bir değeri yoktur. Fakat bütün bunlara rağmen, bu durum âşıkta hemencecik açığa çıkmayan, kolayca hissedilemeyen ve de hızlı bir şekilde kaybolan gizli bir makamdır. Çünkü âşık, alıp verdiği her nefeste, yaptığı her işte, kedisini savunması ve kendisini temize çıkarması isteneceğini, dolayısıyla ölçüyü koruması gerektiğini düşünür. Eğer ölçüyü ihlal ederse, kaçırırsa, iki taraftan da delilin kendi aleyhine döneceğini bilir. Demek ki ölçüyü sadece mağfiret, af ve bağışlama sahibi olan, ayrıca etkisi ve yetkisi çok güçlü, hükmü sabit ve aşkı sadık olan biri koruyabilir.

— *Âşık, Sevgilisi karşısında adaba uymak zorunda bırakılmamalıdır.*

Âşık, adaba uymak zorunda değildir, çünkü ancak akli olan birinden adaba uyması istenir. Oysa ki âşık bu bağlamda akli karışmış, allak bullak olmuş, altüst olmuş, aklma hakim olamayan biridir. âşık için alınacak bir önlem yoktur. Bu yüzden âşıktan sadır olabilecek herhangi bir davranıştan dolayı, âşık cezalandırılmaz.

Seven Allah olunca; O Büyüktür, Mülk sahibi O'dur, Akıllı insanların uydukları adap kurallarını belirleyen de O'dur. Veli kullarını edepli, terbiyeli kılan da O'dur. Nitekim Hz. Peygamber —selât ve selâm üzerine olsun— şöyle buyurmuştur: “Beni Allah terbiye etti ve çok güzel terbiye etti.” Allah kuluyla “terbiye ediliyor” denilmez, tam tersine “Allah sevgili kulunun yanında duruyor ve ona layık olduğu ya da müstehak olduğu terbiyeyi veriyor” denilir. Allah'ın o kulun yanında bulunması, Allah'ın o kula bir lütfu ve bir ihsanıdır. Allah o kula verdiği terbiyeden dolayı bir şey istemez, hele bir kul O'nun sevgilisi olursa!..

— *Âşık, hem kendi durumunu hem de Sevgilisinin durumunu unutmalıdır*

Âşk âşığı öylesine meşgul eder ki sonunda âşık hem sevgiliyi unuttur hem de kendini unuttur. İşte bu duruma “sevgi aşkı” adı verilir. İlâhi hakikatten sudur eden bu hakikat hiç kuşkusuz kelimelerle anlatılamaz; Evet, bu hakikat kelimelerle ifade edilemez! Bu hakikat kelimelerle açıklanamayan sırlardan biridir. Ancak bu hakikati keşfeden âşık onu tanıyabilir. O da onu başkasına anlatamaz. Başkasına onu anlatması âşiğa caiz değildir, uygun düşmez. Bu konuyla ilgili ayêt şudur: “... Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu...” (Kur'an, 9/67), yani kim kendi suretini unutursa, kendi kendini unutmuş demektir.

— *Âşık, bütün sıfatlardan arınmış olmalıdır*

Âşığın kendisini niteleyen ne bir sıfatı ne de belirgin bir tutumu vardır, çünkü âşık, sevgilisi onun nasıl olmasını istiyorsa öyledir. Âşığın tek sıfatı, kendisinden istenilen gibi olmasıdır. Âşık, Kendisinden ne istenildiğini bile bilmez, çünkü o bütün sıfatlardan soyutlanmıştır.

Seven, Allah olunca; Allah Kendi zatı içinde Kamildir, Mükemmeldir. O'nun mükemmelliği artan bir mükemmellik değildir, dolayısıyla O'nun bir niteleyicisi, bir sıfatı yoktur, çünkü “O'nun Zatına benzer hiçbir şey yoktur.” (Kur'an, 42/11). Bu nedenle, “İzzet ve kudret sahibi Rabb'in onların atfettikleri sıfatlardan ne kadar münezzehdir! ne kadar uzaktır!” (Kur'an, 37/180).

— Âşığın isimleri, meçhul olmalıdır

Şair şöyle diyor:

“Beni çağırırsa sadece “Ey kulum!” diye çağırıyor,
İşte bu ad, benim en şerefli adımdır.”

Bu konuda az önceki konuya, yani âşığın bütün sıfatlardan arınmasına benziyor. Buna göre, âşık için kulluk temel esastır, zati bir şeydir. Sevgilisinin ona verdiği isimden başka, âşığın belli bir ismi yoktur. Sevgilisi onu bir isimle adlandırsa ya da onu hangi adla çağırırsa çağırsın, o, O'na cevap verir ve O'na doğru hızla yönelir. Âşığa “Senin adın nedir?” diye sorulduğunda, âşık “Ben ne bileyim, sevgilime sor, O bana ne ad koymuşsa, benim adım odur, çünkü benim adım sanım yoktur, hiçbir isim bana ait değildir. Ben meçhulüm. Tanınmayan bir “nekre”yim ben.” der ¹¹⁷.

Seven, Allah olunca; aslında O'nun zatına uygun düşen ve O'nun zatını tam anlamıyla veren hiçbir isim yoktur. Ancak ve ancak O'nu, ilâh kabul eden kul, O'nun sevgilisi olur. Allah o kulda, Kendisi için yapılan esere bakar. O eserleri Kendi eserleri olarak adlandırır. İşte o zaman Hakk Teâlâ âşığın kendisine takdığı isimleri kabul eder.

Sadece Allah'ı ilâh olarak tanıyan kul, “Ya! Allah” der. Allah da o kula “Lebbeyk! işte buradayım ey kulum” diye seslenir. Sadece Allah'ı Rabb olarak gören kul, “Ya! Rabb” diye seslenir. Rabb'i de ona “Lebbeyk! işte buradayım ey kulum” diye cevap verir. Sadece Allah'ı Halik (Yaratıcı) olarak gören kul, “Ya! Halik”, (ey ulu Yaratan!) diye seslenir, Yaratan da ona “Lebbeyk!” “işte buradayım ey kulum” diye cevap verir. Rızık verici olarak sadece Allah'ı gören kul, “Ya! Rızık” (ey rızık veren) diye seslenir, “Rezzak” olan, bütün varlıklar rızıkını veren Allah da “Lebbeyk! işte buradayım ey kulum” diye cevap verir. Zayıf olan kul “Ey! biricik kuvvet sahibi” diye seslenir, kuvvet sahibi olan Allah da ona “seni sevdim ey kulum!” diye cevap verir.

İşte bizim bu durumlarımız tahkiki olarak O'nu çağırır. O da bizim bu durumlarımıza uygun isimler verir. Bunun için o durumların lafızları dillere göre farklı olduğu gibi, o kelimelerin harfleri de farklıdır. Bu isim için gerekli olan anlam, insanlar tarafından anlaşılırdır. Şöyle

ki: Araplar: "Ya Allah!", Farslar: "Ey Hûda!"; Rumlar: "İşâ!"; Ermeniler: "Esfâc!"; Türkler: "Ey Tanrı!"; Frenkler: "Kreator!" (Createur); Habeşler: "Vak!" derler. Görüldüğü gibi, bütün bu farklı kelimeler tek bir anlam içindir. Lafızlar, kelimeler farklıdır ama bütün bu yaratıkların (milletlerin) maksadı tek bir anlamdır. İşte bu nedenle âşığın isimleri "meçhul" olmalıdır, dedik. Çünkü isimler basit birer göstergedir. Sonuçta, âşık, sevgiliyi hangi isimle çağırırsa çağırsın, sevgili âşığa karşılık verecektir.

— *Âşık, gerçekte dalgın olmadığı halde, âdeta dalgınmış gibi olmalıdır*

Âşığın bu sıfatı "şaşkınlık" (*baht*) ve "baygınlık" (*subat*) olarak adlandırılır. Bu sıfat ancak, âşık, sevgilisinin sevgisiyle istiğrak halindeyken görülür. Öyle ki sevgilisi önüne gelir dikilir de âşık onu tanıyamaz ya da sevgilisi âşığa seslenir de, âşık onun sesini duyamaz, oysaki ona bakmaktadır. Dolayısıyla âşık bu haliyle dalgın biri gibidir. Aşk derdiyle iyice sarhoş olmuştur.

Seven, Allah olunca; Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah (hiç kimseye muhtaç değildir) bütün âlemlerden zengindir" (Kur'an, 3/97). Allah onlardan, nefes alıp vermelerinin ancak O'nun zikri demek olduğunu, bizzat nefesleriyle dile getirmelerini ister, çünkü "duayı işiten O'dur" (Kur'an, 3/38).

— *Âşık, kavuşmayla ayrılık arasında bir fark görmemelidir.*

Âşık, sevgilisiyle ilgili her şeyle öylesine ilgilenir, öylesine ilgilenir ki ayrılıkla kavuşma arasında bir fark göremez bir hale gelir. Âşık daima Sevgilisini müşahede eder ya da şairin:

"Gece gelmiş ona kavuşmuşum
Gece gelmiş ondan ayrılmışım
Ne çıkar, şikayetçiyim ben
Uzunluğundan da kısalığından da gecenin."

dediği gibi olur.

Bu âşık her iki durumda da halinden şikayetçidir, çünkü hangi durumda olursa olsun, hali değişmiyor ve sürekli azap içinde kıvranıyor.

Biz ise, birinci durum üzerindeyiz. Bizim için Allah'la ilgilenmenin dışında bir şey söz konusu değildir. Biz daima O'nu müşahede etmekteyiz. O'ndan başkasını tanımıyoruz. O'ndan başkasını müşahede etmeyiz. İşte şu şiirimiz bununla ilgilidir:

"Bütün uğraşım, bütün ilgim O'ndan yanadır
Gece olmuş O'na kavuşmuşum
Gece olmuş O'ndan ayrılmışım, ne çıkar?
Gece uzamış, gece kısalmış umrumda mı?"

Seven, Allah olunca; İlâhi Kelime biriciktir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: "Bizim buyruğumuz yalnız bir tektir, göz açıp yummak gibidir." (Kur'an, 54/50), çünkü Allah katında fark diye bir şey yoktur. Dolayısıyla O'nun uzaklığı yakınlığıyla, yakınlığı uzaklığıyla aynıdır. Bu nedenle O, hem çok yakındır hem çok uzaktır. O'nun katında bizimle kavuşma diye bir şey söz konusu olamaz. O ayrılığı kabul eder, fakat O'nun için ayrılık diye bir şey yoktur. O kavuşmayı kabul eder, fakat kavuşma diye bir şey yoktur.

"Öyleyse O'nda kavuşmayla ayrılık aynı şeydir
Fakat bunu ancak O'nu gören, O'nu bilen bilir."

— Aşık, kendisini köleleştirenin içtenlikle kölesi olmalıdır

Aşk, âşığı bir köle yapar. Sevgilinin yanında hüsn-ü kabul görse bile, aşk âşığı zelil eder. Bu alçaltmanın sebebini âşık bilemez, ancak gerçeklerin elverdiği kadarını bilebilir. Şöyle ki; âşık, sevgiliye kendisi üzerinde bir üstünlük, bir otorite kurmasını sağlar, adetâ sevgili, âşığın Velisi olur. Böyle bir duruma ulaşan âşık, tam bir huşu, hudu ve tevazu için içtenlik kokusunu duymalıdır. Böyle bir durumu insana ancak aşk (sevgi) makamı sağlayabilir.

Seven, Allah olunca; Hz. Peygamberin ağzından Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey kulum, Ben acıktım fakat sen Beni doyurmadın; Ben susadım fakat sen Bana su vermedin; Ben hastalandım, fakat sen Beni ziyaret etmedin."¹¹⁸ "Kim Bana bir karış yaklaşır, Ben ona bir kulaç yaklaşırım." Görülüyor ki Allah kuluna daha çok yaklaşmaktadır¹¹⁹. "Kimdir o, Allah'a güzel bir borç verecek olan ki, Allah da onun verdiği kat kat artırsın ve onun için şerefli bir ödül versin?" (Kur'an, 57/11). Görülüyor ki, ödül kat kat

verilmekte, ecir, içtenliği artırmaktadır. Fakat ayetteki soru, her zaman soru olarak kalmaktadır¹²⁰.

— *Âşık, devamlı bir karışıklık içinde olmalıdır*

Bu karışıklığın nedeni, âşığın bizzat durumunu bilmemesidir. Âşık, sevgilinin kendisine karşı nasıl bir tutum içinde olduğunu bilmez, bilemez.

Ancak âşığın sevgilisi Hakk Teâlâ olursa, âşık Hakk Teâlâ'yı Allah'ın kendisine bildirdiği vahiyle bilir. Fakat gene de kalbinde bir burukluk sürer gider, çünkü O'nun bildirdiği şeyler sırlarla doludur. O'nun bağışladığı iyilikler ise birer *letaif*'tir.

Âşık, Allah'ı, mahlukata sevdirmeye uğraşır. Bütün dileklerin, bütün yönelişlerin ve bütün kalblerin O'na yönelmesini, O'nun üzerinde toplanmasını ister. Fakat bunun gerçekleşmesi ancak O'nun sırlarını yaymakla mümkün olur. Çünkü ruhlar, Tanrı'nın bağışlarını, hibelerini ve hediyelerini sevmek üzere yaratılmışlardır.

Ayrıca, âşık bu sırları yaymanın Tanrı'yı razı edip etmeyeceğini de bilemez. İşte bu durum, Allah'ı sevenlerin kalblerinde devamlı bir burukluğun olmasına neden olur¹²¹.

Seven, Allah olunca; Allah'ın ilminde önceden bildirilen yasaya göre, inansın ya da inanmasın her insan hakkında İlâhi Emir yerine gelir. Allah'ın sözü ve ilmi birdir, ikisi de aynı hakikattir. Fakat bu hakikat ne olursa olsun, Allah emrederek konuşur. O'nun Emrine uymayı bilmeyen insanlar, isyana sürüklenmiş olurlar. Oysa ki Allah Hakim'dir ve Alim'dir. İşte âlemde tesbit edilen karışıklığın ve insalardaki gaye ve eğilim farklılığının ve münakaşaların kaynağı budur.

— *Âşık davranışlarında ölçünün dışına taşmalıdır*

Gerçekten de âşık, sağlıklı bir düşüncenin gerektirdiği hikmet içerisinde belirtilen genel ölçüler üzerine kurulu davranışların dışına çıkar, fakat kâinatın idaresi hakkındaki konulara kulak asmaz. Âşığın biricik özlemi ve yegane uğraşısı Sevgilisidir, Sevgilisini sürekli hatırında tutmasıdır. O'nun dışındaki şeylere gönlü kapalıdır âşığın. Bu konuda âşığın hayali "ifrat" noktasına varır. Bu yüzden olayları değerlendirmeyi tam olarak bilemez.

Eğer âşığın sevgilisi Allah olursa; Allah âşığın kalbine sığacağı için¹²², âşık genel ölçülerin dışına taşar, artık hiçbir şeye hiçbir ölçüye sığmaz.

O'nun zikri nasıl, görmüyor musun? Lafzına bir baksana! "La ilahe illallah" lafzı, yaratılmış hiçbir ölçüye sığmıyor! Bu şekilde, levhalar üzerine ya da parşömen kağıtları üzerine, inanmış insanlarca yazılan yazılar, bir ölçüye bir tartıya vurulsa, onların ağırlığına denk olabilecek hiçbir şey olmayacaktır, çünkü bütün âlem bir kefeye, kelime-i tevhid öbür kefeye konsa, kelime-i tevhid daha ağır gelir¹²³. O'nun sevgisi dışında hiçbir sevgiyle avunmayan, dolmayan mü'min insanın söylediği, bu ilâhî sözün değeri budur işte. Peki bu ilâhî sözü âşık söylerse, onun hakkında ne düşünürsün? O âşığın durumu hakkında, ne düşünürsün? Allah'ın rahmetinden daha geniş olan âşığın kalbi hakkında neler düşünürsün? Hiç kuşkusuz âşığın kalbinin genişliği de gene Allah'ın rahmetinden ileri gelmektedir. Varoluş içinde zuhur eden en şaşırtıcı durumlardan birisi, Allah'ın rahmetinden ileri gelen kalp genişlemesidir. Oysaki genişleyen bu kalp rahmetten daha geniş olmaktadır. Ebu Yezid el-Bistami bu konuda şunları söylemiştir: "Eğer Arş, kapsadığı şeylerle birlikte yüz milyon kere, "arif" in kalbinin köşesinin bir kenarında toplanmış olsaydı, arif gene de onları hissetmezdi!" Peki, arifin durumu buyusa, acaba âşığın durumu nasıldır ki? ¹²⁴.

Seven, Allah olunca; Allahu Teâlâ her türlü ölçünün ötesindedir. Hakk'ın sevgilisi Hakk'ın yanındadır, çünkü âşık, sevgilisinden ayırde-dilemez. Nitekim Allah şöyle buyuruyor: "Allah'ın yanındaki bakidir." (Kur'an, 16/96). Buna göre, sevgili bakidir ve baki olanı, fani olan kendi ölçüsüne sığdıramaz; baki olan, fânî olanla kıyaslanamaz.

— Âşık sevgilinin aynısı olduğunu söylemelidir

Âşık bu duruma gelir, çünkü sevgilide helâk olur, O'nda fena olur. Dolayısıyla O'nu kendinden farklı olarak görmez. Âşıklardan biri bu konuda şöyle demiştir:

"Seven benim! Sevdğim de ben!"

Ebu Yezid el-Bistami'nin durumu böyleydi.

Seven, Allah olunca; Allah kullarından bazılarını öylesine sever ki, sonunda onların kulağı, gözü, dili ve tüm azaları olur.

— Aşık, kendinden geçmeli, bitkin olmalıdır

Âşık, sevgilisine “Niçin böyle yaptın?”, “Niçin şöyle dedin?” gibi bir şey söylemez.

Allah kendisinden razı olsun. Enes bin Malik şöyle söylemiştir: “*Selât ve selâm üzerine olsun, Allah'ın Resulü'ne on yılı aşkın bir süre hizmet ettim. Bu süre içinde yaptığım herhangi bir şey için “Bunu niçin yaptın?” demediği gibi, yapmadığım bir şey için de “Bunu niçin yapmadın?” dememiştir.*” Çünkü Hz. Peygamber, orada, Sevgili'nin, seven üzerindeki tasarrufu çözümlenemez, aksine ona teslim olunur, hatta ondan lezzet alınır, zevk duyulur, çünkü âşık, sevgilisinin dışında, kalbinde bulunan diğer her şeyi yakan, yakıp kül eden bir ateşle yanmaktadır. Alev alev yanan kalbine âşık, sevgilisinden başka herşey için bir kıskançlık yerleştirir. Kendini tamamen sevgiliye vermeye çalışır çalışır bitkin düşer, çünkü O'na olan borcunu kesinlikle ödeyemeyeceğini bilir. Sevgilisini razı edecek tarzda hareket etmediğini hatırlar.

Seven, Allah olunca; bu aşk yurdunda, en küçük zerre bile, ancak O'nun izniyle hareket eder. Öyleyse, nasıl olur da sevgili “Niçin?” diyebilir ki!... Çünkü bu durumda sevgili, hadisi şerifte geçen, kendisine gerekli olan duruma göre “*ben senin elin, dilin, gözün olurum...*” sözüne uygun olarak, ancak Hakk'ın söylediği şeyleri yapar.

Genel olarak her sevgili için, sadece kendisini ilgilendiren bir tecelli vardır, dolayısıyla sevgilide iki aynı tecelli biraraya gelemes¹²⁵, bu doğru da olmaz. İşte bu kendinden geçme olayı ve bitkinlik vasfı, bir tereddüdün sonucudur.

— Aşık, utangaç bir şekilde sırrını açığa vurmalıdır

Bu aşamada âşığın sırrı artık alenî olmuştur ve herkesin diline düşmüştür. Artık âşık sırrını saklamayı bilemez. Nitekim sadık bir âşık şöyle demiştir:

“Aşık mı değil mi kuşku duyulsun diye,
Yalandır, kim aşkını gizleyebileceğini ileri sürse
Aşkın öyle bir gücü var ki gönül üzerinde
Gerilen perdelerin bir ethisi olmaz gönülde

Gönüle giren varlığın sırrı başlayınca faş olmaya
Bir şey görülmez aşka yenik düşmüş delikanlıdan başka
Bu yüzden gıpta ederim âşığa ihtiyatlıca
Ne gözler ne de kalpler kuşkulanmasın diye.”

Sevgi, âşığa öylesine galip gelir ki açılmadık örtü, ifşa edilmedik sır bırakmaz. Aşkın neden olduğu derin iç çekmeler sürekli devam eder, akıttığı göz yaşları dinmek bilmez. Bütün azaları ve bütün yetenekleri, âşğın hasta olduğunu, devamlı uyanık kaldığını açıkça gösterir. Âşğın bütün halleri aşkının kokusunu yayar. Konuşacak olsa âşık, ne konuştuğunu bilmeden konuşur. Ne sabrı vardır ne metaneti. Sıkıntıları durmadan âşığı tedirgin eder. Kederli anları kat kat artar.

Seven, Allah olunca; Allah kulunu sevdiğinde, o kulu sevdiğini göklerde duyurması için bir meleğe vahyeder. O meleği bu işle görevlendirir. Melekler de severler o kulu, aynı zamanda gök ehli de sever o kulu. Daha sonra Allah yeryüzüne, sevdiği bu kulu kabul etmesini emreder. Bunun üzerine, zahirde bazı insanlar bazı özel sebeplerden ötürü onu inkâr etseler bile, batında bütün varlıklar onu kabul ederler. O zaman o varlıklar, tıpkı Allah'a secde eden varlıkların tutumu gibi bir tutum içine girerler. Âlemde herkes, herşey Allah'a secde etmektedir. Allah'ın Kitabı'nda da belirtildiği gibi, bütün insanlar değilse bile, insanların çoğu Allah'a secde etmektedirler.

İşte onların kalblerinde bu kulun sevgisi böyledir. Yeryüzüne onu kabul etmesi önerilmiştir. Yeryüzünün bütün bölgeleri ve o bölgelerde bulunan her şey ve herkes onu sever. İnsanların çoğu, asılları bir olmasından dolayı, Allah'a secde etme konusunda eşittirler.

— Âşık, kendisinin âşık olduğunu bilmemelidir

Âşık, kendisinin âşık olduğunu bilmez. Bu kadar çok sevgi ve şevki kimin için duyduğunu bilemez. Bu kadar büyük bir coşkuyu kimin için duyduğunu bilemez. Bu nedenle, sevgilisi ona açıkça gözükmez. Sevgilinin aşırı yakınlığı bile, âşığa bir perdedir, öyle ki âşık kendinde sadece aşkın eserlerini bulur. Sevgilinin sureti âşğın hayalindeki surete göre âşığı kuşatır, öyle ki âşık onu dışarıda arar. Batındaki letafetin, inceliğin tersine zahirdeki kesafetten, yoğunluktan dolayı âşık, sevgilinin somut

suretine bağlanma gücünü kendinde göremez. Dolayısıyla âşık, sevgiliden edindiği mana ile beraber olur ve o manayı kendinde yüceltir. Bununla birlikte, Sevgiliye ait bu yüceltmış mana âşığı altüst eder, onu rahatsız eder, çünkü sevgili âşıktadır, fakat âşık sevgilinin kendinde olduğunu bilmez, öyle ki âşık sevgiliyi gene sevgili vasıtasıyla tanır. Sevgili, latif olduğundan, duyguların ötesindedir. Bu nedenle, hatta “Kalbim sevgilimin yanındadır” dese bile âşık konuşur ama ne konuştuğunu akledemez, anlayamaz.

*“Kalbim kayboldu, Sevgilimi nerede bulayım ki?
Vücudumu O'nun bir yurdu olarak görmüyorum ki.”*

Hatta “Sevgilim kalbimdedir” dese bile, ne söylediğini anlamaz. Bilemiyorum bu iki durumdan hangisi daha doğrudur, çünkü âşık iki zıt hakikatin arasında bulunmaktadır:

“Sevgilim hem yanımda hem yanımda değil.”
sözünde olduğu gibi.

Seven, Allah olunca; Allah, *kabz* halinde yani iki elini yummuş bir halde Hz. Âdem'e tecelli etti. Bir hadisi şerife göre, Allah Âdem'e şöyle dedi: “Ey Âdem, istediğini seç!”. Âdem de “Rabb'imın Sağ Elini seçtim, fakat Rabb'imın her iki Eli de Sağ Eldir, Mübarektir”¹²⁶ dedi. Bunun üzerine Allah Ellerini açtı, *bast* hali oldu. Bir de baktı ki, Avucunda Hz. Âdem ve Âdem'in zürriyeti var. Hz. Âdem, hem Allah'ın Avucunun içindeydi hem de dışındaydı.

İşte âşıkla birlikte Sevgilinin sureti böyledir. Âşık hem Sevgilidedir hem de Sevgilinin dışındadır!

SONSÖZ

âşıkların sıfatları sayılamayacak kadar çoktur ve bu sıfatların bir sınırı dahi yoktur.

Aşkla, sevgiyle ilgili açıklamalarımızı, araştırma ve tahlilin en uç noktalarına kadar götürdük. Ancak, sevgilinin çeşitli olması nedeniyle aşkın kaynakları da o kadar çeşitli olmaktadır. Eğer beni iyi anladıysan, seni Yol'un üzerine koydum. Bununla birlikte, teşbih'ten, yani Allah'ı yaratıklara benzetmekten, sakın, kesinlikle sakın!

Sevgi, aşk, vecd, şevk, seveda, bunların hepsi sonuçta tek bir hakikattir, fakat aşka ilgi duyanların farklı farklı olmaları nedeniyle, ona farklı yananamlar verilmektedir. Bütün bunlar, birer sıfattır. Kim o sığata bürünürse, o sıfatın etkisi altına girer. Sevgiliye tam anlamıyla uygun düşen bir seven olmadıkça, o sıfatlardan hiçbirini sevgiliye rücu etmez, O'nunla ilgili olmaz; ayrıca o sıfatların sevgili için hiçbir etkisi de olmaz. O halde bunu iyi anla!

Ister Sevgili olsun, ister seven olsun, aşkla ilgilenenlerin sıfatları hakkında kısaca anlatılan bu bilgiler bu kadarıyla yeterlidir. Hakikati, ancak Allah söyler. Doğru Yolu, ancak O gösterir.

Yüzyirmibeşinci cüz burada bitmiştir.

Vesselâm

DİPNOTLAR

¹Şeyh Galip, *Hüsni ü Aşk*, hazırlayanlar Orhan Oktay-Hüseyin Ayan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975, Bkz. 225. beyit

²Sezai Karakoç, *Leylâ ile Mecnun*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1980, s. 67

³Ibn Arabi, *İlahî Aşk*, s.28

⁴Fuzuli, *Kâlliyyat-ı Fuzuli*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, İstanbul, H. 1291, s. 131.

⁵A.g.e. s. 130.

⁶Nihat Keklik, *El-Fütuhât el-Mekkiyye*, II. cilt; İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. 1980, Bkz. c. 11, Bölüm B, s. 261.

⁷Ebu'l-Hasan Ali el-Bağdadi, *M. İbn Arabî'nin Menkabeleri*, Çev. A. Şener, R. Ayas, Ank. Üniv. İlahiyat Fak. Yay, Ankara 1972, Bkz; s. 20.

⁸Ibn Arabi, *Fûsûsü'l-Hikem*, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1971, Bkz. s. VIII

⁹Bursalı Tahir Bey, *Tercüme-i hal ve fezail-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabi*, ikinci tab'i, Necm-i İstikbal Matbaası, 1329 Dersaadet Bkz: s. 7.

¹⁰A.g.e s. 7

¹¹Eş-Şeyh Muhyiddin İbn Arabi, *Al-Futuhât al-Makkiyya*, c. 1, s. 4 Tahkik: Osman Yahya, Kahire, 1980.

¹²Ibn Arabi, *Traité de l'amour*, çev.: Maurice Gloton, Albin Michel, 1986, Paris, Bkz: s. 14-17.

¹³Bu konuda bakınız, İbn Arabi, "*Kitabü'l-fenai fi'l-Müşahede*". Bu risale, 1948'de Haydarabad'da *Resailü İbn Arabi* adıyla yayınlanan ve pek çok risalelerini ihtiva eden kitapta yer almaktadır. Ayrıca bu risale Michel Valsan tarafından *Traite de l'Extinction*

dans la Contemplation adıyla Fransızcaya çevrilmiştir. (Les Editions de L'oeuvre, Paris, 1984.) *Fenâ Risâlesi* adıyla bizim tarafımızdan da çevrilmiştir. İz Yay. İst. 1991

¹⁴Hüseyin İbn Mansur el-Hallac (858-922) *Kitabü't-Tavasın* adlı eseri ünlüdür. (Türkçesi için bkz. çev. Yaşar Nuri Öztürk, İstanbul 1976.)

¹⁵"Harf" sözcüğü aynı zamanda tersine çevirmek, sırasını değiştirmek anlamlarına da gelir.

¹⁶Burada "Ne Arş ne de Kürsi Beni sığdıramaz, fakat mümin kulunun kalbi Beni sığdırır." kudsi hadisine bir gönderme vardır.

¹⁷"Tanrı'nın sureti" konusunda hadisler pek çoktur: "Allah Âdem'i Kendi suretinde yarattı.", "Yüze küfretmeyiniz, çünkü Allah Âdem'i Rahman suretinde yarattı.", "Rabb'imî en güzel surette gördüm." vb.

¹⁸"Diyar", "dar" kelimesinin çoğuludur. "Dar", ev anlamına geldiği gibi, fiil olarak ele alınırsa, çevrede dolaşmak ve dönmek gibi anlamları da vardır. Buna göre, burada şahin kelimesinin koruma, dokundurmama gibi bir anlamı çıkmaktadır.

¹⁹"Suret"; varlığın görünümünü meydana getiren bütün özellikleridir.

²⁰"Rabb'imînin karanlıktan ve nurdan yetmiş bin perdesi vardır. Eğer o perdeleri kaldıracak olsaydı, Vech'inden (Yüzü'nden) gelen ulvi yücelikler O'nun bakışının ulaştığı her yeri, her şeyi yakardı, yok ederdi." hadisine bir gönderme var. (İbn Hanbel, *Müsned*, c. 4 s. 401).

²¹Kur'an'ın Rahman suresindeki 31-33 ayetlerine göndermeler var.

²²"Vedud" ismi "feul" vezindedir, hem etken hem de edilgen olarak çift anlamlıdır, yani hem seven hem de sevilen anlamlarına gelir.

²³Bu konuda bakınız, İbn Arabî, *Kitabü'l-fenâi fi'l-müşahede*. (bkz. not 13).

²⁴Tahminen h. 610/m. 1213 yılında.

²⁵Fasıl harfleri Kur'an'da bazı surelerin başında bulunan harflerdir.

²⁶Bu zat İbn Arabî'nin ilk hocalarından biridir. İsbiliye'de (Seville) doğmuştur. İbn Arabî, *Ruhü'l-Kuds* adlı eserinde bu zat hakkında bilgi vermektedir. Bu eser, *Les soufis d'Andalousie* adıyla Gerard Lecomte tarafından Fransızca'ya da çevrilmiştir, Paris, 1979.

²⁷"gayret", kıskançlık demektir.

²⁸"Rabb'imî en güzel surette gördüm." hadisine aittir.

²⁹1197 de ölen ve Cezayir'in Tlemsen şehrinde medfun olan Şeyh Ebu Medyen et-Tlemsani'nin şiiri.

³⁰Bakınız: not 17.

³¹"Rü'yetü'llah", yani Allah'ı görme ancak kalb gözüyle mümkündür.

³²İz. Peygamberin bir hadisi.

³³İlâhi, ruhi ve tabii haller.

³⁴Allah insanı kendi suretinde yarattığı için, insanı bütün olarak sever. İnsanda Allah'ı bütün olarak sever.

³⁵"Bilmediğin şeyin ardına düşme, çünkü kulak, göz ve gönül hepsi ondan sorumludur." (Kur'an, 17/36), "O gün dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları her şeye dair şahitlik edeceklerdir." (Kur'an, 24/24)

³⁶"Rabb'in Ademogullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak: "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim? demişti. Onlar da "Evet, buna şahidiz ya Rab!" demişlerdi. Öyle ki Kıyamet Günü "Biz bundan habersizdik." demeyesiniz diye." (Kur'an, 7/172) ayetine gönderme var.

³⁷"Gökler ve yer durdukça orada süreklili kalacaklardır. Ancak Rabb'in onları çıkarmayı dilerse o başka, çünkü Rabb'in dilediğini yapandır." (Kur'an, 11/107).

³⁸Halife Harun Reşit söz konusudur.

³⁹Bkz.; not. 36.

⁴⁰Buradaki "ama" terimi şu hadiste de geçmektedir: "Hz. Peygamber'e "Rabb'imiz mahlukatı yaratmadan önce neredeydi?" diye sordular. O da ne üstünde ne altında havanın bulunmadığı "ama"nın, içindeydi, diye cevap verdi. (Bkz. Tirmizi, Hud Suresi tefsiri, 1 bab: Ibn Mace, mukaddime, 13. bab; Ibn Hanbel, 4. cild, 11 ve 12 sayfalar.)

Söz konusu olan bu *ama'* sözcüğü İbn Arabi düşüncesinde önemli bir terimdir. Tam olarak karşılayabilmek hayli zordur. Ankaravi merhum bunu "ince bulut" diye çevirmiştir. Lugatta "Bulut, toz bulutu, sis, is, duman, zifiri karanlık, körlük, hiçlik, bütün unsurların karmakarışık buldukları ilk durumu." Felsefede bu, "boşluk" ile ifade edilir. Ne var ki bu boşluk sonradan varlaşacak olan bütün imkânların kaynaştığı bir boşluktur. Başlangıçta cansız ve akılsız unsurlar karmakarışık bir vaziyette (*haos*) bulunmaktaydılar, sadece akıl sahibi cevher (*nus*) bu kausun dışındaydı. Akıl sahibi bu cevher kaosu düzenleyerek ondan kâinatı meydana getirdi (Kozmos). İbn Arabi de benzer şekilde, bu terimi "ilk taayyün" makamı karşılığında kullanmaktadır. Varlığın başlangıcı bu makamdır. Bundan önce *lâ'ta'ayyün* denilen vücut-ı mutlak vardır ki bu durumda daha Rububiyet ile muttasıf değildir. Rububiyet *ama'* mertebesinde başlar.

⁴¹Fütühat'ın 198. bölümü. "Nefes ve sırları hakkında bilgiler"

⁴²Bkz. Fakhr ad-Din Razi, *Traite sur les Noms divins*, traduction de Maurice Gloton, Paris 1981, s. 223 ve devamı.

⁴³Hz. Ömer'in rivayet ettiği bu hadisi şerife göre, Cebrail bir gün insan suretinde çıkıp gelmiş, *iman, islâm, ihsan, kıyamet* gibi konularda Hz. Peygambere sorular sormuştur. Hadisin tam metni şöyledir: "Günün birinde Hz. Peygamberin yanında oturuyorduk. Birdenbire yanımıza bir adam çıkageldi. Elbisesi bembeyaz, saçları simsiyahtı. Üzerinde yolculuk eseri görülüyordu, yani uzaktan geldiğine dair bir iz taşıyordu. Hiç birimiz onu tanıımıyorduk. Nihayet Hz. Peygamberin önüne gelip oturdu. Dizlerini O'nun dizlerine dayadı ve ellerini dizlerine koydu ve "Ya Muhammed, İslâm nedir bana söyle!" dedi. Hz. Peygamber de "İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığımıza, Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şahadet etmen; namaz kılman,

zekat vermen, Ramazan orucu tutman, yoluna gücün yeterse Hacc'a gitmelidir." dedi. O adam bunun üzerine "Doğru söyledin." dedi. Biz de hem soru soruyor hem doğru söyledin diye tasdik ediyor diyerek taaccüp ettik, şaşırıldık kaldık. O adam yeniden "Peki, iman nedir, bana söyle!" dedi. Hz. Peygamber de "İman, Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve kıyamet gününe kaderin hayır ve şerrine inanmandır." diye cevap verdi. Yine o adam "Doğru söyledin." diye onu tasdik etti. "Peki, ihsan nedir?" diye sordu gene o adam, Hz. Peygamber de "İhsan Allah'ı görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni her an görmektedir." diye cevap verdi. O gene "Doğru söyledin." diyerek onu tasdik etti. "Peki, kıyamet ne zaman kopacak, bana söyle." dedi o adam. Bu soru üzerine Hz. Peygamber "Bu konuda kendisine soru sorulan bu soruyu sorandan daha fazla bir şey bilmiyor" diye cevap verdi. "Öyleyse Kıyamet'in belirtilerini söyle." dedi. Hz. Peygamber de "Kıyametin belirtileri, cariye'nin kendi efendisini doğurması; yalın ayak, başı kabak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının kentlerde büyük binalar yükseltmede birbirleriyle yarışa girmeleridir." diye cevap verdi. Daha sonra o yabancı adam çekip gitti. Ben bir süre öylece kaldım. Sonra Hz. Peygamber "Ya Ömer, bu soruları soranı tanıdın mı?" diye bana sordu. Ben de "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber "O Cebrail'di; size dininizi öğretmek için gelmiştir dedi." İbn Arabi bu hadisi şerife pek çok göndermeler yapmaktadır bu eserinde. Bu hadisi Müslim, rivayet etmiştir.

⁴⁴Bkz. Kur'an; 19/16-41.

⁴⁵Bu ad *Fütühat*'ta bir çok defa geçmektedir. Bu zatın tam adı; Ebu Abdullah Kadib el-Ban el-Mevsili'dir.

⁴⁶*Fütühat*'ın 177. Bölümü. Bakınız *Ma'rifet ve Hikmet*, çev.Mahmut Kanık, İz. Yay. s. 133. Ayrıca *Fütühat*'ın 63. babında bu konuda bilgi vardır.

⁴⁷Tanrı'nın insanlara hülul ettiği inancını taşıma.

⁴⁸Temel unsurlar şunlardır: Ateş, hava, su, toprak.

⁴⁹"Cesed" in çoğulu "ecsad"dır. bu konuda bakınız İbn Arabi "*Kitabü'l-İstilahat*".

⁵⁰Su ve ateş, hava ve toprak unsurlarındaki örnekte olduğu gibi.

⁵¹"Hubb" kelimesi hem sevgi hem de tohum anlamına gelir. Fiil olarak da hem sevmek hem de tohum ekmek anlamına gelir.

⁵²Hz. Yusuf'a aşık olan Züleyha söz konusudur burada.

⁵³Girişte de belirttiğimiz gibi Zeyneb isminin İbn Arabi nezdinde özel bir yeri vardır. Kızının adı Zeynep'tir; *Zeynebiyyat* adıyla şiirler de yazmıştır.

⁵⁴Ebu Cehil, yani Cehaletin babası, Hz. Peygamber'in amcası olmasına rağmen, onun amansız bir düşmanıydı. Bedir savaşında öldürülmüştür.

⁵⁵Bkz; "İlahi Sevgi" bölümü.

⁵⁶Bkz; "Sevginin Adları" bölümü.

⁵⁷Hubb, daha önce de belirtildiği gibi hem sevgi hem de tohum anlamına gelir.

⁵⁸Kur'an'ın 12. suresi olan Yusuf suresine bakınız.

⁵⁹"*Aşıkların Bazı Sıfatları*" adlı bölümde bu konu anlatılmaktadır.

⁶⁰Zünnun el-Misri (h. 180/m. 796-h. 245/m. 859): Daha fazla bilgi için bkz.: Hucviri, *Hakikat Bilgisi (Keşfü'l-Mahcub)*, hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, ss: 198-200.

⁶¹"Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın." hadisine gönderme var.

⁶²"Kanatlarını açarak kapatarak üstlerinde uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları havada tutan Rahman'dan başkası değildir." (Kur'an, 67/19).

⁶³"Nerede olursanız olunuz, sağlam hayalar içinde bile olsanız, ölüm size ulaşır. Onlara bir iyilik erişirse, "Bu Allah'tandır." derler. Onlara bir kötülük erişirse "Bu senin tarafındandır." derler. De ki: "Hepsi Allah'tandır." Bu insanlara ne oluyor ki, nerdeyse hiç bir söz anlamıyorlar." (Kur'an, 4/78), "Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her kötülük de kendi (işlediğin günah yüzü)ndendir." (Kur'an, 4/79) ayetlerine göndermeler var.

⁶⁴Kureyş, müşlümanlarla savaşmak için ilerleyince, Allah'ın Resulü: "Allah'ım Kureyş Resulünü yalanlayan kibirli liderleriyle geldi. Allah'ım bana verdiğin sözü gerçekleştirmeni diliyorum." dedi ve iki topluluk karşılaşıncaya kadar bir avuç toprak alıp onların yüzlerine doğru serpti. O anda Kureyş ordusunun gözleri görmez oldu. Sonunda bozguna uğradılar. İşte bu ayet onu atanın hakikatte Allah olduğunu bildirir. Çünkü Resul, onu atarken kendi varlığıyla değil, Allah ile atmıştı.

⁶⁵"*Aşıkların Bazı Sıfatları*" bölümünde, "Aşık, sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmeli ve kınamaludur" ve "Aşık sevgilinin sebep olduğu şaşkınlıktan lezzet almalıdır" kısımlarına bakınız.

⁶⁶Tabii Sevgi bölümünde aynı konu ele alınmıştır.

⁶⁷Bkz; not 43.

⁶⁸"O yedi göğü birbiri üzerinde tabaka tabaka yarattı. Rahman'ın yaratmasında bir aykırılık, bir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü döndür de bak! Her hangi bir çatlak, bir boşluk görüyor musun?" (Kur'an, 67/3).

⁶⁹Enes bin Malik'in naklettiği: "Namaz başlıyordu. Hz. Peygamber önümüze geçti, bize doğru döndü ve üç kez şu sözü tekrar etti: *Safaları sıklaştırmın ve düzgün tutun. Hiç kuşkusuz ben sizi, arkam dönükken de görürüm.*" hadisi şerifine değini var.

⁷⁰Bkz; not 61.

⁷¹Burada Allah'ın Zat ismiyle, hayat, ilim, semi', basar, kelâm, kudret ve irade sıfatları söz konusu edilmektedir.

⁷²"Allah'a itaat edin, Resule de itaat edin ve kötü şeylerden sakının. Eğer bu yoldan dönerseniz, biliniz ki resulümüze düşen sadece bu bildiriye söylemektir." (Kur'an, 5/92) yani ona delil getirmek düşmez, o sadece açıklamakla yükümlüdür.

⁷³Allah'ın varlığı, inanan için, isbata gerek duyulmayan bir konudur. Resim varsa, Ressam resimden önce vardır; sanat varsa, sanatçı sanattan önce vardır; varlık varsa, Vareden varlıktan önce vardır. Allah'ın varlığını isbat etme konusunda gü-

nümüzde de birtakım determinist delillere başvuruluyor. Oysaki buna hiç gerek yok. İnanmak bir tezdır. İnkâr eden Tanrı'nın yokluğunu ileri sürerse, delil getirmek ona düşer, iddiasını isbat için, evrendeki herşeyi incelemesi gerekir!".

⁷⁴Bkz; not 17.

⁷⁵Allah güzel olduğu için, O'nun zuhuru da güzel olacaktır.

⁷⁶Bu tanımlamaların herbiri büyük sufilerin sözleridir. Bunların çoğu tasavvuf kitaplarında, örneğin *Kuşeyri Risalesi*'nde ve *Keşfü'l Mahcub*'da anlatılmaktadır. Bu kitapların Türkçeleri için bkz; Abdulkerim Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, Hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1978, Hucviri, *Hakikat Bilgisi*, (*Keşfü'l-Mahcub*), Hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları İstanbul 1982.

⁷⁷Sumnun Muhibb hakkında daha geniş bilgi için bkz., *Feridüddin Attar, Tezki-ratü'l-Evliya*; hazırlayan, Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, İstanbul 1985.

⁷⁸"Güneş dârüldâğü zaman; yıldızlar kararıp döküldüğü zaman; dağlar yürütüldüğü zaman; on aylık gebe develer başıboş bırakıldığı zaman; vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman; denizler haynatıldığı zaman; ... gökyüzü sıyrılıp açıldığı zaman." (Kur'an, 88/1-11).

⁷⁹Bu sufi kadın hakkında İbn Arabî'nin *Ruhü'l-Kuds* adlı eserinde bilgi verilmiştir. Fransızca tercümesi için bkz. not 26.

⁸⁰Kur'an'ın ilk suresi olan Fatıha suresi söz konusu edilmektedir.

⁸¹Ayetin tamamı şöyledir: "Musa belirlediğimiz vakitte Bizimle buluşmaya gelip de Rabb'i onunla konuşunca, Musa "Rabb'im bana Kendini göster ki Sana bakayım!" dedi. bunun üzerine Allah, "sen Beni göremezsin; fakat dağa bak; eğer dağ yerinde durursa, sen Beni göreceksin!" dedi. Rabb'i dağa tecelli edince, dağı darmadığın etti. Musa da baygın vaziyette yere düştü. Aylınca, "Sen ne yücesin ey Rabb'im! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim!" dedi." (Kur'an, 7/143).

⁸²Bu iki terim Sevginin, ufki (yatay) ve şakuli (dikey) boyutlarını göstermektedir.

⁸³Allah Tek olduğu için, bütün zıtlar O'nda birleşir ve tek olur.

⁸⁴"Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Hayır! onlar diridirler; Rabb'leri katında rızıklanmaktadır." (Kur'an, 3/169).

⁸⁵"Allah hem ilktir hem sondur; hem zahirdir hem batındır; O her şeyi bilendir." (Kur'an, 57/3) ayetine değinilmektedir.

⁸⁶Konuyla ilgili olarak Kur'an'daki şu ayeti belirtmemiz gerekiyor: "Biz onlara afahtaki ve enfüsteki, (yani ıfuklardaki ve ruhlardaki) ayetlerimizi göstereceğiz, ta ki O'nun Hakk olduğu onlar için belli olsun.." (Kur'an, 41/53).

⁸⁷Aynı konu, "Sevgilisi öyle istediği için, âşık kendini ayaklar altına alıp çiğnemelidir" bölümünde anlatılmıştır: "Ne görmüşsem mutlaka ondan önce Allah'ı görmüşümdür." Hz. Ebubekir

⁸⁸"O hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O Azizdir; O bağışlayandır." (Kur'an, 67/2) ayetine gönderi var.

⁸⁹Bkz; Kur'an, Meryem suresi, 19/12-15'de Yahya aleyhisselâm söz konusu edilmektedir.

⁹⁰Adı geçen kitap tarafımızdan çevrilmiştir: *Nurlar Risalesi*, çev. M. Kanık. İnsan Yayınları, İstanbul, 1991; İkinci baskı, 1997

⁹¹Fütuhat'ın 198. Babı: Nefes ve sırları hakkında bilgiler.

⁹²"Şevk" için bakınız *Kuşeyri Risalesi*, a.g.e. s. 446-450.

⁹³Etimolojik olarak "Kur'an" sözcüğü "Ka-ra-e", yani okumak fiilinden türemiştir.

⁹⁴Bu bir hadisi kudsidir.

⁹⁵Ayetin devamı konuyu daha iyi açıklamaktadır: "...O'nun emirlerini dinleyin, O'na itaat edin, kendi iyiliğiniz için mallarınızı Allah uğrunda harcayın. Kim nefsinin cimriligidenden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Kur'an 64/16) çünkü kulun sahip olduğu malı, mülkü, evladı, her şeyi Mutlak Zenginlik sahibi Allah göndermiştir. Kulun sahip olduğu şey, Allah'ın sahip olduğu şeyler yanında nedir ki?

⁹⁶"Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyiniz. Hayır, aksine onlar diridirler ama siz farkında olamazsınız." (Kur'an, 2/154).

⁹⁷İlk bölümde geçen kudsi hadise değinilmektedir.

⁹⁸Bkz; not 20'deki hadis.

⁹⁹Bkz; Kur'an, 2/177.

¹⁰⁰Bkz; *Füsüsül-Hikem*, XII. Fass, Şuayb Kelimesindeki "kalbi" hikmetin aslı. Türkçesi için bkz; çev.; M.N. Gençosman, İstanbul Yayınevi, İstanbul 1971 s. 112.

¹⁰¹Ebu Talib el-Mekki (ö.h. 386/m. 996): *Katû'l-Kulub* adlı iki ciltlik eserin yazarı ünlü sufi.

¹⁰²"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara sunduk. Onlar onu yüklenmekten kaçındılar, ondan korktular. Onu insan yükledi, çünkü o çok zalim, çok cahildir." (Kur'an, 33/72) ayetine değinilmektedir.

¹⁰³Namazın Arapçası "selat"tır. *Selat*'in anlamı; sırımdan yaralamak, yaklaştıran ve birleştiren bir iyilik hareketi yapmak, dua etmek, at mevzu bahis olduğunda da, yanı sıra ikinci gelmek gibi anlamları vardır. Namaz kılana "musalli" adı verilir. Namaz kılan ya da dua eden, Kendisine dua edilene göre, her zaman ikinci durumdadır. Öte yandan namaz insanı Tanrı'ya yaklaştıran, O'na ulaştıran bir ibadettir.

¹⁰⁴"Mahv" ve "isbat" terimlerini tasavvufi anlamda anlamak gerekir.

¹⁰⁵Bkz; not 87.

¹⁰⁶Bu makam *Fütuhat*'ın 146 ve 147. bölümlerinde incelenmiştir.

¹⁰⁷Bkz; *Füsüsül-Hikem*, 5. Fass. İbrahim Kelimesindeki "meħimi" (aşkıta ifrat) hikmetinin aslı. Türkçesi için bkz; çev.; M.N. Gençosman, İstanbul Yayınevi, İstanbul 1971. s. 60.

¹⁰⁸Allah kendisinden razı olsun Ebu Hureyre dedi ki: Allah Resulü şöyle buyurdu: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri sayarsa, ezberlerse, anlamlarını şuurla öğrenip anlarsa, cennete girer, sonsuz saadete ulaşır."

¹⁰⁹Fütuhat'ın 259. bölümünde bu konuda geniş açıklama vardır.

¹¹⁰Ebu Hureyre nakletti: "Allah Resulü şöyle buyurdu: "Ademoğlunun her bir iyi ameli için bir ecir vardır. Bu ecir, Allah'ın takdirine göre on katından yediyüz katma kadar çıkabilir. Allah şöyle dedi: Oruç hariç, çünkü oruç Bana aittir, orucun eciri Benim." Bu hadisi Buhari, Nesei, İbn Mace nakletmiştir.

¹¹¹Ebu Bekir eş-Şibli h. 247/m. 861'de Bağdat'ta doğan büyük bir sufidir. h. 334/b. 945 de ölmüştür. Bakınız Kuşeyri Risalesi, A.g.e. s. 122 ve Keşfü'l-Mahcub, A.g.e. s. 259.

¹¹²Kıskançlığın Arapçası gayrettir. Gayret kelimesinin dilimizdeki kullanımı da dolaylı olarak kıskançlık demektir. Örneğin birini görünce gayrete gelmek gibi.

¹¹³Akıl, kavramları ve düşünceleri kendi aralarında birleştirip onların ortak noktalarını ve sebeplerini bulma yeteneğidir. Burada İbn Arabi bilfiil akıl ile bilkuve ve akıl arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

¹¹⁴Bu durum Allah'ın dilediği kullarını affedeceği vaadiyle ilgilidir. Dünyevi planla değil de uhrevi planla ilgilidir.

¹¹⁵Bu konu "Kur'an'da Âşıkların Sıfatları" bölümünün "Allah'ın güzelliğe duyduğu sevgi" kısmında açıklanmıştır.

¹¹⁶Tezhiretü'l-Evliya'da hayatı ve menkıbeleri anlatılmıştır. A.g.e.

¹¹⁷Arapça dilbilgisinde belirli isme "ma'rife", belirsiz isme "nekre" denir.

¹¹⁸Hadisin tamamı Sahih-i Müslim'de yer almaktadır. Ebu Hureyre'den nakildir.

¹¹⁹Ebu Hureyre'nin naklettiği şu hadisi şerife değini var: "Ben kululumun zannına göreym. Beni andığı an Ben onunlayım. Eğer Beni kendi kendine anarsa, Ben de onu anarım. Eğer Beni bir mecliste anarsa, Ben de onu daha iyi bir mecliste anarım. Kulum Bana bir karış yaklaşırsa, Ben de ona bir kulaç yaklaşırım. Kulum Bana yürüyerek gelirse, Ben de ona koşarak giderim." Bu hadis Buhari'de ve Müslim'de yer almıştır.

¹²⁰Bkz; Füsüsü'l-Hikem., A.g.e. 5. Fass, s. 60.

¹²¹"Âşıkların Çeşitli Halleri Hakkında Anlatılan Öyküler" bölümünde bu konu anlatılmaktadır. Bkz. "Sevgilisinin sırrını başkasına yayan âşik" kısmı.

¹²²Bkz; not 16.

¹²³Burada söz konusu olan "koznik terazi"dir. Hattatların ihlasla yazdıkları yazılar, alimlerin yazdıkları sayfalar bu bağlamda değerlendirilir.

¹²⁴Bkz; Füsüsü'l-Hikem, A.g.e. 12. Fass, Şuayb kelimesindeki "kalbi" hikmetin aslı. s. 113.

¹²⁵Bkz; Rene Guenon, Les Etats multiples de l'être, 1932, Paris.

¹²⁶Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis Tirmizi'de yer almaktadır.

“Aşkla, sevgiyle ilgili açıklamalarımızı, araştırma ve tahlilin en uç noktalarına kadar götürdük. Ancak, sevgilinin çeşitli olması nedeniyle aşkın kaynakları da o kadar çeşitli olmaktadır. Eğer beni iyi anladıysan, seni Yol’un üzerine koydum. Bununla birlikte, teşbihten, yani Allah’ı yaratıklara benzetmekten sakın; kesinlikle sakın!

... Bil ki, sevgi makâmı çok şerefli bir makâmdır. Gene bil ki, sevgi varoluşun aslıdır...”